

Cad a spreagann rogha laethúil teanga sa Ghaeltacht

Anailís ar an rogha teanga i nGaeltacht na nDéise

Katrina Walsh

Dochtúireacht sa bhFealsúnacht (PhD)

Coláiste Mhuire gan Smál, Ollscoil Luimnigh

Feitheoirí:

An tOllamh Muiris Ó Laoire, An Dr Eugene O'Brien, An Dr Anne M.
O'Keeffe

Curtha faoi bhráid Ollscoil Luimnigh, Meán Fómhair 2018

Coimriú

‘Cad a spreagann rogha laethúil teanga sa Ghaeltacht - anailís ar an rogha teanga i nGaeltacht na nDéise’

Is í aidhm an taighde seo chun a fhiosrú dé chúis go maireann an Ghaelainn i bpobal beag urlabhra in Oirdheisceart na hÉireann; tugadh faoin an staidéar chun na cúiseanna a bhaineann le húsáid teanga mar iompair soch-chultúrtha sa phobal seo a aithint agus chun a dh’fháilt amach dé chúis go leanann na nósanna úd ar aghaidh in ainneoin go bhfuil na próisis sheachtracha céanna le feiscint agus le brath sa cheantar seo is mar a léirítear i limistéir eile inar tharla iompú teanga.

Is iad paróistí na Rinne agus an tSeanphobail an limistéar atá faoi scrúdú sa taighde seo, suite ar chósta thoir theas na tíre, leath-shlí nach mór idir Dún Garbhán i gContae Phort Láirge agus baile Eochaille i gContae Chorcaí. Ceantar atá aitheanta mar pharóistí Caitliceacha Rómhánacha agus ar a ghlaoití Gaeltacht na nDéise. Deir Ó Giollagáin gurab é Acht na nAirí agus na Rúnaithe (Leasú), 1956 a thug údarás don Rialtas (Ó Giollagáin et al 2007:26):

‘a chinneadh gur límistéirí Gaeltachta ... límistéirí ar Gaeilgeoirí mórchuid de na daoine iontu agus límistéirí ina n-aice sin ar dóigh leis an Rialtas gur cheart iad d’áireamh sa Ghaeltacht d’fhonn an Ghaeilge a chaomhaint agus a leathnú mar ghnáth-urlabhra’

(An tAcht Airí agus Runaithe (Leasú) 1956:3)

Tá sonraíocht an staidéir seo bailithe ó shuirbhé pobail agus ó hocht n-agallamh duine ar dhuine. Reachtáileadh an staidéar seo thar tréimhse dhá bhliain le cabhair ó Chomhlacht Forbartha na nDéise.

Dearbhú

Dearbhaím gur mise amháin a scríobh an tráchtas seo, ar toradh é ar mo thaighde féin, is nár leagadh an tráchtas seo faoi bhráid Choláiste Mhuire gan Smál, Ollscoil Luimnigh, ná faoi bhráid aon ollscoil eile i gcomhair iarchéime.

Sínithe: _____

Dáta: _____

Buíochas

Tá mé faoi chomaoín ag an Dr. Breandán Ó Caoimh agus ag an Ollamh Gary O' Brien a roinn a gcuid eolais liom agus mé ag tosnú amach ar an aistear seo agus iad ag feidhmiú mar fheitheoirí dom ag an am sin.

Táim go mór faoi chomaoín ag Coláiste Mhuire gan Smál, mar mo fhostóir, a thugann gach tacaíocht agus spreagadh dá bhail foirme, mé féin ina measc, chun iad féin a chur chun cinn trí leas a bhaint as deiseanna um fhorbairt ghairmiúil leanúnach ag leibhéal na dochtúireachta.

Táim thar a bheith buíoch don Dr Eugene O'Brien, don Dr Anne O'Keeffe agus don Ollamh Muiris Ó Laoire a bhí mar fheitheoirí agam – chaitheas tréimhse anathaitneamhach agus an-tairbheach ag obair in éineacht le Eugene, le Anne agus le Muiris, ach go háirithe. Chaitheadar go fial flaithiúil liom ó thosach deireadh agus ba mhór an phléisiúr agus an phribléid dom a bheith ag obair leo.

Ba mhaith liom buíochas ar leith a chur in iúl don Ollamh Dónall Ó Baoill agus don Dr Stiofán Ó Cadhla a bhí mar scrúdaitheoirí seachtracha an tráchtais agus a chinntigh go raibh *Viva Voce* taitneamhach agus críochnúil agam inar pléadh ábhair an tráchtais go mion – tá buíochas ar leith tuillte ag an Ollamh Ó Baoill a bhí sásta feidhmiú mar mhaoirseoir ar na ceartúcháin deiridh ar bhonn a bhí thar a bheith críochnúil agus gairmiúil – táim thar a bheith buíoch don mbeirt acu.

Bhí sé d'ádh agam comhoibriú le Comhlacht Forbartha na nDéise ag tús an phróisis seo agus gan iad ní bheadh an tráchtas seo ann – gabhaim buíochas ó chroí le baill an Chomhlachta a chur fáilte romhainn an chéad lá agus gabhaim buíochas ar leith leis an Dr Mícheál Ó Drisleáin, le Críostóir Ó Faoláin agus le Caoimhe Nic Craith; chaitheamar go leor ama i dteannta a chéile thuas staighre sa Halla Pobail sa Rinn. Gabhaim buíochas ó chroí leis na daoine go léir sa Rinn agus sa tSeanaphobal a bhí sásta a scéalta a roinnt liom agus mé ag bailiú sonraí an tráchtais - bhain mé an oiread taitneamh as an obair allamuigh agus d'fhoghlaim mé an oiread sin fúm féin agus faoi mo cheantar dúchais – go raibh míle maith agaibh.

Níl seans faoin spéir ann a mbeinn in ann an tráchtas seo a chríochnú gan an tacaíocht leanúnach a bhíonn agam i gcónaí ó mo mhuintir sa mbaile. Ba mhaith liom buíochas ar leith a ghabháil le Mam a bhíonn ann dom i gcónaí (agus tá's agam go bhfuil Dad áit

éigint ag tabhairt aireachais dom chomh maith) agus le muintir na hAirde Móire – Máire Seo, Séamus, Laoise, Neasa agus Eoin – tugann siad spreagadh, misneach, comhairle agus gach rud eile atá tábhachtach sa tsaol seo dom gach lá; ní bheinn ann gan iad. Anuas ar sin ba mhaith liom an seans seo a thógaint chun mo bhuíochas a chur in iúl do mo chuid cairde go léir (ó chian is ó chongar) a chuir, agus a chuireann, tacaíocht ar fáil dom i gcónaí.

Ar deireadh, is liosta le háireamh é liosta na ndaoine anso i gColáiste Mhuire gan Smál a bhí sásta gach tacaíocht, spreagadh, misneach, cabhair agus cairdeas a thabhairt dom ó thosnaíos ar bhóthar na dochtúireachta sa mbliain 2013. Táim thar a bheith buíoch do gach uile duine dóibh ach is gá dom buíochas ar leith a ghabháilt le Deirdre Carroll, Emma, Deirdre Ryan, Ruth, Barbara, Liam, Patricia agus Maeve – is ar scáth a chéile a mhaireann na ndaoine – b’fhiú an braon fola!

Eochair

Coimriú	2
Dearbhú	3
Eochair	6
Liosta Táblaí.....	9
Caibidil 1	10
1.1 Réamhrá	10
1.2 Cúlra agus Comhthéacs an Taighde (An Ceantar & An Próiseas Pleanála Teanga)	10
1.3 Réasúnaíocht	14
1.4 Ceisteanna Taighde	14
1.5 Léargas na gCaibidlí.....	15
Caibidil 2: Léirmheas Litríochta	17
2.1 Réamhrá	17
2.2 Mionteangacha	17
2.2.1 Stair na dTeangacha Ceilteacha	17
2.2.2 Sainmhíniú a dhéanamh ar bhunthéarmaí agus ar bhunchoincheapa a bhaineann le Mionteangacha – Débhéascna, Trasteangú, Sochtheangeolaíocht Athraitheach, 7rl....	22
Teanga agus Mionteangacha	22
Débhéascna.....	27
Trasteangú	28
An tSochtheangeolaíocht Athraitheach	30
2.2.3 Anailís agus plé ar phátrúin/nósanna teanga (athbheochan, meath, marbhántacht, normálú, institiúidiúnú....) agus na gnéithe a imríonn tionchar ar phátrúin teangacha (domhandú, náisiúnachas réigiúnach, córais oideachais, beartais phoiblí, geilleagair áitiúla).	31
2.3 Pátrúin Teangacha in Éirinn	44
2.3.1 Léirmheas ar Léarscáiliú na Gaeltachta (ó fhoinsí tánaisteacha) agus tascairí eile d'úsáid na Gaeilínne, m.sh. Dearcadh an phobail i leith na teanga, An Ghailscolaíocht, tionscnamh pobail, gnó (ag úsáid roinnt phríomh-fhoinsí eolais).	44
2.3.1.1 Léirmheas ar Léarscáiliú na Gaeltachta (ó fhoinsí tánaisteacha)	44
2.3.2 Léarscáileanna a léiriú (ó príomh-fhoinsí agus ó fhoinsí tánaisteacha) de cheantair ina n-úsáidtear an Ghaeilinn.	68
Conclúid	82
Caibidil 3: Modheolaíocht	84
3.1 Réamhrá	84
3.2 An Taighde	85
3.3 Cúlra an Taighde	85
3.4 Ról agus Cúlra an Taighdeora sa Tionscadal Taighde	86
3.5 Dearadh an Taighde: Modhanna Meascaithe	86
3.6 Mínítear cad is Taighde ann	87

3.7	An Tógachas.....	87
3.8	An Phairidím	89
3.9	Na Ceisteanna Taighde.....	93
3.10	Cur síos teoiriciúil ar na Modhanna Taighde	94
3.11	Suirbhéanna	95
3.12	Agallaimh leath-struchtúrtha.....	96
3.13	Códú nó Anailís Théamach	97
3.14	Ionstraim – dearadh na n-ionstram	97
3.15	An Taighde Allamuigh.....	99
	An Suirbhé Teaghlaigh.....	99
	Na hAgallaimh Leath-struchtúrtha.....	100
3.16	Píolótú	100
3.17	Bailíocht an Taighde - Inchreidteacht, Inaistritheacht, Iontaofacht agus Dearbhaíocht	101
3.18	Anailís ar na sonraí.....	103
3.19	Cúrsaí Eitice	103
3.20	Conclúid	104
	Caibidil 4: Creat Teoiriciúil an tSaothair	105
4.1	Réamhrá	105
	Teoiric na nGníomhartha Cainte	109
	Taibhitheachas.....	109
	Habitus	110
	Sochtheangeolaíocht Athraitheach	111
	Débhéascna.....	112
	Trasteangú	113
	Dátheangachas.....	116
	Caibidil 5: Rogha an Phobail i leith úsáid na Gaelainne sa tsochaí.....	118
5.1	Réamhrá	118
5.2	An tSochtheangeolaíocht Athraitheach	118
5.3	Débhéascna.....	120
5.4	Trasteangú	120
5.5	An t-Aisiompú Teanga	121
5.6	Caipiteal Sóisialta.....	122
5.7	Modheolaíocht.....	122
5.8	Rogha Teanga i nGaeltacht na nDéise	123
	Ceisteanna an tSuirbhé – rogha teanga na dtuairimí nochtaithe	128
	Na hAgallaimh – rogha teanga na dtuairimí nochtaithe.....	142
	Agallaimh	142
	Roghanna Oideachais	147
	Caibidil 6 – Féiniúlacht agus Oidhreacht Chultúrtha.....	150
6.1	Réamhrá	150
6.2	Modheolaíocht.....	151
6.3	Príomhthéamaí	151
6.3.1	Gaelainn (Pleanáil Teanga agus Forbairt an Phobail).....	152

An Suirbhé.....	152
Agallaimh Duine ar Dhuine	158
An Todhchaí	161
Caibidil 7 – Habitus agus Braistint Chomhmhuintearais	162
7.1 Réamhrá	162
Modheolaíocht.....	162
An Suirbhé.....	163
Agallaimh Duine ar Dhuine	163
7.2 Príomhthéamaí	163
An Suirbhé.....	163
Na hAgallaimh	173
7.3 An Todhchaí.....	183
Caibidil 8: Conclúidí.....	185
Liosta na Leabhar.....	193
Liosta na nAguisíní	219
Aguisín 1 ‘Suirbhé na Gaeltachta – Plean Teanga – Gaeltacht na nDéise 2017 – 2023’	220
Aguisín 2 Ceisteanna na n-Agallamh.....	227
Aguisín 3 Liosta na Rannpháirtithe sna hAgallaimh	230
Aguisín 4 Léarscáil Teangeolaíoch na hEorpa.....	231
Aguisín 5 Léarscáil na dTeangacha Ind-Eorpacha Luath	232
Aguisín 6 Léarscáil Choimisiún na Gaeltachta 1926.....	233
Aguisín 7 Comhairle na hEorpa agus An Chairt Eorpach do Theangacha Réigiún nó Teangacha Mionlaigh	235
Aguisín 8 Léarscáil na Gaeltachta le hUimhreacha na dToghranna	237
Aguisín 9 Típeolaíocht Tuaithe na gCeantar Ghaeltachta	238
Aguisín 10 Bailte Fearainn Ghaeltacht na nDéise	240
Aguisín 11 Léarscáileanna na gCeantar Gaeltachta.....	241
Aguisín 12 Cáipéisíocht MIREC	243
Aguisín 13: Foirm um Thoilíú Feasach don tSuirbhé.....	246
Aguisín 14: Bileog Faisnéise dona Rannpháirtithe sa tSuirbhé	247
Aguisín 15: Foirm um Thoilíú Feasach dona hAgallaimh.....	249

Liosta Táblaí

Lipéad 1	Daonra Ghaeltacht na nDéise 1956-2016
Lipéad 2	Toghranna na Gaeltachta
Lipéad 3	Cainteoirí Laethúla Gaelainne sa Ghaeltacht
Lipéad 4	Líon na gCainteoirí Gaelainne i nGaeltacht na nDéise 2011 & 2016
Lipéad 5	Príomhtheanga Labhartha an Tí i nGaeltacht na nDéise
Lipéad 6	Na teangacha ina léiríodh na smaointe breise sa tSuirbhé Teaghlaigh
Lipéad 7	Ceist 5 ón tSuirbhé Teaghlaigh
Lipéad 8	Úsáid Teanga sa mbaile – Gaeltacht na nDéise
Lipéad 9(a&b)	Na háiteanna is mó a úsáidtear Gaelainn i nGaeltacht na nDéise
Lipéad 10 (a&b)	Na teangacha a úsáidtear sa Spás Sóisialta sa cheantar
Lipéad 11	Dearcadh mhuintir na Gaeltachta i leith Stádas Gaeltachta an cheantair
Lipéad 12:	Dearcadh na ndaoine maidir le tábhacht an stádais Gaeltachta don cheantar – rangaithe faoi cheantracha dúchais na bhfreagróirí
Lipéad 13:	Dearcadh na ndaoine maidir le tábhacht an stádais Gaeltachta don cheantar – rangaithe faoi aois na bhfreagróirí
Lipéad 14:	Na teangacha a úsáideadh sna freagraí ar Cheist 29
Lipéad 15:	Briseadh síos ar na freagraí ar Cheist 30
Lipéad 16:	Na teangacha a úsáideadh sna freagraí ar Cheist 31
Lipéad 17:	Cár bh as do mhuintir na nDéise de réir an tsuirbhé baile
Lipéad 18:	Na teangacha a úsáideadh sna hagallaimh
Lipéad 19:	Dearcadh na ndaoine maidir le páistí a thógaint le Gaelainn
Lipéad 20:	Úsáid na Gaelainne sa tSeanphobal
Lipéad 21:	Úsáid na Gaelainne sa Rinn
Lipéad 22:	Tábhacht na Gaeltachta rangaithe de réir téamaí
Lipéad 23:	Briseadh síos ar dhaoine a líon isteach an tsuirbhé ó thaobh dúchais de
Lipéad 24:	Dearcadh na ndaoine (ón tsuirbhé) faoi <i>Habitus</i> briste síos de réir téamaí
Lipéad 25:	Dearcadh na ndaoine (óna hagallaimh) faoi <i>Habitus</i> briste síos de réir téamaí

Caibidil 1

1.1 Réamhrá

Is é teideal an tráchtais seo ná ‘*Cad a spreagann rogha laethúil teanga sa Ghaeltacht - anailís ar an rogha teanga i nGaeltacht na nDéise*’ agus b’í aidhm an taighde ná fiosrú dé chúis go maireann teanga na Gaelainne i bpobal amháin in Oirthear na Mumhan (lonnaithe 10 gciliméadar ó bhaile Dhún Garbhán, ar chomhfhad ó chathair Phort Láirge agus ó chathair Chorcaí; ceann tíre ag féachaint i dtreo an oirthir atá mar chuid den chuid ó dheas den leithinis).

Is é atá i gceist sa limistéar atá faoi chaibidil ná dhá pharóiste tadhlaacha a aithnítear mar pharóistí Caitliceacha Rómhánacha agus gur ainmníodh iad go hoifigiúil mar dhá cheantar Gaeltachta ar a nglaoití Gaeltacht na nDéise:

‘Na Déise refers to a historic barony in east Munster in an area covering much of present day County Waterford and part of South Tipperary.....Gaeltacht na nDéise is used to describe the remaining parts of this once extensive Gaeltacht’

(Walsh 2011:205)

1.2 Cúlra agus Comhthéacs an Taighde (An Ceantar & An Próiseas Pleanála Teanga)

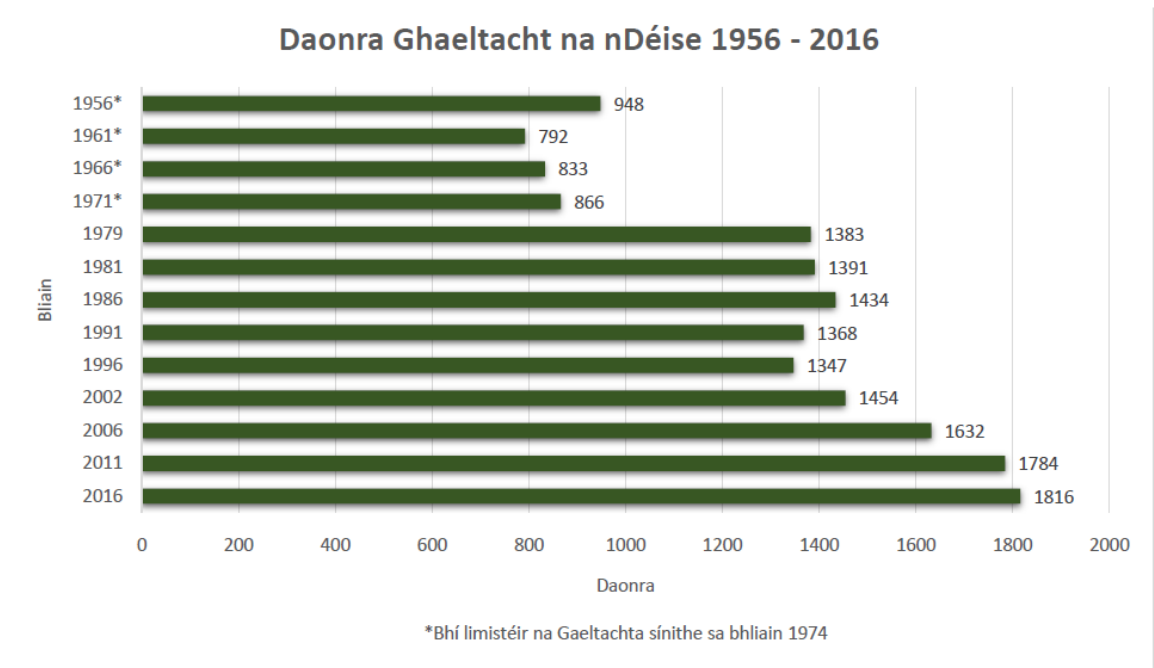
Is é Gaeltacht na nDéise an t-aon cheantar Gaeltachta in Éirinn nach bhfuil lonnaithe in Iarthar na hÉireann seachas Ráth Cairn i gContae na Mí a bunaíodh sa mbliain 1935 mar thoradh ar Scéim Athlonnaithe Tuaithe Choimisiún Talún na hÉireann inar tugadh an deis do theaghlaigh bogadh ó Chonamara go ceantar tuaithe i gCo na Mí.

Is in oirdheisceart na tíre atá Gaeltacht na nDéise lonnaithe – is í baile Dhun Garbhán, atá cúig mhíle ón nGaeltacht, an lonnaíocht uirbeach is giorra dhó. Tá an Ghaeltacht seo ar cheann de na ceantair Ghaeltachta is lú sa tír, le hachair talún de 6,110 acra/heictéar nó beagán níos mó ná 23 mhíle ceárnach (Walsh 2011:205).

Ba cheantar iascaireachta agus feirmeoireachta tráth í Gaeltacht na nDéise a théann le tréithe tuaithe an cheantair seo ach tá athruithe go leor tagtha ar leagan amach an pharóiste le tamall de bhlianta, mar aon le go leor ceantracha tuaithe eile in Éirinn.

Bunaithe ar fhigiúirí Údarás na Gaeltachta is ionann an ceantar seo, ó thaobh dhaonra de, agus 1.7% de dhaonra iomlán na Gaeltachta (‘Port Láirge’, aimsithe ó www.udaras.ie, gan dáta). Ach, tá fás tagtha ar dhaonra na Gaeltachta seo le tamall de bhlianta anuas – bhí daonra de 948 duine san áit de réir Dhaonáirimh na bliana 1956, d’fhás an daonra go 1,368 sa mbliain 1991 agus tharla léimt eile sna figiúirí go 1,816 sa Daonáireamh deireanach a reachtáileadh sa mbliain 2016. Bhí limistéir na Gaeltachta níos lú suas go 1979 dá bhrí sin bheadh figiúirí dhaonra na Gaeltachta níos lú. Ach ag féachaint air na

torthaí ó 1996 (daonra iomlán: 1,347) go-dtí 2016 (1816), tá fás de 32.3% tagtha ar dhaonra an cheantair (Comhlacht Forbartha na nDéise 2017:19).

Lipéad 1: Daonra Ghaeltacht na nDéise 1956-2016

Baintear úsáid as an téarma ‘Gaeltacht’ chun cur síos a dhéanamh ar na ceantair úd ina bhfuil, nó ina raibh go dtí le fíor-dhéanaí, an Ghaelainn ina príomhtheanga labhartha ag céatadán suntasach den daonra áitiúil. Deineadh na ceantair seo a shainiú faoi Ordú Rialtais ‘S.I. No. 245/1956 - Gaeltacht Areas Order, 1956’ agus ‘S.I. No. 192/1974 - Gaeltacht Areas Order, 1974’. Bíodh sin mar atá; níorbh eintiteis iad na ceantair Ghaeltachta a d’eascair as rialacháin reachtúla amháin; is samplaí iarmharacha iad de cheannasaíocht na Gaelainne mar theanga labhartha. Go stairiúil, cuireadh an Béarla isteach in áit na Gaelainne ar oileán na hÉireann mar thoradh ar phróiseas an choilínithe. Tríd is tríd, tharla an claochlú seo go tapaidh ach is ábhar suntais é nach claochlú iomlán a bhí ann agus lean an Ghaelainn ar aghaidh ina príomhtheanga labhartha i gceantracha éagsúla. Tá go leor curtha ar phár faoi seo ach b’é an príomhrud comónta a bhí idir na ceantracha Gaeltachta ná iargúlacht tíreolaíoch mar aon le himeallú ó na bailte móra agus ó na ceantair uirbeacha. I staidéar a deineadh i 1971, léiríonn Ó Riagáin:

‘(...showed that) not merely were the Irish-speaking areas much smaller than suggested by census statistics, but that within their local social setting they tended to be marginally located vis-à-vis the social networks centred on villages and small towns’

(Ó Riagáin 1997:31)

Sa mbliain 2012 chuir Rialtas na hÉireann tús le próiseas Pleanála Teanga nuair a cuireadh Acht na Gaeltachta i bhfeidhm d'fhonn aghaidh a thabhairt, ar bhonn straitéiseach agus fadaimseartha, ar na dúshláin atá ag ceantacha Gaeltachta sa lá atá inniu ann, dúshláin a bhaineann le cúrsaí teanga agus tuaithe araon. Déanann Fishman an sainmhíniú seo a leanas ar Phleanáil Teanga, nuair a deireann sé gurb é atá i gceist leis ná

‘the authoritative allocation of resources to the attainment of language status and corpus goals, whether in connection with new functions that are aspired to or in connection with old functions that need to be discharged more adequately’

(Fishman 1994:94)

Tugann *Acht na Gaeltachta 2012 (Uimhir 34 de 2012 - Acht d’ainmniú Limistéir Pleanála Teanga Ghaeltachta, bailte seirbhíse Gaeltachta agus íonraí Gaeilge)* feidhm don *Straitéis 20 Bliain don Ghaeilge 2010-2030* ina ndeirtear go ‘*dtosófar próiseas pleanála teanga agus déanfar plean teanga a ullmhú ag leibhéal pobail do gach ceantar Gaeltachta faoin Acht nua*’ (Rialtas na hÉireann 2010:20). Faoin bpíosa reachtaíochta seo deineadh na ceantair Ghaeltachta, mar atá siad faoi láthair, a shainiú in ath-uair mar Limistéir Phleanála Teanga Gaeltachta bunaithe ar an dtuiscint go mbeidh Pleananna Teanga¹ ina leagtar amach go sonrach na beartais éagsúla a bhaintear amach thar saolré na bpleananna teanga aontaithe sna pobail sna limistéir éagsúla. Leagadh cúraimí na bPleananna ar Roinn na Gaeltachta san Acht:

‘Déanfaidh an Roinn na pleananna teanga uile a chuirfear faoi bhráid an Aire i gcás na limistéir, na mbailte agus na líonraí a mheas i gcomhréir leis na critéir pleanála teanga atá forordaithe faoin Acht’

(An Roinn Ealaíon, Oidhreachta agus Oileán 2012:17)

Ba é Údarás na Gaeltachta, an ghníomhaireacht Stáit atá freagrach as forbairt eacnamaíochta, shóisialta agus chultúrtha na Gaeltachta, a bhí freagrach as eagraíochtaí a roghnú chun plean teanga a ullmhú agus a chur i bhfeidhm sna Limistéir thuasluaite. Faoin Acht b’éigean do gach ceantar Gaeltachta plean teanga a chur lena chéile laistigh de dhá bhliain agus sa cheantar atá faoi chaibidil sa tráchtas seo b’iad Comhlucht Forbartha na nDéise a roghnaíodh chun an plean a ullmhú do Ghaeltacht na nDéise. Ar mhaithe le Plean cuimsitheach a chur le chéile eisíodh Suirbhé dátheangach, ‘*Suirbhé na Gaeltachta – Plean Teanga – Gaeltacht na nDéise 2017 – 2023*’, chuig gach teach sa dá

¹ Critéir na bPleananna Teanga: An córas oideachais, Seirbhísí cúraim leanaí, réamhscolaíochta agus tacaíochta teaghlaigh, lena n-áirítear seirbhísí tacaíochta teanga, Seirbhísí don aos óg agus d’aoisghrúpaí eile, Deiseanna foghlama lasmuigh den chóras oideachais, An earnáil ghnó, Eagrais phobail agus comharchumainn, Na meáin chumarsáide, Seirbhísí poiblí, Pleanáil agus forbairt fhísiciúil, Seirbhísí sóisialta agus caitheamh aimsire, Úsáid na Gaelainne i measc an phobail, dearcadh an phobail ina leith agus a mhéid a thacaíonn an pobal i gcoitinne leis an bplean teanga.

² Féach Aguisín a hAon - ‘*Suirbhé na Gaeltachta – Plean Teanga – Gaeltacht na nDéise 2017 – 2023*’

pharóiste, reachtáilleadh grúpaí fócais chun na ceisteanna agus na téamaí a d' eascair as an suirbhé a chíoradh ar bhonn níos leithne agus scaipeadh ceistneoirí ar scoileanna an cheantair chomh maith chun dearcadh na ndaoine óga a aimsiú. As na sonraí a bailíodh cruthaíodh Plean Teanga a cuireadh faoi bhráid na Roinne ag deireadh mí Dheireadh Fómhair 2017 agus ar an 27 Feabhra 2018 i ráiteas preas a eisíodh ón Roinn Cultúir, Oidhreachta agus Gaeltachta, cuireadh in iúl don gComhlacht Forbartha go raibh Príomh-Aoire an Rialtais agus Aire Stáit don Ghaeilge, don Ghaeltacht agus do na hOileáin, Joe McHugh, T.D., tar éis plean teanga an Limistéir Pleanála Teanga Gaeltachta: Na Déise a cheadú faoin bpróiseas pleanála teanga.

‘Le ceadú an phlean seo’, a dúirt an tAire Stáit McHugh, ‘tá tús curtha leis an gcéim is tábhachtaí den phróiseas mar a bhaineann sé le Gaeltacht na nDéise, is é sin cur i bhfeidhm an phlean teanga ina bhfuil na riachtanais mar a aithnítear iad go háitiúil leagtha amach ann’

(An Roinn Cultúir, Oidhreachta agus Gaeltachta, 2018)

Le dáileadh airgid €100,000 mar mhaoiniú don chéad bhliain de shaolré an Phlean Teanga. Ar an 10 Aibreán 2018, fógraíodh go bhfuiltear chun infheistíocht de luach €33m a dhéanamh mar bhuntaca do Phróiseas Pleanála Teanga na Gaeltachta mar chuid d'infheistíocht an Rialtais '*inár gCultúr, inár dTeanga agus inár nOidhreachta*' (Rialtas na hÉireann 2018:17) idir 2018 agus 2027 mar chuid de 'Thionscadal Éireann Project Ireland 2040'. Táthar den tuairim go mbeadh sé tábhachtach agus riachtanach go mbeadh sciar chuí den mbuiséad seo curtha ar fáil do phobal Ghaeltacht na nDéise chun a bPlean Teanga a chur i bhfeidhm ar mhaithe le bonn a chur faoi thodhchaí an phobail seo mar cheantar tuaithe agus mar phobal urlabhra Gaelainne do na glúnta atá le teacht.

1.3 Réasúnaíocht

Tugadh faoi staidéar micrea-leibhéal ar cheantar Gaeltachta na Rinne agus an tSeanphobail trí chomhoibriú le coiste pobail áitiúil agus trí obair allamuigh chun a dh'fháilt amach dé chúis go bhfuil Gaelainn fós á labhairt sa cheantar seo; in ainneoin go raibh na próisis seachtracha céanna i bhfeidhm anseo is mar a bhí i gceantair eile a bheadh ar aon dul leis inar tharla iompú teanga dá bharr agus ag tógaint san áireamh an *milieu* casta ina maireann Gaelainn agus Béarla taobh le taobh in Éirinn sa lá atá inniu ann, go háirithe i dtéarmaí '*intergenerational variation, style-shifting and other adjustments*' (Ní Laoire 1993:72). Nuair a bhí sé ag labhairt ag seoladh na tuarascála 'Iniúchadh ar an gCumas Dátheangach' ar an 20 Mí na Samhna 2014, bhí an méid seo a leanas le rá ag an Ollamh Brian Ó Curnáin faoi thodhchaí na Gaeltachta mar a tuigeadh í a bheith:

'Ní féidir an Ghaeltacht a shábháil; tá an dlús imithe. Is rogha anois í sa nGaeltacht – Béarla nó Gaeilge a úsáid'

(Ó Curnáin 2014; ag labhairt ag seoladh na tuarascála seo)

Sa chás go bhfuil an ceart ag Ó Curnáin nuair a mhaíonn sé gur rogha teangeolaíoch atá sa Ghaeltacht anois, nó nach bhfuil in Éirinn anois ach 'post-Gaeltacht', teideal cruthaithe ag Ó Curnáin ina léacht *Apparent-time chronology of post-traditional Irish; new speakers and the moving target of new Irish* ag an 'Celtic Sociolinguistics Symposium' i nDeireadh Fómhair 2016, seachas ceantar sainithe teangeolaíoch, chuirfeadh an staidéar seo leis an gcorpas iniúchta a bhfuil sé mar aidhm aige cíoradh a dhéanamh ar na roghanna teangeolaíochta a deineadh agus atá á ndéanamh fós i bpobal mionteanga cosúil le Gaeltacht na nDéise. Anuas air sin, d'fhéadfadh torthaí an staidéir seo cabhrú le pleanáil shoch-eacnamaíoch/chultúrtha agus teanga sa todhchaí a chinnteodh ní hamháin go mairfeadh mionteangacha agus traidisúin an domhain, ach go dtiocfadh feabhas orthu.

1.4 Ceisteanna Taighde

Faoi theideal an tráchtais, 'Cad a spreagann rogha laethúil teanga sa Ghaeltacht - anailís ar an rogha teanga i nGaeltacht na nDéise', déantar na ceisteanna anseo thíos a chíoradh i gcomhthéacs an phobail i nGaeltacht na nDéise trí úsáid a bhaint as modhanna taighde meascáithe (Cáilíochtúil & Cainníochtúil):

'Conas/cathain/dé chúis go n-úsáideann daoine Gaelainn sa cheantar?'

'Cén todhchaí atá ag an teanga sa pharóiste?'

'Cad is gá a dhéanamh chun stádas Gaeltachta an cheantair a dhaingniú?'

1.5 Léargas na gCaibidlí

Sa chéad chaibidil tugtar léargas ar na cúiseanna a bhain le tabhairt faoin taighde ar an gcéad dul síos, le cúlra agus le comhthéacs an taighde mar aon le faisnéis faoi na ceisteanna taighde.

Is é Léirmheas Litríochta an taighde a phléitear sa dara chaibidil - litríocht náisiúnta agus idirnáisiúnta ó thaobh réimse na mionteangacha de, tugtar léargas ar stair na dteangacha Ceilteacha agus ar cad as ar shíolraigh teanga na Gaelainne, anuas air seo tugtar sainmhíniú ar bhunthéamaí agus ar bhunchoincheapa na réimse úd. Pléitear ansan pátrúin teangacha in Éirinn sa lá atá inniu ann ó thaobh úsáide de.

Tugtar cur síos iomlán i gCaibidil a Trí faoin dtogra taighde a cuireadh i gcrích d'fhonn torthaí an taighde a bhaint amach – pléitear ról an taighdeora sa chúram, mar aon leis na bealaí éagsúla atá ann chun dul i mbun sonraí a bhailiú (modhanna cainníochtúla agus cáilíochtúla), tugtar cur síos ar ghnéithe an taighde, ar chúrsaí eitice agus ar conas a deineadh na sonraí a bailíodh a anailísiú.

I gCaibidil a Ceathair, déantar cur síos ar Chreat Teoiriciúil an Taighde; bíonn sé mar aidhm ag teoiricí criticúla tochailt faoin saol sóisialta chun teacht ar na buntuisintí atá sa duine daonna a fheidhmíonn ar threoir dona rudaí a déanann sé ina saol – tugtar léargas sa chaibidil seo ar fhéiniúlacht chultúrtha, ar Theoiric na nGníomhartha Cainte, ar Thaibhitheachas, ar ómós áite, ar mhuintearas áite agus ar *habitus* i measc coincheapa eile ar mhaithe le míniú a thabhairt ar roghanna teanga an phobail atá á scagadh sa tsaothar seo.

Tugtar eolas i gCaibidil a Chúig faoi na torthaí a aimsíodh mar chuid den taighde; díreofar isteach ar na roghanna a déantar gach lá sa pharóiste seo agus ar na nithe a théann i bhfeidhm agus a imríonn tionchar ar na roghanna úd – pléitear na saghsanna éagsúla roghanna chomh maith faoi theidil éagsúla: An tSochtheangeolaíocht Athraitheach, Débhéascna, Trasteangú agus mar sin de.

Pléitear i gCaibidil a Sé na torthaí a d'eascair as an taighde maidir leis an mbaint atá ag Féiniúlacht agus ag Oidhreacht Chultúrtha na háite le húsáid agus le staid reatha na Gaelainne sa pharóiste – cén tionchar atá ag traidisiún ceoil, rince agus amhránaíochta an cheantair ar úsáid teanga ann.

Sa chaibidil seo, Caibidil a Seacht, déantar cíoradh ar an tábhacht a bhaineann le mothúcháin na ndaoine faoin gceantar ina bhfuil siad ina gcónaí; faoi na dúshláin agus

faoi na deiseanna atá rompu mar phobal agus faoin ról atá ag an dteanga ina saol sa cheantar.

Tugtar léargas sa chaibidil deireanach seo ar an torthaí a d'eascair as an taighde seo agus faoin úsáid gur féidir a bhaint as an taighde seo chun cabhrú leis an bpobal seo fás agus forbairt mar phobal urlabhra teanga agus mar phobal tuaithe.

Caidibil 2: Léirmheas Litríochta

2.1 Réamhrá

‘Does not the sun shine equally for the whole world? Do we not all equally breathe the air? Do you not feel shame at authorising only three languages and condemning other people to blindness and deafness? Tell me, do you think that God is helpless and cannot bestow equality, or that he is envious and will not give it?’

Constantín an Fealsúnaí (Cyril), An Naoú hAois A.D.
(de Varennes 1995:107)

Baineann an tráchtas le staidéar micrea-leibhéal ar cheantar Gaeltachta na nDéise chun a dh’fháilt amach dé chúis go bhfuil an Ghaelainn fós á labhairt ann i gcomparáid le tíreolaíochtaí eile in Éirinn inar tháinig meath ar úsáid na teanga le himeacht ama. Chun comhthéacs a thabhairt don taighde, tugtar léargas sa chaibidil seo ar stair na Gaelainne í féin mar theanga Cheilteach, tugtar osradharc ar na dúshláin, na deiseanna agus na fadhbanna atá curtha di aici mar theanga in Éirinn – sa phlé úd déantar tagairt don tionchar a bhí, agus atá fós, ag fachtóirí áitiúla, náisiúnta agus idirnáisiúnta ar an teanga ó thaobh úsáide agus measa de.

Déantar cur síos ar na príomhchoincheapa, chomh maith, a bhaineann leis an taighde seo ó thaobh na teangeolaíochta agus na sochtheangeolaíochta de, mar aon le léirmheas a thabhairt ar phátrúin úsáide na teanga i measc phobail na hÉireann go stairiúil agus suas go-dtí an lá atá inniu ann sa tír trí úsáid a bhaint as príomhfhoinsí agus as foinsí tánaisteacha.

2.2 Mionteangacha

2.2.1 Stair na dTeangacha Ceilteacha

Is tír í Éire atá ar imeall na hEorpa agus ba chrosbhóthar í go stairiúil do dhaoine ó gach aon áit eile:

‘Ireland lies on the periphery of Europe, but it has long been a cross-roads, as people from many directions - Britain, Scandinavia, Iberia, and elsewhere - have come to its shores to settle’

(Montgomery 2005:1)

Deirtear gur tháinig daoine chun na tíre seo ar a laghad 2,000 bliain roimh Chríost, ach dar le Marstrander: ‘no source tells us when the Celtic people, who in historic times inhabited the British Isles, came there’ (Hughes 2001:103).

Sa léarscáil teangeolaíoch “*Muturziķiņa*”³(Zikin, gan dáta), tugtar léargas ar chanúintí na hEorpa ón imeall Cheilteach go dtí ceantair na dteangacha Slavacha; ó na canúintí Úralacha ó thuaidh agus ó dheas go limistéir na gcanúintí Iodáilice agus Tuircice. Cuirtear teangacha isteach i bhfinte, i mbrainsí agus i ngrúpaí de ghnáth – is í an teanga Ind-Eorpach máthairtheanga, ní hamháin na teangacha Ceilteacha, ach máthairtheanga na dteangacha Ind-Iaránacha, Airméanacha, Gréigeacha, Albánacha, Baltach-Shlavacha, Gearmáinice, Iodálacha agus formhór de ghrúpaí canúintí na hEorpa mar aon le cinn san Áis chomh maith (Ó hUiginn 2008:3). Deirtear gur shíolraigh an teanga Ind-Eorpach ó steipeanna Pontiac 6,000 bliain ó shin, tá sé ráite chomh maith gur shín na teangacha amach ó limistéar Anatolia le leathnú na feirmeoireachta idir 8,000 agus 9,500 bliain ó shin (Remco Bouckaert et al 2012:958). Léiríonn fianaise eile gur tháinig sí chun cinn ar an taobh thoir thuaidh na hEorpa Láir, ó thuaidh ón Mhuir Dhubh sa Chúigiú Mílaois RC – de réir mar a scaip an teanga soir, siar agus ó dheas d’athraigh sí isteach san iliomad teangacha (Tabouret-Keller 2012:665). Tá amhras á léiriú gur tháinig na teangacha ó Anatolia, áfach, de bharr scaipeadh na talmhaíochta amháin toisc gur tháinig na príomhfhofhinte, Ceiltis, Gearmáinic, Iodáilic, Baltach-Shlavacha agus Ind-Iaránacha mar ghinealaigh ar leith idir 4,000 agus 6,000 bliain ó shin (Remco Bouckaert et al 2012:957). Baintear úsáid as an téarma ‘*Ceilteach*’ chun tagairt a dhéanamh do ghrúpa teangacha atá an-chosúil lena chéile ó thaobh na teangeolaíochta toisc an mháthairtheanga chéanna a bheith acu go léir.⁴ Ag tús na hIarannaoise bhí teanga choitianta, mar aon le stair ealaíne agus liteartha, ag na pobail Cheilteacha ar fuaid na hEorpa, cé go bhfuil amhras ar White go raibh céannacht pholaitiúil eatarthu mar ‘threabh’:

‘Beginning in the Iron Age, the Celtic peoples of Europe shared a common language, art, and literary tradition, but they did not necessarily share a common sense of political identity’
(White 2000:5)

Ceistíonn Chapman ár dtuiscint ar na Ceiltigh sa lá atá inniu ann agus nach bhfuil sa tuiscint úd ach miotas a cruthaíodh (Chapman 1992:264). Admhaíonn an Dr Ellis Evans, scoláire agus acadóir ón mBreatain Bheag nach féidir a bheith cinnte faoi bhunús na gCeilteach mar:

‘that the quest for the origin of both the Celtic and the Germanic peoples brings us face to face with what we can only describe, if we are honest, as problems of profound obscurity’
(Evans 1980-2:233)

³ Féach Aguisín 4

⁴ Féach Aguisín 5

Tá tuairimíocht eile ann a deireann go bhfuil níos mó i gceist sa leanúnachas atá idir Ceiltigh na hIarannaoise, Ceiltigh na Meánaoise agus Ceiltigh an lae inniu ná líne géiniteach a bhaineann le cultúr, le cine ná le teanga;

‘It is, rather, a continuity of symbolic opposition between a central defining power and its own fringes; this continuity can be, and has been, sustained, regardless of overwhelming changes in the cultural content involved’

(Chapman 1992:69)

De réir a chéile tháinig grúpaí teanga cosúil le teanga na Gearmáinise, teanga na Slavóinise agus Ceiltis Chomónta ón mháthair-theanga Ind-Eorpach – d’fhorbair Ceiltis Chomónta ar an mór-roinn agus scaip sí ansan go dtí áiteanna áirithe den domhan Ceilteach, An Bhreatain agus Éire ina measc (Waddell 1995:158). Níl aon amhras ach gur tháinig na Ceiltigh go hÉireann agus chuig An Bhreatain ó mhór-roinn na hEorpa, agus cé go bhfuil amhras eile léirithe faoina cúinsí a bhain leis an turas áirithe seo, arbh ionradh é nó a mhalairt. Deireann Murphy gur bhain na Ceiltigh cósta na hÉireann amach chomh luath leis an Séú hAois Roimh Chríost, ‘*having migrated from Eastern Europe, bringing skills of glass-blowing, sculpture and superb jewellery making*’ (Murphy 2001:1353) agus tá an tuiscint fós ann gur sochaí Cheilteach a mhair in Éirinn go-dtí na Meánaoiseanna (White 2000:2).

Eadhon, is teanga Cheilteach í an Ghaelainn a tháinig go hÉireann leis na Ceiltigh sa bhliain 500 RC (Ó Siadhail 2005:255). Is iad seo na naisiúin Cheilteacha atá ann inniu: Alba, Éire, Cymru, Mannin, Breizh agus Kernow, nó Albain, Éire, An Bhreatain Bheag, Oileán Mhanainn, An Bhriotáin agus Corn na Breataine mar a thugtar orthu i nGaelainn agus is iad teangacha na gceantar seo ná An Gháidhlig, Gaeilge, Cymraeg, Gaelg, Brezhoneg agus Kernewek. Rangaítear Gaelainn, Gáidhlig agus Gaelg i mbrainse na Gaelainne (nó Q-Cheilteach) de na teangacha Ceilteacha agus b’iad Breatnais, Kernewek agus Brezhoneg agus Gaillis a rangáítear mar theangacha Briotainise nó P-Cheilteacha (is minic a ghlaoitear ‘Q-Cheilteach’ ar na teangacha Gaeilise toisc go mbaineann siad úsáid as fuaim “Q”, áit ina n-úsáideann na teangacha Briotainise nó “P-Cheilteach” úsáid as P. mar shampla, is é *ceann* an focal Gaelainne/ Gáidhlice do ‘head’ sa Bhéarla, nó ‘*kin*’ uaireanta. Is é *pen* an focal atá ag na teangacha Briotainise cosúil le Breatnais agus Coirnis don bhfocal seo.

Glaoitear Ceiltis nó an Teanga Próta-Cheilteach ar an máthairtheanga as ar shíolraigh an Ghaelainn agus na teangacha Ceilteacha thuasluaite (Ó hUiginn 2008:3). Dar le Ternes, tá ceithre theanga Cheilteach atá fós ina mbeatha mar theangacha, .i. Briotáinis ar leithinis

na Briotáine in iarthuaisceart na Fraince; an Ghaelainn, Gaeilge na hAlban i nGarbhchríocha agus in Oileáin Thiar na hAlban agus An Bhreatnais sa Bhreatain Bheag (Ternes 1980:50). Fágadh Gaeilge Mhanann as a liosta toisc gur cailleadh an cainteoir dúchais deireannach i 1975 ní teanga bheo níos mó í (Ternes 1980:50). Deirtear gurab í an Ghaelainn an teanga Cheilteach is ársa agus go dtéann a stair siar níos faide ná aon teanga Cheilteach eile, ag tosnú le hinscríbhinní Oghaim ón Tríú hAois agus rangáítear tréimhsí na teanga mar a leanas de ghnáth: An tSeana-Ghaelainn, An Mheán-Ghaelainn, An Nua-Ghaelainn Mhoch, Nua-Ghaelainn Déanach ó 1600 ar aghaidh (Ó Riain 2009:45). Tá gaol níos gaire ag an nGaelainn le Gàidhlig ná mar atá aici le Breatnais ná le Briotáinis. Bhíodh na teangacha Ceilteacha in úsáid thar limistéir leathan san Eoraip, ón Spáinn agus An Bhreatain go dtí na Balcáin, le grúpa amháin san Áise Bheag ach níl fágtha ón dtréimhse úd ach Ceiltis na nOileán. Bíonn na teangacha seo faoi bhrú, de shíor ó mhórtéangacha na hEorpa – is teangacha marbh, nach mór, iad Coirnis, Gaillis, Cuimbric, Gaeilge Mhanainn, Píochtais, agus Galátach de bharr an iompaithe teanga seo. Mar a deireann Houston: *‘The last 500 years has seen linguistic standardization and a reduction in the proportions of Europeans speaking ‘non-standard’ languages’* (Houston 2003: 299). Cur i gcás, sa naoú haois déag dhein na teangacha móra iarrachtaí deireadh a chur le teangacha beaga, agus é ag labhairt le múinteoirí i bhFinistère na Briotáine i 1845, dúirt oifigeach de chuid Rialtas na Fraince gurab é marú teanga na Briotáine an tasc is mó a bhí acu (Jenkins 1980:43) agus anuas ar sin crochadh fógraí ar bhallaí scoileanna na Briotáine a dúirt ‘Il est défendu de cracher per terre et de parler Breton’ (Níl cead sileadh a chaitheamh ar an urlár ná Briotáinis (Brezhoneg) a labhairt), dúradh i dtuairisc thaighde eisithe ag Mercator-Education⁵, *‘Since the French revolution the Breton language has been persecuted by the French State’* (Mercator-Education, 2003:4), mar a dúirt Bertrand Barère sa mbliain 1794:

‘Federalism and superstition speak Breton, emigration and hatred of the Republic speak German, counter-revolution speaks Italian and fanaticism speaks Basque. Let us break these instruments of injury and error. The language of a free people must be one and the same for all’

(Mercator-Education, 2003:4)

Tá meath tagtha ar na teangacha seo de réir a chéile ach ag leibhéil éagsúla, d’éirigh leis an mBreatnais agus Catalóinis seasmhacht éigint a bhaint amach mar shampla, ach is a

⁵ ‘For several years now, Mercator-Education has made efforts to achieve one of its principal goals: to gather, store and distribute information on minority language education in European regions’ (Mercator-Education 2003:1).

mhalairt de scéal atá le feiscint i gcás na Gaelainne agus na Gáidhlice; leis an mBriotáinis agus an Ghailísis idir eatarthu (Houston 2003:299).

Cé go bhfuil an tuairim ann go dtarlaíonn díláithriú cultúir nuair a thugann dá chultúr aghaidh ar a chéile, uaireanta is féidir le cultúir dúchais gnéithe den gcultúr nua a úsáid chun cultúr hibrídeach a chothú ina maireann an fhéiniúlacht thraidisiúnta náisiúnta agus sna ceantair atá á plé againn anseo: *'we do find monoglot English speakers who nevertheless see themselves as Cornish, Irish, Manx, Scottish or Welsh'* (Wolf 2007:315).

I gcás na Gaelainne agus pobal na hÉireann, mar shampla:

'Maintenance of a Celtic sense of identity continues even as the Celtic origins of Ireland are increasingly questioned and as the idealised Celtic world that has been imagined is increasingly integrating with a more cosmopolitan Western culture'

(White 2007:1)

Ó lár an chéid seo caite tá iarrachtaí á dhéanamh ag lucht labhartha na dteangacha Ceilteacha aisiompú teanga a bhaint amach trí chur le líon na gcainteoirí agus bonn a chur faoina dteangacha an ath-uair mar theangacha an phobail.

Déanann iompú teanga tagairt don *'process, or the event, in which a population changes from using one language to another'* (Ostler 2014:1), dá bhrí sin is iarracht chun teanga a chothú agus a chur chun cinn arís mar ghnáth-theanga an phobail atá i gceist le hAisiompú Teanga (RLS⁶) agus deireann Fishman gur féidir é a bhaint amach le féinbhainistiú níos fearr ar phróisis agus ar institiúidí cultúrtha

'to the effect that families, neighbourhoods, schools, libraries, theaters, entertainment groups, youth groups (hobby groups, skill groups) and even lower-level work sites and media units can function in the languages preferred by a sufficiently large and dedicated clientele'

(Fishman 1991:66)

Ní gá go mbeadh sé ina chogadh cultúrtha i gcónaí chun féiniúlacht agus áilleacht fhéinmhínithe a bhaint amach. Tá éirithe go maith le haisiompú teanga a bhaint amach sa Bhreatain Bheag, mar atá ráite cheana anseo, de bharr bheartais comhordaithe san oideachas, sna meáin agus sa saol poiblí. Tá Gaeilge Mhanann á teagasc arís i scoileanna an oileáin úd agus in Albain táthar tar éis tús a chur le beartais éagsúla pleanála teanga agus oideachais d'fhonn Gaeilge na hAlban a láidriú agus a chur chun cinn (MacKinnon 2003:109). Maidir leis an nGaelainn, áfach, a bhfuil a stát féin aici nárbh ionann is na

---

⁶ 'Reversing Language Shift', Joshua A. Fishman, *Multilingual Matters* 76, 1991

teangacha Ceilteacha eile, mar aon le stair fhada aisiompaithe teanga, tá sé deacair seachadadh na máthairtheanga ó ghlúin go glúin a bhaint amach ar aon bhonn seasta.

2.2.2 Sainmhíniú a dhéanamh ar bhunthéarmaí agus ar bhunchoincheapa a bhaineann le Mionteangacha – Débhéascna, Trasteangú, Sochtheangeolaíocht Athraitheach, 7rl....

Teanga agus Mionteangacha

Caithfear sainmhíniú a dhéanamh ar cad is teanga agus cad is mionteanga ann ar an gcéad dul síos: ‘*A language is a systematic means of communication by the use of sounds or conventional symbols.*’⁷ Is cód í teanga atá in úsáid ag pobail an domhain chun sinn féin a chur in iúl agus chun teagmháil a dhéanamh leo-siúd atá timpeall orainn – ‘*Language remains potentially a communicative medium capable of expressing ideas and concepts as well as moods, feelings and attitudes*’ (Manivannan 2006:1) agus ‘*at its most specific level it may refer to the concrete act of speaking, writing or signing in a given situation*’ (Crystal 1997:213). Is ceann de choincheapa Hipitéis Sapir-Whorf ná go bhfuil smaointe áirithe ag an duine aonair in aon teanga amháin nach féidir le daoine a úsáideann teanga eile a thuiscint (Kay & Kempton 1984:3) agus go bhfuil an ‘*real world*’ bunaithe, i ngan fhios, ar nósanna teanga an ghrúpa (Sapir 1958:69).

‘The background linguistic system (in other words, the grammar) of each language is not merely a reproducing instrument for voicing ideas but rather is itself the shaper of ideas, the program and guide for the individual’s mental activity, for his analysis of impressions, for his synthesis of his mental stock in trade. We dissect nature along lines laid down by our native languages. We cut nature up, organize it into concepts, and ascribe significances as we do, largely because we are parties to an agreement to organize it in this way --- an agreement that holds throughout our speech community and is codified in the patterns of our language’

(Whorf 1940:213-14)

Tá dhá phrionsabal lárnach san hipitéis seo, ‘*cinnteachas teanga*, a deireann go gcinneann teanga ár mbealaí smaointeoireachta agus ‘*coibhneasacht teanga*’ a deireann go bhfuil idirdhealuithe ionchódaithe laistigh de theanga amháin nach bhfuil le fáil i dteanga eile. Bhí Sapir den tuairim go mbíonn tionchar mór dá réir ag teangacha dúchasacha na ndaoine ar an mbealach a smaoiníonn siad go laethúil –

‘Human beings do not live in the objective world alone, nor alone in the world of social activity as ordinarily understood, but are very much at the mercy of the particular language which has become the medium of expression for their society’

(Sapir 1929:209)

Anuas ar sin, tá sé den tuairim....

---

⁷ Sainmhíniú ó *Collins Paperback Dictionary 1999*

‘we see and hear and otherwise experience very largely as we do because the language habits of our community predispose certain choices of interpretation’

(Sapir 1929:210)

Ach ní leagann Crystal an méid céanna tábhachta ar ról na teanga sa tsochaí ‘*language may not determine the way we think, but it does influence the way we perceive and remember, and it affects the way we perform mental tasks*’ (Crystal 1987:15). Bhí de Saussure den tuairim nach bhfuil in aon teanga ach canúint gur tugadh feidhmeanna oifigiúla don teanga sin (Verdoodt 1991:64), tá an teangeolaí iomráiteach Chomsky den tuairim nach bhfuil in aon teanga ach canúint de theanga an duine agus cé go bhfuil an cuma orthu go bhfuil siad an-difriúil óna chéile, le go leor cosúlachtaí eatarthu dar leis:

‘the system of principles, conditions, and rules that are elements or properties of all human languages not merely by accident but by necessity...the essence of all human language’

(Chomsky 1975:29)

Ar an dtaobh eile den dioscúrsa maidir le cad is brí le teanga agus cén ról atá aici inár saol, tá Geddes agus Grosset den tuairim gurab é an smaointeachas nó an smaointeoireacht a chruthaíonn teanga, ní a mhalairt nuair a deireann siad:

‘Thus the first expression of articulate thought must have been through symbols rather than words, for obviously before attempting speech, man must have perceived objects, and their meaning, use and similarity must have established themselves in his consciousness. Spoken words evolved as expressions of symbols....for they merely express ideas and do not originate them’

(Geddes & Grosset 2002:12-13)

Tá Fishman den tuairim gur bhunthréith den náisiúntacht í an teanga, ach géilleann sé:

‘[t]he ideological pinnacle of language nationalism is not reached until language is clearly pictured as more crucial than the other symbols and expressions of nationality’

(Fishman 1972:49)

Coincheap is ea ‘*mionlach*’ a bhaineann le rud nó gné atá beag agus ar an imeall de bharr a méide agus go bhfuil sé luaite le daoine atá faoi chois agus a chaill amach ar fhorbairt agus ar dhul chun cinn (Kumar Das 2004:2):

‘The very notion of ‘minority’ brings in the picture of underprivileged, dominated, subservient people who somehow miss the boat of progress and development. The notion of ‘minority’ also brings home the idea of smallness’

(Abbi 2000:13)

Déantar rangú sa tuarascáil chéanna ar phobail mhionteangacha mar ghrúpaí teanga a úsáideann teanga agus cultúr ar leith, a mhaireann laistigh de phobail agus stáit níos leithne ach nach bhfuil na struchtúir pholaitiúla, institiúide ná idé-eolaíochta iontu a chinntíonn ábharthacht na dteangacha seo i ngnáthshaol baill ghrúpaí dá leithéad. Tá Argemí den tuairim go gcuirtear mórtheangacha i láthair chainteoirí mionteangacha mar

na teangacha is mó atá luaite le dul chun cinn agus le forbairt agus nach dtugtar cead dá dteangacha dúchasacha féin an fhorbairt chéanna a dhéanamh (Argemí 2008:2); ag tacú leis an tuairim seo deireann Patrick go bhfuil teangacha neamhfhorleathana nó teangacha dúchasacha go mór faoi bhrú:

‘This is because they usually do not have any national status and are spoken by peoples who have entered into colonial and political economic relationships that favour the use of one or more dominant languages or language varieties’

(Patrick 2003:157)

Baintear úsáid as meafair ghlasa chun an gaol atá ann idir mionteangacha agus teangacha móra na hEorpa a léiriú, mar a deireann Mac Aogáin, ‘*is álainn iad crainn mhóra na foraoise, ach ní lú sin áilleacht na mbláthanna beaga a fhásann ag a mbun*’ (Mac Aogáin 1997:42). Is féidir formhór de theangacha an domhain a rangú anois mar theangacha neamhfhorleathana, le 50% de na teangacha úd i gcontúirt an bháis laistigh de chaoga bliain. Is dúshlán gan choinne an staid seo do theangeolaithe atá ag iarradh taifead a dhéanamh ar na seoda teangeolaíochta seo sar a n-imíonn siad uainn go brách na breithe (Majewicz 2000:38). Sa dátheangachas dealaitheach tógann an dara teanga ionad na chéad teanga, rud atá coitianta i gcás teangacha mionlaigh:

‘the acquisition of a second language at the expense, or ultimately at the expense, of the first, e.g. that of English by many immigrant communities in North America or Britain’

(Matthews 2007 – gan leathanach)

Tá na teangacha mionlaigh seo ag géilleadh do mhóртеangacha an domhain (Garland 2006:32), seo a leanas comharthaí an ghéillte úd: Códmhalartú, Cosúlú, Dísciú Réime, Dísciú Sealbhaithe agus Dísciú Féiniúlachta. Tóg Dísciú Sealbhaithe, mar shampla, tarlaíonn sé seo nuair a cheaptar go bhfuil mionteanga níos deacra le foghlaim ná mórtheanga (Ó Giollagáin et al 2010:33). Ar cheann de na cúiseanna do seo tá fás agus forbairt na dteangacha domhanda:

‘in today’s global village increasing bilingualism in a metropolitan language, particularly English, is making the majority of the world’s languages in effect minority languages’

(Nettle & Romaine 2000:191)

Cé go ndeireann Crystal go mbaineann teanga amach stádas mar mhórtheanga, nó mar theanga domhanda ‘*when it develops a special role that is recognized in every country*’ (Crystal 1997:2), ní maith le hArgemí an sainmhíniú a thugann le fios nach bhfuil an líon chéanna cainteoirí ag mionteanga is mar atá ag mórtheanga,

‘This distinction between the two types of language is not only made as if there was evidence to support it, but also as if it was an acceptable and accepted one; at least for a part of the many people who represent civil service institutions and the media’

(Argemí, 2008:1)

Is cosúil go bhfuil go leor samplaí a bhréagnaíonn an toimhde seo, mar shampla, deirtear gur teanga mhionlaigh sa Spáinn í an Chatalóinis, agus gurab í an Spáinnis teanga oifigiúil na ndaoine, ach laistigh de phobal uathrialaitheach na Catalóine, is í an Chatalóinis teanga an tromlaigh, is í an mháthairtheanga í chomh maith, in éineacht leis an Spáinnis. Is cuid de phobal teanga mhionlaigh iad cainteoirí dúchasacha na Spáinnise sa phobal seo (Argemí 2008:1). Deireann An Chairt Eorpach do Theangacha Réigiún nó Teangacha Mionlaigh gur teangacha iad mionteangacha:

‘a úsáidtear go traidisiúnta laistigh de chríoch ar leith Stáit ag grúpa atá níos lú maidir le líon de ná an chuid eile den Stáit; agus nach ionann na teangacha sin agus teanga oifigiúil nó teangacha oifigiúla an Stáit sin’

(An Chairt Eorpach do Theangacha Réigiúnacha nó Mionlaigh 1992:2/3)

‘*Is oileán beag í an mionteanga*’, de réir Uí Mhuirthe, ‘*i measc farraige teanga móire éigin*’ (Ó Muirí, *Irish Times*, 23/12/2005) agus má fhágann an cainteoir mionlaigh a oileán, go bhfuil sé láithreach i réimse na dara teanga toisc nach gcuirfear faisnéis an domhain ar fáil dó ina theanga dúchais féin ach i gceann de mhórtheangacha an domhain. Níorbh aon ionadh é go gceapann an cainteoir dúchais mhionteanga ag an deireadh nach bhfuil ann ach teangacha móra. Tá Fishman den tuairim freisin go mbaineann teangacha ar leith le cultúir ar leith agus lena bhféiniúlachtaí cultúrtha ag ‘*level of doing, at the level of knowing, and at the level of being*’ (Fishman 2001:3).

Is é an tíreolaí Meiriceánach An tOllamh Carl Sauer a chruthaigh coincheap an ‘*Teallach Cultúrtha*’ ar dtús sa mbliain 1952 nuair a labhair sé faoi chultúir forásacha a mhair laistigh de theallaigh chultúrtha chruthaitheacha (Harris 2002:534), deireann sé chomh maith nach bhfuil mórán de na teallaigh seo ann, ach tá Warf den tuairim go bhfuil áit lárnach ag coincheap an Teallaigh Chultúrtha sa dearcadh atá i réimse na tíreolaíochta chultúrtha maidir le foinsí agus le scaipeadh cultúrtha (Warf 2006:82). ‘*Once kindled and tended*’, dar le Sauer, ‘*cultural traits were then dispersed*’ agus bunaithe ar an gcoincheap seo, tá Fishman den tuairim go bhfeidhmíonn teanga mar chuid den teallach chultúrtha sa mhéid is go gcothaítear cultúir agus traidisiúin na ndaoine nuair a chothaítear an teanga a ghabhann leo. Is gné tábhachtach í an teanga do phobail mhionlaigh éagsúla an domhain mar shiombail dá bhféiniúlacht chultúrtha (Knox and Marston 2007:186), mar a dúirt duine de threibh na Navachóise:

‘When the words of all people become one, then the world will come to an end. Our language is holy, and when it is gone, the good in life will be gone with it’

(Parsons-Yazzie 1996:52)

Baineann ar a laghad 40 milliún san AE a úsáid as teangacha neamhfhforleathana san Eoraip (Sierp 2008:303) i láthair na huaire. Dhaingnigh Comhairle na hEorpa (bunaíodh an Chomhairle faoi Chonradh Londain i 1949 agus í tiomanta ar chomhoibriú a spreagadh agus a chur chun cinn, trí chearta daonna, trí dhaonlathas agus trí fhorlámhas an dlí a chosaint agus a chur chun cinn – tá ballraíocht ag 47 stát⁸ ag an gComhairle agus cosaint oidhreacht chultúrtha (teangacha mionlaigh ina measc) na hEorpa ar cheann dá bunaidhmeanna) an Chairt Eorpach do Theangacha Réigiún nó Teangacha Mionlaigh sa mbliain 1992. Is liosta le háireamh iad na mionteangacha a thagann faoi choimirce na Cairte seo, féach aguisín a 7, ach d'fhéadfadh laige ar leith a bheith aici, .i., is amhlaidh go bhfuil rogha fhairsing ag ballstáit maidir le cur i bhfeidhm fhorálacha na Cairte, mar shampla, is féidir le gach páirtí 35 alt nó fo-alt a roghnú as na forálacha sainnithe i gCuid III den gCairt, le leibhéil éagsúla déine ag baint leo, nó is féidir leo rogha eile de mhíreanna nó fho-mhíreanna a chur i bhfeidhm i gcás teanga mhionlaigh nó teanga réigiúnaí ar leith, *'as a result, the scope of protection and promotion can vary across different minority or regional languages, identified by the contracting States as spoken within their frontiers'* (Kraus & Kazlauskaite-Gürbüz 2014:527). Is iarracht a bhí sa Chairt, dar le hOeter (Oeter 2008:1), chun teangacha a chosaint a thagadh go traidisiúnta faoi scáth reachtaíocht mionlaigh/dhlithe teanga náisiúnta. Forbraíodh dlí conarthach sa Chairt Teanga ar mhaithe le híoschaighdeán do reachtaíocht teanga náisiúnta a chothú. In ainneoin nár ghlac gach ballstát le forálacha na Cairte⁹, (dhiúltaigh an Fhrainc – tír nach nglacann ach le Fraincis mar theanga oifigiúil an Stáit - í a dhaingniú i 1999, rud a léiríonn éadulaingt na tíre i leith a mionteangacha dúchasacha féin, in ainneoin go bhfuil Alsáisis, Bascais, Briotáinis, Catalóinis, Corsaicis, Gallóis agus Ocsatáinis á múineadh i scoileanna ann, tá beartas náisiúnta i bhfeidhm sa tír ón séú haois déag agus é mar aidhm ag an mbearta seo *'to promote French – not to suppress regional languages – but the effect was the same: to use the full power of the state to promote unilingualism'* (Cole & Williams 2006:555). Deireann Oeter nárbh obair in aisce Cairt dá leithéad ach a mhalairt:

‘.....Even if an important number of European states is signalling that they are not willing to abide by the Charter’s standards, they are not denying that the Charter has codified a series of useful and sensible rules on how to design a suitable language policy concerning minority languages’

(Oeter 2008:1)

⁸ Féach Comhairle na hEorpa agus Cairt na dTeangacha Mionlaigh - Aguisín 7.

⁹ Níor ghlac ach leath de bhallstáit Chomhairle na hEorpa dul faoi cheangal ag an gCairt Teanga, agus níl ach 14 as 27 de bhallstáit an Aontais tar éis an Chairt a dhaingniú.

Deirtear go bhfuil an bhéim seo curtha ar an ilteangachas, toisc go bhfuil an t-aonteangachas luaite le tréimhse ama ar leith ina raibh náisiúnachas cúngaigeanta i réim:

‘while multilingualism becomes an index of a desirable future-oriented European cosmopolitanism, espoused not only in EU Commission reports but also held up as an aspirational ideal by scholars’

(Weichselbraun 2014:422)

Ní thagann an Ghaelainn faoi scáth na Cairte seo toisc a stádas oifigiúil i mBunrecht na hÉireann¹⁰ agus san Aontas Eorpach mar theanga oifigiúil, ach sa tráchtas seo beifear ag féachaint uirthi ina ról mar mhionteanga in Éirinn, mar a deireann Ó Laoire, is mionteanga í an Ghaelainn ‘(purely)...in terms of numbers of speakers’ (Ó Laoire 2012:18).

Débhéascna

Deireann Verdoodt go ndéanann débhéascna tagairt do ‘(a) stable organisation of two or more languages in the framework of a given group’ (Verdoodt 1991:70): is féidir le daoine aonteangacha, dár leis, maireachtaint laistigh de phobal débhéascnach agus is féidir le daoine dátheangacha maireachtaint i bpobal atá aonteangach ach débhéascnach chomh maith

‘Finally from our observation of the legal framework in which languages operate, we find that minorities are better protected by a favourable or propitious habit than by national law – a favourable habit is generally the sign of an inner conviction than of an obligation’

(Verdoodt 1991:71)

Tugann Fishman sainmhíniú níos leithne ar dhébhéascna nuair a thugann sé le tuiscint go maireann ‘diglossia’ nuair a bhaintear úsáid as teanga amháin i réimsí áirithe agus nuair a bhaintear úsáid as teanga nó dhó eile i réimsí eile: ‘the stable existence of two or more complementary and non-conflicting idioms used for contact within the same group’ (Ofelia García 1991:64).

Is é an saghas débhéascna a bheidh á phlé sa chaibidil seo ná an **débhéascna leathnaithe** mar a mhínigh Fishman é, is é sin go mbeadh níos mó ná teanga amháin i gceist agus ní díreach dhá leagan éagsúla den teanga chéanna. Is tréith í an débhéascna a bhaineann le pobail urlabhra níos mó ná le daoine aonaracha, mar a mhíníonn Holmes agus Wilson ‘Individuals may be bilingual. Societies or communities are diglossic’ (Holmes & Wilson 2017:30). Is é atá i gceist leis seo ná go ndéanann an téarma *débhéascna* cur síos ar dhátheangachas sochaíoch ina bhfuil dhá leagan den teanga chéanna nó dhá theanga

---

¹⁰ Tá an Ghaelainn ainmnithe mar phríomhtheanga na tíre chomh maith i mBunrecht na hÉireann 1937, bunrecht reatha na tíre, ‘Ós í an Ghaeilge an teanga náisiúnta is í an phríomhtheanga oifigiúil í’ (Bunrecht na hÉireann 1937)

éagsúla ag teastáilt ón bpobal urlabhra chun freastal ar gach réimse den phobal. Deireann Laponce gur sampla maith é débhéascna de chomhoibriú seachas coimhlint idir dhá mhodh cainte; tá sé den tuairim nuair nach bhfuil mionteanga in úsáid a thuilleadh mar theanga chumarsáide foriomlán laistigh de phobal áirithe ina labhraítear an teanga sin, go mbaintear úsáid as teanga níos cumhachtaí i réimsí áirithe agus go bhfuil úsáid na mionteanga teoranta do réimsí úsáide nach bhfuil in iomaíocht leis an mórtheanga (Laponce 2004:5). Bíodh sin mar atá, tugann Bhabha le tuiscint go mbaineann féiniúlacht chultúrtha le malartú leanúnach léirithe cultúrtha as a síolraíonn, uaireanta, aitheantas do dhifríocht chultúrtha – is féidir leis an spás atá idir an ‘*cóilíneach*’ agus na ‘*cóilínithe*’ a chlaochlú mar ‘*hibrid*’ (Bhabha 1994:4). Tugtar dúshlán ar an mbealach sin d’údarás, do luachanna agus do dhearcthaí an chóilínithe, a fheidhmíonn mar chomhartha greannaithe agus féin-chumhachta.

Tá Cohen agus Kennedy den tuairim go ndéanann hibridiú tagairt do chruthú cultúir atá beo agus bríomhar, ‘*sociologists and anthropologists have long observed the evolution of commingled cultures from one or two parent cultures*’, dar leo (Cohen & Kennedy 2000:377). Tá sé ráite go gcuireann pobal cóilínithe a stampa féin ar ‘*thraidisiún*’ chun go mbeidh difríochtaí suntasacha le feiscint idir iad féin agus an saol reatha ach nach ionann an ‘*traidisiún nua*’ agus an traidisiún a bhíodh ann fadó. Is cultúr nua a eascraíonn as na tuiscintí atá ag an bpobal seo maidir leis na traidisiúin a bhí acu mar phobal agus na traidisiúin mar a bhí i measc a sinsir – ní hionann an rud a bhí ann agus an tuiscint a bhí acu ar an rud a bhí ann:

‘It is the problem of how, in signifying the present, something comes to be repeated, relocated and translated in the name of tradition, in the guise of a pastness that is not necessarily a faithful sign of historical memory but a strategy of representing authority in terms of the artifice of the archaic’

(Bhabha 1994:34-35)

‘The representation of difference must not be hastily read as the reflection of pre-given ethnic or cultural traits set in the fixed tablet of tradition. The social articulation of difference, from the minority perspective, is a complex, on-going negotiation that seeks to authorize cultural hybridities that emerge in moments of historical transformation’

(Bhabha 1994:2)

Trasteangú

Cé go maíonn coincheap na Débhéascna go mbaintear leas as teanga ar leith do chúis ar leith laistigh de phobal urlabhra, mar sin féin téann sé lámh ar lámh le coincheap teangeolaíoch eile i bpobail mhionteanga an domhain sa lá atá inniu ann. Is é sin coincheap an trasteangaithe ina mbaintear brí agus míniú as an saol trí úsáid a bhaint as dá theanga éagsúla ag an am gcéanna: ‘*Translanguaging is the process of making*

meaning, shaping experiences, gaining understanding and knowledge through the use of two languages' (Baker, 2011:288). Nó mar a deireann Ofelia García:

'Translanguaging is the act performed by bilinguals of accessing different linguistic features or various modes of what are described as autonomous languages, in order to maximise communicative potential'

(García 2009:140)

Is straitéis é an trasteangú, dar léi, a úsáideann daoine atá dátheangach chun brí agus ciall a bhaint as a dtaithí agus chun teacht ar thuiscint níos doimhne faoina saol dátheangach trí ghnáth-úsáid laethúil a bhaint as an dá theanga (Lewis, Jones & Baker 2012:647). Mar a mhaíonn Silverstein is iomaí pobal urlabhra ina maireann níos mó ná teanga amháin. Is cabhair é an trasteangú do bhail na bpobal urlabhra seo iad féin a chur in iúl ar an mbonn is oiriúnaí agus is éifeachtaí dóibh féin: *'Speech communities are frequently plurilingual, that is, they encompass speakers who belong to more than one language community'* (Silverstein 1998:407). Deireann Wei gur baineadh úsáid acadúil as an téarma i dtosach báire agus gur shíolraigh sé ón bhfocal Breatnaise, *Trawsieithu*, *'a descriptive label for a specific language practice'* (Wei 2017:15) le tagairt a dhéanamh don dátheangachas sa Bhreatain Bheag. Is é an t-oideachasóir Breatnaise cáiliúil, Cen Williams, a chruthaigh an téarma *'trasteangú'* sna hochtóidí chun cur síos a dhéanamh ar úsáid phleánáilte agus chórasach dhá theanga chun dul i mbun teagaisc agus foghlama laistigh den gceacht scoile céanna. Cruthaithe ar an gcéad dul síos mar fhocal Breatnaise, *'trawsieithu'* ag Williams agus a chomhghleacaí, Dafydd Whittall, shíolraigh an leagan Béarla, *'translanguaging'* nó trasteangú sa Ghaelainn níos déanaí (Lewis, Jones & Baker 2012:643) as an bhfocal seo. Tugann Baker é féin a thuiscint ar choincheap an trasteangaithe sa ráiteas seo a leanas: *'Translanguaging is the process of making meaning, shaping experiences, gaining understanding and knowledge through the use of two languages'* (Baker 2011:288). I réimse taighde an dhátheangachais agus an ilteangachais tá Wei den tuairim go bhfuil tábhacht ar leith ag baint le tuiscint a dh'fháilt ar cad a tharlaíonn nuair a théann úsáideoirí teanga dátheangacha agus ilteangacha i mbun an *'bilingual mode'*.

'The bilingual speaker chooses a base language, activates the other language and calls on it from time to time in the form of code-switches and borrowings'

(Grosjean 2001:2)

nó *'an open control state'* (Green & Li 2014:499) ina mbaineann pobail dhátheangacha síor-úsáid as teangacha ainmnithe agus go mbíonn an malartú cód idir an dá theanga

déanta ar bhonn comhoibríoch a éascaíonn códmhalartú agus nach gcuireann isteach ar chaighdeán nó ar leibhéal tuisceana na cainte.

An tSochtheangeolaíocht Athraitheach

Tá an tSochtheangeolaíocht Athraitheach tógtha suas níos mó le próiseas ná le míniú, agus leis an idirghníomhaíocht atá ann idir na córais theangeolaíochta agus shóisialta (Heller 1984:46). Tá Labov den tuairim go mbíonn tionchar ag saol sóisialta an phobail urlabhra ar fhorbairt na teanga a bhíonn in úsáid acu:

‘social pressures are continually operating upon language, not from some remote point in the past, but as an immanent social force acting in the living present’

(Labov 1972:3)

Áitíonn sé nach féidir iompar teanga an duine aonair a thuiscint gan eolas a bheith agat faoin phobal lena mbaineann sé. Tá Vandeputte den tuairim go n-imríonn tosca éagsúla tionchar ar bhealach urlabha an duine; tosca a bhaineann le rangú sóisialta, le hoideachas, le haois, le gairm bheatha agus mar sin de (Daryen Vandeputte 2015:6). Ghlaigh Labov canúint aonair nó *idiolect* ar chaint duine amháin a úsáidtear sa chomhthéacs céanna thar thréimhse gairid ama ach má déantar iniúchadh ar chaint an duine thar thréimhse níos faide ama:

‘we find an increasing number of alternations which are due to stylistic or cultural factors or changes in time – and these are external to language, not a part of linguistic structure’

(Labov 1996:4)

Téann Barber níos faide nuair a deireann sé gur teanga ar leith í caint an duine, gur leis nó léi, ‘*which is to say, an abstract, structured object*’ (Barber 2014:1); anuas air sin tá Barber den tuairim gurab é atá i gceist le caint aonair ná:

‘Language (or some part or aspect of a language) that can be characterized exhaustively in terms of intrinsic properties of some single person, the person whose idiolect it is’

(Barber 2014:265)

Is fianaise í an t-athrú seo don tionchar a bhíonn ag cúinsí seachtracha ar chaint an duine - go deimhin, deireann Labov gurab é Louis Gauchat is tuisce a dhein staidéar ar athrú teanga agus go raibh an cas staidéar a dhein sé i Charmey ‘*full of astonishing insights and observations, including the first said finding that women are the leaders of language change*’ (Labov 1966:13). Deirtear go n-athraíonn úsáid acmhainní teanga an duine de réir na ndaoine lena mbíonn siad ag labhairt, na spásanna sóisialta éagsúla ina mbíonn siad agus de réir cathain agus cén áit ina mbíonn siad ag caint (Roy 2004:354); deireann Eckert go bhfuil ról lárnach ag cainteoirí sa tsochtheangeolaíocht athraitheach agus go

bhfeidhmíonn siad mar ghníomhairí i gcruthú agus i gcothú an chórais teanga atá in úsáid acu agus ní hamháin mar úsáideoirí an chórais úd:

‘Social meaning in variation is not a static set of associations between the internal linguistic variables and external social variables; it is continually created through the joint linguistic and social engagement of speakers as they navigate their ways through life’

(Eckert 2000:43)

2.2.3 Anailís agus plé ar phátrúin/nósanna teanga (athbheochan, meath, marbhántacht, normálú, institiúidiúnú....) agus na gnéithe a imríonn tionchar ar phátrúin teangacha (domhandú, náisiúnachas réigiúnach, córais oideachais, beartais phoiblí, geilleagair áitiúla).

‘The language that a person speaks is as personal to him as the colour of his eyes or the shape of his nose. It lies at the very heart of the way he thinks and feels’

(Jenkins 1980:43)

Tá sé deacair do theangeolaithe an Ghaelainn a shainiú, deirtear gur mionteanga, teanga oidhreachtá nó teanga dúchasach í, ach is í teanga náisiúnta/oifigiúil na tíre í chomh maith, leis na tacaíochtaí reachtaíochta ar fad a ghabhann leis an stádas sin. Cé go bhfuil go leor comparáidí déanta ag teangeolaithe idir staid na Gaelainne agus staid mhionteangacha eile ar fuaid an domhain, níl aon staid eile cosúil le staid na Gaelainne, .i. teanga oifigiúil bunreachtá na tíre gur mionteanga í chomh maith nach bhfuil in úsáid ach ag céatadán beag de phobal na hÉireann, a bhformhór acusan atá lonnaithe ‘*in traditional Irish-speaking areas, known as ‘Gaeltacht’ areas, situated along the west coast of Ireland*’ (Fleming & Debski 2014:85).

Cé gur tugadh aitheantas don nGaelainn mar theanga oifigiúil na hÉireann nuair a bunaíodh an stát, tá Coleman den tuairim go maireann déscaradh idir an dá dhearcadh atá sa tír fúithí. Deireann sé go bhfeidhmíonn an Ghaelainn mar ‘*the language of all*’ toisc í a bheith ina hábhar riachtanach sa chóras oideachais bunscoile agus meánscoile, agus mar ‘*the language of some*’ toisc go léirítear nach labhrann ach mionlach beag den daonra an teanga ar bhonn laethúil (Coleman 2004:382). Ina leabhar *Reversing Language Shift*, tugann an teangeolaí Joshua Fishman liosta cuimisitheach dena gnéithe, dar leis, a d’imir tionchar ar ‘*the early, continual and still ongoing erosion of Irish*’ in ainneoin na n-iarrachtaí seasmhacha atá déanta ar son na teanga:

‘An unparalleled combination of culturally, economically, politically and demographically dislocating factors (occupation, warfare, transfer of populations, the establishment of a dominant English-speaking class in towns and urban areas.....’

(Fishman 1991:122)

Tá an Ghaelainn sa staid seo de bharr cúiseanna éagsúla ach tá Ó Murchú den tuairim nach teanga mhionlaigh í sa ghnáth-chiall, de bharr na tacaíochta ó thaobh na reachtaíochta atá bainte amach aici agus toisc go bhfuil sí ‘*i sloinnte, logainmneacha, stair, tír eolas, seanchas, fínscéalta, creidiúinti, traidisiúin, fealsúnacht agus meon na hÉireann*’ (Ó Murchú 2008:369).

Sa lá atá inniu ann, is é comhthéacs formhór na dteangacha beaga ná comhthéacs cultúrtha a bhaineann le féiniúlacht agus le hoidhreacht. In Éirinn, mar shampla, tá tús-áite ag an mBéarla mar ghnáth-theanga laethúil ag formhór an phobail agus admhaítear go bhfuil feidhm níos mó ag an nGaelainn mar shiombail dár bhFéiniúlacht Náisiúnta ar ócáidí searmanais ná mar ghnáth-theanga labhartha:–

‘Irish is used mainly for communicative purposes in the Gaeltacht areas, otherwise chiefly as a symbol of national identity on ceremonial occasions’

(Campbell, et al 2009:67)

San Eoraip níl ach cúig thír aonteangach ann – An Íoslainn, Lichtinstéin, Monacó, An Phortaingéil agus San Mairíne – i ngach tír eile tá teangacha eile nach teangacha oifigiúla iad. Ach i dtíortha eile tá tábhacht ar leith ag gabháil le teangacha, le mionteangacha ach go háirithe. Sa Spáinn, mar shampla, cé raibh tús-áite tugtha ag Náisiúnachas na Catalóinise don teanga ón tús ní raibh gluaiseacht na mBascach chomh cinnte faoi ról na teanga, ach is bunluach í an teanga dhúchasach sa cheantar úd anois í:

‘This is to be explained by recent changes in Basque society. In particular, after the isolationist reaction against the first wave of immigrants at the end of the last century, increased immigration from southern Spain has made it imperative that there be a change from ascriptive criteria of national membership to non-ascriptive ones’

(Conversi 1990:50)

De bharr an chlaochlaithe a tharla, in ainneoin stair fhada achrannach na tíre, nuair a d’iompaigh An Spáinn ‘*from the inside out*’ ar an daonlathas (Desfor Edles 1999:311) deineadh foráil do theangacha eile seachas an Spáinnis agus in ainneoin gur ainmníodh an Spáinnis mar theanga oifigiúil na tíre in Alt a Dó de Bhunreacht na tíre i 1978, tugadh cead do cheantracha féinrialaitheacha teanga oifigiúil eile a ainmniú. Ba thír aonteangach Breatnaise í an Bhreatain Bheag suas go dtí an Séú hAois Déag nuair a síníodh Acht an Aontais le Sasana sna blianta 1536 agus 1542 ag nascadh an dá thír lena chéile agus ag tabhairt tús áite don mBéarla mar phríomhtheanga dlí agus rialachais - ‘*it marks the outset of the retreat of Welsh from public domains and its progressive inferiorisation to English*’ (Ferguson 2006:87) agus tharla titim tubaisteach i líon na gcainteoirí Breatnaise dá bharr. Tar éis síniú an Achta bhí Béarla riachtanach d’aoinne a bhí ag iarraidh dul chun cinn a

dhéanamh sa tsaol, agus ba é toradh an athraithe seo ná gur cruthaíodh deighilt sa phobal eatarthu-siúd a labhair Breatnais fós agus uas-aicme nua Gallda.

Ach, in ainneoin láidreacht an Bhéarla i réimse oifigiúil na tíre sin faoin tráth sin, ba í an Bhreatnais gnáth-theanga na ndaoine suas go dtí lár na naoú haoise déag (Ferguson 2006:88). I 1901, bhí teanga na Breatnaise á labhairt ag tuairim is million duine (50% den daonra) ach bhí an uimhir seo titithe go 18% i 1991 agus 21% den daonra i 2001 (Ó Riain, P. et al 2008:7). Tá cúiseanna éagsúla curtha chun cinn mar mhíniú ar an titim seo, ar cheann acu tá an fás a tharla i dtionscal na turasoíreachta i gCroíthailte na Breatnaise nuair a bhog daoine isteach sna ceantair nach raibh aon Bhreatnais acu; anuas air sin bhog cainteoirí dúchasacha amach (Glanville, Price 1992:316). Ach tháinig fás agus borradh ar thacaíocht don teanga sa dara leath den chéad seo caite le cabhair ó eagraíochtaí cosúil le *Plaid Cymru* agus *Cymdeithas yr Iaith Gymraeg* (Cumann Teanga na Breatnaise). Tá Rhys Jones agus Merriman den tuairim gur cuireadh féiniúlacht agus náisiúnachas na Breataine Bige chun cinn mar uirlis i gcoinne pholaitíocht cheannasach Sasana (Jones & Merriman 2009:263) atá i bhfeidhm sa tír ó síníodh Acht an Aontais le Sasana i 1536. Cuireann náisiúnachas na Breatnaise béim ar shainiúlacht chultúr, teanga agus stair na Breataine Bige:

‘Rydym ni, fel chi, yn falch o’n dwy iaith ac yn credu y dylech chi, eich plant neu eich wyrion gael y cyfle i siarad Cymraeg boed hynny yn yr ysgol, gartref neu yn gwaith, neu yn ystod eich amser hamdden gwerthfawr’

Táimid, cosúil leat féin, buíoch as an dá theanga atá againn, agus creidimid gur cheart go mbeadh deis agat féin, ag do pháistí nó clann do chlainne Breatnais a labhairt ar scoil, sa mbaile nó san obair, nó le linn do chuid ama fóillíochta luachmhar

(Plaid Cymru - the party of Wales, 2016)

Deireann Plaid Cymru, ‘Páirtí na Breataine Bige’ agus an t-aon pháirtí polaitíochta atá lonnaithe sa Bhreatain Bheag í féin, go bhfuil teanga na Breatnaise mar chuid lárnach dá bhfís eacnamaíochta agus cultúrtha do Bhreatain Bheag neamspleách (Plaid Cymru - the party of Wales, 2016). Deireann Williams go raibh ról suntasach ag an gcóras oideachais sa’n athbheochanú seo:

‘The dramatic increase experienced in 2001 has been attributed to the increased role of Welsh within the National Curriculum, where it is a core subject studied by all children in Wales between 7-16 years of age in Welsh-medium education and a foundation subject for pupils in other schools in Wales’

(Ó Riain, P., et al 2008:7)

Luaitear cás an Mhinistir nár labhair aon teanga eile seachas Béarla feadh a shaol in ainneoin gurab í an Bhreatnais a theanga dhúchais; nuair a bhí sé ar leaba an bháis de bharr taom chroí d’iompaigh sé ar ais air a theanga dhúchais (Jenkins 1980:43). Léiríonn

an scéilín beag seo go bhfuil ról níos mó ag teanga dhúchais duine ná díreach mar mhodh cumarsáide. Is léir ó shampla na Breataine go bhfuil meas ag muintir na tíre úd ar a dteanga dúchais féin agus go gceapann siad go bhfuil sí mar chuid tábhachtach dá n-oidhreacht agus dá bhféiniúlacht. Tá na limistéir úsáide atá ag na teangacha seo ag fás agus tá sé seo rí-thábhachtach d'fhorbairt aon teanga, muna gceaptar gur teanga fheidhmiúil í an teanga agus má thógann mórtheanga amháin an lámh in uachtar ar theanga eile tagann laige as leibhéal cumais cainteoirí na teanga dúchais:

‘their ability in Irish and their language practices manifest themselves as a weakened L1 which is being rapidly subsumed into the social practices of the dominant L2 (English), which in turn spurs on the vicious cycle of functional redundancy’

(Ó Giollagán 2014 :33).

Is cosúil freisin go mbeidh iarmhairtí ag athruithe i rialachais ag an leibhéal áitiúil ar stádas agus ar chumhacht na mionteangacha, i dtíortha cosúil leis an Spáinn, an Bheilg agus an Iodáil táthar ag bogadh i dtreo:

‘Enhanced regional selfconsciousness..... (that) was associated with a rediscovery of the value of lesser-used languages and cultures and the adoption of new policy instruments to plan language revival. In the age of ‘think global, act local’

(Cole & Williams 2004:554)

D’fhéadfá a rá go bhfuil na dúshláin céanna os comhair gach mionteanga eile san Eoraip, an Ghaeilinn san áireamh. Ós rud é nach bhfuil na pobail éagsúla seo tar éis géilleadh do theangacha móra an domhain, caithfidh go bhfuil fírinne éigint sa tuairim go bhfuil níos mó i gceist le teanga ná bealach córasach le cumarsáid a dhéanamh trí úsáid fuaimneanna nó comharthaí comhghnásacha (*‘a systematic means of communicating by the use of sounds or conventional symbols’*) (thefreedictionary.com 2003).

Deireann Ó Muirí go dtugann an dátheangachas *‘leithead aigne do dhuine. Tuigeann an duine a bhfuil an dara teanga aige go bhfuil níos mó ná insint amháin ar scéal’* (Ó Muirí, 2005: *The Irish Times*, 2 Mí na Samhna). Deireann Ó Riagáin go bhfuil mionlaigh teanga ar fuaid na hEorpa ag fulaingt le fada an lá da bharr go bhfuil siad ar imeall na sochaithe ina bhfuil siad de bharr stair na dtíortha ina bhfuil siad¹¹ ach go bhfuil an deis anois san Eoraip meas a léiriú ar an éagsúlacht teanga chun gur féidir linn: *‘(We can) enrich ourselves and ensure a peaceful and harmonious future for our children living in freedom and with dignity’* (Ó Riagáin 1999:298). Ní hí an Ghaeilinn an t-aon mhionteanga amháin

---

¹¹ ‘Post World War II Europe did not offer a friendly environment to linguistic minorities or small national groups. Hitler had used the existence of German-speaking minorities in some regions (e.g. Alsace, the SUDATENLAND) as an excuse for invasion. Members of other minorities (Flemings in Belgium, Bretons in France and Aroumains in Greece) had collaborated with the invaders and were therefore not to be trusted’ (Ó Riagáin 1999:291)

atá faoi bhrú, is mionteangacha atá ag feidhmiú i bpobail bheaga tuaithe laistigh den Stát ina bhfuil cónaí ar an daonra is mó atá i gceist nuair a dhéantar tagairt do theangacha atá i gcontúirt. Chun go mairfidh teanga ó ghlúin go glúin is gá go sealbhóidh páistí an teanga úd, muna mbíonn sí ina seilbh ag an nglúin óg tá deireadh léi mar theanga bheo nó mar theanga labhartha an phobail. Tá roinnt mhaith pobail urlabhra ag cúlú siar agus muna ndéantar aon rud chun na forbairtí seo a iompú thimpeall imeoidh na teangacha seo as radharc (Brenzinger, de Graaf, 2009:240). Ní sheachadófar iad go dtí an chéad ghlúin eile, aontaíonn an scríbhneoir Rosemary Ostler leis an tuairim seo:

‘although a language may continue to exist for a long time as a second or ceremonial language, it is moribund as soon as children stop learning it’

(Ostler 2000:1)

As an fiche teanga dúchasach atá i gceantar Alasca níl ach dhá cheann á fhoghlaim ag páistí dar léi. I gcás Eyak, cailleadh an cainteoir dúchais deireanach, Chief Marie Smith Jones in Anchorage i 2005 (Kolbert 2005:46). Cé gur chothaigh treibh an Eyak (ar chósta theas Alasca) a gcultúr agus a dteanga féin, faoin am gur cailleadh Smith Jones, ní raibh fágtha ach 132 duine sa treibh agus ba í an duine deireanach í a raibh an teanga ar a toil aici:

‘Sometimes I could just kick myself for not teaching my children the language. When I was in school we were beaten for speaking our language. They wanted to make us ashamed.....’

(Grey Thomason 2015:27)

Chuir sí an milleán ar réabadh na hEorpa do bhás na gcultúr agus na dteangacha dúchasacha, bhí teanga an Eyak gaolta le grúpa teangacha Athabascan ina bhfuil Navajo agus Apache. Tá an teangeolaí Michael Krauss den tuairim go gcaillfear 3,000 teanga i rith na haonú haoise is fiche, agus cás Eyak á phlé aige, deireann Krauss gurab iad na difríochtaí atá ann idir mionteanga cosúil le hEyak agus mórtheangacha cosúil leis an mBéarla na príomh-chúiseanna a spreagfadh an domhan chun teangacha ar nós Eyak a shábháil:

‘Each language is a unique repository of facts and knowledge about the world that we can ill afford to lose, or, at the least, facts and knowledge about some history and people that have their place in the understanding of mankind. Every language is a treasury of human experience. Eyak doesn’t give a damn about tenses. But it sure does give a damn about other things, much more than I do. Therefore it broadens your thinking, enriches your ability to understand the world- to deal with reality and experience’

(Kolbert 2005:46)

Lament for Eyak

My poor aunt.
I couldn't believe you were going to die.
How would I hear you?
I wish this, to go back to you there.
You are no more.
My child speaks to me that way.
I just break out in tears and lament.
All alone here I'll go around.
Like Ravens I'll live alone.
My aunts are dying off on me and alone I'll be living.
Why, I wonder, are these things happening to me?
My uncles also have all died out on me and I can't forget them.
After my uncles all died off, my aunts are dying off next.
I'm all alone.
With some children I survive, on this earth.
Only I keep bursting into tears.
I think about where my aunts are.
She is my aunt and my last aunt is gone.
Where will I go next?
Wherever will I go next?
They are already all extinct.
They have been wiped out.
Maybe me, I wonder, maybe Our Father wants it this way for me that I should live alone.
I only pray for it and my spirits recover.
Around here, that's why this land, a place to pray, I walk around.
I try to go there.
Alone, alone around here I walk around on the beach at low tide.
I just break into tears.
I sit down on a rock.
Only the Eyaks, the Eyaks, they are all dying off.
Just a few at Eyak there.
They survived from Eyak, but they too are becoming extinct.
Useless to go back there.
My uncles too have all died out on me.
After my uncles all died out my aunts next fell, to die.
Yes, why is it I alone, just I alone have survived? I survive.

Aistrithe go Béarla ag Michael E. Krauss
(Nelson Harry, A. & Krauss, M.E. 1993:159)

Glaoitear teangacha mionlacha ar theangacha neamhfhorleathana freisin, ach cad is brí le grúpa nó le teanga mhionlaigh? Braitheann freagra na ceiste seo ar an gcomhthéacs tíreolaíochta, an teanga mhionlaigh í an Fhraincis i gCeanada, cur i gcás? *'It depends on the geographic perspective—provincial, regional, continental—which one adopts'* dar le Edwards (Edwards 1997:30). Is é atá i gceist le grúpa eitneach ná grúpa a roinneann stíl chomónta stairiúil bunaithe ar ghnéithe agus ar luachanna soiléire atá difriúil ón mórtheanga agus ciallaíonn sainiúlacht eitneach: *'the sum total of feelings on the part of the group members about those values, symbols, and common histories that identify them as a distinct group'* (CB Paulston 1994:34).

Is cosúil go bhfuil gaol casta idir an teanga agus féiniúlacht shoc-chultúrtha toisc go mbíonn teanga agus cultúr de shíor ag athrú agus ag claochlú; i gcás mionteangacha agus aisiompú teanga ach go háirithe (Dunmore 2011:91). Deireann Romaine nach bhfuil stádas oifigiúil ach ag níos lú ná 4% de theangacha an domhain sna tíortha ina labhraítear iad (Romaine 2002:194) agus gur amhlaidh atá toisc gur teangacha labhartha iad, gan litríocht, gan aitheantas oifigiúil agus gan pobal mór urlabhra acu. Is í an bhrí a thugann Roy do chleachtais teangeolaíochta ná an úsáid a bhaintear as teangacha i gcomhthéacs sóisialta; *‘linguistic practice is shaped by social structures, and by various norms and conventions of a discursive nature’* (Roy 2004:353). Nó mar a deireann Fairclough:

‘Language use as a form of social practice, rather than a purely individual activity or a reflex of situational variables....discourse is a practice of not just representing the world, but of signifying the world, constituting and constructing the world in meaning’
(Fairclough 1992:63)

Deirtear go bhfuil tábhacht ar leith ag gabháil leis an ilteangachas, léirítear é seo sa dán NOTHING, a aistríodh ón tSáimis go Béarla ag Roland Thorstensson, ina dtugann an file Sámach, Paulus Utsi a dhearcadh ar an tábhacht a bhaineann lena dteanga dhúchais don gcainteoir dúchais mhionteanga:

NOTHING
Nothing stays longer
in our souls
than the language we inherit.
It liberates our thoughts
unfolds our mind
and softens our life.

Is gné fhíor-thábhachtach í an t-ilteangachas den éagsúlacht chultúrtha chomh maith, tá an baol ann dá gcríochnódh an cine daonna ag labhairt na teanga go gcaillfear an airgtheacht teangeolaíochta atá ionainn go nádúrtha. Tá teangeolaithe den tuairim go mbeidh ar a laghad leath de theangacha an domhain (timpeall ar 6,000 ina iomláine) marbh nó ar leaba an bháis faoin mbliain 2050 (Ostler 2000:1), agus nach mbeidh ach 700 dteanga á labhairt ar fuaid an domhain faoi dheireadh an chéid seo (Brenzinger & de Graaf 2004:239), breathnaítear ar theanga a bheith i *‘gcontúirt’* muna bhfuil páistí á foghlaim agus á húsáid lasmuigh den láthair scoile (Wuethrich 2000:1156). Bhí 260 teanga á labhairt ag treibheanna dúchasacha na hAstráilte san ochtú céad déag. Tá tuairim is 160 acu imithe ó shin, is iomaí cúis a bhaineann le cailteanas den tsaghas seo dar le Wuethrich;

‘Wars, diasporas, education that emphasizes national languages, and assimilation into dominant culture, such events can demolish a linguistic community in a generation or two’
(Wuethrich 2000:1156)

Ach ní inniu ná inné a cuireadh brú ar mhionteangacha nó teangacha neamhfhorleathana faraoir, is beag meas a bhí ag Horner sa mbliain 1867 agus é ag trácht ar Choirnis agus Bhreatnais:

‘It may cause a moment’s distress to one’s imagination when one hears that the last Cornish peasant who spoke the old tongue of Cornwall is dead; but, no doubt, Cornwall is the better for adopting English, for becoming more thoroughly one with the rest of the country. The fusion of all the inhabitants of these islands into one homogeneous, English-speaking whole, the breaking down of barriers between us, the swallowing up of separate provincial nationalities, is a consummation to which the natural course of things irresistibly tends; it is a necessity of what is called modern civilisation, and modern civilisation is a real, legitimate force; the change must come, and its accomplishment is a mere affair of time. The sooner the Welsh language disappears as an instrument of the practical, political, social life of Wales, the better; the better for England, the better for Wales itself’

(Arnold 1891:12)

Deirtear gur cuireadh tús leis an mionlú teanga agus cultúrtha seo nuair a tháinig coincheap an ‘náisiúinstát’ nua-aimseartha chun cinn san Ochtú agus sa Naoú Aois Déag; bhíothas den tuairim go leanfadh gach ball den náisiúinstát creideamh polaitíochta an stáit in ainneoin cine, dath, creideamh, inscne, teanga ná eitneacht na ndaoine agus úsáideadh teangacha caighdeánacha mar shiombalacha seasmhacha an náisiúinstáit, feidhmeoidís mar ‘social glue’ an phobail chun daoine a choimeád le chéile (Glaser & Skutnabb-Kangas 2007:36). Bhí an lámh in uachtar ag náisiúin ina raibh teanga chomónta acu seachas mionteangacha toisc: ‘it seemed to be the most stable element amongst the chaos of continuous and unpredictable cultural change’ (Conversi 2012:65).

I gcás na Gailíise, mar shampla, baineann mionlacht na teanga úd, mar aon le roinnt mhaith mionteangacha san Eoraip lena stádas íseal laistigh de stát polaitiúil a bhí i bhfad níos mó agus níos láidre (O’Rourke 2005:266), is pobal tuaithe, gan oideachas, is mó a labhair Gailísis ag deireadh na fichiú haoise ach tá feabhas tagtha ar chomhthéacs mhionteangacha na Spáinne, an Ghailílis ina measc, de bharr polasaithe an Rialtais. In ainneoin go bhfuil an Iodáil ar cheann de na tíortha is saibhre san Eoraip ó thaobh na teangeolaíochta de, tá teangacha dúchasacha agus canúintí na hIodáile curtha ar an imeall toisc go bhfuiltear ag bogadh níos mó i dtreo na hIodáilise, le mianach na teanga úd le feiscint sna teangacha dúchasacha iad féin. Go stairiúil deineadh cinneadh teanga chomónta amháin a úsaid nuair a tháinig coincheap an náisiúinstáit chun cinn ann,

bhíothas den tuairim nach raibh mórán maitheasa ag gabháilt leis na teangacha áitiúla agus cé nár deineadh aon rud ar leith chun cosc a chur ar úsáid na dteangacha úd, ba leor:

‘The prestige of the official language written, now even spoken, by the elites was sufficient to trigger a language shift from the local language to Italian’

(Coluzzi 2009:41)

Tá Crocombe den tuairim nach bhfuil aon rud a dhéanann níos mó dochar d’éagsúlacht chultúir ná díreach cultúr amháin a bheith i gceannas in aon phobal: ‘*Cultural diversity is one of the world’s potential sources of both sanity and fulfillment*’ (Crocombe 1983, luaite i Nettle & Romaine 2000:199). Tá sé aitheanta le fada go bhfuil oideachas sa mhionteanga riachtanach chun féiniúlacht an ghrúpa mhionlaigh a chosaint agus a sheachadadh don gcéad ghlúin eile, toisc go mbeidh an pobal úd i gcontúirt mar ghrúpa cultúrtha muna dtugtar oiliúint don óige sa teanga agus sa traidisiún dúchasach (Guliyeva 2013:219). Ach ní féidir brath ar an gcóras oideachais amháin chun an teanga dúchasach a thabhairt slán don gcéad ghlúin eile; deireann Cantoni go ndéanann pobail dhúchasacha an cinneadh iompú ar theanga an stáit dá bpáistí agus ‘*They have, unknowingly and unintentionally, deprived their children of the cognitive advantages of bilingualism*’ (Cantoni 1997:2). Tugann Sergey Haruchi, duine de phobal mionlaigh i dTuaisceart na Rúise cuntas ar a threibh:

‘Everything was formed during my childhood; both my father and my mother spoke Nenets. They did so without embarrassment, even in the presence of strangers. Regretfully, though, the environment in which children now find themselves for the greater part of their time, at kindergarten, at school, has had an impact. They talk with their parents only in the mornings and the evenings’

(Haruchi 2002:74)

Táthar tar éis go leor staidéir a dhéanamh ar úsáid teanga i limistéar na bpobal mionteangacha ar fuaid an domhain. Dhein Nance staidéar den teideal ‘*Phonetic variation, Sound Change, and Identity in Scottish Gaelic*’ ina léiriódh go mb’fhéidir go n-eascródh saghsanna teanga atá difriúil go teangeolaíoch ó chineálacha teanga a bhí ann cheana agus ó athbheochanú teanga agus go n-imríonn mórán fachtóirí tionchar ar na forbairtí seo.

Thug O’Rourke faoi staidéar a dhéanamh i measc mac léinn ollscoile in Éirinn agus i nGailís na Spáinne chun a fhiosrú cén luach a chuireann siad ar a dteangacha mionlacha faoi seach agus i measc na modhanna um bhailiú sonraí a úsáideadh bhí ceistneoir sochtheangeolaíoch féinriartha mar aon le díospóireachtaí beag-ghrúpa doimhne. Fuarthas amach ón staidéar gur baineadh úsáid as an mionteanga mar léiriú féiniúlachta i measc baill níos óige an dá shochaí (O’Rourke 2005:283).

I 2007 deineadh staidéar ar chomhthéacs sochtheangeolaíochta reatha na Gaeltachta; baineadh úsáid as sonraí ó Dhaonáireamh na hÉireann 1911–2002, ó *Scéim Labhairt na Gaeilge*¹² agus reachtáileadh suirbhé cainníochtúil ar mheon na rannpháirtithe i leith na teanga, ar inniúlacht agus ar iompar na ndaoine óga sa Ghaeltacht; chinn an staidéar nach dócha go mairfidh an Ghaelainn mar phríomhtheanga pobail agus teaghlaigh sa Ghaeltacht muna gcuirfí athruithe móra i bhfeidhm maidir le pátrúin agus le tacaíochtaí úsáide teanga agus go gclaochlóidh na ceantair seo isteach i bpobail labhartha teanga bunaithe ar líonraí sóisialta seachas pobal teanga ina bhfuil an Ghaelainn mar phríomhtheanga teaghlaigh agus phobail (Ó Giollagáin et al 2007:48).

I 2013 sa Bhreatain Bheag deineadh staidéar chun iompar, tuairimí agus mianaidhmeanna cainteoirí na Breataine Bige sa ghnáthshaol a chíoradh; mar chuid den taighde deineadh suirbhé cainníochtúil ar 483 cainteoir Breatnaise; staidéar cáilíochtúil ar iompar agus ar thaithí 30 rannpháirtí mar aon le léirmheas na litríochta a bhaineann le rogha agus le hiompar teanga. Cé gur rangáodh iad mar chainteoirí líofa theastaigh ó rannpháirtithe feabhas a chur ar a gcuid Breatnaise agus níos mó a dhéanamh leis an teanga.

Rinne Cole staidéar den teideal ‘*Devolution and Decentralisation in Wales and Brittany*’ chun taithí teangeolaíoch na Breataine Bige agus na Briotáine a chur i gcomparáid ar mhaithe le forbairt agus le hathrú beartais – baineadh úsáid as modhanna measctha, as agallaimh aghaidh-ar-aghaidh, as grúpaí fócais, as suirbhé tuairimí comparáideach, agus as ceistneoir mionlach chun na sonraí a bhailiú. Cé gur léiríodh difríochtaí idir an Bhreatnais agus an Bhriotáinis, maidir le timpeallachtaí reachtaíochta agus le húsáid teanga, tá dúshlán den tsaghas céanna ag an dá theanga de bharr a ndlús spásúlachta agus tuiscint ó ghluin go glúin.

Ag baint úsáide as ceistneoirí, dhein Gaudet agus Clément suirbhéireacht ar 218 mac léinn Franciseora cláraithe i scoileanna Francise i Saskatchewan i gCeanada d’fhonn measúnú a dhéanamh ar a n-oiriúint, a bhféiniúlacht eitneach, a dtacaí sóisialta, a líonraí cumarsáide, a dteagmháil idirghrúpa agus a muinín teangeolaíochta. Thug na torthaí le fios go raibh idirghníomhaithe sóisialta tábhachtach do ‘*identity maintenance, adoption, and adjustment*’ (Gaudet and Clément 2009:111).

Níl luaite roimhe seo ach rogha gairid ó na staidéir atá déanta i réimse taighde teangacha mionlaigh; tabharfaidh an taighde seo léargas breise ar de chúis go roghnaíonn daoine miontheanga nó teanga réigiúnach mar theanga labhartha agus chumarsáide.

¹² Is scéim tacaíochta d’úsáid na Gaelainne é seo atá riartha ag an Roinn Ealaíon, Oidhreacht agus Gaeltachta

Tríd is tríd, mothaíonn na pobail seo go bhfuil siad i bhfad ó lárionad na cumhachta, an tsaibhris agus na cinnteoireachta ina dtíortha féin agus iad faoi chois uaireanta toisc gur ghrúpaí mionlaigh iad laistigh den náisiúntát ina bhfuil siad (Grant 1995:6). Deireann teangeolaithe go bhfuil gach teanga thar a bheith luachmhar toisc go gcuimsíonn siad luachanna a bpobal urlabhra, *‘each language preserves a society’s history, culture, and knowledge and is itself something akin to art’* agus *“Languages encapsulate a long history of people in ecology, a way of living and a way of thinking”* (Wuethrich 2000:1156 & 1159). Anuas ar seo baineann caomhnú teangacha go smior le caomhnú an ghrúpa urlabhra a ghabhann léi, dá bhrí sin baineann aisiompú teanga le caomhnú cultúrtha agus le caomhnú oidhreachta mar aon le caomhnú teangeolaíochta (Romaine 2002:22). Ní bhaineann coincheap an mhionlaigh de réir mar a bhaineann sé le grúpaí teanga le tomhais eimpíreacha amháin ach le ceisteanna cumhachta chomh maith; is grúpaí teanga iad a thosnaigh amach mar ghrúpaí sóisialta le teanga agus le cultúr ar leith acu ach atá anois ag feidhmiú

‘Within wider societies and states but which lack the political, institutional and ideological structures which can guarantee the relevance of those languages for the everyday life of members of such groups’

(Nelde et al 1996:1)

D’fhéadfá a rá go bhfuil na teangacha seo ar imeall na sochaithe ina bhfuil siad agus go mbíonn gaol go minic idir éagsúlacht teangacha, éagsúlacht chultúrtha agus éagsúlacht bhitheolaíochta agus go bhfuilid nascaithe trí chomhéabhlóidiú i ngnáthóga ar leith. Nuair atá a dtír dúcháis féin ag daoine dúchasacha síolraíonn timpeallachtaí saibhre as an lonnú seo ach le teacht an domhandaithe tá na pobail bheaga seo i gcontúirt agus tá níos mó teangacha ag fáil bháis gach bliain de réir mar a shníomhtar isteach sna náisiúntáit iad agus de réir mar a scriostar a dtailte dúchasacha (Romaine & Nettle 2001: gan leathanach). Toisc scála an chreimidh ar úsáid na teanga atá tuartha, tá comparáid á dhéanamh idir teangacha atá i mbaol agus ainmhithe/plandaí atá i mbaol, aon áit ina gcailleann daoine a smacht traidisiúnta ar a gcuid tailte nó sa chás gur cuireadh an ruaig orthu óna tailte úd, scriosadh cultúr agus teanga na bpobal seo chomh maith; tóg cás treibh na Penan ó náisiún Malaesiaigh ar Oileán Bhoirneo, a bhfuil leibhéal ard litearthachta acu, is pobal tuaithe iad le traidisiúin nach mbeadh oiriúnach do shaol uirbeach (Pearsall 1991:25). I 1970 bhí 13,000 sa treibh seo ach ó cuireadh tús le díchoilltiú tá líon na treibhe seo ídithe go níos lú ná 500 agus cá bhfios cén todhchaí atá acu (Nettle & Romaine 2001: gan leathanach). Tugtar cuntas, freisin, faoi theanga i réigiún Mambila sa Chamarún a fuair bás ar an 5 Mí na Samhna 1995, is minic a

tharlaíonn bás teanga ach mar atá ráite anseo, ‘sé atá ar siúl ar fuaid an domhain faoi láthar ná: *‘language extinction on a massive scale’* (Crystal 1999:12). Ach níl gach duine buartha faoi scála an bháis seo, tá McWhorter den tuairim nach n-éireoidh leis na tréan-iarrachtaí atá á déanamh na teangacha seo a choimeád béo, is ceist é bás teanga, dar leis, a bhaineann níos mó le tír-eolas ná le cultúr, a mhaireann níos faide ná an teanga féin go minic, toisc an rogha a déantar tabhairt faoi shaol nua:

‘Native American groups would bristle at the idea that they are no longer meaningfully ‘Indian’ simply because they no longer speak their ancestral tongue’
(McWhorter 2009: gan leathanach)

Sa chéad seo is é an domhandú agus an nualibrálachas atá tar éis an lámh in uachtar a dh’fháilt inár sochaí anseo san Eoraip ach go háirithe, tá sé ráite go bhfuil droch-thionchar ag na gnéithe seo a leanas den domhandú eacnamaíoch agus cultúrtha ar chultúir agus ar theangacha mhionlaigh ar fuaid an domhain:

‘..the stretching of social relations, the intensification of flows and interactions, the increasing interpenetration of global and local social processes, and the development of a transnational, global infrastructure’
(Mac Giolla Chríost 2007:3)

agus go bhfuil iarmhairtí ag an bhfeiniméan nua-aimseartha seo ar chaidreamh sóisialta, cultúrtha, teanga agus eacnamaíoch. Cé go bhfuil deiseanna anois ag daoine ó thaobh an taistil, na fostaíochta agus cur chun cinn na heacnamaíochta de nach raibh le fáil acu cheana, tá Eagraíocht Oideachais, Eolaíochta agus Chultúir na Náisiún Aontaithe (EOECNA) amhrasach faoina hiarmhairtí a bheidh ag an ngluaiseacht seo ar shochaithe agus ar phobail thraidisiúnta thimpeall an domhain, pobail le mionteangacha nó teangacha dúchasacha, pobal na Gaelainne in Éirinn, lucht labhartha na Catalóinise sa Spáinn agus lucht labhartha na Fraincise i gCeanada mar shampla:

‘it may also bring with it a loss of uniqueness of local culture, which in turn can lead to loss of identity, exclusion and even conflict’
(UNESCO gan dáta)

Tá dúnghaoisí an ard-nua-aoiseachais agus an nualibrálachais tar éis béim a chur ar éifeachtachtaí eacnamaíochta agus barainneachtaí scála agus speisialtóireachtaí (Shucksmith & Rønningen 2011:275) seachas ar na buanna a bhaineann leis na difríochtaí atá eadrainn mar dhaoine. Anuas ar sin tá athruithe struchtúracha i gcúrsaí talmhaíochta ach go háirithe á mbrostú agus á gcur chun cinn ina mbeidh gabháltais níos mó agus níos speisialaithe in ard a réime; cé go mb’fhéidir go mbeidh bánú ceantair tuaithe áirithe mar thoradh ar an uailmhian seo. Tá na fórsaí seo go léir ag déanamh athchóirithe ar chultúir agus ar phobail ar fuaid an domhain, dá bhrí sin níl pobail mhionteangacha slán ó

hiarmhairtí an nualioibrálachais toisc iad a bheith sáinite i lár chultúir agus stáit mhóra (McEwan-Fujita 2005:155). Tá roinnt mhaith pobal mionlach eitneach ar imeall na hEorpa, agus ar imeall an phobail ina stáit féin, na pobail Ghaeltachta in Éirinn agus in Alba, Na Briotánaigh, Na Bascaigh, Na Gailísigh, agus go leor eile. Ní chialláíonn stádas teanga mar mhionteanga, áfach, nach bhfuil líon ard de chainteoirí ag teanga, tóg an Chatalóinis mar shampla, a bhfuil ocht milliún cainteoirí laethúla aici ach nach bhfuil aon stádas bunreachtúil aici, seachas gurab í an teanga oifigiúil Andorra í (Hall 2001:110). Is tír ilteangach í an Spáinn le fada fada an lá, agus bhí Etxebarria-Arostegui den tuairim go mbainfeadh an Chatalóinis, Gailísis, Vaileinsis agus Bascais aitheantas sna limistéir ina labhraítear iad -

‘With the recent approval of the Spanish Constitution (1978), the equal, official status of Spanish and the other languages of Spain (Catalan, Galician, Valencian, and Basque) is acknowledged for those territories where they are spoken’

(Etxebarria-Arostegui 2007:37)

Mar a deireann Kelly-Holmes *et al*:

‘From a sociolinguistic point of view, the general situation of the Basque language has improved dramatically in the last 25 years’

(Kelly-Holmes 2009:229)

Bíonn leisce ar chainteoirí dúchasacha plé oifigiúil a dhéanamh leis an Stáit ina dteanga féin, i gcás na mBascach, is ar éigean a úsáideann an pobal a dteanga féin toisc nach bhfuil an teanga oifigiúil ar a dtóil acu mar thoradh ar bhlianta fada ag plé le Rialtas na Spáinne (Romaine 2002: 195). ‘*Europe is a linguistic and cultural mosaic*’ ina bhfuil tuairim is 200 teangacha dúchasacha á labhairt ar bhonn laethúil (Ó Riagáin 2002:1) agus níl an iliomad teangacha atá in úsáid ag imircigh na hÁise agus na hAfraice atá ag maireachtáil san Eoraip le leath-chéad bliain anuas clúdaithe sa chomháréamh seo. Is mórtheangacha (An Béarla agus An Spáinnis mar shampla) roinnt de na teangacha seo ach mionteangacha roinnt eile. Ach ní féidir a bheith chomh dubh agus bán le sainmhínte i gcás teangacha agus a dtionchar ar a bpobail. Tá roinnt de na teangacha neamhfhorleathana seo ar chuid de na teangacha is sinne ar domhain, le traidisiúin saibhir chultúrtha, litríochta agus bhéaloidis acu. Tá Ó Riagáin den tuairim go bhfuil teangacha uile na hEorpa mar dhlúthcuid d’oidhreacht chultúrtha na hEorpa: ‘*All of our languages form an integral part of Europe’s cultural heritage*’ (Ó Riagáin 2002:1). Ach dé chúis go bhfuil teangacha áirithe, cosúil le Eyak in Alasca agus Coosan agus Klallam marbh nó i mbaol a bháis? Teanga ab ea Coosan a bhí ar cheann de na teangacha a labhair Meiriceánaigh Dúchasacha in oirthear Oregon. Is cosúil go raibh an-éagsúlacht teanga i measc na dtreabh seo; deirtear gur baineadh úsáid as seacht dteanga dhéag a bhí thar a bheith difriúil óna

chéile sa cheantar tuaithe seo (Macnaughtan 2012:2), bhí dhá theanga sa bhfine teangacha Coosan (Hanis agus Miluk), ach tá an dá theanga imithe anois. Is teanga eile a bhí in úsáid ag Meiriceánaigh Dhúchasacha atá lonnaithe in iarthuaisceart Mheiriceá Thuaidh í Klallam atá i mbaol chomh maith toisc bháis an chainteora dúchais deiridh, Hazel Sampson a cailleadh sa mbliain 2014, maireann an teanga anois mar an dara teanga ag céatadán áirithe de phobail an náisiúin úd (Rogers & Campbell 2015:1). Tá dlús curtha le creimeadh agus le meath na héagsúlachta teanga mórthimpeall an domhain le céad bliain anuas agus tá go leor cailhte againn dá bharr, ‘*a loss of knowledge, collective and individual identity, and social value*’ agus mar sin de (Rogers & Campbell 2015:1), eolas luachmhar faoinár sinsear, foinsí béaloidis nach féidir a dh’fháilt thar nais. Más fíor do Fischer a deireann gurab í an teanga

‘the ultimate measure of human society. More than any other of life’s faculties, it is language that tells us who we are, what we mean and where we are going’

(Fischer, 1999:203)

tá sé deacair a thuiscint dé chúis go bhfuil éagsúlacht teanga i gcontúirt agus dé chúis nach bhfuilimid tiomanta ar an gcreimeadh seo a stopadh. Is fiú a fhiosrú dé chúis go bhfuil 885 milliún cainteoir ag teanga eile cosúil le Mandairínis, an teanga is coitianta ar domhan agus go bhfuil an lámh in uachtar á dh’fháilt ag mórtheanga an domhain ar mhórtheangacha agus ar mhionteangacha ina timpeall? Cuirtear an milleán ar chogadh, ar chinedhíothú agus ar eachtraí nádúrtha go príomha do chreimeadh na mionteangacha agus na dteangacha dúchasacha, ach is féidir a rá nárbh aon chabhair bacanna oifigiúla ar theangacha áirithe agus ar an tslí nádúrtha ina bhfaigheann teangacha ceannasacha an lámh in uachtair ar chinn bheaga.

2.3 Pátrúin Teangacha in Éirinn

2.3.1 Léirmheas ar Léarscáiliú na Gaeltachta (ó fhoinsí tánaisteacha) agus tascairí eile d’úsáid na Gaelainne, m.sh. Dearcadh an phobail i leith na teanga, An Ghaelscolaíocht, tionscnamh pobail, gnó (ag úsáid roinnt phríomh-fhoinsí eolais).

2.3.1.1 Léirmheas ar Léarscáiliú na Gaeltachta (ó fhoinsí tánaisteacha)

Ó thaobh na tíreolaíochta de, is ceantar tuaithe iad gach ceantar oifigiúil Gaeltachta atá suite in áiteanna atá iarghúlta go maith, cé go bhfuil Ó Curnáin agus Mac Donnacha den tuairim go bhfuil an tuiscint a bhí ar an nGaeltacht mar phobal urlabhra marbh. Mar a deireann Antonini ‘*Irish-English bilingualism is the norm in those contexts in which the*

two languages compete for the same domains of language use' (Antonini 2002:1). Maidir le suíomh na gceantar seo, bhí tuiscint ann gur bhain tréithe éagsúla le daoine/le pobail ag brath ar an timpeallacht inar mhaireadar:

'Many of the common traits of Irish rural communities have stemmed from historical accounts of high degrees of interaction and homogeneity within rural areas, with notions of close-knit communities, homogeneity in social traits, language, belief, patterns of behaviour, family ties, and the importance of religion'

(McDonagh 1998:1)

Cé go mbaineann roinnt de na tréithe úd le roinnt pobal, ní múnla simplí den saol tuaithe é seo dar le McDonagh. Tríd is tríd is iomaí grúpa sóisialta atá ag cur fúthú faoin dtuath agus níl ann níos mó don íomhá de phobail a bhí sona sásta agus ar aon dul lena chéile,

'Many different definitions of rurality are used across the European Union and within member states, with the only consistent theme being that rural is nonurban space characterised by population sparsity'

(Farmer et al 2001:488)

Bíonn sochaí na tuaithe ar fuaid an domhain ag athrú de shíor, ní haon rud nua é seo dar le Anderson *et al* agus gur deacair sainmhíniú a thabhairt ar an bhfocal '*tuaithe*'¹³ (Woods 2005, Plantinga 2009) dá bharr. Mar a deireann Plantinga:

'Defining the rural has been a topic in scientific literature for decades. Geographers, planners and sociologists have all dealt with this topic, resulting in different approaches and views'

(Plantinga 2009:1)

Deireann Cloke nach féidir spás agus sochaí na tuaithe a shnaidhmiú le chéile mar a deineadh le fada an lá agus go bhfuil '*rurality characterized by a multiplicity of social spaces overlapping the same geographical area*' (Cloke 2006:19). I gcás na hÉireann bhíothas den tuairim toisc go rabhamar i sochaí iar-thalmhaíochta, go raibh gá le féachaint an athuair ar ár dtuiscint ar an bhfocal '*tuaithe*' agus plean straitéiseach, comhordaithe a chur i bhfeidhm chun todhchaí na gceantracha tuaithe a chinntiú agus a dhaingniú. Deireann Creamer *et al* go bhfuil ceantracha tuaithe na hÉireann athruithe ó bhonn le daichead bliain anuas. Le hiarmhairtí tromchúiseacha dá bharr ar cén ról atá acu agus conas mar a fheidhmíonn siad laistigh de shochaí ina bhfuil gluaiseacht níos mó agus gaol níos láidre idir pobail na gceantracha tuaithe agus na gceantracha uirbeacha. Go bunúsach is é an dúshlán is mó atá roimh cheantair thuaithe na hÉireann ná cad is brí le 'tuath' – '*the greatest challenge for conclusive definitions (of the rural) being the identification of where the urban ends and rural begins*' (Creamer et al 2009:4). Maidir le hathstruchtúru

---

¹³ 'Woods stated that the distinction between urban and rural is one of the oldest forms of organization in history in terms of the special organization of human society' – Rationalizing Rural Areas Classifications

na gceantar tuaithe in Éirinn, “*rural restructuring*” involves a fundamental process of transformation from one societal form to another (Fløysand & Jakobsen 2007:207). Ach deireann Ó Cinnéide, i gcás na hÉireann, gurab ionann an t-athstruchtúrú seo agus iompú béime san eacnamaíocht, cé go n-admhaíonn sé go mbíonn iarmhairtí ag gnéithe cosúil le dídhaonrú, le himeallú agus le straitéisí pleanála ar na pobail tuaithe (Ó Cinnéide 1990:476). Go stairiúil, i gcás na Gaelainne, is réabadh eacnamaíoch seachas réabadh éiceolaíoch a chur na daoine ón dtalamh, mar a dúirt Liam Ó Míodhacháin sa Rinn i 1925 bhí 300 bád ag feidhmiú amach as cuan Dhún Garbháin sa mbliain 1830:

‘Tá go bhfuilid i ndeireadh na stiuiige, nach beag. Níl acht timcheall fiche bád iascaireacht ag baint leis an gcuan indiú agus dá mbeadh lucht na mbád san agus a muinntir ag braith ar thoradh na fairrge ba ró-gaharid dóibh bás le gorta’

(Walsh, 2002:62)

Bhí scáth na himirce agus an bhochtanaís le mothú, agus thuig tuismitheoirí nach mbeadh an Ghaelainn ag teastáil dá bpáistí chun dul ar bhóthar na himirce. I meamram a d’eisigh An Roinn Oideachais sa mbliain 1924 cuireadh in iúl go neamhbhalbh

‘Irish is dying because the people of the Gaeltacht think that Irish and poverty and Irish and social inferiority are inextricably connected and they will continue to do so until the Government proved conclusively that Irish pays’

(Lee 1990:133)

Lenár linn féin tá an Ghaelainn fós in achrann agus an dearcadh ann i measc míreanna áirithe den bpobal nach bhfuil aon mhaitheas ag gabháil le mionteanga mar í. Deireann Ó hÉallaithe go bhfuil Gaelainn ar a gcumas ag 128,600 san aoisghrúpa 20-24 bhliain d’aois de réir Dhaonáirimh 2011, nó 43% de na daoine san aoisghrúpa ach nach raibh ach 4,750, nó 3.7%, acu ag maíomh gur cainteoirí laethúla Gaeilge iad. Is é an moladh a bheadh ag Ó hÉalaithe ná an t-airgead atá á chaitheamh ar cháipéisíocht a aistriú go Gaelainn

‘a chur i dtreo na gcoláistí tríú leibhéal leis an sprioc seo a leanas a bhaint amach: ar a laghad 5% de na daoine le Gaeilge, san aoisghrúpa 20 – 24 bl. d’aois á usáid go laethúil faoi 2016 agus 10% faoi 2021’

(Ó hÉalaithe, 2014 – le fáil ar www.beo.ie)

Go hoifigiúil, níl an Ghaelainn sainithe mar theanga réigiúnach nó mionlaigh, in ainneoin go gcomhlíonann sí an chéad chuid den ráiteas úd, i., go bhfuil líon na gcainteoirí Gaelainne in Éirinn níos lú ná líon na gcainteoirí Béarla atá sa tír. Ach ‘*ós í an Ghaeilge an teanga náisiúnta is í an phríomhtheanga oifigiúil í*’, de réir Airteagail a hOcht de Bhunreacht na hÉireann (Bunreacht na hÉireann 1937:9) sainítear í mar cheann de mhórtéangacha na hEorpa. I mí an Mheithimh 2005, chinn Comhairle na nAirí san

Aontas Eorpach go mbeadh stádas mar theanga oifigiúil agus mar theanga oibre de chuid an Aontais ag an nGaelainn, cuireadh an cinneadh seo i bhfeidhm ar an 1 Eanáir 2007. Más fíor do ráiteas Mhic Dhonnacha nach teanga bheo a thuilleadh í an Ghaelainn, is féidir a rá nach bhfuil ach rud amháin ag teastáil chun go mairfeadh teanga, in ainneoin aitheantas/tacaíocht/stádas oifigiúil a bheith aici, is é sin gur mhian lena pobal go mairfidh sí ar aghaidh chuig an chéad ghlúin eile. Muna dtarlaíonn sé sin is cuma cad eile a dhéantar ní eireoidh léi agus beidh teanga amháin eile curtha i gCré na Cille.

Tá go leor teangacha á labhairt in Éirinn sa lá atá inniu ann (McCloskey 2001:159) agus labhraítear teanga amháin acu-siúd (.i. Gaelainn) i gceantar a nglaohtar an Ghaeltacht uirthi. Is in Albain thimpeall 1700 a fhaightear an chéad tagairt don téarma ‘Gaeltacht’ mar chur síos ar thírleolaíocht theangeolaíocht na hAlban. Ní fhaightear na chéad tagairtí Éireannacha don nGaeltacht mar cheantar ar leith go deireadh na naoú haoise déag nuair a bhí saghsanna nua náisiúnachais agus athbheochana cultúrtha ag teacht chun cinn. In alt a scríobhadh sa bhliain dhá mhíle sainítear ‘an Ghaeltacht’ mar a leanas:

‘Na bunphobail a mhaireann i gceantair áirithe, atá scaipthe amach óna chéile anois den chuid is mó, i seacht gcontae sa tír; pobail ina bhfuil leanúnachas urlabhra ag an nGaeilge mar ghnáth-theanga i saol an phobail síos tríd na glúinte’

(Ó Tuathaigh, 2000:732)

Deirtear gur eascair próiseas chonstraidiú na gceantar Gaeltachta as trí fhoinsé éagsúla ach go háirithe, ag tosnú le gluaiseacht an Rómánsachais. Deineadh idéalú ar an tuathánaigh Ghaeltachta mar ‘*a noble and pious character enriched with a pure folk imagination*’ (Mathews 2003:44) as mian bhunaitheoirí an Stáit cúrsaí teanga agus náisiúnachais a nascadh le chéile chun féiniúlacht Éireannach a chruthú a bheadh mar bhonn don ‘Éire’ neamhspléach nua a bhí difriúil ó thíortha eile le pobail inti

‘a mhair i ndomhan eile arbh éalú é ón tionsclaíocht, ón tsibhialtacht agus ón dul chun cinn. Chuirtear béim ar shoinéantacht na ndaoine, ar a dtuiscint ar an dúlra agus ar an gcráifeacht a chleacht siad’

(Ó Torna 2005:130)

Faoi mar a deireann Johnson, ‘*studies of nationalism and nation-building have highlighted the evolution of particular places and landscapes as representations of national identity*’ (Johnson 1993:157). Tháinig gluaiseacht ealaíne, liteartha, ceoil agus intleachtúil an Rómánsachais chun cinn i measc lucht intleachta agus litríochta na hEorpa mar fhreagra ar an nua-aoiseachas agus ar réabhlóid na tionsclaíochta a bhí ag leathnú ar fud na hEorpa an tráth sin (Ó Torna 2005:19).

Is í an fhís a bhí acu ná go mbeadh Gaelainn ina gnáththeanga ag muintir na hÉireann agus ag an am d'aontaigh formhór an phobail leis an aidhm seo (Ó Coileáin 2009:12). B'iad aidhmeanna an Stáit ná an teanga a chothú sna ceantair ina raibh sí mar theanga phobail (.i. sa Ghaeltacht), an teanga a athbhunú mar ghnáththeanga an phobail sa chuid eile den tír; agus chun an bonneagar a sholáthar chun an dá aidhm úd a bhaint amach (Mac Giolla Chríost 2005:113). Maidir leis an nGhaeltacht, theastaigh ón Rialtas feabhas a chur ar an mbonn eacnamaíochta a bhí ann cheana féin seachas tabhairt faoi bhonn nua a chruthú agus a chothú (Commins 1988:15). Ag caint faoin ré seo i stair na tíre, deireann Mhac an tSaoi gur chreid ré a tuismitheoirí in athbhunú na Gaelainne mar theanga náisiúnta na hÉireann agus mar theanga bheo an phobail;

'My parents and their circle, at the time of the foundation of the Republic, believed absolutely and unapologetically in the restoration of Irish to its rightful dignity as the national language of Ireland.....They were incandescent with fun and hope and self-confidence; which perhaps burnt all the brighter in that they were emerging from times of discouragement and very real grief'

(O'Brien 2004:78)

Bhí an chosúlacht ann fiú gur cheap De Valera é féin go raibh cothú na teanga ag an am seo níos tábhachtaí ná neamhspleáchas náisiúnta na hÉireann: '*Ireland with its language and without freedom is preferable to Ireland with freedom but without its language*' (Neville 2000:117). Tá an tuairimíocht ann gur mar fhreagra ar na mblianta a chaith an tír faoi riail Shasana, inar deineadh iarrachtaí '*to dismantle Irish identity by attacking Irish culture*' (Baker 2000:264), a cruthaíodh na polasaithe teanga úd agus iad mar aidhm acu oidhreacht dhúchasach na hÉireann mar a thuigeadar a chur ar ais in áit lárnach sa phobal tríd an teanga dhúchasach. Mar a deireann Baker '*Irish nationalists endeavour to restore their own identity and return symbolically to precolonial status, before their homeland was appropriated and translated*' (Baker 2000:265). Bunaíodh Conradh na Gaeilge i 1893 mar chuid den Athbheochanú seo agus bhí dearcadh mhuintir na Gaeltachta faoin dteanga go maith ar eolas ag bunaitheoirí an Chonartha, ag labhairt leis i 1892, dúirt de hÍde:

'We must arouse some spark of patriotic inspiration among the peasantry who still use the language, and put an end to the shameful state of feeling . . . which makes young men and women blush and hang their heads when overheard speaking their own language'

(Murphy & MacKillop 1987: 145)

Ainmníodh an Ghaelainn mar theanga náisiúnta san *Acht um Bun-reacht Shaorstáit Éireann, 1922* a thug feidhm reachtúil do Bhunreacht an tSaorstáit agus i 1937 tugadh an stádas céanna don teanga i *mBunreacht na hÉireann*, atá fós in úsáid mar Bhunreacht na

tíre. Dar le Carnie, shroich an teanga ceannscríbe a leibhéal tacaíochta ón bpobal nuair a deineadh teanga náisiúnta aisti (Carnie 1996:4) ach theip ar an tacaíocht seo meath na teanga a staonadh dar leis. Deireann Ó Riain go raibh sé soiléir go raibh níos mó dóchais agus idéalachais náisiúnta ag baint le roinnt mhaith de na haidhmeanna teanga a bhí ag céad cheannairí na hÉireann ná den ‘*phraiticiúlacht is den eolaíocht*’ (Ó Riain 1994:85). Ba é Coimisiún na Gaeltachta¹⁴, a bunaíodh i 1925, a dhein an chéad iarracht an Ghaeltacht a shainiú de réir líon na gcainteoirí agus de réir na réigiún a bhí i gceist (Ó Giollagáin et al 2007:2). Iarradh ar an gCoimisiún a rá cé mhéad cainteoir Gaeilge ba cheart a bheith i gceantar ionas go bhféadfaí an ceantar sin a aithint mar ‘*an Irish Speaking District or (b) a Partly Irish Speaking District, and to indicate the present extent and location of such districts*’ (Coimisiún na Gaeltachta 1926:1). Mhol an Coimisiún go n-ainmneofar aon cheantar ina raibh 80% nó níos mó den phobal inniúil ar Ghaelainn a labhairt mar cheantar Fíor-Ghaeltachta agus ar aon cheantar ina raibh idir 25%–79% den bpobal inniúil ar Ghaelainn a labhairt mar cheantar Breac-Ghaeltachta (Ó Giollagáin et al 2007:3). Is féidir na ceantair úd a fheiscint sa léarscáil a ghabhann leis an tuairisc ina sainítear ‘*the Irish speaking districts and the Partly Irish speaking districts as defined by the Commission.*’ Deireann Walsh go dtagann an fíor-dhrochstádas a bhí ag an nGaelainn féin i measc lucht a labhartha chun cinn sna hagallaimh a deineadh mar chuid den taighde:

‘Cé a thógfadh ar aithreacha agus ar mháithreacha Béurla a labhairt le’n a bpáistí anois, agus a gcúl a thabhairt do’n nGaedhilg. Gach post i mbun aon deallradh bhíodh ag imtheacht ba leis an mBéurlóir blasta a thuitfeadh sé.... Liam Ó Míodhacháin ó Chomharchumann Bhaile na nGall’

(Walsh 2002:125)

‘Those who spoke it traditionally saw no avenue of advancement open to them or their children without English. Thus it came to be accepted that the language was destined to pass’
(Ó Cadhain 2002:19)

Tháinig réimse de mholtaí chun cinn mar thoradh ar obair an Choimisiúin maidir le bonnagar eacnamaíoch agus fisiceach na Gaeltachta a fhorbairt ach tríd is tríd dhiúltaigh Rialtas an lae do na moltaí úd. Ach bhí na daoine a thug fianaise don gCoimisiún den tuairim láidir go raibh sé riachtanach chun a thaispeáint ‘*that Irish is not synonymous with poverty; that it is a desirable acquisition rather than a handicap*’ (Walsh 2002:50).

Anuas ar obair an Choimisiúin chruthaigh an Rialtas beartais eile chun an teanga a chothú sa Ghaeltacht agus a chur chun cinn lasmuigh di, mar shampla, bunaíodh an Ghaelainn mar theanga na scoileanna náisiúnta Gaeltachta (Mac Giolla Chríost 2012:400) agus ‘*the*

¹⁴ Féach Aguisín 6

government obliged all primary schools to teach the language for 1 hour a day’ (Walsh & McLeod 2008:44). Anuas air seo bhí sé riachtanach chomh maith pas a dh’fháilt i scrúdú Gaelainne chun post a dh’fháilt sa Stáit Sheirbhís. Deineadh é seo mar chuid de mhianta bhunaitheoirí an Stáit go gcruthófar féiniúlacht Ghaelach nua a bheadh in oiriúint don stáit nua agus bhí an Ghaelainn mar chuid lárnach den mbeartas seo

2.3.1.1. Dearcadh an phobail i leith na teanga, An Ghaelscolaíocht, tionscnamh pobail, gnó (ag úsáid roinnt phríomh-fhoinsí eolais)

Is é atá i dteanga na Gaelainne ná *‘symbol of identity’* do thromlach an phobail in Éirinn ach dar le Nic Eoin is *‘act of identity’* í do chainteoirí Gaelainne (Nic Eoin, 2011:135). Ní hamháin go bhfuil an teanga mar chuid dá gcéannacht náisiúnta agus chultúrtha, is cuid dá gcéannacht phearsanta í (Ó Ceallaigh & Ní Dhonnabháin 2015:180). I gcás na hÉireann, san alt *‘Image of Nationhood’* a scríobh Bromage sa mbliain 1968, áitíonn an t-údar gur ghnéithe lárnacha den bhféiniúlacht Éireannach traidisiúnta iad teanga, creideamh agus talamh do bhunaitheoirí an stáit: *‘Language and Religion having entered into this leader’s (de Valéra) concept of the national identity, the islands geographical unity likewise appeared essential’* (Bromage 1968:19). Ag caint faoin bhféiniúlacht seo bhí an méid seo a leanas le rá ag Pádraig Mac Piarais:

‘Irish nationality is an ancient spiritual tradition, and the Irish nation could not die as long as that tradition lived in the heart of one faithful man or woman’

(Pearse, 1924:304)

Tá Fishman (1964:75) den tuairim go mbainfidh iar-chóilíneacht nach bhfuil *“consensual single Great Tradition”*, mar a bhí ráite ag Bernard Spolsky (Spolsky 2004:113) acu ag am an neamhspleáchais úsáid as teanga na cóilíneachta mar an teanga náisiúnta, agus go mbainfidh iar-chóilíneacht le traidisiúin dhúchasacha ar leith úsáid as a dteanga dhúchais féin. Feidhmíonn domhandú mar nasc idir tíortha ar bhealach eile chomh maith; is gá do gach tír aghaidh a thabhairt ar fhás an Bhéarla mar theanga choiteann an domhain. Spreagann domhandú fás an Bhéarla mar *lingua franca* gheilleagar an domhain, rud a chruthaíonn: *‘zero-sum language gain for many nations’* (Spolsky 2004:32). Deirtear go raibh athbhunú na teanga mar bhun-aidhm ag náisiúnaithe polaitiúla agus cultúrtha a bhí gníomhach sa tréimhse réabhlóideach ag deireadh na naoú haoise déag agus tús na fichiú haoise, mar a dúirt Mícheál Ó Coileáin:

‘The biggest task will be the restoration of the language. How can we express our most subtle thoughts and finest feelings in a foreign tongue? Irish will scarcely be our language in this generation, not even perhaps in the next. But until we have it again on our tongues and in our minds we are not free’

(Collins 1922:105)

Deireann Moriarty gur chomhartha céannachta tábhachtach í an Ghaeilinn, ach in ainneoin tréimhse ochtú bliain de phleanáil teanga, nach bhfuil aon chainteoirí aonteacha Gaelainne sa tír, nár aimsíodh leibhéil shuntasacha de sheachadadh teanga ó ghlúin go glúin, laistigh agus lasmuigh den nGaeltacht araon agus nach mbaintear ach úsáid íseal as an teanga i sochaí chomhaimseartha na hÉireann (Moriarty 2014:465). I gcomhthéacs teangacha agus foghlaim teangacha tá Brown den tuairim go bhfuil dlúthbhaint ag cultúr agus teanga lena chéile agus nach féidir teanga a fhoghlaim gan an cultúr a ghabhann leis an teanga sin a fhoghlaim chomh maith:

‘That one cannot separate the two without losing the significance of either language or culture. The acquisition of a second language, except for specialized, instrumental acquisition [...], is also the acquisition of a second culture’

(Brown 2007: 189-190)

Bunaíodh an ‘Committee on Irish Language Attitudes Research’ i 1970 agus iarradh orthu tuairisciú faoi dhearthaí ghinearálta an phobail i leith na Gaelainne agus tomhais a dhéanamh ar an leibhéal tacaíochta a bheadh ag an bpobal d’fhorbairtí beartais teanga. Bhí tuairim ann ag an am go raibh easpa tacaíochta an phobail ina bhac mór ar fhorbairt beartais; is cosúil gur theastaigh óna taighdeoirí nasc a dhéanamh idir dearcadh na ndaoine i leith na Gaelainne agus an úsáid a bhaineadar as an dteanga (Ó Riagáin 1988:35). I 1973, cuireadh tús leis an gcéad suirbhé náisiúnta teanga a eisíodh i 1976. I dtuarascáil na dtorthaí bhí an méid seo a leanas le rá ag údair an tsuirbhé:

‘The average person would, according to our surveys, seem to place considerable value on the symbolic role of the Irish language in ethnic identification and as a cultural value in and of itself. But while this would appear to be the central attitudinal element (and its strength is sufficient to support a desire to guarantee the transmission of Irish) it seems to be qualified by a generally pessimistic view of the language’s future and a feeling of its inappropriateness in modern life’

(CILAR 1975:229)

Fritheadh na sonraí trí úsáid a bhaint as an suirbhé sóisialta; cruthaíodh ceistneoirí chun na gnéithe a bhaineann le dearcadh, le húsáid agus le hinniúlacht a thomhais agus a chíoradh – roghnaíodh samplaí don suirbhé ón ndaonra náisiúnta mar aon le suirbhéanna a deineadh i measc múinteoirí, daltaí scoile agus státseirbhísigh (Ó Riagáin 1988:35). Ag déanamh léirmheasa ar thorthaí thuarascáil CILAR, deireann Ó Riagáin go raibh an chosúlacht ann gur cheap an gnáthdhuine go raibh ról siombalach ag an nGaelainn i bhféiniúlacht eitneach na nGael agus go raibh luach cultúrtha aici dá bharr. Cé go raibh an dearcadh seo láidir go leor chun a chinntiú go mairfeadh an teanga ó ghlúin go glúin is cosúil gur léiríodh dearcadh éadóchasach faoi thodhchaí na teanga mar aon le meon

nach raibh sí oiriúnach don saol nua-aimseartha (Ó Riagáin 1988:40). Deireann Ó Cíosáin go raibh meon na mean-aicmí sna nóchaidí diúltach go leor maidir leis an teanga:

‘My own experience on the attitude survey in the Dublin area is that middle-class opposition to the Irish language has hardened under the influence of the European Community propaganda about jobs in a single (free) market’

(Ó Cíosáin 1991:10)

Bunaíodh Institiúid Teangeolaíochta Éireann i 1972 agus thugadar faoi a mhacasamhail de bhunshuirbhé CILAR i 1983 agus 1993 (Hickey 2007:7), sna suirbhéanna seo go léir cuireadh ceisteanna faoi fheidhmeanna agus faoi úsáid na Gaelainne i gcomhthéacsanna éagsúla. Chuir suas go dtí cuigiú de na rannpháirtithe in iúl gur rabhadar tar éis an Ghaelainn a úsáid go tráth rialta ó d’fhágadar an scoil ach thit an uimhir seo síos go 9% nuair a iarradh go sonrach orthu ar labhair siad Gaelainn an tseachtain roimhe sin (Ó Riagáin 1988:38). I suirbhé a reachtáil Mac Gréil agus Rhatigan i 2008 dar teideal ‘*The Irish Language and the Irish People*’, léiríodh dearcadh dearfach i leith na teanga ach an dúshlán is mó a tháinig as na torthaí ná conas deiseanna a sholáthar dóibhsiúd a bhí inniúil ar Ghaelainn a labhairt. Roghnaíodh 1,015 duine ós cionn 18 mbliana d’aois trí shampla randamach náisiúnta chun páirt a ghlacadh sa tsuirbhé. Baineadh úsáid as scála achair shóisialta Bogardus (chruthaigh Emory Bogardus An Scála Achair Sóisialta, nó ‘*The Social Distance Scale*’.¹⁵ Baintear úsáid as an scála chun measúnú agus monatóireacht a dhéanamh ar dhearcadh agus ar chlaonta idirghrúpa i dtuarascáil Mhic Gréil a léirigh go bhfuil ardmheas ag muintir na hÉireann ar chainteoirí Gaelainne, mar a deireann Ó Gairbhí faoi: ‘*bhrúigh an Gaeilgeoir ‘na cnaipí cearta ar fad*’ (Ó Gairbhí 2009:8). Tá Mac Gréil é féin den tuairim go dtaispeánann an mhuintir a léiríodh inar dteanga náisiúnta ina shuirbhé go bhfuil deireadh ag teacht lenár ‘*post-colonial attitudinal schizophrenia*’ agus go bhfuil fás tagtha ar ár bhféinmhuintir inar dteanga agus ár gcultúr féin dá bharr (Mac Gréil 2004:19-21). Ach in ainneoin na hardmheasa seo go léir, deireann Ó Gairbhí gurab ‘*ionann an Gaeilgeoir anois agus an fear cool ag an gcóisir atá chomh cool sin nach dtéann éinne chun cainte leis*’ (Ó Gairbhí 2009:8). Cé go bhfuil dearcadh dearfach léirithe arís is arís eile i measc an phobail in Éirinn maidir le ceist na teanga, ní chiallaíonn sé sin go bhfuilimid sásta, mar phobal, tabhairt faoina rudaí gur ghá a dhéanamh chun a chinntiú go mairfidh an Ghaelainn mar theanga phobail in Éirinn, mar atá ráite ag Patrick J Wall –

‘years of enthusiastic effort, rational discussion, heated controversy, dedicated scholarship, great enjoyment and great disappointment, have left us as a people still alive to the ideal of

¹⁵ Emory S. Bogardus, ‘A Social Distance Scale’, *Sociology and Social Research* 17 (1933): 265-271

language maintenance and revival and still sensitive to the real human cost in human and financial terms of sustaining this effort'

(Wall 1995:167)

Ach deireann sé go bhfuil sé thar a bheith deacair an dearcadh idéalach seo a chur chun cinn i gcomhthéacs suíomh réalaíoch na teanga agus í ag troid, lá i ndiaidh lae, i gcoinne ceann de theangacha móra an domhain '*trying to maintain visibility*' (Wall 1995:168). Tá Denvir den tuairim go bhfuil an tacaíocht ó thaobh dearcadh de a léirítear don teanga i bhfad chun cinn ar an úsáid a bhaintear as an teanga í féin (Denvir 1999:27), mar a deireann May faoi dhearcadh na nÉireannach i leith na Gaelainne: '*the Irish or course like their Irish but they like it **dead***' (May 2001:166). Ag tagairt do na suirbhéanna a deineadh, deireann Ó Riagáin go gcuireann gach suirbhé in iúl go mbraitheann 80% de rannpháirtithe gur chuid lárnach dá bhféiniúlacht Éireannach í an teanga agus gur léiríodh léibhéil arda tacaíochta don teanga agus dá húsáid chomh maith, go háirithe i measc an aois-óig

'Every recent survey shows that over 80 per cent of the population perceive the language as an intrinsic part of their Irish identity. Attitudes among the young are particularly positive'

(Ó Riagáin 1993:6)

Bhí sé de tuairim go raibh an meon seo ag eascairt as gluaiseacht uile-Eorpach a tháinig chun cinn sna nóchaidí a raibh cothú agus cur chun cinn na féiniúlachta réigiúnaigh teangeolaíochta agus cultúrtha mar aidhm acu, sampla de seo ab ea Airteagal 126(1) de Chonradh Maastricht¹⁶ dár leis. I 2008 deineadh taighde phríomhúil le daltaí scoile i nGaeltacht na Rinne agus cé go raibh na daoine a ceistíodh báuil da gcanúint féin, is cosúil gur léiríodh meas ar '*Ghaelainn na Gaelscoile*', dearcadh a thaispeánann go bhfuil Gaelainn nua ag druidim isteach sa Ghaeltacht atá dírithe ar Ghaelainn na leabhar seachas ar an teanga nádúrtha dúchasach (Ó Murchadha 2009:142).

Gné bhunúsach eile, dar le Denvir, de cheist na teanga in Éirinn ná meon na ndaoine i leith na teanga agus an gaol idir an meon seo agus inniúlacht agus úsáid na teanga. Tá Hickey den tuairim go bhfuil dhá rud eile le tógaint san áireamh agus ceist dearcadh mhuintir na hÉireann i leith na Gaelainne á mheas agus á phlé, .i. an dearcadh iarchóilíneachta a thugann stádas níos ísle don rud/ghné a cruthaíodh sa mbaile, dearcadh atá fós le brath sa tsochaí, dar leis (Hickey 2007:66). Ar an dara dul síos, tá an tuairim

---

¹⁶ 'The Community shall contribute to the development of quality education by encouraging cooperation between Member States and, if necessary, by supporting and supplementing their action, while fully respecting the responsibility of the Member States for the content of teaching and the organization of education systems and their cultural and linguistic diversity'

ann ma thugtar tacaíocht do Bhéarla gurab ionann é sin a dhéanamh agus a bheith mídhílis don nGaelainn. Tá an tacaíocht ó thaobh dearcadh de a léirítear don teanga i bhfad chun cinn ar an úsáid a bhaintear as an teanga í féin, fiú amháin ó laethanta óga an stáit – i ndearcadh Uí hUallacháin (1970:179) is “*benevolent apathy*”. Deireann Watson agus Nic Ghiolla Phádraig in ainneoin na tacaíochta leanúnaigh a léirítear don nGaelainn mar chuid den gcóras oideachais, go bhfuil: ‘*défhíúacht agus diúltú, fiú, roimh an riail go mbeadh an Ghaeilge riachtanach don Ardteastas*’ (Watson & Nic Ghiolla Phádraig 2008:21).

I suirbhé de chuid an ITÉ a deineadh i 1979 ar an tionchar (Ó Riagáin & Ó Gliasáin 1979:124) a bhí ag scoileanna lán-Ghaelainne ar chleachtais teanga na ndaltaí agus na dteaghlach a fhreastal orthu, léiríodh gur tháinig fás agus forbairt ar úsáid na Gaelainne de réir a chéile sna teaghlaigh a chur a bpáistí chun na gaelscoile.

Léiríonn suirbhé a dhein Ó Gliasáin an meath a tháinig ar an nGaelainn sa chóras oideachais ceal tacaíochta airgid agus áiseanna cuí ón stáit. Sa mbliain 1960 i mBaile Átha Cliath ba scoileanna lán-Ghaelainne iad 16% de mheánscoileanna na hardchathrach; scoileanna dátheangacha ba ea 14% eile agus múineadh níos mó ná ábhar amháin eile trí mheán na Gaelainne i 19% eile de na scoileanna. Faoi 1980 bhí an Ghaelainn á múineadh mar ábhar scoile amháin i 97% de mheánscoileanna na cathrach (Ó Gliasáin 1988:90).

I 2000, deineadh suirbhé uile-Éireann le 1,000 duine ós cionn 18 bliana d’aois i ngach limistéar (ó thuaidh agus ó dheas); is trí mheán an agallaimh a deineadh an suirbhé a chomhlíonadh; le hiomlán de 2,000 freagróirí. Ba é seo an chéad suirbhé teanga uile-Éireann a deineadh (Hickey 2007:7) agus cé gur léiríodh idir cion agus imní faoin dteanga sna freagraí, léiríodh bearnaí eolais faoin nGaelainn iontu chomh maith. D’aithin na Caitlicigh sa Phoblacht a ghlac páirt sa tsuirbhé iad féin mar Éireannaigh le 48% acu den tuairim go raibh an Ghaelainn mar chuid lárnach den bhféiniúlacht seo, ach cheapadar anuas ar sin gur theanga bheo í an Ghaelainn agus bhíodar i bhfábhar beartais a chinnteodh dátheangachas idir í agus an Béarla – bhí an tromlach i bhfábhar ionchur ar son na Gaelainne ón stáit agus theastaigh ó 70% go mbeadh sí á múineadh sa chóras oideachais agus bhí 25% d’fhreagróirí den tuairim go raibh sé tábhachtach go mbeadh an teanga ar eolas ag a bpáistí. Ach an méid sin ráite chuir céatadán suntasach na gCaitliceach sa phoblacht in iúl nach raibh Gaelainn ar a dtoil acu, nár cheap siad go raibh sí tábhachtach agus go rabhadar i gcoinne iarrachtaí an stáit í a chothú agus a chur chun cinn (Ó Riagáin 2007:389).

Tagann Hindley leis an dearcadh seo nuair a mhaíonn sé ina leabhar, *The Death of the Irish Language*, go léiríonn suirbhéanna um dhearcadh teanga go bhfuil tromlach substaintiúil báuil go ndéanfaí athbheochanú ar an teanga ach nach bhfuil suim acu sa ghné éigeantach den teanga agus anuas ar sin go gceapann siad nach raibh an Ghaeilinn chomh húsáideach le teanga Eorpach eile. Thuig daoine, dar le Hickey, gurab é an Béarla teanga na tráchtála agus na polaitíochta agus go raibh sé riachtanach do pháistí na hÉireann chun dul chun cinn a dhéanamh sa tsaol. Deireann Davis nár chuir ach 14% d'fhreagróirí a ghlac páirt i suirbhé idirnáisiúnta de chuid an *International Social Survey Programme* i 1995 in iúl go raibh sé riachtanach go mbeadh Gaelainn ag duine chun gur féidir a rá gur Éireannach iad. Is dearcadh é seo a nochtadh in ainneoin ‘*in literature, song, and political discourse, the Irish language is framed as an integral component of the nation*’ (Davis 2003:23).

Ag tógaint san áireamh stádas an Bhéarla sa tír, agus de bharr gur chainteoirí líofa Béarla iad formhór mór na gcainteoirí Gaelainne in Éirinn faoi láthair, baintear úsáid as Gaelainn trí ghréasáin áirithe don chuid is mó (Nic Ghiolla Phádraig 2001:268). I suirbhé a deineadh i 1997 i measc 180 teaghlach atá ag tógaint a bpáistí le Gaelainn, léiríodh nach féidir a bheith ag súil go leanfaidh páistí noirm a dtuismitheoirí agus noirm na scoile maidir le húsáid na Gaelainne, agus nach bhfuil aon chinnteacht ann go leanfaidh iompar na bpáistí iompar a dtuismitheoirí (Nic Ghiolla Phádraig 2001:270). In ainneoin gach dúshlán agus gach bagairt atá ann don Ghaeilinn inár sochaí (meath na Gaeltachta, stádas mionlaigh Gaelscoileanna, ceannasaíocht an Bhéarla sa tsochaí agus mar sin de) deireann Nic Ghiolla Phádraig go raibh na páistí a ghlac páirt sa tsuirbhé dóchasach go maith faoi thodhchaí na Gaelainne mar theanga labhartha ach mar a deireann sí:

‘It would take longitudinal research to establish whether such ‘reality checks’ provoke a ‘crisis of confidence’ in late adolescence/early adulthood. At present, however, the majority have a very positive ‘definition of the situation’ which constructs their minority language as a positive and valued element of their experience in childhood’

(Nic Ghiolla Phádraig 2001: 288)

Deireann Brudner & White agus dearcthaí teanga in Éirinn á phlé nach bhfuil aon tionchar ag dearcthaí dearfacha ar iompar nó ar úsáid:

‘.....do not appear to exert any independent effect on the individual’s own language behaviour. ... We found no evidence that positive attitude towards Irish is a sufficient motivation for its use’

(Brudner & White, 1979:65)

I measc na nithe, dar le Carnie, a chur bac ar athbheochan na Gaelainne bhí brú sóisialta, droch-dhearcthaí an phobail, droch-phleanáil, inmí thíreolaíochta agus cúrsaí airgid –

‘a myriad of problems have hindered the Irish language and its revival. We have social pressure, bad attitudes, poor planning, geographic concerns, and monetary concerns all interacting to conspire against the language’

(Carnie 1996:13)

Fadhb eile a bhaineann le comharthacht theanga ná na dearthaí teangeolaíochta ginearálta atá ann maidir le Gaelainn, dar le Carnie: ‘*Historically, especially among plantation populations and among people in the city, Irish was viewed as a peasant’s language*’ (Carnie 1996:4). Deineadh ábhar riachtanach di don Teastas Sóisearach i 1928 agus don Ardteistiméarach i 1934, ba léir dar le Coady agus Ó Laoire:

‘with the exceptional status being accorded & the added incentives for its use, that the educational system was targeted as being instrumental in the restoration & expansion of the language’

(Coady & Ó Laoire 2002:144)

Ach dá fheabhas iad na beartais úd ar pháipéar, níorbh leor iad in aon chor chun an bunaidhm, .i. pobail de chainteoirí Gaelainne a bhunú agus a bhuanú, a bhaint amach (Ó Coileáin 2009:12), cé gurab chainteoirí Gaelainne laethúla iad 18% den daonra de réir dhaonáirimh 1926 (Mac Donncha & Ó Giollagáin 2009:302). Tháinig meath ar líon craobhacha an Chonartha ó 819 craobh sa mbliain 1922 go 139 craobh sa mbliain 1924. Anuas ar sin, sa tréimhse ama idir 1922 agus 1962 tharla laghdú suntasach ar dhaonra na Gaeltachta mar thoradh ar imirce agus ar iompú teanga i dtreo an Bhéarla, cé gur aithníodh tábhacht na gceantar Gaeltachta mar fíorthobar na Gaeilge. Tá Ó Coileáin den tuairim nár cuireadh aon bhonneagar in áit chun aghaidh a thabhairt ar na deacrachtaí suntasacha a bhí ag acu mar cheantracha bochta tuaithe – shleamhnódh tréimhse tríocha bliain thart sarar bunaíodh roinn rialtais ar leith chun freastal ar riachtanais na Gaeltachta (Ó Coileáin 2009:12), rud a léirigh go raibh spiorad na hathbheochana ag ídiú nó imithe nach mór sa Saorstáit nua agus nach raibh cúrsaí teanga chun tosaigh mar sprioc nó mar thosaíocht acu. Bhí iarrachtaí an Stáit i leith na teanga ag dul i léig sna daicheadaí agus sna caogaidí, is beag ardú a bhí tagtha ar úsáid na Gaelainne mar theanga an phobail sa Ghalltacht cé gur baineadh amach líofacht de shaghas éigint sa chomhthéacs scoile (Ó Cíosáin 1988:263) agus lean creimeadh na teanga sa Ghaeltacht ar aghaidh. In éagmais pholasaí eacnamaíoch comhtháite ba bhualadh tubaisteach é don nGaeltacht é nuair a tháinig deireadh leis an bhfeirm bheag mar bhonn eacnamaíoch na gceantar tuaithe trí chéile (Mac Giolla Chríost 2010:115):

‘The 1940s would appear to have been a critical period in this economic downturn, reflected in historically high levels of emigration from the Gaeltacht, the closure of farms and the decline in male employment in agriculture’

(Ó Riagáin 1992:26–7)

Chothaigh feirmeacha beaga na Gaeltachta pobail bheaga timpeall orthu agus bhí ról lárnach ag buansheasmhacht na bhfeirmeacha úd i gcothú na teanga, ach de réir mar a d'athraigh an saol in Éirinn trí chéile agus de réir mar a tháinig an tionsclaíocht chun cinn sna cathracha agus sna bailte, níor fhan an daonra sna ceantracha seo chun an tslí bheatha traidisiúnta a chothú agus ar ndóigh chuir na hathruithe seo i bpolaitíocht, i bhfostaíocht, in oideachas agus sa saol sa Ghaeltacht trí chéile dlús leis an iompú teanga i dtreo an Bhéarla a bhí tosnaithe sna glúinte roimhe sin. Tréigeadh an teanga chun a chinntiú go mbeadh an tír in ann páirt iomlán a ghlacadh sa réabhlóid tionsclaíoch a bhí ar siúl sa saol nua-aimseartha, mar *'Irish doesn't sell the cow'* (Lee 1989:662). Deineadh cinneadh go raibh sé in am tabhairt faoi pholasaithe nua, chuige sin bunaíodh Roinn na Gaeltachta i 1956 and faoin Ordú Limistéar Gaeltachta 1956 deineadh teorainneacha na limistéir Ghaeltachta a aththarraingt ar mhaithe leis an *'social reality of the Irish language rather than the nationalistic aspirations of the state-builders of the 1920s'* (Mac Giolla Chríost 2012:402).

Bhí amhras á léiriú sna seascaidí faoi thodhchaí na Gaeltachta mar phobal teanga, bhíothas den tuairim go raibh muintir na Gaeltachta níos measa as ó thaobh rachmais de ná aon ghrúpa eile sa tír agus go raibh na ceantracha Gaeltachta bánaithe le dífhostaíocht agus le himirce, go háirithe i measc na hóige – agus go raibh saibhreas an chultúir agus na teanga faoi bhrú dá bharr:

'Thus, however we may deplore the fact, the Gaeltacht today is still withering away. It may yet be saved & made to flourish again, but all efforts to this end must take account of its present desperate plight'

(Ó Danachair 1969:121)

Mar a deireann Kearns agus é ag labhairt faoin nGaeltacht i 1974:

'Disruptive incursions by the British, coupled with neglect on the part of the home government, have reduced it to a withered remnant that covers only about 6 percent of the countrys territory'

(Kearns 1974:82)

Táthar tar éis Ordú 1956 a athrú faoi thrí ó shin (Ní Bhrádaigh et al 2005:21) ach fós féin níor deineadh an Ghaeltacht a dhaingniú riamh mar cheantar ann féin, agus maireann mearbhall faoi fhairsingeacht na Gaeltachta fós. Bunaíodh eagraíocht, Gaeltarra Éireann, faoin *Gaeltacht Industries Act (1957)*, le cur chun cinn eacnamaíochta na Gaeltachta mar fhreagracht orthu, cuireadh le feidhmeanna Ghaeltarra i 1965 agus bhí ról lárnach acu infheistíocht a mhealladh go hÉireann ó thar lear (Mac Giolla Chríost 2005:123), anuas ar sin, bhí ról gníomhach ag an eagraíocht in infheistíocht a mhealladh ó thar lear

(Commins 1988:15). Is beag an difríocht a bhí idir an straitéis tionsclaíoch a bhí beartaithe don tír trí chéile agus don nGaeltacht, níor ceapadh ag an am go raibh aon ábharthacht eacnamaíoch ag an nGaelainn cé go raibh sí tábhachtach mar sheoid chultúrtha. Dá bhrí sin, níor tógadh cúinsí teangeolaíochta ná cultúrtha na Gaeltachta san áireamh agus infheistíocht á lorg di. Mar a deireann Johnson:

‘The treatment of Gaeltacht regions as homogenous places and the direction of economic and regional policy from the political centre precluded any genuine encounter with these linguistic communities as modern and sustainable entities’

(Johnson 1997:175)

Thug Gaeltarra deontais agus cúnaimh d’infheisteoirí chun iad a mhealladh i dtreo na Gaeltachta, cruthaíodh fostaíocht dá bharr agus mhéadaigh an daonra ach ag an am gcéanna bhí céatadán na gcainteoirí dúchasacha ag titim de réir mar a bhí daonra sa Ghaeltacht ag fás, ‘go raibh an céatadán de dhaonra na Gaeltachta ar chainteoirí dúchais iad ag titim de réir mar a bhí an daonra sa Ghaeltacht ina hiomláine ag méadú’ (Ó Tuathaigh 2000:734) Léiríodh an tuairim seo a leanas faoi obair na heagraíochta i 1964:

‘Le blianta anuas bhí oiread sin lochtanna á fháil ag daoine eagsúla ar Ghaeltarra Éireann go raibh an tuairim coitianta ann gur dream liobarnach gan samhlaíocht a bhí iontu dream nach raibh in ann a gcuid cúraimí reatha a láimhseáil le héifeacht’

(Gaeltarra Éireann 1964:3)

De réir a chéile tháinig an Rialtas faoi bhrú chun eagraíocht fhorbartha don nGaeltacht a chruthú a fhreastalódh ar gach gné den saol sna ceantair seo agus mar thoradh ar an mbrú seo tháinig Údarás na Gaeltachta ar an saol i 1980, ar mhaithe le forbairt teanga, chultúir, shóisialta, fhisiciúil agus eacnamaíoch na Gaeltachta a chur chun cinn. Lenár linn féin tá Ó Giollagáin agus Mac Donncha den tuairim go bhfuil gníomhaíocht dearfach agus beartais cinntitheacha riachtanach chun go mairfidh an Ghaeltacht mar phobal teanga ar leith:

‘The obvious outcome of an inadequate response to this stark challenge is the completion of the language shift from Irish to English in the remaining Gaeltacht districts where the use of Irish still predominates as the communal language’

(Ó Giollagáin, et al 2008:119)

Ó deineadh an chéad shainmhíniú oifigiúil ar an Gaeltacht i 1925 tá a bás, agus bás na Gaelainne mar theanga lasmuigh den nGaeltacht, tuartha ar bhonn rialta. Go deimhin, gheofá a rá go bhfuil bás na gceantar seo tuartha níos minicí ná bás na teanga féin. Tá Ó Riagáin den tuairim go bhfuil dearcthaí atá éagsúil óna chéile ach atá gaolta mar sin féin ag muintir na hÉireann faoin nGaeltacht:

‘For some it’s an area where Irish is spoken; for others its an area of economic underdevelopment, depopulation & backwardness & for some an area of outstanding natural beauty’

(Ó Riagáin 1997:49)

I láthair na huaire, dar le Walsh, ‘sé atá i gceist leis an nGaeltacht oifigiúil ná *‘a highly diverse region, linguistically, culturally, socially and economically’* (Walsh 2011:176) ina n-úsáideann roinnt pobal an Ghaelainn mar theanga phobail ach ina bhfuil pobail eile nach n-úsáideann í *‘except in a symbolic sense, similar to the rest of the country’* (Walsh 2011:177). Is cosúil go bhfuil dúshláin mhóra os comhair na gceantar Gaeltachta mar limistéir teanga; léirigh máthair Gaeltachta go dtuigeann sí tuismitheoirí a thógann a gclann le Béarla sa Gaeltacht sa lá atá inniu ann, níorbh mhaith léi é seo a adhmáil agus is gá a bheith macánta: *‘cad iad na buntáistí a ghabhann le do chlann a thógáil le Gaeilge? Troid, achrann, síor-éilimh éadochas – ní thabharfainn buntáistí orthu seo’* (Ní Chéilleachair 2013:12). Deireann duine Gaeltachta eile agus í ag labhairt faoina fadhbanna pleanála atá sa cheantar Gaeltachta ina bhfuil sí ina cónaí, go raibh sé:

‘Fé mar a bheifeá amannta ag caint le falla. Ní chíonn siad, ní thuigeann siad i mo thuairim féin tábhacht na Gaeltachta, ní thuigeann siad gur suíomh fé leith athá ann agus thá na comhairleoirí contae, thá siad oscailte do bhrú ó dhaoine’

(Walsh 2008:225)

Téann Mac Donnacha níos faide nuair a deireann sé go neamhbhalbh nach bhfuil aon Gaeltacht fágtha sa tír sa lá atá inniu ann, is é sin le rá nach bhfuil ann di sa chiall a bhí leis an bhfocal tráth den tsaol chun cur síos a thabhairt ar phobal inar labhair formhór na ndaoine Gaelainn formhór an ama, is *‘cainteoirí dúchais dátheangacha’ formhór de mhuintir na Gaeltachta anois dar leis’* (Mac Donnacha 2013:10). Déantar tagairt uaireanta do choincheap an Chaipitil Shóisialta chun cur síos a thabhairt ar na naisc, na comh-luachanna agus na comh-thuisintí a chothaítear idir daoine inár sochaí, nó mar a thug Hanifan orthu :

‘Those tangible assets [that] count for most in the daily lives of people: namely goodwill, fellowship, sympathy, and social intercourse among the individuals and families who make up a social unit’

(Hanifan 1920:30)

Is luachanna iad seo atá tábhachtach do phobail Gaeltachta na tíre seo agus do phobail labhartha na Gaelainne lasmuigh den nGaeltacht atá ag saothrú leo gach lá ar son teanga ár sinsir. Ina dhán ‘Teanga na nGael’ déanann Riobard Bheldon, an file Déiseach a mhair ó 1835 go 1914 ar a ghlaoití File an Chomaraigh, caoineadh ar cad a chiallóidh imeacht na teanga ó chaint na ndaoine don tír agus mhol sé gach ligint don mheath sin tarlú:

Góirim gach séimhfhear atá líofa, pras, léannta,
ó Shionainn go hÉirne, 's i gcrích Inse Fáil,
cur lena chéile, gan stríocadh gan staonadh,
go gcuirfear an Ghaeilge go séanmhar 'na háit;
's gach cearrbhach dá mba mhéin leis bheith dílis dá réir sin,
bíodh sé go héasca ina shuí i mbun chlár,
's ná cailleadh, más féidir, aon chúig le siléigeacht
go mbuafar san éileamh leis an nGaeilge go bráth

(Ó Macháin 1995:64)

Tá go leor míbhuntáistí ag an nGaeltacht cosúil le suíomh, bonneagar, oideachas, cúinsí soch-eacnamaíoch, seirbhísí sláinte, dífhostaíocht agus ar ndóigh an teanga í féin (Ní Bhrádaigh 2007:221), mar shampla, i nDaonáireamh 2002 bhí cúig cinn as sé dena toghranna leis na leibhéil is airde dífhostaíochta sa Ghaeltacht, le rátaí ós cionn 35% i ngach cás. Is é caomhnú agus láidriú na Gaeilge mar theanga bheo, mar aon leis an teanga a thabhairt mar oidhreacht don chéad ghlúin eile, an bunchuspóir atá le polasaí Údarás na Gaeltachta. Leagadh béim i bplean forbartha an Údaráis 2005–2009 ar fhorbairt fiontar dúchasach, ar fhorbairt inbhuanaithe, ar acmhainní nádúrtha agus ar thionscnaimh theangabhunaithe, ach b'iadsí na spriocanna a bhí ag an Údarás agus ag eagraíochtaí stát eile ó aimsir a mbunaithe:

'unlike the co-operatives in other parts of the country, those in the Gaeltacht were not just agri-based but also included tourism, potential and resource management'

(Johnson 1997: 185)

An fhadhb a ghabh leo, áfach, ná go raibh an smaoineamh ann nach raibh sna comharchumainn seo ach obair ghníomhaireachta stáit eile a bhí ag teacht isteach agus nach raibh bunús áitiúil acu. Ach dar leis an Údarás, feidhmíonn na struchtúir áitiúla seo mar innealra forbartha sna ceantacha Gaeltachta agus go sóláthraíonn siad réimse tábhachtach seirbhísí áitiúla mar aon le tacaíocht a thabhairt don earnáil dheonach gníomhaíochtaí agus tionscnaimh pobail a éascú agus a chur chun cinn chun leasa an phobail (Údarás na Gaeltachta). Chun go spreagfaí pobal chun a leasanna a úsáid chun a leasa féin, go háirithe maidir le cúrsaí teanga tá pleanáil teanga éifeachtach riachtanach. Is é atá i gceist le Pleanáil Teanga de réir Uí hÍfearnáin ná "*Gníomhaíochtaí meáite a chuirtear i bhfeidhm chun todhchaí teanga agus iompar teanga lucht a labhartha a athrú nua a chur ar mhalairt slí*" (Ó hÍfearnáin 2012:129). Tá Spolsky den tuairim gur féidir an beartas teanga a thuiscint mar choincheap tríthoiseach: an cleachtas teanga, na creidimh theanga agus an bhainistíocht teanga, nó mar a deireann Bruen

'Its language practices, its language beliefs or ideology and any attempts to modify or influence that practice by any kind of language intervention, planning or management'

(Bruen 2013:1)

Tá teipithe ar bheartais teanga an Rialtais ó bhunú an Stáit an bhun-aidhm a bhaint amach, .i., pobal cainteoirí a bhuanú agus aisiompú teanga a chothú lasmuigh den nGaeltacht, toisc nach bhfuil an Stát agus an pobal ag feidhmiú as lámha a chéile (Ó Coileáin 2009:14). Bíonn maicreaphleanáil teanga ar bun ag rialtaisí chun freastal ar riachtanaisí na bpobail-theangacha éagsúla – polasaithe oidheachais, seirbhísí stáit agus mar sin de agus cuirfear micreaphleanáil teanga ar siúl go háitiúil ar an dtalamh chun freastal ar an riachtanaisí éagsúla atá ag an bpobal go háitiúil (Ní Riada 2013- cur i láthair i Rinn Ó gCuanach).

In éagmais na comhthuisceana agus an chomhoibrithe úd tá coistí pobail na nGaeltachtaí ag feidhmiú ar mhaithe lena bpobal ó Chionn Mhálanna go Ceann an Bhathala. Tá pleanáil dá leithéid níos tábhachtaí ná riamh, dar le Ní Riada, i bhfianaise an taighde choimisiúnaithe ag an Rialtas ar Úsáid na Gaeilge sa Ghaeltacht 2007 a léiríonn nach mbeidh an Ghaeilinn beo mar theanga nádúrtha fé cheann 15 bliain (Ní Riada 2013). Táthar ag caint faoi láthair faoin turasóireacht ar mhodh forbartha sa Ghaeltacht, b’ait le Ní Bhrádaigh nár forbraíodh an earnáil seo cheana;

‘tourism, in the form of Irish colleges and other cultural and linguistic tourism enterprises, provides a seasonal occupation.....given the distinct competitive advantage in terms of natural beauty and the Irish language itself, coupled with the high number of private homes catering to students, it is surprising that the tourism sector remains so underdeveloped’
(Ní Bhrádaigh 2007:225)

Ach léiríonn Denvir amhras faoi seo nuair a deireann gurab é an Béarla teanga na turasóra domhanda agus go bhfágann siad rian difriúil i dtíortha iar-chóilineachta cosúil le hÉire, Alba nó an Bhreatain Bheag ná i dtíortha eile, ach molann sé tabhairt faoi thurasóireacht chultúrtha chun na seoda atá againn a chur ós comhair an tsaoil. Táthar ag díriú, dar leis, ar an turasóireacht chultúrtha agus oidhreacht le tamall anuas agus ba cheart do na ceantair Ghaeltachta an deis seo a thapú mar, dar leis, nach fearr: ‘*To seek to retain (ár gcultúr agus ár dteanga dúchasach) rather than to be in a position to be obliged to recreate, true authenticity?*’ (Denvir 2002:43)

Is é seo an mana atá in úsáid ag ceann de na coistí pobail a bhfuil ról lárnach aige i gcothú pobail Gaeltachta na nDéise, is é sin Comhlacht Forbartha na nDéise a bhfuil sé mar aidhm ag an gcomhlacht: ‘*Pobal labhartha Gaelainne na nDéise a bhuanú agus a fhorbairt ó thaobh úsáid na teanga de*’ (Comhlacht Forbartha na nDéise 2008). Eadhon, is siad Comhlacht Forbartha na nDéise a bhí mar phairtnéirí ag an taighdeoir agus an bailiúchán sonraí á dhéanamh don tráchtas seo. Is liosta le háireamh iad na tograí atá idir

lámha ag Comhlacht Forbartha na nDéise agus is sampla é an Comhlacht Forbartha seo den obair um fhorbairt phobail atá á dhéanamh ar an talamh in Éirinn, ní hamháin sa Ghaeltacht ach i ngach pobal nó paróiste ó Chionn Mhálanna go Carn Uí Néid chun spiorad agus meon an phobail a láidriú agus a spreagadh. Tóg Comhairle Forbartha an Spidéil mar shampla eile, bunaíodh é mar eagraíocht lánaimseartha i 2007 chun feidhmiú mar scáth-eagraíocht forbartha don cheantar. I gcás an Spidéil is cinnte gurab í an Ghaelainn is cúis le formhór na ndeiseanna fostaíochta sa cheantar, tá Comhlacht Forbartha an Spidéil Teoranta bunaithe mar eagraíocht lánaimseartha ó mhí na Samhna 2007 agus é ag feidhmiú mar scáth-eagraíocht fhorbartha don cheantar, i bPlean Teanga do Cheantar an Spidéil 2011 – 2016 a foilsíodh i bhFeabhra 2011, cuirtear aidhm an phlean in iúl go neamhbhalbh:

‘(Is) í an Ghaeilge teanga phobal an Spidéil ó tháinig cónaí anseo. Tá sí faoi bhrú faoi láthair. Ní mór cúram a dhéanamh di. Ná caitheadh muid uainn í gan mhachnamh. Seo deis rogha dhearfach a dhéanamh i leith na Gaeilge. IS DÚINNE É AGUS IS FÚINNE É!’

(Comhlacht Forbartha an Spidéil 2011:i)

Faoin gcóras pleanála teanga a tháinig ar an saol nuair a cuireadh Acht na Gaeltachta i bhfeidhm sa dlí, ainmníodh limistéir pleanála teanga chun plean teanga a ullmhú dá gceantar féin. Bunaíodh Fóram Chois Fharraige um Pleanáil chun Plean Teanga 2017 – 2023 a chur le chéile – foilsíodh an Plean sa mbliain 2016 agus déantar forbairt ar aidhmeanna an Phlean thuasluaite ann:

‘Go mbeadh Cois Fharraige mar áit a bhféadfaí an saol a chaitheamh trí Ghaeilge agus nach mbeadh gá a bheith leithscéalach faoin nGaeilge. Go mbeadh meon dearfach ag an bpobal, go mór mór an óige, i leith na Gaeilge agus iad bródúil as an gcultúr áitiúil’

(Fóram Chois Fharraige um Pleanáil Teanga 2016:11)

Is inní faoin nGaelainn a bheith ag cúlú mar theanga labhartha an cheantair a spreag an pobal chun oibre agus táthar ag tabhairt faoi mar phobal iomlán; iad tiomanta ar a mbunaidhm, .i. an Ghaelainn a chothú agus a chur chun cinn mar theanga pobail. Sampla eile den obair seo is ea Comharchumann Forbartha Chorca Dhuibhne, a bunaíodh i 1967 i mBaile an Fheirtéaraigh chun saol sóisialta, eacnamaíochta agus cultúrtha an cheantair a chur chun cinn: ina ráiteas misin tugann siad an cur síos seo a leanas orthu féin:

‘Eagras pobail Gaeltachta é a dheineann saol pobail, cultúrtha, eacnamaíochta agus sóisialta mhuintir Ghaeltacht Chorca Dhuibhne a fhorbairt is a fheabhsú agus a dheineann cúram ar leith den nGaelainn agus de chearta teanga an phobail agus é i mbun na forbartha sin’

(Láithreán gréasáin Chomharchumann Forbartha Chorca Dhuibhne)

Lonnaithe ar leithinis Chorca Dhuibhne, tá ról lárnach ag an gComharchumann i bhforbairt gheilleagar na háite, ag iarraidh acmhainní nádúrtha an cheantair a úsáid chun leasa an phobail agus an oiread deiseanna ioncaim agus fostaíochta is féidir a thairiscint dóibh. Tráth den tsaol cuireadh béim ar an bhfeirmeoireacht agus ar an iascaireacht toisc gurab iad an dá tionscadal is mó a chothaigh fostaíocht ar an leithinis, deineadh an cur síos seo a leanas ar an obair a bhí ar siúl acu ag an tús:

‘a pioneer of local development in the Gaeltacht and a strong believer in self-sufficiency.....the co-operative made spectacular progress in land reclamation, vegetable growing and plant nursery development’

(*Irish Times*, Dé Sathairn 8 Bealtaine 2004:12)

Ach tá scóip na heagraíochta leathnaithe amach ó shin, le gné oideachais agus oiliúna mar phríomh-mhargadh ag an gComharchumann anois. Mar aon le Comhlacht Forbartha na nDéise braitheann an Comharchumann ar mhaoiniú ón Stáit chun a chlár oibre a phleanáil agus a chur i gcrích.

I speak my favourite language
because
that's who I am.
We teach our children our favourite language,
because
we want them to know who they are.

(Christine Johnson, Seanóir Tohono O’odham,
American Indian Language Development Institute, Meitheamh 2002)

B’as Náisiún Tohono O’odham (Meiriceánaigh Dhúchasacha) atá suite i ndeisceart Arizona agus i dtuaisceart Sonora i Meicsiceo do Christine Johnson agus í ag labhairt faoi thábhacht a dteanga féin dá náisiún. Bíonn teanga i mbaol nuair a stopann lucht labhartha na teanga úd á húsáid, nuair a laghdaíonn líon na bhfóram chumarsáide ina n-úsáidtear í agus nuair nach seachadaítear an teanga ó ghlúin amháin anonn go-dtí an chéad ghlúin eile, rud a chiallaíonn ‘*there are no new speakers, adults or children*’ (UNESCO 2003:2). Deireann Bernard go n-úsáideann tuairim is 97% de dhaonra an domhain tuairim is 4% de theangacha an domhain; ach ar an taobh eile baineann 3% de dhaonra an domhain úsáid as 96% de theangacha an domhain (Bernard 1996:142). Is léir ósna staitisticí úd, mar sin, go bhfuil ilchineálacht teanga an domhain faoi mhaoirseacht ag líon an-bheag daoine.

Tagann pobail urlabhra Gaelainne, laistigh agus lasmuigh den nGaeltacht faoin gcéatadán fíorbheag mhionteangacha a luaitear thuas ach tá obair mhór á dhéanamh maidir le

seachadadh agus le cothú teanga na Gaelainne ag dreamanna agus ag eagraíochtaí eile nach bhfuil Gaeltacht-bhunaithe. Tá moladh faighte, cur i gcás, ag gluaiseacht na Gaelscolaíochta ó pholaiteoirí agus ó oideachasóirí mar fhianaise do thiomantas an chóras oideachais oifigiúil don nGaelainn –

‘Má théann tú ag Comhdháil Bhliantúil Gaelscoileanna ag an dinnéar oíche dé hAoine beidh 200/300 múinteoirí atá ag múineadh i ngaelscoileanna sa seomra sin agus tháinig a bhformhór tríd an chórais oideachais’

(Agallamh le Seosamh Mac Donnacha, 11 Mí na Samhna 2013)

Ach braitheann an ghluaiseacht seo ar thuismitheoirí, ar ghníomhaithe teanga agus ar mhúinteoirí chun bearna sa chóras oideachais a líonadh : ‘*The growth of gaelscoileanna is undoubtedly one of the major success stories in the struggle to revive Irish over the past 30 years*’ (Mac Gabhann 2004:94). Tugtar an réabhlóid *ba rathmhaire* riamh ar son na Gaelainne i measc an phobail (Ní Fhearghusa 1996: 9) ar ghluaiseacht na Gaelscolaíochta agus is faoin bpobal atá sé chun a chinntiú go leanfar ar aghaidh le fás agus le forbairt na gaelscolaíochta.

Ag labhairt faoi bhunaitheoirí gaelscoileanna deireann McCloskey gur rud eisceachtúil é gur bunaíodh pobail labhartha na Gaelainne i gceantair lasmuigh de na Gaeltachtaí traidisiúnta agus go bhfuil ag éirí leis na pobail seo líon iomlán na gcainteoirí Gaelainne sna pobail úd a choimeád seasmhach:

‘the Gaelscoileanna movement has been particularly effective in this regard, and our Irish-language pre-schools are the envy of language movements throughout the world’

(McCloskey 2001:159)

Mar a deireann Ní Anluain faoi pholasaí tumoideachais na gaelscolaíochta:

‘Tá polasaí teanga an-chinnta agus an-simplí ag Gaelscoileanna. Gaeilge ar fad a labhartar sa chlós, i seomra na múinteoirí agus sa seomra ranga. Ní chloiseann an chéad dá rang naíonáin Béarla ar bith’

(Ní Anluain 2001 – *The Irish Times*)

Is cosúil go bhfuil páirt thábhachtach ag tacaíocht ó thuismitheoirí sa bhfás atá tagtha ar ghluaiseacht na Gaelscolaíochta, go háirithe nuair a fheiceann siad na buntáistí a ghabhann le hoideachas trí mheán an dara teanga nó trí mheán mhionteanga, *parental involvement plays an important part in the establishment and ongoing growth of Gaelscoileanna* (Coady & Ó Laoire 2002:147). Tá sé soiléir ó thorthaí an taighde seo chomh maith go bhfuil ról lárnach ag tacaíocht tuismitheora i bhforbairt na Gaelainne sa Ghaeltacht seo; go háirithe an leibhéal tacaíochta a léirítear don gcóras oideachais lán-Ghaelainne. Ach an méid sin ráite, agus in ainneoin go bhfuil ar chumas dhaoine an

Ghaelainn a úsáid gan bac i ngnéithe áirithe den saol in Éirinn sa lá atá inniu ann tá Fishman fós den tuairim gurab annamh go síolraíonn cainteoirí nádúrtha ó ghluaiseachtaí ar nós Gaelscoileanna –

‘it should be said that these efforts do not often lead to a real mastery of the language, let alone to its spoken use in daily life or its intergenerational mother tongue transmission’

(Fishman 1991:130)

Ach, ag labhairt faoi pholasaithe an Stáit i leith na Gaelainne ó bunaíodh é i 1922, tá Mac Donnacha den tuairim gurab é an t-aon pholasaí gur éirigh leis ar aon tslí ná múineadh na Gaeilge sna scoileanna a bhí mar phríomhchúram ag Roinn an Oideachais, leanann sé ar aghaidh –

‘Má thógann tú an príomhchúram a bhí ar an Roinn Oideachais; is é sin múineadh na Gaeilge sna scoileanna, níl mé ag rá go bhfuil sé foirfe, níl mé ag rá nach féidir locht a fháil air ach tá mé ag rá gurab é sin an t-aon pholasaí Gaeilge de chuid an Stáit atá tar éis torthaí de chineál ar bith a chur ar fáil’

(Agallamh le Seosamh Mac Donnacha, 11 Mí na Samhna 2013)

Chun go mairfidh teanga ó ghlúin go glúin is gá go sealbhódh páistí an teanga úd, muna mbíonn sí ina seilbh ag an nglúin óg tá deireadh léi mar theanga bheo nó mar theanga labhartha an phobail. Maíonn Seosamh Mac Donnacha nach mbíonn teanga ‘beo’ muna gcomhlíontar dhá chritéir, .i., más í an phríomhtheanga chumarsáide ina pobal í agus má tá cumas seachadta teanga ag an bpobal úd chun an teanga a thabhairt ar aghaidh chuig an chéad ghlúin eile. Nó mar a deireann Romaine:

‘Looking to schools and declarations of official status to assist endangered languages is much like looking for ones lost keys under the lamp-post because that is where the most light appears to shine rather than because that is where they have been lost’

(Romaine 2002:2)

Bunaíodh ‘*Gaelscoileanna Teoranta*’ i 1973 chun tacaíocht a thabhairt d’fhorbairt scoileanna a bheadh ag feidhmiú trí mheán na Gaelainne, mar a deireann ráiteas misiúin na heagraíochta:

‘Gaelscolaíocht d’ardchaighdeán a bhunú agus a bhuanú ar fud na tíre maraon le pobal agus cultúr na Gaeilge a fhorbairt agus a neartú’

(Láithreán gréasáin Gaelscoileanna)

Tugann an eagraíocht spreagadh, comhairle agus tacaíocht phraiticiúil do dhaoine a chinneann scoil a bhunú agus feidhmíonn sí de réir mhianta an phobail úd. Ach, is cosúil nach raibh agus nach bhfuil gach aicme den tsochaí sásta faoi dhul chun cinn na gaelscolaíochta: ‘ón gcéad lá riamh *‘bhí olagón agus monabhar míshástachta le clos ó*

aicmí éagsúla san oideachas a mheas gur leo féin córas oideachais an stáit’ (Nic Fhearghusa, 1996:6).

Anuas air sin, tá an tuairimíocht ann go bhfuil *apartheid* oideachais idir páistí a fhreastalaíonn ar ghaelscoil agus iadsiúd a fhreastalaíonn ar scoil a ritear trí mheán an Bhéarla, nó scoileanna príomhshrutha. Tá tuairim ann i measc codanna áirithe den tsochaí go bhfuil buntáiste breise ag an bpáiste a fhaigheann oiliúint trí mheán na Gaelainne. Deireann Fanning gur fianaise é an fás iontach agus neamhghnách a tháinig ar líon na ngaelscoileanna le linn an Tíogair Cheiltigh den “*human insistence on claims of difference*” (Fanning 2008 - ó Ignatieff 1984:130-131). Séanann Mas-Moury an dearcadh a bhí ann gurab ionann an Ghaelscolaíocht agus ‘*breeding ground for the new sophisticated elite*’ (McWilliams 2005: 240). Maíonn sí go bhfuil scoil a ritear trí mheán na Gaelainne oscailte do gach saoránach sa tír, is cuma cén cúlra sóisialta atá acu,

‘indeed, gaelscoileanna are public non-fee paying schools and are located around the country. All parents are therefore free to apply to an Irish-medium school for their child’
(Mas Moury 2010:1)

Ní thuigeann Dónal Ó Conaill, a bhí mar Ard-Rúnaí ar an bhForas Pátrúnachta, dé chúis go bhfuiltear ag cur éilíteachais i leith gluaiseacht na gaelscolaíochta:

‘We absolutely reject the suggestion that we are exclusive. We have schools in Ballymun in Dublin, South Hill in Limerick and in every county in Ireland. We accept every child, regardless of his or her cultural or social background. It’s mischievous to suggest that we are cherry-picking’
(Mas Moury 2010:5)

Thit an tóin as geilleagair na hÉireann i 2008 nuair a chlis ar an gcóras baincúireachta ach tá líon na ngaelscoileanna ag méadú go seasmhach ó bunaíodh an eagraíocht i 1972, fíric a bhréagnaíonn ráiteas sna meáin chlóite Bhéarla gurab iad lucht an rachmais/na ngairmeacha amháin a bhí mar chranntaca na gluaiseachta. I 1972 ní raibh ach 11 bunscoil ag feidhmiú trí mheán na Gaelainne lasmuigh den nGaeltacht agus ní raibh ach 5 meánscoil ag feidhmiú trí mheán na Gaelainne lasmuigh den nGaeltacht. I 2013 tá líon na mbunscoileanna ardaithe go 180 agus líon na meánscoileanna ardaithe go 41; is ionann sin agus ardú 93% in earnáil na bunscolaíochta lán-Ghaelainne agus méadú faoi hocht i gcás na meánscolaíochta lán-Ghaelainne (www.gaelscoileanna.ie).

Is ‘*beatha teanga í a labhairt*’ agus i gcás na gaelscolaíochta is léir go gcreidtear an seanfhocal úd. Is é an tumoideachas modh múinte na ngaelscoileanna, is é is brí le ‘tumoideachas’ ná córas ina múintear gach ábhar sa scoil trí theanga shonraithe amháin.

I gcás na ngaelscoileanna, is í an Ghaelainn teanga thumtha an chórais úd agus is í an Ghaelainn meán cumarsáide agus teagaisc na scoile mar aon le teanga oibre na scoile –

‘Beatha teanga í a labhairt. Buanú teanga í a scríobh. Beocht teanga í a bheith le cloisteáil ar bheola sean agus óg i dteaghlaigh agus i gcomhludair dhaonna’

(Ó Gadhra 2004:85)

Tá gnéithe eile dár gcultúr chomh maith leis an teanga, ár spórt, ár n-amhránaíocht, ár bhfilíocht, ár bprós, mar a dúirt Nuala Ní Dhomhnaill agus í ag labhairt faoi laethanta a hóige ar leithinis Chorca Dhuibhne, ‘*you were so poor that all you were left with was your tongue*’ (Carty 1986 - *The Irish Times*). Agus ar ndóigh ár rince - bunaíodh An Coimisiún le Rincí Gaelacha mar chuid de Chonradh na Gaeilge i 1930 chun gné an rince ghaelaigh (rince steip, céilí agus foirne) den gcultúr a chaomhnú agus a chur chun cinn. Cé go raibh rath ar obair an Choimisiúin ó am a bhunaithe, b’iad lucht an diaspora Éireannach is mó a ghlac páirt sna comórtas náisiúnta agus idirnáisiúnta, Oireachtas Rince na Cruinne mar shampla. Ba chosúil gur bheag spéis a bhí ag muintir na hÉireann sna rincí Gaelacha:

‘sectors of Irish society perceive Irish step dance from a postcolonial perspective; they view it as back-ward in its nationalistic, rigid aesthetic and not cultured in line with Western art aesthetics’

(Foley 2001:38)

Ach le fás an Tíogair Cheiltigh d’fhás ár bhféinmhuinín agus ár leibhéal measa ar ghnéithe dár gcultúr féin, rince agus na cluichí gaelacha ach go háirithe. Godtí sin bhíomar, is cosúil, lán de neamhdhiongbháilteacht agus d’easpa féinmhuínine agus ag brath ar dhaoine eile dearbhú a thabhairt dúinn faoinár mbuanna agus ár luachanna mar threibh agus mar thír. Nuair a cuireadh Riverdance ar ardán mar mhír rince ag Comórtas na hEoraifíse 1994 i mBaile Átha Cliath ní dócha gur chreid aoinne a bhí ann an oíche sin an tionchar a bheidh ag Riverdance ar chultúr na hÉireann, ach mar a deireann Farrell-Wortman, ‘*Irish dance production Riverdance appeared on the global theatre scene in 1995, and has since become synonymous with Irish culture*’ (Farrell-Wortman 2010:311). Tá Wulff den tuairim gur cuireadh an cultúr Gaelach faoi spotsholas réigiúnach ar dtúis agus faoi spotsholas domhanda mar thoradh ar rath ‘*Riverdance*’ agus dar léi ‘(a) unifying moment in Ireland’ (Wulff 2007: 109) ab ea é agus gur thug fuaim an rince ghaelaigh cuireadh dúinn ‘*to an imagined Ireland, a homeland of the past, but also to a contemporary generic Celtic Cosmopolitanism*’ (Wulff 2007:112)

2.3.2 Léarscáileanna a léiriú (ó phríomh-fhoinsí agus ó fhoinsí tánaisteacha) de cheantair ina n-úsáidtear an Ghaeilinn.

Is cosúil gur cuireadh an Ghaeilinn ar imeall an tsochaí le linn na hochtú agus na naoú haoise déag (Government of Ireland, 1926) agus chúlaigh na ceantair inar baineadh úsáid as an nGaeilinn mar ghnáth-theanga pobail siar chuig iarthair na tíre don chuid is mó agus gurab iad na réimsí is ísle sa tsochaí a labhair í sna ceantair úd. Toisc polasaithe oideachais Rialtas Shasana, cumhacht na hEaglaise, imirce agus bánú na tuaithe, mar aon leis an nGorta Mór, tháinig an dearcadh chun cinn gurab é an Béarla teanga an dhul chun cinn agus an Ghaeilinn teanga an neamhní (Ní Bhrádaigh et al 2007:99). Cruthaíodh tuiscint gur rud beagmhaitheasach, forimeallach í an Ghaeilinn, i gcomparáid le *‘húdaracht agus le huilíochas an Bhéarla, de bhrí go raibh an teanga sin á labhairt ag grúpaí níos cumhachtaí in Éirinn agus ar fuaid an domhain’* (Ó Riagáin 2012:112).

Faoin am gur cuireadh luas leis an Athbheochanú bhí sé ró-dhéanach chun aisiompú teanga a bhaint amach don tír iomlán ach le bunú an Stáit ba shiombail lárnach é den gcoimhlint náisiúnach agus cuireadh bearta ar bun chun a stádas mar theanga phobail a bhunú agus a bhuanú. Bunaithe ar an eolas a bhailigh siad, mhol Coimisiún na Gaeltachta i 1926 go ndéanfaí aicmiú ar na ceantair Ghaeltachta, baineadh úsáid as suirbhé an Gharda Síochána chun a fháil amach cad iad na ceantair ina raibh an Ghaeilinn in úsáid mar theanga phobail (Ní Bhrádaigh et al 2007:99). Ba é cumas an phobail Gaeilinn a labhairt a bhí á mheas ag an gCoimisiún seachas an leibhéal úsáide a bhí á bhaint ag an bpobal as an teanga (Ó Riagáin 1997:51). Is iad na toghranna ceantair a d’úsáid an Coimisiún mar aonaid thíreolaíocha chun na limistéir a d’aithin siad mar cheantair Fhíor-Ghaeltachta agus Bhreac-Ghaeltachta a shainiú. De réir a n-eolais, thuairiscigh siad go raibh limistéir Fhíor-Ghaeltachta, ina raibh daonra iomlán de 164,774 (agus 146,821 acu sin ábalta an Ghaeilinn a labhairt), le fáil i gcontaetha Dhún na nGall, Mhaigh Eo, na Gaillimhe, an Chláir, Chiarraí, Chorcaí agus Phort Láirge. Bhí limistéir Bhreac-Ghaeltachta, ina raibh daonra iomlán de 294,890 (agus 110,585 acu sin ábalta an Ghaeilinn a labhairt), le fáil freisin sna contaetha sin, mar aon le contaetha Shligigh agus Thiobraid Árann. Bunaithe ar eolas faoi chúrsaí teanga ó Dhaonáireamh na bliana 1926, a cuireadh ar fáil tar éis don Choimisiún a dTuarascáil a fhoilsiú, tá amhras caite ar na figiúirí seo ag Ó Riagáin a deir:

‘... the Fíor-Ghaeltacht as defined by the Commission is larger, and the Breac- Ghaeltacht is smaller, than the findings of the 1926 Census would appear to justify’

Ó Riagáin (1997:51)

Ó léarscáileanna de chuid Shuirbhéireacht Ordanáis na hÉireann feictear go bhfuil gach ceantar Gaeltachta sa tír nach mór ar chósta an Iarthair, seachas Gaeltacht Mhúscraí i gContae Chorcaí, Gaeltacht Ráth Cairn i gContae na Mí agus Gaeltacht na nDéise i gContae Phort Láirge.¹⁷ Ach dar le Walsh *et al* is beag cinnteacht a bhí ann riamh maidir le fairsingeacht na nGaeltachtaí agus cé gur baineadh úsáid as toghranna agus bailte fearainn chun na Gaeltachtaí a ainmniú an chéad lá, níor cuireadh léarscáil de na toghranna Gaeltachta ar fáil riamh: *‘From 1929 until 1956, competing definitions of the Gaeltacht persisted in various pieces of legislation, statutory orders and government schemes’* (Walsh et al 2005:19).

Aithnítear go bhfuil difríocht idir ainmniú oifigiúil na gceantracha Gaeltachta agus beocht na teanga laistigh de na pobail Ghaeltachta éagsúla (Coimisiún na Gaeltachta 2002). Mar atá ráite, léirigh ‘An Staidéar Cuimsitheach Teangeolaíoch ar Úsáid na Gaeilge sa Ghaeltacht’ go mbeidh an Ghaeltacht imithe mar phobal urlabhra muna gcuirtear moltaí agus bearta áirithe i gcrích gan mhoill, déanann Ó Curnáin & Ó Giollagáin cur síos ar na riachtanais is práinní, ina measc tá an greim ceannasach, dar leo atá ag an mBéarla ar shóisialú ár ndaoine óga agus *‘comhoibriú (dá neamhchomhfhiosáí é) ár gcuid foras pobail agus Stáit le creimeadh cheannas áitiúil na Gaeilge’* (Ó Giollagáin & Ó Curnáin 2010:1). Nuair a eisíodh ‘An Straitéis 20 Bliain don Ghaeilge’ i 2010 deineadh é mar fhreagra, go pointe, ar thorthaí agus ar mholtaí an Staidéir thuasluaite, b’é aidhm na Straitéise ná *‘úsáid agus eolas ar an nGaeilge a mhéadú mar theanga phobail ar bhonn céimiúil’* (Roinn EOG 2014). Cé go raibh inní maidir leis an Straitéis léirithe ag an bpobal agus ag páirtithe leasmhara éagsúla, admháíodh *‘go n-aithnítear go bhfuil géarchéim teanga sa chuid bheag den Ghaeltacht oifigiúil ina bhfuil an Ghaeilge fós chun tosaigh mar theanga pobail’* (Ó hÉallaithe 2010:1), go háirithe i gcomhthéacs gach fianaise a léiríonn go bhfuil líon na gcainteoirí dúchasacha fós ag titim sa Ghaeltacht (de réir fhiigiúirí an Dhaonáirimh i 2011 tá líon na gcainteoirí Gaelainne laethúla tite go 68.5% den bpobal ó 70% den bpobal i 2006 - Daonáireamh na hÉireann 2011) agus de bharr nár tugadh sonraí maidir le conas go mbeadh sé i gceist ag an rialtas uailmhian na reachtaíochta a chur i bhfeidhm. Mar chuid d’Acht na Gaeltachta 2012, fógraíodh go rabhthas chun tús a chur le córas pleanála teanga agus feidhmithe ar mhaithe le teorainneacha na nGaeltachtaí a athshocrú

---

¹⁷ Aguisín 11 Léarscáileanna na gCeantar Gaeltachta

‘I gcás pobal ina labhraíonn a thromlach Gaeilge, cuirfear an bhéim ar na pobail sin atá láidir ó thaobh na teanga a chosaint agus a neartú trína chinntiú go gcoinneofar an Ghaeilge mar theanga an phobail sna réigiúin sin. Déanfar athbhreithniú ar na pleananna gach seacht mbliana agus caillfidh ceantair nach mbaineann na critéir teanga Gaeltachta a bheidh leagtha síos faoin Acht nua amach a stádas Gaeltachta. Féadfar ceantair nua a chur isteach sa Ghaeltacht freisin má chomhlíonann siad na critéir teanga a bheidh leagtha síos faoin Acht nua’

(Straitéis 20 Bliain don Ghaeilge 2010:20)

Deineadh 26 Limistéar Pleanála Teanga a aithint chun an aidhm thuasluaite a bhaint amach agus moladh go ndéanfaí ‘an Ghaeltacht mar atá sí faoi láthair a athshainiú mar Limistéir Pleanála Teanga Gaeltachta’ tar éis do phobail na gceantar úd tabhairt faoi phróiseas pleanála teanga a bheadh pobalbhunaithe agus ginte ó laistigh (Treoirlínte Pleanála Teanga, Roinn EOG 2014:20). Bhí an rialtas ag súil chomh maith agus iad ag cruthú an phróisis seo go mbeadh

‘an pobal, an earnáil dheonach, an earnáil phoiblí agus an earnáil phríobháideach ag obair as lámha a chéile chun tacú leis an nGaeilge sna ceantair éagsúla a bheidh aitheanta faoin Acht’
(Treoirlínte Pleanála Teanga, An Roinn EOG 2014:3)

Tá Ó Giollagáin den tuairim go bhfuil an teannas atá ann idir soláthar bearta teanga agus an riachtanas atá ann tionscnaimh inbhuanaithe teanga a bhunú, go háirithe sa Ghaeltacht, ina ghné suntasach den reachtaíocht is déanaí a cuireadh amach ar mhaithe leis an teanga a chothú agus a chur chun cinn:

‘The tension between actual language policy provision and the need to establish sustainable language initiatives continues to be a salient feature of the most recent phase of legislative reform in language policy’

(Ó Giollagáin 2014:19).

I staidéar a deineadh i nDeisceart Chonamara ar shealbhú teanga i measc ghlúin óg na Gaeltachta thar tréimhse ceithre bliana fuarthas amach go raibh Béarla níos fearr ná Gaelainn acu, nuair a chuirtear cumas iomlán sa Ghaelainn i gcomparáid leis an gcumas sa Bhéarla, tá gach páiste ceannasach sa Bhéarla – i dtorthaí an staidéir seo léirítear a dhonacht is atá sealbhú na Gaeilge sa ghlúin óg reatha. Fiú sna ceantair ina bhfaightear an léiriú is airde ar líon na gcainteoirí baile Gaeilge, ‘níl an acmhainn choiteann ag an bpobal, an cothú ba ghá chun an teanga a sholáthar don aos óg le go mbainfeadh an t-aos óg sealbhú iomlán amach sa Ghaelainn’ (Péterváry et al 2014:225) in ainneoin iad a bheith i gceann de na Gaeltachtaí is láidre sa tír agus gurab í an Ghaelainn an phríomhtheanga sa mbaile. Téann stair litríochta scríofa na Gaelainne siar ceithre haois déag, níos faide ná aon teanga eile ó thuaidh de Shliabhraon na nAlp (de Fréine 2000:318). Roimhe sin is í Laidin a bhíodhas ag scríobh in Éirinn; ní cosúil gur chuir na misinéirí Críostaí aon spéis i dteanga phobail na hÉireann agus b’fhéidir go rabhadar ina

coinne (Mac Aonghusa 1993:26). Tógadh teangacha éagsúla isteach sa tír ag amanna éagsúla, tháinig cainteoirí teangacha na Gearmáinice chun na hÉireann cur i gcás agus dúradh go raibh:

‘a common linguistic tradition spread from the southern-most tip of Ireland to the highlands of Scotland; bards transmitted linguistic heritage through narrative and music’

(Moore-Quinn 2001: gan leathanach)

Suas go dtí an séú céad déag, is í an Ghaelainn a labhair formhór mhuintir na hÉireann, ach mar a deireann Ó Riagáin:

‘But at that point, the English kingdom.....had established a foothold in the eastern region of Ireland. These political and military incursions, which continued and expanded in subsequent centuries, had profound long-term consequences for the spatial and social distribution of the two languages in Ireland’

(Ó Riagáin 2011:107)

Cuireadh tús leis an mbrú oifigiúil ar an nGaelainn le Reachtanna Chill Chainnigh i 1366 inar cuireadh cosc Gaelainn a úsáid sa chóras dlí nó i gcúrsaí tráchtála:

‘Also, it is ordained and established, that every Englishman do use the English language, and be named by an English name, leaving off entirely the manner of naming used by the Irish; ...if any English, or Irish living amongst the English, use the Irish language amongst themselves, contrary to the ordinance, and therof be attainted, his lands and tenements, if he have any, shall be seized into the hands of his immediate lord’

‘A Statute of the Fortieth Year of King Edward III., enacted in a parliament held in Kilkenny, A.D. 1367, before Lionel Duke of Clarence, Lord Lieutenant of Ireland

<http://www.ucc.ie/celt/published/T300001-001/>

Cuireadh cosc níos déanaí ar theangacha seachas Béarla a úsáid agus sa mbliain 1609 nuair a cuireadh tús leis na Plandálaithe in Éirinn faoi ríocht Shéamais I tugadh na tailte is fearr do lonnaitheoirí Protastúnacha ó Albain agus díbríodh na Gaeil amach (Carnie 1996:7). Le teacht an Bhéarla tháinig deireadh le seachadadh theanga na Gaelainne agus ba é an Béarla teanga na n-uaisle a úsáideadh i gcomhthéacsanna faoi leith: rialtas, polaitíocht, oideachas agus dul chun cinn. Dá bhrí sin níor deineadh teanga riaracháin riamh den nGaelainn agus mar a deireann Ó Siadhail: ‘*Irish became almost exclusively the property of the rural poor*’ (Ó Siadhail 1983:vi). Ach in ainneoin stádas an Bhéarla sa tsaoil poiblí an tráth seo i stair na hÉireann, bhí an Ghaelainn fós in airde réime mar theanga na cosmhuintire, go háirithe amuigh faoin dtuath, go-dtí an naoú haois déag. Níor tháinig luas ar meath na teanga ag leibhéal na ngnáthdhaoine go-dtí tar éis an Ghorta Mhóir, roimhe sin ‘*more than fifty per cent of the nations 8.5 million population was estimated to have spoken Irish as a first language*’ (Hughes 2001:106). Mar a deireann Mac Aonghusa:

‘Roimh an 17ú hAois Déag is chun cinn a bhí an Ghaeilge ag dul agus í á forbairt go tréan. Ceithre chéad bliain tar éis ionradh na Normannach ‘sí an Ghaeilge a bhí in uachtar ar fad sa chuid is mó den tír’

(Mac Aonghusa 1993:23)

Is féidir go leor cúiseanna (Carnie 1996, Moore-Quinn 2001, Ó Catháin 2008, Ó hUiginn 2008) a thabhairt mar mhíniú don iompú teanga seo ach

‘.....the long and short of it is that in the period before the Great Famine more than fifty percent of the nation’s 8.5 million population are estimated to have spoken Irish as their first language’

(Hughes 2001:170)

Thréig na mílte an tír mar thoradh ar an nGorta Mór agus tháinig laghdú suntasach ar líon na gcainteoirí Gaelainne dá bharr agus cosúil leis na teangacha Ceilteacha eile bádhdh í faoi thionnta an Béarla mar theanga scríofa agus labhartha (Devereux 2011:193). Ní féidir áireamh ceart a dhéanamh ar an tionchar ollmhór síceolaíoch a bhí ag an tubaiste seo ar mheon agus ar mhisneach lucht labhartha na Gaelainne (Ó Catháin 2012:71). Bhí an dearcadh anois ann gurab é an Béarla teanga an todhchaí, agus go raibh an Ghaeilinn á tréigint ag a leithéidí Dónal Ó Conaill fiú amháin toisc go raibh sí luaite le cúlmaireacht, le bochaineacht agus le hanacair - *the Irish language was a hindrance to progress* (McCafferty 2005: 340).

‘It was associated with backwardness and distress and the leaders of the Catholics – such as Daniel O’Connell – were advocating by the beginning of the nineteenth century that the Irish switch to English as only with this language was there any hope of social betterment’

(Hickey 2010:88)

Is rud nádúrtha é go dtagann athrú ar teanga agus i gcás na Gaelainne is féidir ré-anna éagsúla a aithint san athrú teanga a tharla ó thréimhse na sean-Ghaeilinne go-dtí an lá atá inniu ann:

Ré 1: An Ghaeilinn mar mhórtéanga

Ré 2: Gaelainn agus Béarla in úsáid mar theangacha labhartha, ach an Ghaeilinn níos coitianta ná an Béarla

Ré 3: Gaelainn agus Béarla in úsáid mar theangacha labhartha, ach an Béarla anois níos coitianta ná an Ghaeilinn

Ré 4: Béarla agus Gaelainn in úsáid mar theangacha labhartha, ach gan sa Ghaeilinn ach mionteanga in úsáid ag pobal beag

Ré 5: Béarla amháin mar mhórtéanga in úsáid mar theanga labhartha

(Ó Catháin 2008:70)

Toradh amháin ar an saghas seo athraithe is ea an malartú teanga a tharlaíonn nuair a théann pobal teanga amháin i bhfeidhm go mór ar phobal eile, mar a tharla i gcás na Gaelainne in Éirinn (Ó Catháin 2012:68). Deireann Fishman:

‘The basic datum of the study of language maintenance and language shift is that two linguistically distinguishable populations are in contact and that there are demonstrable consequences of this contact with respect to habitual language use’

(Fishman 1964:33)

Cruthaíodh stair shochtheangeolaíochta mionteangacha cosúil leis an nGaelainn mar thoradh ar na hidirghníomhaíochtaí sóisialta, eacnamaíochta agus polaitíochta a tharlaíonn idir daonraí uatheascarthacha agus cumhacht polaitíuil ceannasach ó lasmuigh dá teorainneacha féin (O’Rourke 2005:274). Tá sé ráite gur de réir a chéile a d’iompaigh lucht labhartha na dteangacha Ceilteacha in dtreo an Bhéarla, agus ní mar thoradh ar eachtra mór amháin, bíodh sin mar atá áfach is mionteangacha anois iad ar fad agus is féidir

‘Ireland’s history of language contact can be described by initially being unrivalled, loss of social standing, resurrection, weakening of standard, missing standardisation tendencies, institutional polarisation and collective shift’

(Wolf 2007: 322)

Más iad muintir na hÉireann féin a thréig a dteanga dúchais ar an gcéad dul síos, is faoi thionchar agus faoi bhrú a máistrí coimhthíochas a dheineadar sin (Mac Aonghusa 1993:26). Theith muintir na hÉireann go tíortha le Béarla aimsir an Ghorta agus dá bhrí sin cailleadh glúin iomlán de chainteoirí Gaelainne nach mór (Carnie 1996:3). Bhí luas faoin iompú teanga faoin dtráth seo, iompú teanga a bhí ‘*unique in European history*’ (Ó Riain 2009:46), maidir le bás teanga, tá a mhalairt de thuairim ann gurb ionann bás teanga agus bás cultúir, tá McWhorter den tuairim go síolraíonn bás teanga mar thoradh ar theacht le chéile dhaoine agus ar chomhthuiscint idir threibheanna atá ag tarlú de bharr domhandaithe agus nach droch rud é sin ach a mhalairt.

‘The oft-heard claim that the death of a language means the death of a culture puts the cart before the horse. When the culture dies, naturally the language dies along with it. The reverse, however, is not necessarily true’

(McWhorter 2009:65)

Ach is minic a bhaintear úsáid as traidisiún chun an chomhchosúlacht seo a chomhéigniú, agus déantar ceangailt idir teanga, áit, dúchas agus cultúr chun féiniúlacht a chothú agus a chur chun cinn, is é atá i gceist le dúchas ná:

‘a sense of connection; a feeling of attachment to a place, a tongue and a tradition; a belief that one belongs to a sustaining cultural and communal energy; that one has a place and a name’

(Nic Craith 2012:63)

Glaonn McLeod (2008:92) ‘*a time of outright catalysm*’ ar an naoú haois déag don nGaelainn agus do chultúr na nGael. De réir dhaonáirimh 1891 bhí titim 2,400,000 tagtha ar líon na gcainteoirí a taifeadh i 1800 agus ‘*by the 1870s Irish was less written, and*

less read, than at any time in its recorded history' (Greene 1972:12). Ag deireadh na naoú haoise déag, bhíothas den dearcadh go raibh dlúthcheangailt idir an teanga dhúchasach agus an cultúr dúchasach agus go bhféadfaí coincheap an dúchais a úsáid chun ré nua a thosnú don tír. Baineadh úsáid as an nGaelainn mar shiombal na gluaiseachta poblachtach a bhí ag troid ar son na Saoirse agus i gcoinne Rialtais Shasana:

'In the late 19th century, the republican home-rule movement was growing in strength. The English governmental reaction to this was to suppress Irish culture and language. The 19th century, however, was also the time when resurgent interest in the language and its revival grew among non native speakers. Irish became a symbol of the republican movement'

(Carnie 2006:101)

Ba é Conradh na Gaeilge (is ar 31 Iúil 1893, i mBaile Átha Cliath, a bunaíodh Conradh na Gaeilge agus b'í an aidhm a chuir an eagraíocht nua roimhe féin ná an Ghaelainn a láidriú trí labhairt agus úsáid na Gaelainne) a ghlac ról lárnach i gcruthú dearcadh bunaitheoirí an Stáit i leith na teanga sa tréimhse tar éis Cogadh na Saoirse. Go dtí na fichidí b'aonad riaracháin amháin laistigh den Ríocht Aontaithe é Oileán na hÉireann agus nuair a bhain Poblacht na hÉireann saoirse amach ón mBreatain cuireadh polasaí ar leith don nGaelainn i bhfeidhm –

'Irish has been an official state language since 1922, and the state adopted - and has sustained - a broad strategy to enhance the social and legal status of Irish, to maintain its use in areas where it was still spoken and to promote and revive its use elsewhere'

(Ó Riagáin 2007:372)

Is amhlaidh go raibh go raibh ceithre aidhm ag straitéis an Stáit nua-bhunaithe, cinn chun líon na gcainteoirí neamh-dhúchasacha a ardú agus chun bonn a chur faoin nGaeltacht –

- 1) The maintenance of Irish in existing Irish-speaking communities in the Gaeltacht,
- 2) The increase in the numbers of Irish speakers through the educational system;
- 3) The use of Irish in the public service,
- 4) Corpus planning measures

(Ó Riagáin 1997:15)

Aithníonn Ó Giollagáin ceithre thréimhse i bpolasaí teanga an Stáit ó bunaíodh í: 'Traditional Revivalism: 1922–1960aidí¹⁸, Aspirational Bilingualism: 1971–1990¹⁹,

---

¹⁸ The aspirational revival of a minoritized national language as part of a project of national regeneration, adopted as a defining feature of the postcolonial cultural and educational agenda (but with circumscribed societal aims). The publication of the White Paper on the Restoration of the Irish Language in 1965 marks the last significant official re-statement of the original policy aim.

¹⁹ Policy documents and position papers emanating from official bodies advise that policies in support of Irish should be pursued in a manner that does not compete with the dominant normativity of English (see Comhairle na Gaeilge, 1971; Bord na Gaeilge, 1988; Tovey et al., 1989 [an advisory document for Bord na Gaeilge]). Udaras na Gaeltachta is established in 1979 to promote manufacturing employment in Gaeltacht districts and to assist with the integration of these rural areas in the national economy in a manner that promotes the Gaeltacht as a bilingual entity (O Tuathaigh, 1990).

Minority Survivalism: 1990s — 2009²⁰ agus Rhetorical Bilingualism: 2009 –'.²¹ (Ó Giollagáin 2014:25). Dar le Carnie, shroich an teanga ceann scríbe a leibhéal tacaíochta ón bpobal nuair a deineadh teanga náisiúnta aisti (Carnie 1996,102) ach theip ar an tacaíocht seo meath na teanga a staonadh dar leis. Dúirt An Comisiún um Athbheochan na Gaeilge a bunaíodh i 1958 leis an aidhm seo a leanas: “*to secure the restoration of the Irish language, to consider and advise as to stages that should be taken by the community and the state to hasten that progress to that end*” (An Coimisiún um Athbheochan na Gaeilge 1963) nach n-éireodh le hiarrachtaí na hathbheochana go dtí go spreagfaí agus go gcuirfí úsáid na Gaelainne lasmuigh den láthair scoile chun cinn, gné nár luadh sna beartais phleanála a bhí tagtha ar an saol go dtí sin (Coady & Ó Laoire 2002:144), ach níor deineadh amhlaidh toisc:

‘the gap between the goal and the methods chosen to achieve it was unbridgeable. There was no attempt to develop a programmatic approach and there were no mechanisms in place to monitor its implementation’

(Walsh 2015:68)

Tá Ó Murchú den tuairim, áfach, nach bhfuil éirithe ró-dhona le cur chun cinn na teanga, ó thaobh an Stáit ná ó thaobh na hearnála deonaí de agus ‘it is now at that tantalising point, not only sexy and chic, but has long been dancing at its own wake and more than livening up the festivities (Ó Murchú 2008:11). Nuair a bhí Carnie ag scríobh fiche bliain ó shin bhí sé den tuairim go bhfuil teipithe ar athbheochanú na Gaelainne in ainneoin na n-iarrachtaí atá déanta í a shábháil agus go bhfuil géarghá le hathrú meoin má tá sí le teacht slán:

‘it is, however, a language which is perhaps at the most critical stage of its history and may not survive more than another generation or two’

(Carnie 1996:1)

Tá go leor céimeanna tógtha ag Rialtas i ndiaidh Rialtais ó bunaíodh an Stáit go dtí an lá atá inniu ann chun an Ghaelainn a chothú agus a chaomhnú (Coimisiún na Gaeltachta 2000) agus an Tuarascáil a eisíodh i 2002; Acht na dTeangacha Oifigiúla (2003) agus

²⁰ ‘Following the publication of Reg Hindley’s (1990) *The Death of the Irish Language* a debate ensues in Gaeltacht areas about the viability of the Gaeltacht as a linguistic entity. The state sector responds to this sense of linguistic threat by convening a 2nd Gaeltacht Commission which reported in 2002. The commission calls for systematic research to identify the nature of the linguistic crisis unfolding in the Gaeltacht. While many aspects of TG4’s relationship with its speaker community remain to be addressed, the establishment of its broadcasting precursor, *Teilifís na Gaeilge*, in 1996 represents the first concerted effort by the state sector to develop language-based employment in the Gaeltacht (as opposed to grant-aiding ostensibly linguistically-neutral manufacturing employment). The Comprehensive Linguistic Study of the Use of Irish in the Gaeltacht (CLS) is commissioned in 2004 (of which I am one of the principal authors). CLS is published in 2007 and reports that the social basis to the use of Irish in Gaeltacht districts is in a state of collapse and that the life cycle of Irish as a communal language is unlikely to survive beyond 15–20 years’.

²¹ The Irish Government publishes a draft of its 20-Year Strategy for the Irish Language in 2009, claiming that it is informed by CLS and Fiontar’s (2009) consultative report for the Strategy. The Government announces a public consultative process on the Strategy and publishes the final version in December 2010, which contains no significant alterations to the initial draft. The amended Gaeltacht Act 2012 gives legislative effect to elements of the 20-Year Strategy for the Irish Language 2010–2030.’ (Ó Giollagáin 2014:25)

bunú Oifig an Choimisinéara Teanga, aitheantas a bhaint amach di san AE mar theanga oifigiúil oibre (2005), An Staidéar Cuimsitheach Teangeolaíoch ar Úsáid na Gaeilge sa Ghaeltacht (2007) agus An Straitéis 20 Bliain don Ghaeilge (2011), Acht na Gaeltachta 2012, léirigh ‘An Staidéar Cuimsitheach Teangeolaíoch ar Úsáid na Gaeilge sa Ghaeltacht’ go mbeidh an Ghaeilge imithe mar theanga phobail laistigh de 20 bliain muna gcuirtear atheagar práinneach agus radaiceach ar struchtúir riaracháin phoiblí chun freastal ar riachtanais teanga na Gaeltachta gan mhoill –

‘Le go mbeidh an rath ar an straitéis sa Ghaeltacht is gá na pobail áitiúla a eagrú agus a ghríosadh tríd na heagrais phobail lena bpáirtíocht ghníomhach a chinntiú’

(Ó hAoláin 2012: *Irish Times* 25/1/2012)

Tá Ó Giollagáin den tuairim go bhfuil an Stát tar éis dochair a dhéanamh do staid na teanga dúchasaí mar theanga bheo mar thoradh ar an ‘revivalist propagation’ atá á chur chun cinn acu agus gur bheag an gaol atá idir na polasaithe seo agus fírinne an scéil ar an talamh:

‘The relationship between socio-political aspiration and the linguistic reality of Irish since the foundation of the Irish State in 1922 has been a vexed one’

(Ó Giollagáin 2014: 19)

De réir Denvir bhí bearna ann riamh idir bearta agus gníomh, idir an fhís agus an fhírinne maidir le dearcadh na n-údarás i leith na teanga: ‘*Government policy has always tended to be reactive and almost negative rather than proactive and positive*’ (Denvir 1999:22). Ceapann Ó Giollagáin gurab í bun-aidhm na reachtaíochta a cuireadh tríd le déanaí, toisc nach gcuirtear aon áiseanna nó acmhainní ar fáil chun na haidhmeann atá luaite a bhaint amach, ná creimeadh na Gaelainne agus na Gaeltachta:

‘Institutional support for the marginalization of any remaining collective identity framed in the Irish language in the Irish State and to discourage meaningful interventions from State organs to reverse the sociocultural collapse of its remaining speaker communities in the Gaeltacht’

(Ó Giollagáin 2014:20)

Muna mbaintear úsáid as an nGaelainn sa mbaile, agus muna dtugtar ar aghaidh ó ghlúin go glúin í (ó mháthair go páiste), ní bheidh ann don teanga mar theanga labhartha gan mhoill, is cuma dearcadh diúltach nó dearfach a bheith léirithe ina leith.

‘Ní hionann briathar agus gníomh’

2.3.3 Sonraí maidir le húsáid na teanga a bhaint ó staitisticí an Daonáirimh 2011 agus 2016 agus iad a léarscáiliú.

Ag tús na naoú haoise déag deirtear gur chainteoirí aonteangacha Gaelainne 45% ar a laghad de phobal na hÉireann, thit an céatadán seo go 30% den bpobal faoin mbliain 1841 (Denvir 1999:20) agus nuair a deineadh daonáireamh ar dhaonra na hÉireann sa mbliain 1851 –

‘The word “Irish” is to be added in this column to the name of each person who speaks Irish but who cannot speak English; and the words “Irish and English” to the names of those who can speak both the Irish and English Languages’

(1851 Census of Population)

agus nuair a deineadh daonáireamh ar dhaonra na hÉireann sa mbliain 1851, dhein 1.5 milliún Éireannach cur síos orthu féin mar chainteoirí Gaelainne (McDermott 2011:27), ach i dtuairim Watson agus Nic Ghiolla Phádraig:

‘Is beag amhras go raibh náire ar mhórán daoine in 1851 a rá go raibh Gaeilge acu agus, dá bharr sin, is cinnte go raibh i bhfad ní ba mhó ná 1.5 milliún duine ábalta Gaeilge a labhairt in 1851’

(Watson & Nic Ghiolla Phádraig 2008:2)

Deineadh tagairt don mheath seo in úsáid na teanga i dtuairiscéan an dhaonáirimh i 1871:

‘The disappearance of this ancient member of the Celtic family of tongues from living speech may be somewhat delayed or somewhat accelerated by circumstances beyond calculation or conjecture, but there can be no error in the belief that within relatively a few years Irish will have taken its place among the languages that have ceased to exist...’

(Census of Ireland 1871, Part III)

I 1891 bhí líon na gcainteoirí dúchasacha Gaelainne titithe an athuair go 20% den daonra, le beagnach gach cainteoir dúchais Gaelainne ag cur futhú i gceantracha iarghúlta san Iarthair agus sa Deisceart (Ó Riagáin 2007:371). Áitíonn Denvir, áfach, go raibh líon níos lú de chainteoirí dúchasacha Gaelainne (13.3%) fágtha in Éirinn an bhliain sin (uimhir níos ísle ná 20%, le 80% acu siúd sna contaetha ina bhfuil na ceantair Ghaeltachta sa lá atá inniu ann (Port Láirge, Corcaigh, Ciarraí, Gaillimh, Maigh Eo agus Dún na nGall); in ainneoin feachtas athbheochana na teanga (le bunú Chonradh na Gaeilge in 1893 ina chuid lárnach de) a bheith faoi lán tseoil (Denvir 1999:21). Faoin am gur tógadh Daonáireamh 1926 (an chéad daonáireamh ó bhunú an tSaorstáit) bhí líon na gcainteoirí dúchasacha titithe arís go 0.5 milliún (McDermott 2011:25). Ó 1961 go 1996 bhí an cheist teanga chéanna ar gach foirm dhaonáirimh, cuireadh ceist nua i nDaonáireamh 1996 faoi chumas i labhairt na Gaelainne agus faoi cé chomh minic a labhraítear í. Baineadh úsáid as an gceist chéanna i ndaonáireamh 2002. Ach, i ndaonáireamh na bliana 2006 fágadh an cheist a bhain le cumas labhartha na teanga mar a bhí ach deineadh

idirdhealú idir úsáid na Gaelainne go laethúil lasmuigh agus laistigh den gcóras oideachais. Don chéad uair riamh, tugadh seans do dhaoine tic a chur le níos mó ná bosca amháin sa chuid den gceist a bhain le minicíocht. Deirtear go raibh na sonraí a d’eascair as an gceist nua seo níos luachmhaire ná na cinn a cuireadh roimhe sin toisc go raibh

‘The level of concordance for Gaeltacht dwellers other than school-going children is quite good – 22,471 daily speakers in 2006 compared to 21,626 in 2002’

(Punch 2008:53)

Ar bhonn eile, áfach, léiríodh amhras faoin bhfíric a chur in iúl nár labhair dhá-thrian de na cainteoirí laethúla ag aois na scoile an teanga ar bhonn laethúil lasmuigh den seomra ranga. Cuireadh le ceist na teanga arís sa daonáireamh a reachtáileadh i 2011 nuair a cuireadh ceist bhreise isteach ar mhaithe le sonraí a fháil faoi na teangacha eile atá á labhairt seachas an dá theanga oifigiúil. Dar leis na húdaráis cabhróidh an t-eolas a bhaileofar ó fhreagraí na gceisteanna le polasaithe cuí a chur i gcrích maidir leis an nGaelainn. Ach, dar le Ó hIfearnáin, an t-aon fhaisnéis bhreise a thugtar dúinn ón gceist nua seo ná líon na ndaltaí, na múinteoirí agus na foirne tacaíochta a d’fhéadfadh úsáid a bhaint as an nGaelainn ar bhonn laethúil de bharr an chórais oideachais amháin agus iad siúd a úsáidfeadh í ina ngnáthshaol laethúil (Ó hIfearnáin 2013:351). Deireann Denvir gur ab iad féin-mheasúnuithe atá sna tuairisceáin dhaonáirimh agus dá bhrí sin nach bhfuil siad oibiachtúil mar a bheadh sonraí turgnamhacha (Denvir 1999:24) agus is cosúil gur chothaigh mianach suibiachtúil roinnt de cheisteanna na ndaonáireamh ábhair chainte a théann chomh fada siar le tuairisceán daonáireamh 1926 agus 1961 chomh maith. Is é tuairim Walsh ná go bhfuil an tuairisceán daonáirimh faoin nGaelainn níos cosúla le pobalbhreith faoin dteanga ná léiriú fírinneach ar phobal urlabhra ina bhfuil an Ghaelainn i gceannas i ngach réimse den tsaol agus idir gach aoisghrúpa. Deireann Ó Caollaí gurab iad na cinn teaghlaigh a fhreagraíonn na ceisteanna sa daonáireamh agus tuairiscíonn siadsan ar chumas agus ar úsáid na Gaelainne ag gach duine atá os cionn trí bliana d’aois sa teach. Is mór an difríocht, dar leis, atá idir an cur chuige a úsáidtear i dtionscadail thaighde teanga (tuairisciú díreach) agus tuairisceán daonáirimh (tuairisciú indíreach) agus na torthaí a eascraíonn astu. (Ó Caollaí 2012:1) Bíodh sin mar atá deireann Ó Gliasáin go bhfuil sonraí na ndaonáireamh agus sonraí ó fhoinsí eile ar aon dul lena chéile: ‘*CLQ data align themselves as we would expect with other data on Irish language ability in the general population*’ (Ó Gliasáin 1996: 12).

Ach, is cosúil go bhfuil buntáistí ag gabháilt leis an daonáireamh mar fhoinsé eolais faoin nGaelainn sa phobal freisin, ina measc-siúd tá an tsraith fhada sonraí atá ann ó

dhaonáireamh go daonáireamh agus an chomhsheasmhacht staitisticiúil is féidir a bhainistiú ar mhaithe le beartais pleanála teanga a chruthú agus a chur i bhfeidhm, ach tá amhras léirithe faoin gcomhsheasmhacht seo má déantar an cheist teanga a athrú arís sa chéad Daonáireamh eile i 2016 (Walsh 2011, Punch 2008). I nDaonáireamh 2006, chuir 40.8% de dhaonra na hÉireann (beagnach 1.7 milliún duine) in iúl go raibh Gaelainn ar a gcumas acu, is cosúil go bhfuil fás seasmhach tagtha ar líon na ndaoine a deireann go bhfuil inniúlacht acu sa Ghaelainn ó bhunú an Stáit. Bíodh sin mar atá, níor chuir ach 1.8% d'fhreagróirí in iúl go n-úsáideann siad í go laethúil lasmuigh den gcóras oideachais (Walsh 2012:28). Chuir ós cionn 600,000 duine (14% den daonra aois trí nó níos mó) in iúl gur labhair siad Gaelainn gach lá, ach deireann Caulfield gur páistí a úsáideann Gaelainn sa chóras oideachais amháin formhór na ndaoine seo (Caulfield 2013:28) agus is cosúil go bhfuil cónaí ar thrí cheathrú de ghnáth-chainteoirí laethúla na Gaelainne lasmuigh den nGaeltacht (O'Rourke & Walsh: 2014:64). De réir tuairisceáin daonáirimh 2011, dhein 41% de dhaonra iomlán na hÉireann cur síos orthu féin mar chainteoirí Gaelainne (1.7 milliún duine), agus as an líon sin shainnigh 77,185 nó beagnach 2% iad féin mar chainteoirí laethúla Gaelainne lasmuigh den gcóras oideachais, bhí cónaí ar 43.3% acu i bhfíorcheantair tuaithe leis an bhfuíloch ag cur futhú i gceantair uirbeacha (Daonáireamh na hÉireann 2011). Dar le Caulfield go bhfuil líon na ndaoine a deireann go bhfuil siad in ann Gaelainn a labhairt chomh ard sin toisc gur ábhar éigeantach í an Ghaelainn sa Phoblacht ag an mbun leibhéal agus an dara leibhéal den gcóras oideachais (Caulfield 2013:28).

Nuair a dhein Coimisiún na Gaeltachta an chéad iarracht ar shainmhíniú a dhéanamh ar an nGaeltacht is iad na toghranna ceantair a úsáideadh mar aonaid thíreolaíocha chun amhlaidh a dhéanamh (Ó Giollagáin et al 2007:3). I gcás Ghaeltacht na nDéise áirítear na toghranna seo a leanas a bheith mar chuid di: (019) Aird Mhór (cuid), (020) Baile Mhic Airt, (cuid) An Rinn (cuid).²² Ar mhaithe le sonraí daonáirimh a bhailiú sainítear an Ghaeltacht faoi Orduithe na Limistéar Gaeltachta 1956-1982 faoina gclúdaítear na seacht gcontaetha seo a leanas: Corcaigh, Dún na nGall, Gaillimh, Ciarraí, Co na Mí, Maigh Eo agus Port Láirge. De réir dhaonáireamh na bliana 2002 bhí cónaí ar 2.3% de dhaonra na hÉireann sa Ghaeltacht, ach gurb ann do ghrúpa níos mó ná an ceathrú cuid den limistéar sin (27.4%) nach Gaeilgeoirí iad (Watson & Nic Ghiolla Phádraig 2008:9). Sa lá atá inniu

---

²² **Aguisín 10** Bailte Fearainn Ghaeltacht na nDéise

ann, tá 90 toghroinn iomlán, mar aon le cuid de 66 eile sa Ghaeltacht i gceantracha atá scaipthe ar seacht gcontae éagsúla:

Contae	Toghroinn iomlán	Páirt de thoghroinn	Iomlán
An Mhí	0	5	5
Ciarraí	17	9	26
Corcaigh	6	4	10
Dún na nGall	22	27	49
Gaillimh	26	15	41
Maigh Eo	18	4	22
Port Láirge	1	2	3
Iomlán	90	66	156

(Walsh 2007:183)

Lipéad 2: Toghranna na Gaeltachta

Ach in ainneoin san, deireann Ní Bhrádaigh, ag scríobh ar an ábhar sa mbliain 2005, nach raibh liosta cuimsitheach oifigiúil ná léarscáil ar fáil de na toghranna agus na bailte fearainn Gaeltachta tar éis ceithre scór bliana de bheartais teanga faoi Rialtas neamhspleách. Bhí sí den tuairim go raibh sainmhiniú cruinn tíreolaíochta riachtanach do chúiseanna taighde agus beartais (Ní Bhrádaigh et al 2005:16-17). I nDaonáireamh 2011, chuir 65% de dhaonra iomlán na Gaeltachta atá ós cionn trí bliana d’aois (96,628) in iúl go rabhadar in ann Gaelainn a labhairt (Daonáireamh na hÉireann 2011), maidir le Gaeltacht na nDéise²³, san idirdhealú ar an nGaeltacht a deineadh sa Staidéar Cuimsitheach Teangeolaíoch ar Úsáid na Gaeilge (roinneadh na ceantair Ghaeltachta i gcatagóirí A, B agus C: **Limistéir Ghaeltachta Chatagóir A** a chuimsigh na toghranna ina bhfuil níos mó ná 67% den daonra iomlán (3bl.+) ina gcainteoirí laethúla Gaeilge; **Limistéir Ghaeltachta Chatagóir B** a chuimsigh na toghranna ina bhfuil idir 44%–66% den daonra iomlán (3bl.+) ina gcainteoirí laethúla Gaeilge agus **Limistéir Ghaeltachta Chatagóir C** a chuimsigh na toghranna ina bhfuil faoi bhun 44% dá ndaonra iomlán (3bl.+) ina gcainteoirí laethúla Gaeilge. Deineadh An Rinn a rangú i gCatagóir B agus tuairiscíodh gur bhain 28.4% den bpobal úsáid as an nGaelainn lasmuigh den gcóras oideachais ar bhonn laethúil; rangáíodh Baile Mhic Airt, an toghroinn eile i nGaeltacht na nDéise) i gcatagóir C agus tuairiscíodh gur labhair 19.9% den bpobal an teanga gach lá lasmuigh den seomra ranga sa pharóiste seo. Is cosúil go n-úsáideann 24% de chainteoirí Gaelainne na Gaeltachta trí chéile an teanga ar bhonn laethúil lasmuigh den gcóras oideachais, ciallaíonn sé sin go bhfuil líon na ngnáthchainteoirí laethúla Gaelainne

²³ Féach **Aguisín 8**: ‘Léarscáil de Thoghranna Ghaeltacht na nDéise’

i nGaeltacht na nDéise a sheasann ag 21.5% beagáinín níos ísle ná an mean (Daonáireamh na hÉireann 2011). Is ionann daonra Ghaeltacht na nDéise a sheas ag 1,784 i 2011 agus 1.77% de dhaonra iomlán na Gaeltachta mar atá sí faoi láthair (Comhlacht Forbartha na nDéise 2013). Dá gcuirfí ceisteanna níos doimhne faoi theanga sa daonáireamh is cinnte go mbeadh léargas níos réalaíoch againn faoi labhairt na Gaelainne sa tír trí chéile, idir Gaeltacht agus Ghalltacht: *‘Their own definitions and interpretations of speaker ability, quality, stance and style, once contextualised, can provide an extremely valid and useful basis for scientific analysis’* (Ó hIfearnáin 2013:351). Beagnach céad bliain níos déanaí ó bhunú an stáit is féidir a admháil gur féidir maireachtáil sa tír seo gan Gaelainn a bheith ag duine; léiríonn staitisticí an dhaonáirimh gur mionteanga í an Ghaelainn go bunúsach in ainneoin a stádas mar chéad theanga oifigiúil an stáit.²⁴ I nDaonáireamh na hÉireann 2016, mar fhreagra ar an gceist ‘An bhfuil tú in ann Gaeilge a labhairt?’ d’fhreagair líon iomlán de 1,761,420 milliún go raibh Gaelainn ar a dtail acu (39.8% d’fhreagróirí), ach ón uimhir seo ní dúirt ach 73,803 go labhrann siad an Ghaelainn gach lá lasmuigh den gcóras oideachais, laghdú de 3,382 ó thorthaí daonáireamh 2011. Anuas ar na torthaí seo tugadh le fios gur tháinig ísliú de 11.2% ar líon na gcainteoirí laethúla Gaelainne lasmuigh den gcóras oideachais sa Ghaeltacht ó 2011 – tharla an titim seo i ngach ceantar Gaeltachta ach amháin Gaeltacht na nDéise mar is léir sa tábla anseo thíos.

Gaeltacht Area	2011	2016	Actual change 2011-2016
Cork County	982	872	-110
Donegal County	7,047	5,929	-1,118
Galway City	636	646	10
Galway County	10,085	9,445	-640
Kerry County	2,501	2,049	-452
Mayo County	1,172	895	-277
Meath County	314	283	-31
Waterford County	438	467	29
All Gaeltacht Areas	23,175	20,586	-2,589

Lipéad 3: Cainteoirí Laethúla Gaelainne sa Ghaeltacht

www.cso.ie/en/media/csoie/releasespublications/documents/population/2017/7_The_Irish_language.pdf

An méid sin ráite, don tráchtas seo cuireadh a mhacasamhail den tábla anseo thuas le chéile ón bhfoinse bunaidh agus tugadh faoi deara gurab ionann figiúirí 2011 sa tábla úd agus an líon cainteoirí a labhrann Gaelainn go seachtainiúil (lasmuigh den gcóras oideachais amháin) curtha le líon na gcainteoirí nach labhrann Gaelainn chomh minic sin (lasmuigh den gcóras oideachais amháin) agus is ionann figiúirí 2016 agus líon na

²⁴ Article 8 - 1. *The Irish language as the national language is the first official language.* (Bunreacht na hÉireann 1937)

gcainteoirí a úsáideann an teanga go laethúil laistigh agus lasmuigh den gcóras oideachais móide líon na gcainteoirí a labhrann Gaelainn ar bhonn laethúil (lasmuigh den gcóras oideachais amháin). Sa tábla anseo thíos, roghnaíodh líon na gcainteoirí ós cionn trí bliana d’aois a úsáideann Gaelainn i nGaeltacht na nDéise faoi na cúinsí a léirítear anseo thíos i dtorthaí an dá dhaonáireamh, 2011 agus 2016 – de réir na bhfigiúirí oifigiúla úd a foilsíodh, tá ardú tagtha ar líon na gcainteoirí Gaelainne i nGaeltacht na nDéise, ach is ardú níos ísle atá i gceist:

Irish Speakers Aged 3 Years and Over 2011 to 2016 (Number) by Gaeltacht	2011	2016
Areas, Sex, Age Group, Frequency of Speaking Irish and Census Year	315	324
Speaks Irish daily within and daily outside the education system	128	154
Speaks Irish daily within and weekly outside the education system	13	2
Speaks Irish daily within and less often outside the education system	2	0
Speaks Irish daily within and never outside the education system	1	0
Speaks Irish daily (outside education system only)	310	313
Speaks Irish weekly (outside education system only)	164	157
Speaks Irish less often (outside education system only)	274	277
Total	625	637
	Ardú	12

Lipéad 4: Líon na gCainteoirí Gaelainne i nGaeltacht na nDéise 2011 & 2016

Foinse: <http://www.cso.ie/px/pxeirestat/Statire/SelectVarVal/Define.asp?maintable=EA055&PLanguage=0>

Conclúid

Ní féidir brath ar uimhreacha amháin, dar leis an taighdeoir, agus cíoradh agus anailís á dhéanamh ar rogha teanga na ndaoine – mar atá ráite cheana sa mhír seo den taighde dá gcuirfí ceisteanna níos doimhne i bhfoirm an Daonáirimh tá seans ann go dtiocfadh sonraí níos doimhne amach as an mír a bhaineann le húsáid teanga agus go mbeadh na hÚdaráis in ann pleanáil oiriúnach a dhéanamh a bheadh bunaithe ar fhíricí. Ní leor ceist a chur faoi chumas labhartha dhaoine; uaireanta ceapann daoine go bhfuil a scileanna teanga níos fearr nó níos measa ná mar atá siad agus babhtáí eile ceapann daoine go mbaineann siad níos mó nó níos lú úsáide as teanga ar leith ná mar a déanann siad go fírinneach ina ghnáth-shaol laethúil. Is gá, dar leis an taighdeoir, go mbeadh comhthéacs níos leithne tugtha do cheist na teanga sa daonáireamh chun léargas níos soiléire agus níos doimhne a thabhairt ar chleachtais teanga an phobail. Maoítear gur ar mhaithe le pleanáil oiriúnach a dhéanamh don bpobal a déantar daonáireamh ar phobal; ar mhaithe le freastal ar riachtanais:

‘Baintear úsáid as an eolas ón daonáireamh le pleanáil a dhéanamh do sholáthar seirbhísí ar nós cúram sláinte, seirbhísí oideachais agus a leithéidí. Ag an leibhéal áitiúil, tugann mionsonraí an daonáirimh cúnamh áiteanna a aithint ina bhfuil an dífhostaíocht nó an díothacht ghinearálta an-ard agus cá mbeadh éileamh ar sheirbhísí agus áiseanna áitiúla’

http://www.citizensinformation.ie/ga/government_in_ireland/national_government/copy_of_census.html#19a878

Ní inniu ná inné a léiríodh amhras faoi oiriúnacht ceist teanga an dhaonáirimh chun an aidhm thuasluaite a bhaint amach, tá an taighdeoir den tuairim nach dtugann an cheist seo ach sonraí cainníochtúla ar líon na ndaoine le Gaelainn mar aon le minicíochtaí ó thaobh úsáid na teanga de seachas eolas níos leithne maidir le suíomh agus le comhthéacs na húsáide seo, i measc cúinsí eile.

Nuair a bhíodas ag ullmhú chun an Plean Teanga a chur le chéile b’shin í an chúis gur bheartaíodh ar Shuirbhé cuimsitheach a chur amach, suirbhé a bheadh bunaithe ar leagan amach an tSuirbhé Daonáirimh ach suirbhé a rachadh níos doimhne isteach sna ceisteanna ar mhaithe leis an bpictiúr mar atá sé a dh’fháilt amach ó thaobh na teanga de sa Rinn agus sa tSeanaphobal.

Caibidil 3: Modheolaíocht

3.1 Réamhrá

‘Man lives in the world about him principally, indeed, exclusively, as language presents it to him’

Van Humboldt, W (1848) – Teangeolaí agus Fealsúnaí Prúiseach

Tá coincheap an díoscúrsa thar a bheith tábhachtach chun teanga a thuiscint mar mhodh cumarsáide,

‘it is the means by which the beliefs, values, assumptions that constitute a speaker’s social and individual reality are moulded and expressed’

(Widdowson 2004:14)

Éascaíonn an taithí i bpáirt ó thaobh teanga agus cultúir a mhothaítear laistigh de phobal cumarsáid leanúnach idir baill aonair an phobail úd agus cruthaíonn an duine aonair agus an pobal trí chéile iad féin tríd an úsáid a bhaintear as teanga. Anuas ar sin déantar cultúr an phobail a chruthú tríd na pátrúin úsáide na teanga a úsáidtear le himeacht ama (Garner 2007:41). I gcás Gaeltacht na nDéise, mo cheantar dúchais féin agus an ceantar atá faoi chaibidil agam sa taighde seo, mar shampla, tá an iliomad tógálacha sóisialta á gcruthú go laethúil bunaithe ar úsáid teangacha na ndaoine, mar a deireann Bahktin

‘All words have the ‘taste’ of a profession, a genre, a tendency, a party, a particular work, a particular person, a generation, an age group, the day and hour’

(Bahktin, M. M., & Holquist, M. 1981:293)

Is é atá i gceist le hiompú teanga mar choincheap ná ‘*díláithriú teanga amháin le teanga eile i saol bhaill an phobail urlabhra*’ (Ó hÍfearnáin 2012:142). Creideann Lee (Lee 1990:669) gur dhein an t-iompú teanga seo (ó Ghaelainn go Béarla) an-dhíobháil do phobal na hÉireann toisc gur tharla sé dúinn anseo, inár dtír féin, agus ní mar thoradh ar imirce go tír eile le teangacha eile:

‘It is traumatic for a group which experiences the collective abandonment of its language in situ, in its own country, and everyone is aware that they are ‘speaking the language of the conqueror’

(Hepburn 2001: 218)

Is é atá i gceist le pobal cleachtas ná

‘an aggregate of people who come together around mutual engagement in some common endeavour. Ways of doing things, ways of talking, beliefs, values, power relations—in short, practices emerge in this course of mutual endeavour’

(Eckert, P. & McConnell-Ginet 1992:464)

Tagann slite chun solais go nádúrtha mar thoradh ar an gcomhoibriú seo chun tabhairt faoi rudaí - chun cainte, creidimh, luachanna agus cleachtas eile a chur chun cinn a fheidhmíonn chun leasa an phobail agus chun leasa na n-aisteoirí laistigh den bpobal. Seo

a leanas cuspóirí an taighde a bhí idir lámha agam i bpobal cleachtais mhionteanga in oirdheisceart na hÉireann cúiseanna rogha teanga laethúla a iniúchadh:

1. Chun cíoradh a dhéanamh ar na fachtóirí a bhaineann le húsáid agus le neamhúsáid na Gaelainne sa cheantar;
2. Chun tógaint ar fhoinsí eolais atá ann cheana maidir le húsáid na Gaelainne trí anailísiú cuimsitheach a dhéanamh ar phátrúin agus ar threochtaí in úsáid teanga;
3. Chun tuairimí an phobail a aimsiú maidir le cothú na teanga mar theanga ‘phobail’ agus dá bhrí sin, chun a ndearcadh faoi thodhchaí Gaeltachta an cheantair a thomhas.
4. Chun measúnú a dhéanamh ar an ngaol idir beartais phoiblí agus úsáid teanga.

3.2 An Taighde

Is é teideal an tráchtais seo ná ‘*Cad a spreagann rogha laethúil teanga sa Ghaeltacht – anailís ar an rogha teanga i nGaeltacht na nDéise?*’ Is é atá i gceist sa limistéar atá faoi chaibidil ná dhá pharóiste tadhlacha a aithnítear mar pharóistí Caitliceacha Rómhánacha agus ar a ghlaoití Gaeltacht na nDéise.²⁵ Is í bun-aidhm an taighde seo ná a dh’fháilt amach dé chúis go bhfuil an Ghaelainn in úsáid ag pobal cleachtais i nGaeltacht na nDéise, ceantar atá stoite amach óna ceantracha Gaeltachta eile agus ag tógaint san áireamh an t-aisiompú teanga ollmhór (ó Ghaelainn go Béarla) atá tarlaithe in Éirinn (Lee 1990: 134).

3.3 Cúlra an Taighde

Sa bhliain 2010, d’fhoilsigh Rialtas na hÉireann an *Straitéis 20 Bliain don Ghaeilge 2010-2030*, a raibh sé mar aidhm na straitéise ‘úsáid agus eolas ar an nGaeilge a mhéadú mar theanga phobail ar bhonn céimiúil’ (Rialtas na hÉireann 2010:3) agus an líon daoine a labhraíonn Gaelainn sa Ghaeltacht ar bhonn laethúil a ardú faoi 25% toisc an tuiscint a bheith ann go mbeadh sé fíorthábhachtach don Straitéis ina hiomláine go gcuirfí borradh faoin nGaeltacht. Beartaíodh ar an aidhm seo a bhaint amach trí chóras pleanála teanga a fhorbairt agus a chur i bhfeidhm ag leibhéal an phobail. Is chuige sin a cuireadh Acht na Gaeltachta i bhfeidhm sa dlí sa bhliain 2012 agus é mar chuspóir an Achta go mbeidh an Ghaeltacht bunaithe feasta ar chritéir theangeolaíochas seachas ar limistéir thíreolaíochas mar a bhí go dtí seo. Cé go bhfuil an dearcadh ann nach dtéann forálacha an Achta, faoi mar atá siad, i ngleic le meath na Gaelainne sa Ghaeltacht agus nach bhfuil ann ach píosa reachtaíochta a thugann tacaíocht don mBéarla

²⁵ The parishes of Ring and Old Parish in Co Waterford were named as Gaeltacht areas under The Ministers and Secretaries Act (Amendment) 1956: ‘Na Déise’ refers to a(n) historic barony in east Munster in an area covering much of the present-day County Waterford and part of South Tipperary.’ (Walsh 2011:205)

‘as the productive and functional language of identity formation in Ireland while supporting Irish as an institutionally-acquired, optional, essentially individualistic means of expressing identity for a minority of the population’

(Ó Giollagáin 2014:20)

Tá feidhm bronnta ag Acht na Gaeltachta 2012 ar Údarás na Gaeltachta maidir le cur i bhfeidhm na *Straitéise 20 Bliain don Ghaeilge 2010-2030* sa Ghaeltacht chun eagraíochtaí pobail a roghnú i ngach limistéar pleanála teanga chun Plean Teanga a ullmhú agus a chur i bhfeidhm. Is é Comhlacht Forbartha na nDéise a roghnaíodh chun Plean Teanga a ullmhú do Ghaeltacht na nDéise. Toisc go rabhas ag tosnú ar mo chuid sonraí féin a bhailiú don taighde a bhí ar siúl agam féin tráth an ama gcéanna ag deireadh 2015, deineadh an cinneadh go gcomhoibreoinn le baill an Chomhlachta chun an próiseas pleanála teanga a chur i gcrích.

3.4 Ról agus Cúlra an Taighdeora sa Tionscadal Taighde

Is as an ceantar atá faoi chaibidil don taighdeoir, rugadh agus tógadh í i dteaghlach a bhí dátheangach riamh anall. Spreag an úsáid teanga laistigh dá muintir an taighdeoir chun a fháil amach dé chúis go bhfuil ról ag an nGaelainn, mionteanga atá gó mór faoi bhrú ó cheann de mhórtheangacha an domhain, .i. an Béarla, fós in úsáid ina ceantar dúchais. Anuas ar sin theastaigh ón taighdeoir cíoradh níos doimhne a dhéanamh ar an úsáid seo i measc an phobail sa dá pharóiste.

Go tráthúil, tharla go rabhthas ag ullmhú chun tabhairt faoin bPróiseas Pleanála Teanga atá luaite cheana anseo nuair a bhí an taighdeoir ag dearadh a cur chuige dá taighde agus socraíodh go gcomhoibreodh Comhlacht Forbartha na nDéise i gcomhar leis an taighdeoir chun sonraí a bhailiú ón bpobal a d’úsáidfí sa dá thionscnamh.

3.5 Dearadh an Taighde: Modhanna Meascaithe

Ar mhaithe leis an bhfaisnéis atá mar bhonn ag an dtráchtas seo a bhailiú baineadh úsáid as taighde modhanna measctha; déanann Johnson, Onwuegbuzie & Turner síos ar fhorbairt taighde modhanna measctha mar mhodh taighde ann féin:

‘Mixed research, in its recent history in the social and behavioral or human sciences, started with researchers and methodologists who believed qualitative and quantitative viewpoints and methods were useful as they addressed their research questions’

(Johnson, Onwuegbuzie & Turner 2007:113)

Deireann Clifford, French and Valentine gur féidir modhanna cáilíochtúla agus cainníochtúla a chur ag obair le chéile cé go mbíonn an tuairim ann nach féidir iad a chur in oiriúint dá chéile in aon chor:

‘Subjective concerns often inform the development and use of quantitative methods. Likewise, it is also possible to work with qualitative material in quite scientific ways’

(Clifford, French & Valentine 2008:6)

Déantar cur síos ar Thaighde Cáilíochtúil mar bhailiú sonraí a bhaineann le tuairimí agus le dearcthaí daoine ar ábhar ar leith gur féidir léirmhíniú a bhaint astu, ach nach féidir iad a bhailíochtú ó thaobh staitisticí de (Weafer 2015: gan leathanach). Deireann Stake gurab iad breathnóireacht, agallóireacht agus cíoradh dhéantúsáin (cáipéisíocht san áireamh) na modhanna is coitianta a úsáidtear i dtaighde den tsaghas seo, chomh maith leis sin tugann Stake sainmhíniú ar na difríochtaí is mó atá idir taighde cáilíochtúil agus taighde cainníochtúil.²⁶ Ar mhaithe leis an staidéar seo a chur i gcrích beartaíodh go mbaileofaí sonraí cáilíochtúla ag baint úsáide as modhanna eitneagrafaíochta²⁷ cosúil le grúpaí fócais a reachtáil, agallaimh le páirtithe leasmhara (daoine aonair, ionadaithe tofa, iadsiúd atá fostaithe san earnáil phoiblí/phríobháideach); breathnóireacht rannpháirteach (ba mhór an chabhair a bheadh anseo do thaighde toisc gur ball den bpobal seo an taighdeoir agus ní bheadh sí ag teacht isteach mar dhuine ó lasmuigh) agus ceistneoirí/suirbhéanna.

3.6 Mínítear cad is Taighde ann

Déantar taighde a shainmhíniú mar chuardach loighciúil, córasach d'eolas nó d'fhaisnéis nua ar ábhar nó ar thopaic ar leith agus cuirtear in iúl gurab í an chúis a bhaineann le tabhairt faoi aon tsaghas taighde ná chun níos mó eolais a thabhairt dúinn faoin domhan mórthimpeall orainn. Tugtar sainmhíniú ar thaighde sna heolaíochtaí sóisialta mar '*the scientific study of human society and social relationships*' (Oxford Dictionaries 2018 – gan leathanach). Tá an dearcadh ann, áfach, nach leor an t-eolas nua a aimsiú muna ndéantar aon rud leis, .i. nach leor '*value-free knowledge that passes no moral or political judgements*' ach go mba cheart an fhaisnéis nua a úsáid chun feabhas a chur ar an domhan (Gomez & Jones 2010:62). Seo a leanas bun-aidhmeanna taighde: Chun faisnéis nua a aimsiú, chun fíricí tábhachtacha a fhíorú, chun anailísiú a dhéanamh ar imeacht, ar phróiseas nó ar fheiniméan ar mhaithe le cíoradh a dhéanamh ar 'cúis agus éifeacht', chun uirlisí, coincheapa agus teoiricí eolaíochta nua a fhorbairt, chun teacht ar réitigh d'fhadhbanna eolaíochta, neamh-eolaíochta agus sóisialta an domhain agus chun iarrachtaí a dhéanamh gnáth-fhadhbanna laethúla a réiteach (Rajasekar et al 2006:1).

3.7 An Tógachas

Roghnaíodh an pharaidím thógachaíoch mar chúlra teoiriciúil don taighde seo toisc go n-aithníonn coincheap an Tógachais go bhfuil níos mó ná fírinne amháin ag baint le gach

²⁶ Perhaps the most important methodological differences between qualitative and quantitative are twofold: the difference between (1) aiming for explanation and (2) aiming for understanding, and the difference between (1) a personal role and (2) an impersonal role for the researcher. Both will be differences in shading, varying over time, choices usually to be made by the researcher.' (Stake 2010)

²⁷ Weafer defines Ethnography as being the study of different cultural groups in a natural setting over a prolonged period of time by collecting observational data. (Weafer 2015)

scéal agus go bhfuil níos mó ná réaltacht amháin ann: ‘*in the form of multiple mental constructions, socially and experimentally based, local and specific*’ (Guba 1990:27). Faoin tógachas, deirtear go gcruthaítear an tsochaí bunaithe ar na bríonna a úsáideann neacha daonna chun ciall a bhaint as an domhan sóisialta ina maireann siad – ‘*social worlds are interpretive nets woven by individuals and groups* (Scott & Marshall 2009:698). Is téarma agus teoiric fealsúnachta é a mhaíonn go gcruthaítear faisnéis agus tuiscint an duine trí institiúidí agus trí chleachtais shóisialta agus go n-aimsíonn daoine a gcuid faisnéise faoin domhain ábharach *not through the discovery of objective truths or facts, but through intersubjective socialization and constructed understanding*’ (Brown et al 2018: 117). Cothaíonn daoine a dtuiscint ar an saol thimpeall orthu tríd na teagmhálacha agus na gaolta a chothaíonn siad leis na daoine atá mórthimpeall orthu agus ní hamháin tríd na teagmhálacha a bhíonn acu leis na hinstitiúidí agus leis na heilimintí praiticiúla a thugann eagair don sochaí ina maireann siad.

Má leantar an tuiscint seo is féidir a rá go mbunaíonn daoine a ngníomhaíochtaí sóisialta bunaithe ar a léirmhíniú ar an saol, ar an mbealach inar chruthaigh siad agus inar chum siad a gcuid faisnéise faoin domhan ábharach ag an leibhéal normatach. Deireann Denzin agus Lincoln gur ghá go mbeidh na tréithe seo a leanas ag paraidím nó ag teoiric chun gur féidir é a rangú mar pharaidím tógachais: Neamh-amhras, Inchreidteacht, Inaistritheacht agus Deimhnitheacht (Denzin & Lincoln 1998:27). Tá Hein den tuairim gurab é atá i gceist le teoiric an tógachais ná go dtógann nó go gcruthaíonn daoine faisnéis dóibh féin – cruthaíonn an duine nó an foghlaimeoir brí dó/di féin ar bhonn shóisialta, dar leis (Hein, 1991:1). Mar atá ráite cheana anseo, is teoiric nó eipistéimeolaíocht é an tógachas a úsáidtear chun míniú a thabhairt ar conas a aimsíonn daoine an t-eolas atá acu. Is é an fealsúnaí Eilbhéiseach Jean Piaget a chur teideal ar theoiric an tógachais ina maítear go n-eisíonn daoine eolas agus ina n-aimsíonn daoine ciall agus brí on tsaol atá bunaithe ar a dtaithí ar an saol, mar a deireann Emel Ültanır faoin dtógachas:

‘Constructivism is an epistemology, a learning or meaning-making theory that offers an explanation of the nature of knowledge and how human beings learn. The real understanding is only constructed based on learners’ previous experience and background knowledge’

(Ültanır 2012:195)

Bhí Piaget den tuairim nach raibh sé ar chumas an duine daonna an t-eolas a tugtar dóibh a fhoghlaim agus a úsáid láithreach bonn; bíonn ar an duine daonna a c(h)uid eolais féin a chruthú dóibh féin ar mhaithe lena dtuiscintí féin a chur ar an eolas a tugtar dóibh - “*Essential functions of the mind are formed by developing a foundation consisting of understanding and innovation and constructing reality*” (Piaget 1971: 27).

Anuas air sin, go hointeolaíoch agus go heipistéimeolaíoch, i gcás na paraidíme tógachaigh de, glactar leis go mbíonn seasamh suibiachtiúil ag aon taighde a déantar faoina choimirce toisc go mbíonn tionchar ag an ngaol idir an taighdeoir agus an taighde ar na torthaí a thagann chun solais:

‘Since each individual possesses different values, this approach asserts that constructions of reality ‘do not exist outside of the persons who create and hold them’
(Guba & Lincoln 1989:143)

Aontaíonn Stake nuair a deireann sé,

‘In qualitative research many of us take a constructivist view that there is no true meaning of an event; there is only the event as experienced or interpreted by people’
(Stake 2010:66)

3.8 An Phairidím

Is bealach í an pharaidím chun féachaint ar an domhan, tugann Thomas Kuhn, fisiceoir, staraí agus fealsúnaí, sainmhíniú ar pharaidím ‘*a set of common beliefs and agreements shared between scientists about how problems should be understood and addressed*’ (Kuhn 1962:182). Déanann Chalmers cur síos ar pharaidím mar rud atá

‘made up of the general theoretical assumptions and laws, and techniques for their application that the members of a particular scientific community adopt’
(Chalmers 1982: 91)

Cuireann múnlaí nó eiseamláirí creatlach foriomlán ar fáil dúinn don tslí ina mbreathnóimid ar réaltacht an tsaol, deireann Silverman go gcuireann siad in iúl dúinn ‘*what reality is like, the basic elements it contains (ontology) and what is the nature and status of knowledge (epistemology)*’ ar an tslí is paraidímí iad, dar leis (Silverman 2013:109).

Cé go ndéantar fadhbanna nó ceisteanna fealsúnachta a rangú ar bhealaí éagsúla, de gnáth roinntear an fhealsúnacht sna réimsí seo a leanas: an ointeolaíocht (nó meitifisic), eipistéimeolaíocht, agus fiúntaseolaíocht (eitic agus aeistéitic) (Woleński 2004:3). I réimse thaighde na n-eolaíochtaí sóisialta, baineann an ointeolaíocht, nó ‘an chéad fhealsúnacht’, mar a ghlaitear air, leis an staidéar a déantar ar an réaltacht mar atá sé.

Tugtar an sainmhíniú seo a leanas air:

‘The study of being. In social science research this refers to studying the nature of the things studied. The clearest examples of ontological work in social science involve the analysis of ideal types. These are seen as distinct types of things from other objects, such as ‘constructs’, meanings, and ‘narratives’. The ideal types refer to real things, which fall into groups, claim ontologists’

(Elliot, Fairweather et al 2016:30).

Sa bhfealsúnacht, baineann réimse na heipistéimeolaíochta le féidearthacht, le nádúr, le foinsí agus le teorainneacha eolais an duine - *A field of philosophy concerned with the*

possibility, nature, sources and limits of human knowledge (Jupp 2006:92). Baineann sí leis an tslí inar féidir linn eolas a bheith againn ar an domhan mór-thimpeall orainn agus is ceist í seo atá idir lámha ag fealsúnaithe ó Ré na Sean-Ghréige. Cé nár tugadh teideal don réimse spéise go-dtí lár na naoú haoise déag; dar le Woleński ba é James E Ferrier a chruthaigh an téarma ina leabhar *Institutes of Metaphysics* sa mbliain 1854 (Woleński 2004:3). Pléann an eipistéimeolaíocht leis an uile ní a bhaineann le faisnéis nó le cognaíocht: síceolaíocht, socheolaíocht, loighic, stair, fiseolaíocht, paiteolaíocht, fiúntaseolaíocht, meitifisic agus mar sin de, déantar cíoradh sa réimse fealsúnachta seo ar fhoinní, ar luachanna, ar phrionsabail agus ar theorainneacha na faisnéise.

‘[Epistemology] [...] The theory of knowledge. Its central questions include the origin of knowledge, the place of experience in generating knowledge, and the place of reason in doing so; the relationship between knowledge and certainty, and between knowledge and the impossibility of error; the possibility of universal [...] scepticism; and the changing forms of knowledge that arise from new conceptualizations of the world. All of these issues link with other central concerns of philosophy, such as the nature of truth and the nature of experience and meaning’

(Blackburn 1994:123)

Maíonn Harding ina leabhar, *Is Science Multicultural* gur eolas áitiúil atá i gceist le gach saghas faisnéise: ‘*all knowledge, no matter how universally valid it is regarded to be, is local knowledge*’? (Harding 1998:72).

‘.....these two major philosophical approaches are delineated by several core assumptions concerning ontology (reality), epistemology (knowledge), human nature (pre-determined or not), and methodology’

(Holden & Lynch 2004:3)

Tá Hay den tuairim go bhfuil sé riachtanach go n-aithneofar go bhfuil ointeolaíocht agus eipistéimeolaíocht bunaithe go príomha ar thuiscintí agus ar dhearcadh pearsanta an taighdeora maidir le coincheap an domhain agus go mbeadh iarmhairtí áirithe modheolaíochta ann de bharr na ndearcthaí úd (Hay 2002:61).

Dá léifeá an bhrí a ghabhann leis an bhfocal ‘tíreolaíocht’ mar a shíolraigh sé ón nGréigis de réir bunbhrí na bhfocal, ciallaíonn sé ‘ag scríobh faoin domhan’, luífeadh sé le ciall ansan go mbeadh orainn machnamh a dhéanamh ar thréithe an domhain sar a mbeimis in ann scríobh faoin domhan. Is é an ointeolaíocht an brainse is mó de mheitifisic na fealsúnachta agus pléann sé go traidisiúnta le ceisteanna a bhaineann le saol an duine, nó cad atá i gceist le bheith ar an tsaol. Ag an leibhéal is ginearálta is féidir linn ointeolaíocht a mhíniú mar shraith de thuairimí agus de theoiricí trína ndéantar an domhan mar atá sé a chíoradh. Tá Gomez agus Jones den tuairim go bhfuil líne nó stair ársa fealsúnachta ag an ointeolaíocht a théann siar chomh fada le fealsúnaithe réamh-Sócráiteacha a scríobh faoi dhomhan a bhí de shíor ag athrú, go hídéalaíochta Ghearmánacha a bhí den tuairim

go raibh gach feiniméan nó gach ní a tharlaíonn gaolta leis na daoine a bhí bainteach leis an bhfeinimeán úd, nó i bhfocail eile go raibh gaol idir daoine agus na nithe a tharlaíonn ina saol (Gomez & Jones 2010:11).

‘People, for example, are not simply individual human beings: we are also part of larger society, and, as living organisms, we are also part of nature’

(Gomez & Jones 2010:12)

Is iad na ceisteanna agus na hábhair inmí a eascraíonn as an tslí ina ndéantar rangú ar na feiniméin a chruthaíonn an domhan, agus an tslí ina dtuigimid na naisc idir na feiniméin úd, a chuireann i dtreo na heipistéimeolaíochta sinn. Deileálann an eipistéimeolaíocht lenár dtuiscint ar an eolas nó ar an bhfaisnéis sa domhan thimpeall orainn – is é sin le rá, ar an mbealach ina dtiocfaimid ar ár dtuiscint ar an domhan mar shuíomh i gcomhair an taighde agus i gcomhair na hanailíse. Is féidir an sainmhíniú lárnach atá againn ar eipistéimeolaíocht – tuairimí agus teoiricí faoinár mbuntuiscintí ar an saol – a chur in iúl ar bhonn níos úsáidí mar thuiscint ar conas a mairimid sa tsaol mar ‘*knowing subjects, how we actively engage with the world, and how we reflect upon our experience in the world*’ (Gomez & Jones 2010:15).

Tagraíonn an téarma ‘eipistéimeolaíocht’ do na creatlacha faisnéise a chruthaítear chun gur féidir linn tuiscint a fháil ar an domhan mórthimpeall orainn; ‘*posaitíbeachas*’, ‘*réadúlacht*’, ‘*idéalachas*’ agus mar sin de. Dá bhrí sin deireann Gomez agus Jones go dtugann eipistéimeolaíocht aghaidh ar nádúr an eolais, ar na réamhghlacana a ghabhann leis agus ar na cúiseanna a bhaineann le dé chúis go gceapfaimid go bhfuil ráitis áirithe ‘*bailí*’ nó ‘*fírinneach*’. Tá sé seo i gcodarsnacht leis an téarma ointeolaíocht a thagraíonn don tsaghas ‘*ní*’ atá ann, agus le cíoradh a dhéanamh ar cad iad na nithe atá ann go fírinneach (Gomez & Jones 2010:61). ‘*The first term 'ontology' can be used to relate to the scientific and philosophical theory of being*’; baineann sé go príomha le struchtúr bunúsach an domhain, leis an mbrí a ghabhann le bheith ar an saol. Pléann an ointeolaíocht leis an gceist bhunúsach seo: an bhfuil an saol atá amuigh ansan neamhspleách ar ár gcur amach ar an saol úd? (Marsh & Furlong 2010:185) Chun an difríocht idir an dá choincheap a léiriú ar bhealach simplí tá Willis, Jost & Nilakanta den tuairim go bpléann an ointeolaíocht le cad is féidir a bheith ann agus leis an rud atá atá fírinneach (nó ann) agus go bpléann an eipistéimeolaíocht le heolas nó le faisnéis (Willis, Jost & Nilakanta 2009:10).

Deirtear go bhfuil dhá sheasamh ointeolaíochta ann atá éagsúil óna chéile: ar an gcéad dul síos, maíonn an coincheap bunúsach go maireann an domhan seo mar mhósáic ina

bhfuil ábhair éagsúla ag maireachtaint ina n-aonar sa domhan, neamhspleách ar thaithí, ar fhaisnéis agus ar smaointeachas an duine daonna; ar an dara dul síos, áitíonn coincheap an fhrith-bhunúsaigh nach dtarlaíonn an saol mar atá "*independently of our knowledge*", agus gur aisteoirí daonna a chruthaigh ina saol ina bhfuilimid (Grix 2004:61). Léirítear an dearcadh chomh maith go bhfuil ceisteanna ointeolaíochta nascaithe go dlúth le bunús eipistéimeolaíochta taighde toisc go bhfuil tábhacht teoiriciúil nach beag ag na ceisteanna úd.

Is é atá i gceist le heipistéimeolaíocht ná an teoiric a bhaineann le heolas nó le faisnéis agus tá an dearcadh eipistéimeolaíochta dírithe ar staidéar a dhéanamh ar an tsaghas saol atá againn agus ar na bealaí ina n-aimsíonn daoine an t-eolas atá againn (Marsh & Furlong 2010:185), dá bhrí san, dar le Grix is coincheap í an heipistéimeolaíocht atá tiomanta ar '*knowledge-gathering process*' (Grix, 2004: 63).

Ag labhairt faoin ointeolaíocht agus faoin eipistéimeolaíocht araon, tá an méid seo a leanas le rá ag Blaikie, ag tosnú le hointeolaíocht agus ansan pléann sé leis an eipeistéimeolaíocht:

‘Ontology - the claims or assumptions that a particular approach to social inquiry makes about the nature of social reality – claims about what exists, what it looks like, what units make it up and how these units interact with each other’

(Blaikie 1993:6)

‘Epistemology - a theory of knowledge; it presents a view and justification for what can be regarded as knowledge – what can be known, and what criteria such knowledge must satisfy in order to be called knowledge rather than belief’

(Blaikie 1993:7)

Pléann ceisteanna ointeolaíochta leis na tréithe agus na gnéithe atá ag na nithe atá mórthimpeall orainn inár ndomhan laethúil nó inár saol fírinneach, ceisteanna cosúil le: ‘*Cad iad na tréithe atá ag nithe atá ann?*’ agus ‘*cad iad na tréithe uilíocha atá ag nithe atá ann?* agus is í aidhm na heipistéimeolaíochta ná ‘*conas gur féidir linn aithne a chur ar na nithe atá ann?*’ (Willis, Jost & Nilakanta 2009:9)

Pléann eipistéimeolaíocht, chomh maith, leis an gcaidreamh idir an taighdeoir agus taighde atá idir lámha aige/aici (conas a aimsítear faisnéis, cén saghas rud í an fhaisnéis úd); pléann an Ointeolaíocht le nádúr an réaltachta a bhaineann leis an bhfaisnéis seo. De bharr gur bhain an taighde le daoine agus le dearcadh dhaoine, dá bhrí sin, ó thaobh na heipistéimeolaíochta, ba thaighdeoir tógachaíoch agus suibiachtúil í an taighdeoir agus í ag tabhairt faoin dochtúireacht seo – bhí staidéar á dhéanamh aici ar a muintir féin agus, ar deireadh, d’imir sé seo tionchar ar an taighde.

Tá Mertens den tuairim go bhfuil ceithre mhór-pharaidím léirmhínteach ann – An Pharaidím Iarphosaitíbeachais, An Pharaidím Thógachaíoch, An Pharaidím Chlaochlaithe agus An Pharaidím Phragmatach (Mertens 2005:8) ach deireann Morgan go mbeadh taighdeoirí níos fearr as gan a bheith ag féachaint ar pharaidímí mar sheasamh fealsúnachta amháin don taighdeoir aonair ach mar chomh-chreidiúintí roinnte i measc grúpaí de thaighdeoirí (Robson 2007:27). Ag baint úsáide as obair Lather agus Guba & Lincoln ainmníonn Mertens na lipéidí atá luaite le Tógachas: Nádúraíoch, Feiniméaneolaíoch, Heirméineótach, Idirghníomhaíocht Siombalach, Eitneagrafach, Cáilíochtúil agus Taighde Gníomhaíochta Rannpháirtíochta. Bristear síos bunphrionsabail na bparaidímí taighde faoi fhiúntaseolaíocht, faoi ointeolaíocht, faoi eipistéimeolaíocht agus faoi mhodheolaíocht (Mertens 2005:11).

3.9 Na Ceisteanna Taighde

Is í príomh-aidhm an tráchtais seo ná anailís a dhéanamh ar an rogha a déanann pobal Ghaeltacht na nDéise Gaelainn nó Béarla a úsáid ina ngnáthshaol laethúil.²⁸ Chun tús a chur leis an mbailiú sonraí, cuireadh isteach roinnt ceisteanna sa suirbhé baile a bhain go sonrach leis an tráchtas seo. Bhain na ceisteanna a cruthaíodh leis na hábhair seo a leanas:

- Na roghanna a déanann siad i suíomhanna éagsúla (obair, sa mbaile, ag cruinnithe agus mar sin de).
- Na dúshláin a bhíonn acu Gaelainn a úsáid
- A ndearcadh faoi staid reatha na Gaelainne sa cheantar
- An tábhacht a chuireann siad ar stádas Gaeltachta an pharóiste
- Na rudaí gur gá a chur i gcrích chun a chinntiú go mbeidh an Ghaeltacht fós ann i gceann fiche bliain²⁹

I gcás na gceisteanna a bhí mar threoir do na hagallaimh³⁰ pléadh na hábhair chéanna ach ar bonn níos doimhne agus níos pearsanta. I measc na gceisteanna a cuireadh ar rannpháirtithe bhí cinn a bhain lena rannpháirtíocht sa phobal, le féiniúlacht agus le hoidhreacht an pharóiste toisc gur Ghaeltacht é, na buntáistí agus míbhuntáistí a ghabhann leis mar áit chónaithe agus na bealaí ina bhfuil athrú tagtha ar an áit le himeacht ama. Pléadh an ról atá ag an teanga i saol na rannpháirtithe mar aon lena ndearcadh maidir le stádas na Gaelainne agus na Gaeltachta mar atá siad faoi láthair, dar leo. Anuas ar sin

---

²⁸ Teideal an Tráchtais: ‘*Cad a spreagann rogha laethúil teanga sa Ghaeltacht – anailís ar an rogha teanga i nGaeltacht na nDéise?*’

²⁹ Féach Aguisín 1 do chóip den tSuirbhé

³⁰ Féach Aguisín 2 do chóip de na Ceisteanna do na hAgallaimh

iarradh orthu labhairt faoina roghanna teanga a déanann siad féin gach lá agus faoina gnéithe a imríonn tionchar ar na roghanna úd.

3.10 Cur síos teoiriciúil ar na Modhanna Taighde

Is é an modh taighde a roghnaíodh chun na sonraí a bhailiú, meascán de mhodhanna cainníochtúla agus de mhodhanna cáilíochtúla – deireann Mertens go mbailíonn taighdeoirí cainníochtúla sonraí; go mbailíonn taighdeoirí cáilíochtúla focail, pictiúirí agus uimhriúla (Mertens 2005:3) agus déanann Johnson *et al* an cur síos seo a leanas ar thaighde Modhanna Meascaithe:

‘Mixed methods research is the type of research in which a researcher or team of researchers combines elements of qualitative and quantitative research approaches (e.g., use of qualitative and quantitative viewpoints, data collection analysis, inference techniques) for the purposes of breadth and depth of understanding and corroboration’

(Johnson, Onwuegbuzie & Turner 2007:123)

Chun tabhairt faoin staidéar seo, bailíodh sonraí cáilíochta trí mhodhanna eitneagrafaíochta (tugtar sainmhíniú ar eitneagrafaíocht mar staidéar ar ghrúpaí cultúrtha difriúla nó éagsúla i suíomh nádúrtha thar thréimhse fada ama trí shonraí breathnóireachta a bhailiú (Weafer 2015) agus agallaimh le páirtithe leasmhara –

‘What the ethnographer is faced with is a multiplicity of complex conceptual structures, many of them superimposed upon or knotted into one another, which are at once strange, irregular and inexplicit’

(Geertz 1973:10)

Baineann cur chuige eitneagrafaíochta le bheith gníomhach in obair allamuigh – mar a deireann Robson: ‘*it involves getting out into the ‘field’ and staying there*’ (Robson 2011:143):

‘Ethnography: the systematic study of peoples and cultures – an ethnography provides a description and interpretation of the culture and social structure of a social group. It has its roots in anthropology, involving an immersion in the particular culture of the society being studied so that life in that community could be described in detail’

(Robson 2011:142)

Seo a leanas na tréithe a bhaineann, dar le Robson, leis an cur chuige eitneagrafaíochta:

Features of the ethnographic approach

1. The shared cultural meanings of the behaviour, actions, events and contexts of a group of people are central to understanding the group. Your task is to uncover those meanings.
2. To do this requires you to gain an insider’s perspective
3. Hence you need both to observe and study the group in its natural setting, and to take part in what goes on there.
4. While participant observation in the field is usually considered essential, no additional method of data collection is ruled out in principal.

5. The central focus of your study and detailed research questions will emerge and evolve as you continue your involvement. A prior theoretical orientation and initial research questions or hypotheses are not ruled out, but you should be prepared for these to change
6. Data collection is likely to be prolonged over time and to have a series of phases. It is common to focus on behaviours, events, etc. which occur frequently so that you have the opportunity to develop understanding of their significance.

(Robson 2011:144)

Sa liosta anseo thuas moltar don taighdeoir dearcadh an duine ar an taobh istigh (nó dearcadh bhaill an phobail sa chás seo) a aimsiú, nó feidhmiú mar ‘bhall’ den bpobal chun gur féidir leis/léi teacht ar thuiscint níos doimhne faoi bhríonna roinnte cultúrtha an ghrúpa atá faoi chaibidil sa taighde. Sa taighde áirithe seo, rugadh agus tógadh an taighdeoir sa cheantar atá i gceist agus cé go bhfuil cónaí uirthi lasmuigh den bparóiste le tamall de bhlianta anuas tá ceangailt clainne agus cairdis fós ag an taighdeoir leis an áit. Ba mhór an chabhair í seo agus sonraí an taighde á bhailiú mar go raibh tuiscint ar leith aici ar chomhthéacsanna, ar nósanna imeachta agus ar stair na háite. Nuair a bhí na hionstraimí taighde á ndearadh ag tús an phróisis seo ana-bhuntaíste b’ea an t-eolas ón taobh istigh a bhí ag an taighdeoir. Is féidir féachaint ar an eitneagrafaíocht mar stáidear ar shlí beatha ina n-úsáidtear modhanna éagsúla chun tuiscint dhoimhin, mhionsonraithe a thabhairt ar dhaoine agus ar a gcultúr, is bealach í chomh maith chun tabhairt faoi thaighde sóisialta. Téann Brewer le Robson nuair a deireann sé gurab é atá i gceist leis ná staidéar ar dhaoine ina suíomhanna nádúrtha trí bhreathnóireacht ‘*which capture their social meanings and ordinary settings, involving the researcher participating directly in the setting*’ (Brewer 2000:6). Chuir an socheolaí Meiriceánach Herbert Blumer an méid seo a leanas in iúl agus é ag labhairt faoin eitneagrafaíocht, dúirt sé gur bhain sé féin úsáid as an gcur chuige seo chun imeacht níos doimhne isteach i scéalta na ndaoine atá sa staidéar atá idir lámha. Baintear úsáid as an eitneagrafaíocht, dar leis, chun níos mó a dhéanamh ná díreach féachaint ar shaol an ghrúpa ach chun saol an ghrúpa a chíoradh: ‘*the veils are lifted by getting closed to the area and by digging deep into it through careful study*’ (Blumer 1969:40). Is obair dheacair í seo, dar leis, agus is gá don taighdeoir a bheith cúramach agus macánta agus é/í ag dul ina mbun.

3.11 Suirbhéanna

Sa tsochtheangeolaíocht déanann an focal *suirbhé* tagairt do staidéar ar dhaonra trí bhreathnú ar bhaill an daonra úd, tugann Groves et al an sainmhíniú seo a leanas ar an bhfocal mar

‘A systematic method for gathering information from (a sample of) entities for the purpose of constructing quantitative descriptors of the attributes of the larger population of which the entities are members’

(Groves et al 2004:2)

Dar le Stake is sraith de cheisteanna, ráitis nó scálaí atá i gceist le suirbhé taighde sóisialta - ar pháipéar, ar an nguthán nó ar líne - déantar ‘*medians, percents, comparisons, and correlations*’ as na sonraí a bhailítear ach is minic, dar leis, a úsáideann taighdeoirí cáilíochtúla suirbhé cainníochtúla agus sonraí comhiomlánaithe mar chuid dá dtaighde (Stake 2004:99). Deireann Jansen nach bhfuil sé mar aidhm ag suirbhé cáilíochtúil minicíochtaí a bhunú ach go bhfuil sé mar aidhm ag suirbhé den tsaghas seo an ilghnéitheacht a bhaineann le hábhar spéise ar leith laistigh de phobal ar leith:

‘The point is that the study does not observe social interactions or communications between persons or institutions in a given population, but only characteristics of the individual members involved, e.g. alcohol consumption, political affiliation, preferred color of coat, etc’

(Jansen 2010:1)

Téann taighdeoirí i mbun taighde bunaidh ar mhaithe le tuairimí agus/nó dearchtaí a aimsiú agus a chíoradh, agus d’fhéadfadh go mbeadh an fhaisnéis seo cabhrach chun cúlra, míniú agus comhthéacs a thabhairt do threochtaí in úsáid teanga a thagadh chun cinn in áit ar leith. Mar a deireann Weafer is í bun-aidhm an taighde cáilíochtúil ná chun ciall a bhaint as taithí dhaoine eile – ‘*qualitative data relate to the social world and the concepts/behaviours of those in it*’ (Weafer 2015 – gan leathanach).

3.12 Agallaimh leath-struchtúrtha

Is féidir feidhm a bhaint as agallaimh aonair chun dearchtaí, taithí, tuairimí agus na nithe a spreagann rannpháirtithe aonair a phlé agus a chíoradh (Gill P, Stewart K, et al 2008:292). Deireann Kvale go bhfuil seacht gcéim i gceist le hagallamh a dhéanamh mar chuid de thaighde cáilíochtúil:

- 1) Ag piocadh téama an agallaimh;
- 2) Conas gur féidir an t-eolas atá á lorg a aimsiú,
- 3) Agallóireacht,
- 4) Trascríobh na n-agallamh,
- 5) Anailísiú,
- 6) Fíorú agus
- 7) Tuairisciú

(Kvale 2007:35)

Baineann taighdeoir cáilíochtúil úsáid as agallóireacht chun an t-eolas nó an léirmhíniú atá ag an agalláí a dh’fháilt, chun eolas comhiomlán a aimsiú ó go leor daoine agus chun eolas a dh’fháilt faoi ‘rud’ ar leith (Stake 2004:95). Déantar na ceisteanna a chruthú in oiriúint don agalláí agus don bhfaisnéis atá á lorg ag an agallóir, mar a deireann Robson:

‘interviewing as a research method typically involves you, as researcher, asking questions, and, hopefully, receiving answers from the people you are interviewing’

(Robson 2011:278)

Clúdaíonn coincheap na hagallóireachta réimse leathan, ó idirghníomhaíochtaí neamhstruchtúrtha, go suíomhanna leath-struchtúrtha chomh fada le caidrimh thar a bheith foirmeálta le freagróirí (Bernard 2006:210). Le hagallaimh oscailte, ligtear don gcomhrá leanúint ar aghaidh go nádúrtha maidir le topaicí ar leith, i gcás agallaimh atá níos struchtúrtha ná seo cuirtear sraith de thopaicí réamh-dheartha ós comhair an fhreagróra:

‘In general, open-ended interviewing serves as a means of determining how people talk about or perceive various aspects of their lives and how they categorize things’

(Carlson et al 1995:8)

In agallamh leath-struchtúrtha leagann an taighdeoir amach na hábhair atá le plé ach is iad freagraí an rannpháirtithe a thugann treoir don agallamh, is é seo an saghas agallaimh is mó a úsáidtear i dtaighde cáilíochtúil agus is minic a eascraíonn sonraí cáilíochtúla iontaofa agus inchomparáide astu (Stuckey 2013:58). Is áisiúil an bealach iad chomh maith chun sonraí a bhailiú muna mbíonn ach seans amháin ag an taighdeoir agallamh a chur ar dhuine sa ‘ghort’ (Bernard 2006:212).

3.13 Códú nó Anailís Théamach

Tá gach cur chuige cáilíochtúil éagsúil, casta agus caolchúiseach (Holloway & Todres, 2003:345), is bunghné den anailís cháilíochtúil í an anailís théamach dar le Braun & Clarke: *‘thematic analysis should be seen as a foundational method for qualitative analyses* (Braun & Clarke 2006:78). Is modh í an anailís théamach chun pátrúin (téamaí) a aithint laistigh dena sonraí, chun anailísiú a dhéanamh orthu agus chun tuairisiciú futhu – dar le Thorpe is í an anailís théamach an tríú céim in aon tionscadal taighde, tar éis an t-ábhar a roghnú agus na sonraí a bhailiú déantar anailís théamach ar na sonraí úd dar leis (Thorpe 2013:37). Má bhaintear úsáid as códú téamach nuair atáthar ag dul i mbun anailíse ar sonraí i réimse na heitneagrafaíochta, is ar mhaithe le pátrúin agus le nascanna a fheiscint atá an taighdeoir – *‘searching for the main building blocks of local culture and its themes’* (Holloway & Todres 2003:438).

3.14 Ionstraim – dearadh na n-ionstraim

Tá Altheide agus Johnson den tuairim nach mór do thaighde iarracht a dhéanamh tuairimí breathnaithe ar réaltacht shóisialta a thuiscint sa suíomh atá faoi scrúdú (Altheide & Johnson 1994) agus tá Mertens den tuairim gur próiseas córasach é an taighde atá deartha *‘to collect analyse, interpret and use data’* (Mertens 2005:2). Déantar cur síos ar thaighde cáilíochtúil mar bhailiúchán sonraí *‘which is open to interpretation, on attitudes and opinions and which may not be validated statistically’* (Weafer 2015 – gan leathanach).

Braitheann taighde cáilíochtúil go mórmór ar aireachtáil agus ar thuiscint dhaonna, mar a deir Stake ‘*the more we study human affairs (as contrasted with physical mechanisms), the more we expect that things will work differently in different situations*’ (Stake 2010:11-13). Sa tábla anseo thíos tugann Robson cur síos ar na gnéithe a bhaineann go ginearálta le taighde sóisialta cáilíochtúil:

Qualitative social research: typical features

Accounts and findings are presented verbally – there is little or no use of numerical data or statistical analysis

An inductive logic is used starting with data collection from which concepts emerge

A focus on meanings

Contexts are seen as important – there is a need to understand phenomena in their settings

Situations are described from the perspective of those involved

The design of the research emerges as the research is carried out and is flexible

The existence and importance of the values of the researchers and others involved is accepted

Objectivity is not valued. It is seen as distancing the researcher from participants

Openness and receptivity of the researcher is valued

The generalizability of findings not a major concern

It takes place in natural settings.

Both the personal commitment and reflexivity of the researcher is valued

It is usually small-scale in terms of numbers or situations researched

The social world is viewed as a creation of the people involved

(Tógtha ó *Real Word Research*, Colin Robson 2011: 19)

Bhí an tuairimíocht ann ar feadh i bhfad go raibh ar thaighdeoirí cinneadh a dhéanamh idir úsáid a bhaint as modhanna taighde cainníochtúla nó úsáid a bhaint as modhanna taighde cáilíochtúla – bhain gné amháin leis na heolaíochtaí nádúrtha ar nós na fisice, na ceimice agus na bitheolaíochta agus gur phlé an ghné eile le taighde sóisialta ar dhaoine. Ach deireann Robson go bhfuil níos mó úsáide á bhaint le déanaí as an dá chur chuige le chéile, ‘*multi-strategy research*’ mar a thugann sé ar (Robson 2011:29). Tá Miles & Huberman den tuairim go ndéantar taighde cáilíochtúil trí theagmháil fhada dhíograiseach le rannpháirtithe i suíomh nádúraíoch chun imscrúdú a dhéanamh ar ghnáthshaol (nó neamhghnáth) na ndaoine, na ngrúpaí, na sochaithe agus na n-eagraíochtaí atá páirteach sa staidéar, mar a deireann siad go sonrach: ‘*the main task is to describe the ways people in particular settings come to understand, account for, take action, and otherwise manage their day-to-day situations*’ (Miles & Huberman 2014:9). Toisc go raibh sé mar aidhm ag an taighdeoir féachaint ar na cúiseanna atá taobh thiar den rogha teanga laethúil a dhéantar sa phobal mionteanga atá faoi chaibidil sa staidéar seo, roghnaíodh go n-úsáidfí modhanna taighde cáilíochtúla chun an t-eolas seo a aimsiú. Deireann Denzin agus Lincoln nach bhfuil modhanna taighde dá chuid féin ag an taighde cáilíochtúil agus go mbaineann taighdeoirí cáilíochtúla úsáid as séimeolaíocht, as insint, as ábhar, as dioscúrsa, as cartlann chartlainne/fhóinéimic agus as staitisticí fiú agus go mbaintear

úsáid as na cuir chuige, na modhanna agus na teicníochtaí a bhaineann le *'phenomonology, hermeneutics, ethnographies, interviews, survey research'* i measc réimsí eile (Denzin & Lincoln 1998:5).

Deir Silverman gur cheart go mbeadh an modh taighde a roghnaítear ar cheann atá oiriúnach don mhéid atá á lorg ag an taighdeoir, sa chás go dteastaíonn ón taighdeoir eolas a dh'fháilt faoi *'conas'* nó *'cé chomh minic'*. Seans go mbeadh modh cainníochtúil níos oiriúnaí mar mhodh taighde, ach má táthar ag iarraidh iniúchadh a dhéanamh ar bheatha na ndaoine nó ar iompar laethúil bheadh modhanna cáilíochtúla níos éifeachtaí dar leis (Silverman 2013:10).

Tá an tuiscint ann maidir le taighde cainníochtúil go mbaineann an saghas seo taighde le huimhreacha agus le staitisticí, deireann Creswell go ndéantar tástáil sa réimse taighde seo ar theoricí oibiachtúla trí scrúdú agus trí iniúchadh a dhéanamh ar an ngaol atá idir athróa ar leith faoi chuinsí ar leith (Creswell 2014:4). Trí úsáid a bhaint as an modh seo déantar iarracht *'explaining phenomena by collecting numerical data that are analysed using mathematically based methods'* (mar a deireann Aliaga agus Gunderson i Muij (2004:1). Cé go raibh an dearcadh ann go raibh an dá mhodh taighde chomh difriúil óna chéile nach raibh sé inmholta do thaighdeoirí iad a úsáid le chéile, ceapann Creswell nach ceart féachaint orthu mar *'rigid, distinct categories, polar opposites or dichotomies'* (Creswell 2014:3). Maireann modhanna measaithe taighde i lár báire toisc go bhfuil eilimintí den dá chur chuige ann, dar leis.

3.15 An Taighde Allamuigh

An Suirbhé Teaghlaigh

Mar atá mínithe cheana anseo ainmníodh Comhlacht Forbartha na nDéise chun Plean Teanga a chur le chéile do Ghaeltacht na nDéise agus a chur faoi bhráid Roinn na Gaeltachta i gcomhar faofa. Tharla go raibh an taighdeoir ag tabhairt faoina taighde tráth an ama céanna agus socraíodh go gcomhoibreodh baill an Chomhlachta leis an taighdeoir chun an ghné um bhailiú sonraí den bpróiseas pleanála a phleanáil, a dhearadh agus a chur i bhfeidhm. Chun an obair seo a chur i gcrích is é Críostóir Ó Faoláin, Áisitheoir Pobail de chuid Chomhlacht Forbartha na nDéise, An Dr Mícheál Ó Drisleáin agus an taighdeoir a dhearaigh an suirbhé thar tréimhse sé mhí sa mbliain 2015. Dáileadh suirbhé dátheangach baile dár teideal *'Suirbhé na Gaeltachta – Plean Teanga Ghaeltacht na nDéise 2017-2023'* ar gach teaghlach sa dá pharóiste i Mí na Samhna/Mí na Nollag 2015.

Na hAgallaimh Leath-struchtúrtha

Tugadh faoi agallaimh sa chás áirithe seo chun an pictiúr cuimsitheach thuasluaite a sholáthar, anuas ar na sonraí a bailíodh ón tsuirbhé; roghnaíodh na rannpháirtithe³¹ ar bhonn randamach, bunaithe ar na haois-ghrúpaí a bhí sa tsuirbhé, **Faoi 20, 20-39, 40-64** agus **+65**. Deineadh teagmháil le rannpháirtithe ar an nguthán chun amanna a shocrú leo chun bualadh leis an taighdeoir agus na hagallaimh a dhéanamh – beartaíodh gan iad a dhéanamh ar an bhfón toisc go rabhthas den tuairim go mbeidís níos compordaí agus níos mó ar a suaimhneas dá roghnóidís féin láithreacha na n-agallamh. Anuas air sin tugadh an rogha sa chomhrá teileafóin do na rannpháirtithe an t-agallamh a dhéanamh trí mheán na Gaelainne, nó trí mheán an Bhéarla – deineadh amhlaidh chun an seans céanna a thabhairt do gach duine a bheith páirteach sa taighde; is dearcadh an phobail trí chéile a bhí á lorg ag an taighdeoir.

Cuireadh paineál de cheisteanna ar gach rannpháirtí ag brath ar aois na rannpháirtithe, ceisteanna a bhain leis an saol sa pharóiste trí chéile agus leis an nGaelainn:

- 1) An nglacann tú páirt in imeachtaí sa pharóiste, cad iad más ea?
- 2) An dóigh leat go bhfuil féiniúlacht agus oidhreacht ar leith ag an Rinn agus an Seana-Phobal toisc gur cheantair Ghaeltachta iad
- 3) Cad iad na rudaí is fearr faoin gceantar seo mar áit chónaithe? Agus cad iad na rudaí nach dtaitníonn leat faoin gceantar?
- 4) Cad iad na háiseanna atá ag teastáil don óige sa cheantar seo, nach bhfuil ann anois?
- 5) Cad a chiallaíonn an téarma ‘Gaelacht’ duit? Cad a chiallaíonn stádas Gaeltachta an cheantair seo duit?
- 6) Léirigh 90% de na daoine sa tsuirbhé um Phleanáil Teanga go bhfuil sé fíor-thábhachtach go gcoimeádfadh an ceantar a stádas mar Ghaeltacht – cad í do thuairim faoi seo agus conas gur féidir an aidhm seo a bhaint amach?,
- 7) An bhfuil ról ag an teanga id’ shaol?
- 8) Cad a spreagann tú chun do rogha laethúil teanga féin a dhéanamh?
- 9) An úsáideann tú Gaelainn taobh amuigh den scoil/den gcóras oideachais?
- 10) Cad iad na comhthéacsanna ina bhfuil sé fuirist agus dúshlánach an Ghaelainn a úsáid, dár leat?
- 11) ‘Is rud maith é páistí a thógaint le Gaeilge’ - An aontaíonn tú leis an bprionsabal seo?
- 12) Cad iad na hathruithe is mó atá feicthe agat sa pharóiste ó laethanta d’óige ó thaobh na teanga agus an tsochaí de?

3.16 Píolótú

Nuair a bhíodhas ag dearadh na n-ionstraimí taighde a bhí le húsáid sa staidéar seo, pléadh na bealaí éagsúla atá ann chun sonraí a bhailiú ó rannpháirtithe – d’eascair an suirbhé baile as comhoibriú idir an taighdeoir agus Comhlacht Forbartha na nDéise mar atá ráite cheana sa tráchtas seo. Bhí an suirbhé le bheith mar bhonn do Phlean Teanga agus mar bhonn don staidéar seo dá bhrí gur tuigeadh ón tús go rabhthas chun an suirbhé a

---

³¹ Féach Aguisín 3 – Liosta na Rannpháirtithe

dháileadh amach go-dtí gach teach sa pharóiste agus laistigh den suirbhé féin bhí spás ann do gach duine laistigh dena teaghlaigh úd. Toisc nach raibh ar an taighdeoir daoine a roghnú chun a bheith rannpháirteach sa staidéar ní raibh aon ghá tabhairt faoi phíolótú a dhéanamh ar an suirbhé.

I gcás na n-agallamh, tar éis don taighdeoir na ceisteanna éagsúla a ullmhú do na rannpháirtithe sna haois-ghrúpaí éagsúla deineadh dhá agallamh mar chleachtadh chun oiriúnacht na gceisteanna agus scileanna agallóireachta an taighdeora a chíoradh.

3.17 Bailíocht an Taighde - Inchreidteacht, Inaistritheacht, Iontaofacht agus Dearbhaíocht

‘All fieldwork done by a single field-worker invites the question,
Why should we believe it?’

(Bosk 1979:193)

Ceapann Lincoln agus Guba go bhfuil increidteacht tionscadal taighde tábhachtach agus meastóireacht á dhéanamh ar luach an taighde. **Inchreidteacht:** gur féidir brath ar ‘fhírinne’ na dtorthaí; **Inaistritheacht:** léiriú gur féidir na torthaí a úsáid nó a chur i bhfeidhm i gcomhthéacsanna eile, **Iontaofacht:** léiriú gur torthaí comhsheasmhacha iad gur féidir a dhéanamh arís dá mba gá agus **Dearbhaíocht:** an méid neodrachta léirithe sa phróiseas agus an méid tionchar a bhí ag na freagróirí ar thorthaí an taighde (Lincoln & Guba 1985:289-331). Tá Drost den tuairim go bhfuil cainníochtú ar iompar an duine ina chuid lárnach den taighde sna heolaíochtaí sóisialta — ciallaíonn sé sin go n-úsáidtear ionstraimí tomhais chun breathnú ar iompar daonna, dá bhrí sin is gá do na hionstraimí úd a bheith bailí, éifeachtach agus iontaofa (Drost 2011:105). Ba cheart don taighdeoir a bheith aireach faoi cheithre saghsanna éagsúla bailíochta agus iad ag dul i mbun taighde: **Bailíocht Bailiúcháin Staidrimh, Bailíocht Inmheánach, Bailíocht Tógán** agus **Bailíocht Seachtrach** - sa tábla anseo thíos tugtar sainmhíniú ar na saghsanna éagsúla bailíochta thuasluaite:

Statistical conclusion validity	Statistical conclusion validity pertains to the relationship being tested.
Internal validity	Given that there is a relationship, is the relationship a causal one? Are there no confounding factors in my study? Internal validity speaks to the validity of the research itself.
Construct validity	If a relationship is causal, what are the particular cause and effect behaviours or constructs involved in the relationship? Construct validity refers to how well you translated or transformed a concept, idea, or behaviour – that is a construct – into a functioning and operating reality, the operationalisation (Trochim, 2006).
External validity	External validity of a study or relationship implies generalising to other persons, settings, and times (Cook & Campbell, 1979).

(Drost 2011:114-120)

Anuas air seo, déanann Maxwell rangú úsáideach ar na saghsanna éagsúla bailíochta atá in úsáid sa taighde cáilíochtúil:

‘Bailíocht Tuairisciúil - cruinneas fíorasach an chuntais mar atá taifeadtha ag an taighdeoir (an féidir leat fírinneacht na ráitis a sheiceáil?).

Bailíocht Léirmhínteach - an méid a léiríonn léirmhíniú ar an gcuntas tuiscint faoi dhearcadh an ghrúpa atá faoi staidéar agus na mínithe atá curtha le focail agus le gníomhaíochtaí na mball.

Bailíocht Teoiriciúil - an méid ina bhfuil míniú teoiriciúil a forbraíodh ó thorthaí an taighde i gcomhréir leis na sonraí.

Bailíocht Mheastóireachta – an méid inar féidir creatlach meastóireachta a chur i bhfeidhm ar ábhair an staidéir, seachas creatlach tuairisciúil, léirmhínteach nó mínithe

Inghinearálaitheacht – an méid inar féidir leis an taighdeoir ginearálú a dhéanamh ar an gcur síos ar shuíomh, ar chomhthéacs nó ar phobal ar leith le daoine, hamanna, suíomhanna nó comhthéacsanna eile (Conas a dtéann na freagraí le taighde níos leithne sa réimse agus le freagraí ó hagallaimh eile)'

(Maxwell 1992:285)

(Burke Johnson & Onwuegbuzie 2006:49)

Tá cruinneas thar a bheith tábhachtach nuair atá anailís á dhéanamh ar shonraí cáilíochtúla agus déantar inchreidteacht an taighde a mheas ag brath ar leibhéal inchreidteachta na sonraí agus na hanailíse, mar aon le hiontaofacht (an raibh aon bhréagnú inmheánach – ar chuir tú isteach ceist faoi dhó ach curtha ar shlí difriúil ar mhaithe le fírinneacht na ráitis a sheiceáil). Is cosúil go gcuireann foinsí na sonraí, ionchorprú na ndaoine ábhartha i ndearadh agus i gcur i bhfeidhm an staidéir, líon ard rannpháirtithe ón gceantar atá faoi imscrúdú go mór le sonraíocht na sonraí agus le hinchreidteacht agus le bailíocht na sonraí úd chomh maith. Tá cur chuige áirithe bailíochta a phléann le cuntais amháin agus ní le sonraí ná le modhanna taighde. Tá an tuairim ag teacht chun cinn go mbraitheann bailíocht an taighde cáilíochtúil ar chúiseanna agus ar chúinsí an taighde úd – tá Hammersley & Atkinson den tuairim *‘data in themselves cannot be valid of invalid; what is at issue are the inferences drawn from them’* (Hammersley & Atkinson 1983:191). I gcás an taighde seo, chomhoibrigh an taighdeoir le Comhlacht Forbartha na nDéise chun an suirbhé a dhearadh – bhí triúr ag obair ar an gcáipéis (áisitheoir pobail an cheantair, ionadaí de chuid na Comhlachta agus an taighdeoir) maidir le cruthú na gceisteanna agus le leagan amach na cáipéise. Toisc gur mhian leis an ngrúpa oibre seans a thabhairt do gach duine sa dá pharóiste an suirbhé a líonadh isteach deineadh an cinneadh gur suirbhé dátheangach a bheadh i gceist agus go dtabharfaí cóip do gach teaghlach sa cheantar. Lorgaíodh daoine áitiúla a chuaigh ó dhoras go doras ag dáileadh na suirbhéanna; tugadh tréimhse trí seachtaine do rannpháirtithe iad a líonadh isteach agus ansan bailíodh iad. As an 600 teaghlach atá i nGaeltacht na nDéise líon 497 teaghlach isteach an suirbhé. Níor tugadh faoi scéim phíolótach don tsuirbhé mar bhíothas den tuairim go mbeadh ‘ceannach-isteach’ ard ann toisc nár deineadh a leithéad cheana sa pharóiste agus toisc go

raibh an Comhlacht Forbartha agus an taighdeoir cinnte faoina ceisteanna a bhí le cur acu ar an bpobal agus faoi na hábhair arbh mhian leo a phlé leis an bpobal. Tugann an ráta ard freagartha bonn ar leith don taighde seo mar aon le stádas an taighdeora mar bhall den bpobal úd. Dhein an taighdeoir gach aon iarracht chun a “*reflective, reflexive, open-minded and self-monitoring throughout the research process*” (Denscombe 2008: gan leathanach).

3.18 Anailís ar na sonraí

Ó thaobh na gceisteanna ar an tsuirbhé, deineadh anailísiú staitisticiúil ar fhreagraí na gceisteanna úd ag baint úsáide as an bpacáiste bogearraí SPSS (*‘Statistical Package for the Social Sciences’*). Is bogearra é SPSS a úsáidtear go minic i réimse na n-eolaíochtaí sóisialta chun tabhairt faoi anailísiú staitisticiúil; b’iad Dr Micheál Ó Drisleáin, Comhlacht Forbartha na nDéise agus an Dr Breandán Ó Caoimh (iar-léachtóir le Roinn na Tír Eolaíochta i gColáiste Mhuire gan Smál agus feitheoir Dochtúireachta an Taighdeora ag an am a bailíodh na sonraí) a dhein an obair seo. Maidir leis na tuairimí a nochtadh sna Tagairtí i lár an tsuirbhé, deineadh iad seo a chódú ar mhaithe le téamaí a aithint agus a chur le chéile, mar atá ráite ag Stake is é atá i gceist le códú ná: *‘sorting all data sets according to topics, themes, and issues important to the study’* (Stake 2004:151). Deineadh gach abairt a rangú chomh maith ó thaobh na dteangacha a úsáideadh sna freagraí toisc trasteangú agus débheascna a bheith ina dtéamaí lárnacha sa staidéar trí chéile. Mar chuid den anailísiú cáilíochta a deineadh ar na hagallaimh deineadh na trascribhinní a ath-léamh ar bhonn rialta ar mhaithe le téamaí a aithint agus deineadh códú agus anailísiú ar na hagallaimh an ath-uair i gcomhthéacs na dtéamaí seo.

3.19 Cúrsaí Eitice

Is cuma cén paradím atá in úsáid ag taighdeoir, ba cheart go mbeadh áit lárnach ag cúrsaí eitice mar chuid den bpróiseas pleanála taighde agus ní ceart féachaint ar mar athsmaoineamh nó mar ualach breise oibre (Mertens 2005:12). Tá dualgas ar thaighdeoirí a bheith macánta, ionraic agus trédhearcach ina gcuid oibre, mar a deireann Blaxter *et al* (2006:158), *‘the conduct of ethically informed social research should be a goal of all social researchers’*. Dá bhrí sin, lean an taighdeoir córas eitice Choláiste Mhuire gan Smál agus í i mbun an taighde seo agus cuireadh in iúl an claonadh a bhí innti go nádúrtha mar dhuine a rugadh agus a tógadh sa cheantar a bhí i mbun chaibidle sa taighde.

‘Constructivist researchers go one step further by rejecting the notion that there is an objective reality that can be known and taking the stance that the researchers goal is to understand the multiple social constructions of meaning and knowledge’

(Mertens 2005:14)

3.20 Conclúid

Tá an tuairim ann go mbíonn ar chainteoirí mionteangacha cinneadh a thógaint gach lá, nach mór, faoi pé acu teanga (Béarla, Gaelainn nó teanga eile) a úsáideann siad sna fóraim éagsúla ina mbíonn siad gach lá, dá bhrí sin ba dhoigh leat go mbíonn luach níos airde ag gabháilt le gach focal a úsáidtear sa mhionteanga nuair a déantar cinneadh ar leith í a úsáid. Bhí sé mar aidhm ag an taighdeoir san obair seo féachaint ar an mblaiseadh a bhíonn ar na focail a labhraítear sa phobal mionteanga seo agus ar an tábhacht a ghabhann leo dá bpobal urlabhra. Bhí sé d'ádh ag an taighdeoir tabhairt faoin taighde seo nuair a bhí tús á chur le próiseas pleanála teanga do Ghaeltachtaí na tíre seo ar mhaithe le todhchaí na gceantar seo a chinntiú – a dtodhchaí mar cheantar urlabhra mionteanga agus mar cheantar tuaithe araon. Chabhraigh na hionstraimí éagsúla a úsáideadh (suirbhé anaithnid agus agallaimh duine ar dhuine) chun na sonraí a bhailiú le saibhreas na sonraí úd a chinntiú agus anuas ar sin tá an taighdeoir den tuairim go dtaispeánann an leibhéal rannpháirtíochta agus an leibhéal dea-thola a léiríodh ó thús go deireadh an phróisis go raibh áthas ar dhaoine go raibh seans acu a dtuairimí a chur in iúl agus go n-eascródh dul chun cinn agus forbairtí praiticiúla as nochtadh na dtuairimí san. Dar le Berger & Luckmann, *'Language, which may be defined here as a system of vocal signs, is the most important sign system of human society'* (Berger & Luckmann 1966:51) agus tar éis na modhanna taighde atá luaite sa chaibidil seo a úsáid d'éirigh leis an taighdeoir tuilleadh eolais a aimsiú faoina bealaí ina mbaintear úsáid as an gcóras tábhachtach comharthaíochta seo sa tsochaí daonna. Léirigh torthaí an taighde go raibh go leor i gceist leis na roghanna teanga a thógann baill den bpobal teanga atá faoi chaibidil seo tráchtas seo; bhain úsáid teanga na ndaoine le stair, le traidisiún, le praiticúlacht, le mórtas agus le bród i meas an iliomad gnéithe eile.

'Everyday life, is above all, life with and by means of the language I share with my fellowmen'

(Berger & Luckmann 1966:51)

Caibidil 4: Creat Teoiriciúil an tSaothair

‘To every province according to the writing thereof, and to every people after their language, that every man should bear rule in his own house, and speak according to the language of his people’

(Leabhar Esther 1:22)

4.1 Réamhrá

Tá Miles, Huberman agus Saldana den tuairim go dtugann creat coincheapúil míniú do na príomhnithe a bheidh faoi chaibidil ag an taighdeoir (na heochairthosca, na hathrógá nó na constráidí) agus ar na nascanna agus gaolta a bhíonn mar cheangail eatarthu. Is féidir leo a bheith ‘*simple or elaborate, commonsensical or theory driven, descriptive or causal*’ (Miles et al 2014:20). Maidir le Creat Teoiriciúil, deirtear go bhfeidhmíonn sé mar

‘..the foundation of which the entire deductive research project is based – it is a logically developed, described and elaborated network of associations among the variables deemed relevant to the problem situation and identified through such processes as interviews, observations and literature review’

(Sekaran & Bougie 2009:81)

Déantar creataí a fhorbairt ag tús an taighde de ghnáth mar threoir don taighdeoir, deireann Sinclair go bhfuil creat teoiriciúil cosúil le léarscáil nó plean taistil:

‘When planning a journey in unfamiliar country, people seek as much knowledge as possible about the best way to travel, using previous experience and the accounts of others who have been on similar trips’

(Sinclair 2007:39)

Déanfaidh creat teoiriciúil an taighde seo cíoradh ar fhéiniúlacht chultúrtha, ar dhébhéascna agus trasteangú, ar ómós áite, ar mhuintearas áite, ar *habitus* agus ar shochtheangeolaíocht athraitheach i measc coincheapa eile; is é a bheidh á chíoradh anseo ná an gaol atá ag daoine lena gceantar, lena dteanga agus lena chéile. Má tugtar deiseanna agus roghanna do dhuine tá seans ann go mbeidh saol níos sona ag an duine agus tá sé maíte go gcuireann imeachtaí a tharlaíonn do dhaoine bac ar na roghanna atá ar fáil dóibh laistigh dá sochaithe féin ag amanna ar leith (Spence 2015: gan leathanach); i dtéarmaí an cheantair a bheidh á scrúdú agam, teastaíonn uaim an tionchar atá ag ómós áite ar mhuintir Ghaeltachta na nDéise. Tá gaol gairid idir teanga a úsáid agus páirt a ghlacadh sa tsochaí, sa mhéid is go bhfuil teanga mar chuid lárnach agus dhílis de shaol sóisialta an duine aonair, agus go bhfuil rannpháirtíocht sa tsochaí ina chuid dhílis den bpróiseas a bhaineann le ciall a dhéanamh as constráidí teangeolaíochta (Ochs 1996:409), is iad siúd pátrúin na siombal teangeolaíochta a úsáidtear sa ghnáthchaint agus

‘these patterns, known as linguistic constructions, come to take on meanings themselves - deriving partly from the meanings of the individual symbols but, over time, at least partly from the pattern itself’

(Tomasello 2006: 255)

Creideann Bakhtin go gcuirtear beocht agus anam i bhfocail sna comhthéascanna ina n-úsáidtear iad, agus ‘*each word tastes of the context and contexts in which it has lived its socially charged life*’ (Bakhtin 1981:293). Deirtear freisin gur ar mhaithe le cumarsáid a bhaintear úsáid as teanga – ní ar mhaithe le caomhnú/cur chun cinn teanga (Ní Riada 2013: gan leathanach) ach deireann Kramersch go bhfuil an teanga a úsáideann duine fite fuaite lena a gcultúr (Kramersch 1998:37). Tagann Gumperz & Cook-Gumperz le Kramersch nuair a deireann siad go mbíonn ról ag cumarsáid sa bhféiniúlacht sóisialta a chruthaíonn an duine dó/di féin: ‘*the role that communicative phenomena play in the exercise of power and control and in the production of reproduction of social identity*’ (Gumperz & Cook-Gumperz 1982:1). Go dtí deireadh na hOchtú hAoise déag, dar le Gade, bhí an dearcadh ann gur shíolraigh teanga ó neamh, ‘*of divine origin*’, agus nach raibh sé ar chumas daoine smacht a dh’fháilt ar teanga (Gade 2003:430). Ba é an fealsúnaí Gearmánach, Johann Gottfried Herder a nocht an tuairim go mb’fhéidir go raibh níos mó i gceist le teanga ná bealach chun gur féidir le daoine cumarsáid a dhéanamh lena chéile. Bhí sé den tuairim go raibh teanga áirithe ag daoine áirithe agus go raibh an teanga úd mar chuid lárnach dá bhféiniúlacht – ‘*as the genius of a particular people and a part of their essential identity*’ (Gade 2003:430). Sa mbliain 1791 níor aontaigh Herder le cinneadh an Impire Joseph II, Impire Habsburg, teanga oifigiúil amháin a chur i bhfeidhm ina Impireacht agus chum sé an ‘*comhrá*’ a bheadh eatarthu faoin ábhar conspóideach seo:

‘Has a people, especially an uncultivated people, anything more dear than the language of their fathers? In it lives its entire wealth of thoughts about tradition, history, religion and principles of life, all its heart and soul. To take from such a people their language or debase it amounts to taking from them their only immortal property, which passes from parents to children’

(Pearson 2011:389)

De réir Hipitéis Sapir-Whorf, tá smaointe áirithe ag an duine aonair in aon teanga amháin nach féidir leo a nochtadh ach amháin sa teanga sin. Pléann réimse na hantraipeolaíocht teangeolaíochta (Ahearn 2012:xi) leis an idirghníomhaíocht idir teanga agus an saol sóisialta ar mhaithe le tuiscint a dh’fháilt ar ról na teanga agus ar áiseanna séimeolaíochta eile sa tsochaí – baineann séimeolaíocht le staidéar na gcomharthaí agus na siombal á úsáidtear gach lá; go háirithe laistigh de theangacha nádúrtha agus de theangacha cumtha. Áitíonn Ahearn go bhfuil níos mó i gceist le teanga ná díreach modh cumarsáide neodrach amháin idir daoine nuair a deireann sí:

‘Language is inherently social. It is not just a means through which we act upon the social world; speaking is itself a form of social action and language is a cultural resource available for people to use’

(Duranti 1997:2)

Sa chás go mbraitheann gach idirghníomhú sóisialta ar theanga, teanga scríofa nó labhartha, atá briathartha nó neamhbhriathartha, beidh sé mar aidhm ag an staidéar seo imscrúdu a dhéanamh ar na cúiseanna a bhaineann leis an rogha shochtheangeolaíoch atá á dhéanamh ag ceantar tuaithe ar chósta oirdheiscirt na hÉireann, .i., chun leanúint ar aghaidh ag úsáid na Gaelainne sa phobal. Cad iad na roghanna atá á dhéanamh ag an bpobal seo: – feidhmiúlacht reatha na teanga; cathain, dé chúis agus conas a úsáidfear í, cinntí atá déanta ag lucht a labhartha, an ról atá ag an teanga i bhféiniúlacht an phobail; na cúiseanna a bhaineann lena húsáid (freagairt iarchoilíneach/freagra ar dhomhandú, braistint chomhuintearais, féiniúlacht chultúrtha), mar aon le pátrúin a aithint a bhaineann le hathrú teanga agus le héagsúlacht teangeolaíochta laistigh den bpobal.

Glaotar Domhandú ar an tslí ina bhfuil nasc níos mó ná ariamh idir na próisis eacnamaíoch, pholaitíochta, shóisialta agus chultúrtha – tá caidreamh sóisialta agus idirbhearta eacnamaíochta ag tarlú níos minicí ar scála idir ilchríocha agus aithnítear an chruinneog anois mar eintiteas tíreolaíochta so-aitheanta:

‘Globalisation – the economic, political, social and cultural processes whereby places across the globe are increasingly interconnected – social relations and economic transactions increasingly occur at the intercontinental scale and the globe itself comes to be a recognizable geographical entity’

(Crang et al 2005:36)

Léiríodh an tuairim go bhfuil feiniméan an domhandaithe ann leis na céadta bliain ach lenár linn féin go bhfuil luas tagtha ar scála agus ar fhairsingeacht trédhreachacht shóisialta, pholaitiúla agus eacnamaíochta, ag imirt tionchair ar agus ag déanamh difríochta don sochaí ar gach leibhéal dá réir, deireann Coupland nach coincheap nua é;

‘It is in the phenomenal expansion of transnational, global mobility and in the massively increased intensity of commercial and cultural exchange and exploitation that we find a warrant for conceiving of globalization as ‘something new’

(Coupland 2010:5)

Bheadh sé tábhachtach agus úsáideach an staidéar seo, mar aon leis na torthaí a eascraíonn as, a lonnú laistigh de réimse na sochtheangeolaíochta maidir leis an mbealach ina ndeileálann teangacha, traidisiúin agus cultúir mhionlacha le hathruithe domhanda cosúil le domhandú, .i., conas mar a sháraigh an Ghaelainn teacht an Bhéarla i bpócaí áirithe tuaithe agus nár sháraigh sí an Béarla i gceantracha tuaithe eile. Leagann Ó Laoire béim ar thábhacht na teanga mar ‘*an suíomh ina bhfuil cuid mhaith de bhuntuisicintí aon chultúir neadaithe*’ (Ó Laoire 2016:3).

D’fhéadfadh torthaí an staidéir seo cabhrú le pleanáil soch-eacnamaíoch/chultúrtha agus teanga sa todhchaí a chinnteodh ní hamháin go mairfeadh mionteangacha agus traidisiúin an domhain ach go dtiocfadh feabhas orthu. Tá Bastardas-Boada den tuairim, áfach, go

bhfuil níos mó feasachta á léiriú maidir le héagsúlacht dhaonna, chultúrtha agus teangacha mar thoradh ar an gcumarsáid agus ar an idirspheáchas méadaithe atá tarlaithe de bharr an domhandaithe (Bastardas-Boada 2001:1), aontaíonn Fishman nuair a deireann sé *'its scope seems to foster the need for more intimate local connections among many individuals'* (Fishman 2001 – gan leathanach).

Deir Segrott go bhfuil bunús maith leis an gcoincheap maidir le tábhacht na teanga san aois nua-aimseartha i gcruthú féiniúlachtaí ag scálaí tíreolaíochta éagsúla agus leis an gcomhcheangal a déantar idir teanga ar leith agus críoch náisiúnta teorantach ar leith (Segrott 2001:282). Go deimhin nuair a bunaíodh Saorstát na hÉireann ba shiombal lárnach í an Ghaelainn den gcoimhlint náisiúnach agus dá bhrí sin cuireadh bearta ar bun chun a stádas mar theanga phobail a bhunú agus a bhuanú. Bhí an chosúlacht ann fiú gur cheap Éamon de Valera é féin go raibh cothú na teanga níos tábhachtaí ná neamhspleáchas náisiúnta na hÉireann: *'Ireland with its language and without freedom is preferable to Ireland with freedom but without its language'* (Neville 2007:117), tagann sé seo le ráiteas de chuid Charlemagne (Impire na Rómhánach 800-814) a bhí den tuairim: *"To have another language, is to possess a second soul"*. Dá bhrí sin ba mhaith liom an ról atá ag teanga na Gaelainne i mbunú féiniúlacht chultúrtha an phobail beag tuaithe seo a chíoradh. Mar atá ráite cheana anseo, chinn an teangeolaí Eilbhéiseach Ferdinand de Saussure nach raibh in aon teanga ach cánúint gur bronnadh feidhmeanna oifigiúla uirthi (Verdoodt 1991:64); dhein sé idirdhealú chomh maith idir *langue* (córas rialaithe na teanga) agus *parole* (úsáid na teanga ag duine áirithe). Ceapann Noam Chomsky, oideachasóir agus teangeolaí, gur canúintí iad gach teanga de theanga amháin, an teanga dhaonna:

‘The system of principles, conditions, and rules that are elements or properties of all human languages not merely by accident but by necessity...the essence of all human language’
(Chomsky 1975:29)

Dhiúltaigh daoine eile cosúil leis an síocanailísí ón bhFrainc, Jacques Lacan, den tuairim nach raibh i dteanga ar bith ach bealach chun eolas a iompar ó dhuine go duine, nuair a deireann sé go bhfuil sé ar chumas na teanga rudaí eile a rá sa bhreis ar mhalartú faisnéise agus go mbaineann teangacha úsáid as daoine ar an tslí chéanna ina mbaineann daoine úsáid as teangacha:

‘Each time a man speaks to another in an authentic and full manner, there is, in the true sense, transference, symbolic transference – something takes place which changes the nature of the two beings present’
(Lacan 1953-54:109)

Mar atá ráite ag an bhfealsúnaí Gearmánach Gadamer:

‘Linguistic tradition is tradition in the proper sense of the word – i.e. something handed down. It is not just something left over, to be investigated and interpreted as a remnant of the past. What has come down to us by way of verbal tradition is not left over but given to us, told us—whether through direct retelling, in which myth, legend, and custom have their life, or through written tradition, whose signs are, as it were, immediately clear to every reader who can read them³²’

(Gadamer 1989:408)

Teoiric na nGníomhartha Cainte

Sa tslí chéanna, le teacht **Theoiric na nGníomhartha Cainte** inar tugadh aitheantas don ról atá ag gníomhartha cainte léargas a thabhairt ar chumas na teanga rudaí eile a dhéanamh seachas feidhmiú mar bhealach chun cur síos a dhéanamh ar an saol (Green 2016:1), tháinig coincheap an Taibhitheachais chun solais. Eascraíonn an téarma as an saothar faoi Theoiric na nGníomhartha Cainte sa ghnáth-theanga ón bhfealsúnaí J. L. Austin a d’aithin go raibh fothacar áirithe gníomhartha cainte mar rud taibhitheach; sa mhéid is go ndéanann siad rudaí ina ndearbhú nó ina gcaint. Ní hamháin go ndéanann siad cur síos ar chúrsaí nó ar rudaí, cuireann siad i gcrích na rudaí go ndéanann siad cur síos orthu (Mills 2013:325). Ina saothar ar an ngaol idir inscne agus féiniúlacht, áitíonn Judith Butler:

‘Gender proves to be performative—that is, constituting the identity it is purported to be. In this sense, gender is always a doing, though not a doing by a subject who might be said to preexist the deed’

(Butler 1990:25)

Taibhitheachas

Ag tógaint dearcadh Butler ar **Taibhitheachas** san áireamh, deireann Pennycook gur féidir é a thuiscint mar an bealach ina ndéanann daoine gníomhartha féiniúlachta mar shraith leanúnach de léirithe shóisialta agus chultúrtha seachas mar léiriú de réamh-fhéiniúlacht (Pennycook 2004:8). Más rud taibhitheach í teanga agus sa chás go bhfuil feidhm níos mó aici ná mar mhodh faisnéise ag teangacha, teastaíonn uaim an ról atá ag an nGaelainn i nGaeltacht na nDéise sa lá atá inniu ann a fhiosriú. Is féidir an teangeolaíocht a shainiú mar staidéar eolaíoch ar theanga³³ agus déantar sochtheangeolaíocht a shainiú mar staidéar a déantar ar theanga i gcomhthéacs an tsochaí.

‘Sociolinguistics involves the study of correlations between linguistic variables (e.g. the precise phonetic quality of a vowel, or the presence or absence of a certain element in a construction) and non-linguistic variables such as the social class of speakers, their age, sex, etc’

(Matthews 2014:374)

---

³² Hans-Georg Gadamer. *Truth and Method*. (New York: Continuum 1989)

³³ *The scientific study of language and its structure, including the study of grammar, syntax, and phonetics*
<http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/linguistics>

Aontaíonn Ahearne nuair a deireann sí gur rud ilfheidhmeach í an teanga agus go mbaineann an teanga amach níos mó ná tagairt a dhéanamh do nithe nó d'imeachtaí. Tríd na teangacha a úsáidtear gach lá cuirtear mothúcháin, tuairimí agus dearcthaí in iúil, bídis dearfach nó diúltach, déantar bannaí sóisialta a dhaingniú nó a ghearradh agus pléitear an teanga í féin; i gcomhthéacs an taighde seo is mian leis an taighdeoir a dh'fháilt amach conas a labhrann teanga na Gaelainne trí phobal Gaeltachta na nDéise.

Habitus

Tagann an focal *Habitus* ón Laidin ó dhúchas agus tagraíonn sé don ghnáth-chuma, riocht nó staid atá ag duine, baineann an socheolaí Pierre Bourdieu úsáid as an téarma chun a mhíniú nach bhfuil an tsochaí faoi cheangal ag rialacha amháin ach faoina nósanna chun gníomhú ar bhealaí áirithe feadh línte dea-shainithe –

‘...system of acquired dispositions functioning on the practical level as categories of perception and assessment or as classificatory principles as well as being the organizing principles of action’

(Bourdieu 1990:12-13)

Glaonn sé córas diúscairtí ar an gcoincheap seo atá go smior i ndaoine trí shóisialú ina luathbhlianta agus míníonn sé gurab é an toradh atá ar seo ná claonadh neamh-chomhfhiosach agus fadtéarmach i dtreo ghníomhartha agus phátrúin de thomhaltas cultúrtha: ‘*habitus is laid down in each agent by his earliest upbringing*’ (Bourdieu 1977:81). I gcomhthéacs na teanga, áitítear go mbíonn tionchar ag *habitus* ar shainmhíne, ar ghníomhartha, ar ghothaí agus ar chleachtais shóisialta an chainteora ar bhonn laethúil, bíodh sin mar atá is féidir leis na cleachtais seo an teanga a athrú chomh maith dar leis. Mar a deireann Ahearne: ‘*Habitus refers to how we are predisposed to think and act in certain ways because of how we have been socialised*’ (Ahearne 2012:24). De réir Ochs glaoitear sóisialú teanga ar an bpróiseas a bhaineann le sóisialú páistí agus daoine eile trí úsáid teanga, mar chuid den sóisialú seo foghlaimítear conas teanga a úsáid ar bhealach suntasach, cuí agus éifeachtach:

‘An important premise of language socialization research is that language socializes not only through its symbolic content but also through its use, i.e., through speaking as a socially and culturally situated activity’

(Ochs 1996:408)

Ag iarradh sainmhíniú a thabhairt ar antraipeolaíocht teangeolaíoch, leagann Duranti béim ar an tábhacht a bhaineann le hiompar agus le gníomhú sóisialta cainteoirí laistigh dá líonraí sóisialta agus nósanna teanga á fhorbairt acu:

‘Linguistic anthropologists see the subject of their study, that is the speakers, first and above all as social actors, that is, members of particular, interestingly complex, communities, each organized in a variety of social institutions and through a network of intersecting but not necessarily overlapping sets of expectations, beliefs and moral values about the world’

(Duranti 1997:2)

Maíonn Manuel Castells gur ‘*network society*’ atá sa tsochaí comhaimseartha ina bhfuil muintearas éifeachtach tar éis bogadh ó shochaithe sibhialta na náisiún agus na stát go pobail fhéiniúlachta atá atógtha agus cosantach (Castells 1997: xvii); baineann Cloke úsáid as an téarma ‘*tógáil shóisialta*’ chun cur síos a dhéanamh ar an tslí ina chruthaítear ceantracha tuaithe: ‘such that ‘the importance of the ‘*rural*’ lies in the fascinating world of social, cultural and moral values that have become associated with rurality, rural spaces and rural life’ (Cloke, 2006: 21). Ní mhaireann tógáil dá leithéad ach amháin in aigne nó i samhlaíocht na ndaoine dar leis. An rud atá tugtha le fios anseo, dar le Nance, ná go bhfuil sé níos deacra sa saol nua-aimseartha glacadh le haon smaoineamh, le haon choincheap nó le haon ní gan cheist, de bharr tosca éagsúla cosúil le breis soghluaiseachta agus teagmháil le cultúir éagsúla, mar aon leis an meath atá tagtha ar institiúidí traidisiúnta sa tsochaí, bíonn ar dhaoine roghanna leanúnacha a dhéanamh dóibh féin:

‘In the modern world it is increasingly difficult to accept anything as ‘given’. Increased mobility and contact with different cultures, coupled with the decline of traditional religious and other institutions has led to a continual process of making choices. Faced with a continual stream of new information we have learnt to accept that the new ‘way of doing things’ is continually negotiating change’

Más fíor do Yuval-Davis, go ‘mbaineann’ daoine ar go leor bealaí éagsúla agus le go leor nithe éagsúla, ‘*belonging is about emotional attachment, about feeling ‘at home*’, i measc nithe eile dar léi (Yuval-Davis 2006:197) agus sa chás gur gníomh féin-aitheantais é, bhí sé mar aidhm agam a fháil amach dé chúis go gceapann daoine sa phobal seo go mbaineann siad leis an togáil sóisialta seo, agus cén ról atá ag an teanga lena gceangailt leis an *habitus* atá roghnaithe acu.

Sochtheangeolaíocht Athraitheach

Díríonn **Sochtheangeolaíocht Athraitheach** ar an athrú sóisialta i gcanúintí agus déantar cíoradh ar struchtúr an athruithe seo, sa staidéar seo, seachas díriú ar chanúintí laistigh de theanga amháin, ba mhaith liom díriú ar an ngaol atá idir dá theanga éagsúil, .i. Gaelainn agus Béarla, sa phobal seo. Glaoitear ‘*Patriarch of Variationist Linguistics*’ ar Louis Gauchat, a thuigeann go mbaineann daoine úsáid as athróga difriúla ag braith ar an gcomhthéacs sóisialta ina bhfuil siad rannpháirteach (Chambers et al 2008:221), ar cheann de bhunthuirimí na sochtheangeolaíochta athraitheach ná go mbraitheann tuiscint ar teanga ar thuiscint ar phróisis inathraithe, agus nach bhfuil an athróg a fheictear ar gach leibhéal den teanga randamach. Deireann Eckert gur deineadh taighde i réimse na

sochtheangeolaíochta athraitheacha i dtrí chéim³⁴ agus go mbaineann gach céim le gné áirithe de choincheap na féiniúlachta (Eckert 2012: gan leathanach). Tá Sochtheangeolaíocht Athraitheach tógtha suas níos mó le próiseas ná le míniú, agus níos buartha faoin idirghníomhaíocht idir ann idir na córais theangeolaíochta agus shóisialta:

‘Variationist sociolinguistics is interested in accounting for linguistic variation and change, at least partly as a product of the social distribution of language varieties. It is, therefore, less concerned with meaning as process, and more concerned with the interaction of linguistic and social systems’

(Heller 1984:46)

D’fheidhmigh an staidéar a dhein Louis Gauchat ar mhalartú teangeolaíochta i mbaile Charmey san Eilbhéis mar réamhtheachtaí do shaothar William Labov³⁵ (a dhein iarracht an gaol atá idir teanga, an duine aonair agus an pobal a bhunú) (Hazen 2011:25) a deineadh i Martha’s Vineyard agus Nua Eabhrach sna Stáit Aontaithe agus áitíonn sé nach féidir iompar teanga daoine aonair a thuiscint gan eolas faoina pobail lena mbaineann siad:

‘It is generally considered that the most consistent and coherent system is that of an idiolect. We find an increasing number of alternations, which are due to stylistic or cultural factors or changes in time – and these are external to language, not a part of linguistic structure’

(Labov 1966: 4)

Go deimhin, deireann Labov gurab é Gauchat an chéad duine a dhein staidéar ar athrú teanga a chur ar bun agus go raibh an staidéar a dhein sé i Charmey: ‘*full of astonishing insights and observations, including the first said finding that women are the leaders of language change*’ (Labov 1966:12-13).

Débhéascna

Is é an teangeolaí Ferguson a chruthaigh an téarma **débhéascna**: ‘*in many speech communities two or more varieties of the same language are used by some speakers under different conditions*’ (Ferguson 1959:232). Glactar go forleathan go dtagann an téarma déabhéascna ón bhfocal Gréigise *Dio* agus *Glossia* (ó *glossa* nó teanga (Gkaragkouni 2009:28). Is é *διγλωσσία* an leagan Gréigise a thagraíonn d’úsáid dhá theanga agus dhá

³⁴ **First Wave** William Labov initiated the first wave of quantitative studies of variation with his monumental work, *The Social Stratification of English in New York City*. The studies in this tradition use survey and quantitative methods to examine the relation between linguistic variability and major demographic categories (class, age, sex class, ethnicity).

Second Wave The second wave of variation studies employs ethnographic methods to seek out the relation between variation and local, participant-designed categories and configurations. These commonly give local meaning to the more abstract demographic categories outlined in the first wave. **Third Wave** Building on the findings of the First and Second Waves of variation studies, the Third Wave focuses on the social meaning of variables. It views styles, rather than variables, as directly associated with identity categories, and explores the contributions of variables to styles. In so doing, it departs from the dialect-based approach of the first two waves, and views variables as located in layered communities. Since it takes social meaning as primary, it examines not just variables that are of prior interest to linguists (e.g. changes in progress) but any linguistic material that serves a social/stylistic purpose. And in shifting the focus from dialects to styles, it shifts the focus from speaker categories to the construction of personae. (<https://web.stanford.edu/~eckert/thirdwave.html>)

³⁵ Labov, W., *The Social Motivation of a Sound*, *Word*, Journal of the International Linguistic Association, 01/1963, Volume 191
Labov, W., *The Social Stratification of English in New York City*. Washington, D.C.: Center for Applied Linguistics, 1966.

theanga amháin (Baker 2001:44). Úsáidtear an téarma seo chun cur síos a dhéanamh ar shuíomh teanga ina bhfuil dhá fhoirm den teanga chéanna ag maireachtáil i gcomhthráth agus a chomhlíonann feidhmeanna difriúla in aon sochaí nó in aon phobal cleachtais³⁶ (Eckert and McConnell-Ginet 1992:464).

Trasteangú

Téann sé lámh le lámh le coincheap teangeolaíoch eile i bpobail mhionteanga an domhain sa lá atá inniu ann, is é sin coincheap an Trasteangaithe ina mbaintear brí agus míniú as an tsaol trí úsáid chomhthreomhar a bhaint as dá theanga éagsúil: *‘Translanguaging is the process of making meaning, shaping experiences, gaining understanding and knowledge through the use of two languages’* (Baker 2011:313). Tugann Fishman sainmhíniú níos leithne ar dhébhéascna nuair a thugann sé le tuiscint go maireann débhéascna nuair a bhaintear úsáid as teanga amháin i réimsí áirithe agus nuair a bhaintear úsáid as teanga nó dhó eile do réimsí eile: *‘the stable existence of two or more complementary and non-conflicting idioms used for contact within the same group’* (Fishman 1967- gan leathanach).

Deireann Laponce gur sampla maith é débhéascna de chomhoibriú, seachas coimhlint idir dhá mhodh cainte, tá sé den tuairim nuair nach bhfuil mionteanga in úsáid a thuilleadh mar theanga chumarsáide foriomlán laistigh de phobal áirithe ina labhraítear an teanga sin, go mbaintear úsáid as teanga níos cumhachtaí i réimsí áirithe agus go bhfuil úsáid na mhionteanga teoranta do réimsí úsáide nach bhfuil in iomaíocht leis an mórtheanga (Laponce 2004:21). Bíodh sin mar atá, tugann Bhabha le tuiscint go mbaineann féiniúlacht chultúrtha le malartú leanúnach léirithe cultúrtha as a síolraíonn, uaireanta, aitheantas do dhifríocht chultúrtha – is féidir leis an spás atá idir an ‘cóilíneach’ agus na ‘cóilínithe’ claochlú mar ‘híbrid’ nó mar mheascán mearaí as a dtagann míniú cultúrtha nua:

‘The representation of difference must not be hastily read as the reflection of pre-given ethnic or cultural traits set in the fixed tablet of tradition. The social articulation of difference, from the minority perspective, is a complex, on-going negotiation that seeks to authorize cultural hybridities that emerge in moments of historical transformation’

(Bhabha 1994:2)

Ba é an measúnú deiridh a bhí ag CILAR (Committee on Language Attitudes Research) bunaithe i 1970 chun cíoradh a dhéanamh ar réim de thacaíocht an phobail do bheartas teanga an stáit (Ó Riagáin 1997) ná nach raibh úsáid teanga in Éirinn bunaithe ar réimsí ach ar líonraí, i.e., níor baineadh úsáid as Gaelainn agus Béarla do chúiseanna difriúla;

³⁶ “an aggregate of people who come together around mutual engagement in an endeavor. Ways of doing things, ways of talking, beliefs, values, power relations—in short, practices, emerge in the course of this mutual endeavor” (Eckert and McConnell-Ginet 1992:464).

gur bhraith rogha teanga an duine ar na daoine go rabhadar ag caint leo. I gcomhthéacs na teagmhála idir teangacha, iompú teanga agus athrú teanga theastaigh uaim a fháil amach cad iad na réimsí ina úsáidtear an Ghaeilinn sa phobal seo i 2015.

‘As a very basic starting point, identity is the human capacity – rooted in language – to know ‘who’s who’ (and hence ‘what’s what’). This involves knowing who we are, knowing who others are, them knowing who we are, us knowing who they think we are, and so on...’
(Jenkins 2008:5)

Deireann sé chomh maith gur rud iltoiseach í féiniúlacht atá ag athrú de shíor, agus tugann Easthope cur síos ar thrí dioscúrsa acadúil a thugann aghaidh ar fhéiniúlacht (sochstairiúil, socheolaíoch agus tíreolaíoch)

‘The first is the sociohistorical discourse of the changing nature of identity and the rise of reflexive individualism in late-modern times. This discourse holds that we are moving away from (rooted) identities based on place and toward (routed) hybrid and flexible forms of identity. The second is the sociological discourse of hybrid and relational identities, which provides support for the claim that identities are incomplete. The third is the geographical discourse of identification with place, which points to the continued importance of attachment to place in shaping our identities’

(Easthope 2009:62)

Ag labhairt faoi fhéiniúlacht sa chomhthéacs iarchoilíneach, tá Rassool den tuairim go ndéantar steiréitíopaí eitneacha/cultúrtha aontoiseacha go minic as daoine a chuirtear faoi chois ag cumhacht coilíniúcháin. Go stairiúil, bíonn ról mór ag cur i bhfeidhm na teanga cóilíneacha agus i gcur i bhfeidhm na tuairime go raibh luach níos airde ag teanga agus cultúr an choilínithe agus an lámh in uachtar ag an gcultúr sin dá bharr, an Béarla i gcás na hÉireann, i gcruthú an mhórchéannais seo:

‘Peoples subordinated to the colonizing power were invariably reduced to one-dimensional cultural/ethnic/national stereotypes, their identities seen as mutable only in terms of their desire to approximate the ‘superior’ standards of metropolitan culture-its preferred ways of being, its ways of seeing, its ways of knowing. Historically the imposition of the colonial language has played a major part in shaping this hegemony’

(Rassool 2004:200)

Nuair a smaoinítear ar choilíniú, smaoinítear ar staid ina mbíonn forlámhas polaitíochta agus eacnamaíochta ag pobal amháin ar phobal eile (Mufwene 2002:162), go deimhin, deireann Mufwene go bhfuil úsáid á bhaint as an téarma ‘coilíniú’ mar fhochiall diúltach sa díospóireacht reatha ar theangacha atá i mbaol chomh maith. Deireann sé go bhfuiltear ag cur síos ar mhórtéangacha na hEorpa mar ‘*killer languages*’ (Mufwene 2002:164). I gcomhthéacs na Gaelainne, deireann Ó Murchú go bhfuil débhéascna Gaelainne-Béarla in Éirinn ón tréimhse iar-Normannach, agus nuair a thógtar meath na Gaelainne san áireamh, sa lá atá inniu go bhfuil an Ghaeilinn a labhraítear sa Ghaeltacht agus sa

Ghalltacht ag teacht le chéile go tapaidh le koine³⁷ uirbithe i measc cainteoirí d'ardchaighdeán mar thoradh ar an gcoinbhéirseacht seo. Áitíonn Ó Riagáin go raibh iarmhairtí fad-téarmacha ag concas na Breataine ar Éireann ar dháileadh an dá theanga i sochaí na hÉireann, agus gur baineadh a gcuid talún de mhóruaisle na hÉireann mar thoradh ar an gconcas seo. Cuireadh aicme nua ó Shasana i gceannas, rud a chabhraigh go mór leis an iompar teanga ó Ghaelainn go Béarla a scaip i dtreo an iarthair, ó uirbeach go tuaithe (Ó Riagáin 2007:371). Tháinig luas ar an meath seo agus ar bhogadh tomhaiste na Gaelainne i dtreo na gceantracha imeallacha sa naoú haois déag (Ó Murchú 1988:243). Bhí an suaitheadh coilíneach idir 1916 agus Neamhspleáchas mar chuid den phróiseas chun samhlaíocht náisiúnta a chruthú, ag sainiú *Éireannachais* agus an tír ag teacht amach faoi scáth cóilíneachta na Breataine (O'Brien 2002:16). Bhain Gluaiseacht an Neamhspleáchais úsáid as idé-eolaíocht na Gluaiseachta Athbheochana Teanga, dá bhrí sin nuair a aimsíodh neamhspleáchas i 1922 shocraigh an Rialtas nua iar-Réabhlóide ar iarrachtaí a dhéanamh an Ghaelainn agus a pobal labhartha araon a athbheochanú mar atá ráite cheana anseo. Cuireadh tús leis an misean seo in ainneoin nár admhaigh ach 18% den daonra gur chainteoirí dúchasacha iad i nDaonáireamh 1911 agus go raibh próiseas fada meath na Gaelainne ó phríomhtheanga labhartha na tíre sa Séú hAois Déag ag leanúint gan staid gan staonadh de réir dealraimh. Deineadh é seo dar le Mac Giolla Chríost toisc gur cheap an Rialtas gurab iad na ceantair Ghaeltachta foinse an Ghaelachais san Éire neamhspleách nua (Mac Giolla Chríost 2005:103), tá Ó Tuathaigh an-chriticiúil faoin seasamh seo toisc gur tugadh neamhaird ar fhírinne an scéil sna ceantair seo ar mhaithe le hídéalú a chruthú don stáit nua:

‘An idealisation of rural life, of ‘traditional’ lifestyles in the Gaeltacht, an implicitly anti-industrial bias; an extraordinarily static vision of Gaeltacht society, timelessly in tune with the elemental values of the Irish people; the repository of the linguistic elixir of Irish nationhood; a vision encapsulated in the phrase ‘tobar fíor-ghlan na Gaeilge’ – the uncontaminated well-spring of the national language, from which the rest of the country could continue to draw sustenance’

(Ó Tuathaigh 1990:11)

Beagnach céad bliain níos déanaí ó bhunú an stáit is féidir a admháil gur féidir maireachtáil sa tír seo gan Gaelainn a bheith ag duine; léiríonn staitisticí an daonáirimh gur mionteanga í an Ghaelainn go bunúsach in ainneoin a stádas mar chéad theanga oifigiúil an stáit.³⁸ I nDaonáireamh na hÉireann 2011, mar fhreagra ar an gceist ‘An bhfuil tú in ann Gaeilge a labhairt?’ d’fhreagair líon iomlán de 1.77 milliún go raibh Gaelainn ar

³⁷ ‘A koine language is the “inner-dialectal” variation of a language. A language with numerous dialectal variations sometimes develops a common form through consensus, a form understandable by all speakers of the different dialects’ - Michel Launey & Alain Kihm (2009) ‘Creoles, Pidgins and Koinés’ – gan leathanach

³⁸ Article 8 - 1. The Irish language as the national language is the first official language (Bunreacht na hÉireann 1937).

a dtoil acu (41.4% d'fhreagróirí), ach ón uimhir seo ní dúirt ach 77,185 go labhrann siad an Ghaelainn gach lá lasmuigh den gcóras oideachais. Tá na cúiseanna a ghabhann le meath na Gaelainne sonraithe go maith ach b'fhéidir go raibh agus go bhfuil fachtóirí eile i gceist chomh maith, mar shampla deireann Warren gur táirgí nó torthaí iad na ceantair Ghaeltachta in Éirinn sa lá atá inniu ann ar imeachtaí stairiúla áirithe, forlámhas coilíneach ach go háirithe³⁹: *'the geographical concentration of Irish-speaking communities in the Gaeltacht is a product of both demographic and political change'* (Warren 2012:10).

Dátheangachas

Tugtar sainmhíniú ar an **dátheangachas** mar inniúlacht duine níos mó ná teanga amháin a labhairt, ach tá sé tábhachtach gnéithe sóisialta an dátheangachais a thuiscint chomh maith. Tá an tuairim ann go bhfuil an dátheangachas sóisialta anois i gceannas i bpobail mhiontheangacha agus dá bhrí sin go bhfuil dlús na gcainteoirí dúchasacha á creimeadh sa Ghaeltacht faoi láthair, má cheaptar nach bhfuil feidhm ar leith ag teanga, stopfaidh a pobal urlabhra á húsáid dar leis. Deireann Haugen gurab ionann teangacha agus nithe beo a bhraitheann ar úsáideoirí chun iad a choimeád beo:

'Languages were born and died, like living organisms. They had their life spans, they grew and changed like men and animals.....New species evolved in the course of their 'progress,' often as a result of competition which ensured the survival of the fittest'

(Haugen 1972:325)

Ag tógaint ráiteas Haugen san áireamh, más margadh teanga atá ann bhí sé mar aidhm ag an taighdeoir sa staidéar seo de chúis go gceapann pobal beag tuaithe ar chósta Oirdheiscirt na hÉireann go bhfuil luach fós ag baint leis an mionteanga seo. Deireann Kumar Das go dtugann coincheap an mhionlaigh íomhá de dhaoine beagdheise, atá faoi chois agus géilliúil chun cuimhne, daoine a chaill amach ar fhorbairt agus ar dhul chun cinn (Kumar Das 2004: 2). Áitíonn tuarascáil ón Aontas Eorpaigh faoi mhionteangacha⁴⁰ *'the concept of minority by reference to language groups does not refer to empirical measures, but rather to issues of power'* (Nelde et al, 1996:1).

Ag tógaint san áireamh na dúshlán atá ag mionteangacha sa lá atá inniu ann agus iad ag dul san iomaíocht lá i ndiaidh lae d'úsáideoirí le teangacha móra an domhain cosúil le Béarla, le Spáinnis agus le Sínis is léir go bhfuil leibhéal tacaíochta fós ag na teangacha seo i measc phobail éagsúla mórthimpeall na cruinne ach iad sásta a dteangacha féin a

³⁹ 'Irish-speaking Ireland is a product of the political, economic and cultural dominance of English, not just in its historical form as the language of colonialism, but also in its current form as the language of global neo-liberal dominance'

⁴⁰ Nelde, P., et al. (1996) *Euromosaic: The production and reproduction of the minority language groups in the European Union*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

úsáid in éineacht le teanga iasachta. Tá an tuairimíocht ann gur comhartha den laigeacht atá tagtha ar mhionteangacha, ó thaobh úsáide agus seachadtha de, iad feiniméin teangeolaíochta cosúil le trasteangú agus débhéascna ach tá an taighdeoir den tuairim, i gcás an cheantair atá faoi chaibidil sa tráchtas seo, go léiríonn na feiniméin seo an tiomantas atá sa phobal seo dá stair, dá dtraidisiúin agus dá n-oidhreacht mar aon le tuiscint ar an domhan nua-aimseartha ina maireann siad. Is pobal iolraíoch é pobal na hÉireann anois agus é athraithe ó bhonn le tríocha bliain anuas mar thoradh ar ghluaiseachtaí daonra agus ar dhaoine a bhog go hÉireann chun cónaithe mar a bhog muintir na hÉireann thar lear le blianta fada anuas. Dá bhrí sin tá comhdhéanamh phobal Gaeltacht na nDéise athraithe go mór chomh maith agus mar sin is gá don bpobal gach iarracht a dhéanamh fáilte a chur roimh na baill nua seo den bpobal agus ag an am gcéanna a mbunthréithe mar phobal Gaeltachta a choimeád agus a threisiú.

Caibidil 5: Rogha an Phobail i leith úsáid na Gaelainne sa tsochaí

5.1 Réamhrá

‘An important premise of language sociolinguistic research is that language socialises not only through its symbolic content but also through its use, i.e. through ‘speaking’ as a socially and culturally situated activity – ‘using language meaningfully, appropriately and effectively’

(Ochs 1996: 408)

Sa ráiteas anseo thuas léirítear an tábhacht a bhaineann leis an taighde sochtheangeolaíochta, i gcás an taighde atá idir lámha sa tráchtas seo, theastaigh ón taighdeoir a fháil amach dé chúis go bhfuil pobal tuaithe ar leith ag fás agus ag forbairt in oirdheisceart na tíre. Deireann Llamas et al gur uirlis chumhachtach í an teanga ina féidir le duine ‘*persona*’ ar leith a chruthú, is féidir le teanga feidhmiú mar ghné chomónta chun daoine a thabhairt le chéile nó tá ar chumas teanga a mhalairt a bhaint amach agus deighilt a chruthú idir daoine (Llamas et al 2007:2). Tá Coluzzi den tuairim nach bhfuil aon teanga níos gránna, le níos lú éifeachtachta nó níos measa ná a chéile agus go bhfuil gach teanga go maith in ann riachtanais uile a gcainteoirí a chomhlíonadh (Coluzzi 2009:41), mar atá ráite ag Wiley:

‘as codes, all languages and varieties of languages are adequate in allowing their speakers to attribute meaning, to attribute meaning, to represent logical thought processes and generally to communicate among themselves’

(Wiley 1996:104)

Bhí sé mar aidhm agam sa tráchtas seo a fháil amach cén ‘*persona*’ atá ag pobal urlabhra na Rinne agus an tSean Phobail i ré seo an domhandachais agus na mórtheangacha ina bhfuil brú ar mhionteangacha iad féin a fhorbairt agus a chur in iúl. Pléifear sa chaibidil seo na sonraí maidir leis an tsochtheangeolaíocht athraitheach, le débhéascna, le trasteangú agus le haisiompú teanga a tháinig chun solais sa taighde – i bhfocail eile leagfar amach sonraí faoina roghanna teanga a déanann an pobal thuasluaite ar bhonn laethúil. Déantar cur síos gairid ar an modheolaíocht a úsáideadh chun eolas a aimsiú faoina roghanna teanga agus faoina téamaí a d’eascair as an taighde seo.

5.2 An tSochtheangeolaíocht Athraitheach

‘*Sociologists study the relationship between language and society*’ dar le Holmes agus Wilson, is mian le sochtheangeolaithe míniú a thabhairt faoi dé chúis go labhrann daoine ar bhealaí difriúla, agus i dteangacha difriúla, i gcomhthéacsanna sóisialta difriúla agus tá fonn orthu feidhmeanna sóisialta teanga a aithint mar aon leis na slite ina mbaintear úsáid as teangacha chun brí shóisialta a chur in iúl (Holmes & Wilson 2017:1). Díríonn an tSochtheangeolaíocht Athraithe ar an athrú sóisialta i gcanúintí agus déantar cíoradh

ar struchtúr an athraithe seo. Is é atá i gceist go bunúsach le cánúint laistigh de theanga ná an leagan áitiúil den teanga sin a úsáidtear go háitiúil, go minic i suíomhanna neamhfhoirmeálta, mar a deireann Haugen ‘*a dialect is a language that is excluded from polite society*’ (Haugen 1966:924-5). Sa staidéar seo, seachas díriú ar chánúintí laistigh de theanga amháin, díriodh ar na cuinsí a spreagann úsáid teangacha, .i. An Ghaelainn agus an Béarla, sa cheantar tuaithe atá faoi chaibidil anseo. Glaoitear Athair na Sochtheangeolaíochta Athraithigh (*Patriarch of Variationist Linguistics*) ar Louis Gauchat, a thuig go mbaineann daoine úsáid as athróa difriúla ag braith ar an gcomhthéacs sóisialta ina bhfuil siad rannpháirteach ann ag aon am ar leith (Chambers et al 2008:217). D’fheidhmigh an staidéar⁴¹ a dhein Gauchat sa bhliain 1899 ar mhalartú teangeolaíochta i mbaile Charmey sa limistéar san Eilbhéis ina labhraítear Fraincis inar bhreathnaigh sé ar athrú fuaime i gcaint trí glúine den bpobal, mar réamhtheachtaí do shaothar William Labov i 1963, ‘*The Social Motivation of a Sound Change*’. San alt seo dhein Labov iarracht an gaol atá idir teanga, an duine aonair agus an pobal a bhunú trí staidéar a dhéanamh ar úsáid teanga ar oileán Marthas Vineyard sna Stáit Aontaithe, ar mhaithe le cíoradh a dhéanamh ar an ról atá ag gníomhaíocht shóisialta in athrú teanga. Bhí sé den tuairim, mar atá ráite cheana sa tráchtas seo, nach féidir le duine athrú teanga a thuiscint má déantar é a mheas neamhspleách ar shaol sóisialta an phobail ina bhfuil an t-athrú teanga ag tarlú (Labov 1963:275). Ceann de bhunthuaisirí na sochtheangeolaíochta athraithigh ná go mbraitheann tuiscint ar theanga ar thuiscint ar phróisis inathraithe, agus nach bhfuil an athróg a fheictear in úsáid teanga randamach. Mar a deirtear faoi thaighde Gauchat, a thuig go mbaineann daoine feidhm as leaganacha éagsúla go minic ag braith ar an gcomhthéacs sóisialta ina bhfuil siad páirteach iontu ag am ar leith: ‘*the notion that speech varies on a continuum from casual to formal styles is implicit throughout his work though it is seldom if ever explicit*’ (Chambers et al 2008:221). Pléann Drummond agus Schleeff an tábhacht, dar leo, a ghabhann le féiniúlacht agus le haitheantas an duine agus an phobail agus an tsochtheangeolaíocht athraitheach á phlé agus an tionchar a imríonn féiniúlacht ar an bhfeiniméan seo i bpobal urlabhra:

‘the role played by identity in explaining language variation and change and, most importantly, how identity is defined, has changed throughout the decades and continues to be at the very centre of contention in VS’

(Drummond & Schleeff, 2016:51)

⁴¹ *L’unité phonétique dans le patois d’une commune*. Halle: 1905.

5.3 Débhéascna

I dtuarascáil de chuid Chomhairle na Gaeilge ó 1971 tugadh sainmhíniú ar dhébhéascna mar phátrúin iompar teanga i measc an phobail urlabhra:

‘the pattern of language behaviour of a bilingual community involving the association of one language with some more or less specifiable domains of social activity and the other language with some other domains’

(Fishman 1974:525)

Deireann Kandler et al go ndéanann Débhéascna mar choincheap ginearálta, tagairt do na suíomhanna ina mbaintear úsáid as máthairtheanga an phobail i ngnáth-imeachtaí an lae (stádas íseal). Ach is teanga eile (nó leagan eile de theanga an phobail) a úsáidtear i suíomhanna le stádas ard cosúil le *‘religious ceremonies, or written transactions in societies with low levels of literacy* (Kandler et al 2010:3858). Maidir le débhéascna idir an Ghaeilinn agus an Béarla in Éirinn, tá Ó Murchú den tuairim go dtagraíonn sé don *‘complementary use of two distinct varieties of language within a single speech community’* - sa tráchtas seo deineadh cíoradh ar an úsáid teanga, teangacha na Gaelainne agus an Bhéarla sa chás seo, a léirigh pobal Ghaeltacht na nDéise agus iad ag glacadh páirte sa taighde a bhí idir lámha ag an taighdeoir agus sa phróiseas pleanála teanga trí chéile. Ó thús an phróisis thaighde deineadh an cinneadh gur phróiseas dhátheangach a bheadh ann ar mhaithe le seans a thabhairt do gach uile duine sadá pharóiste a bheith rannpháirteach ann – bhí an suirbhé a scaipeadh ag deireadh 2015 dátheangach ina iomláine, ceisteanna a bhain go sonrach leis an taighde seo ina measc; anuas ar sin tugadh an rogha do na rannpháirtithe sna hagallaimh tabhairt faoin agallamh trí mheán an Bhéarla, trí mheán na Gaelainne agus sa dá theanga.

5.4 Trasteangú

‘Translanguaging is an emerging term with the study of bilingualism and particularly in the field of language education’ dar le Moriarty, tá an t-údar den tuairim go bhfuil sé soiléir nach dtéann an deighilt righin teanga atá á chur chun cinn faoi láthair ag an mbearta oideachais um mhúineadh na Gaelainne i scoileanna an Stáit leis an staid teangeolaíoch atá in Éirinn sa lá atá inniu ann (Moriarty 2017:76) ach go mbeadh cur chuige níos solúbtha maidir le múineadh na Gaelainne sna scoileanna trí fheidhm a bhaint as straitéis eile cosúil le trasteangú chun leasa na Gaelainne laistigh agus lasmuigh den scoil. Mar atá ráite cheana anseo, tá brí agus feidhm níos leithne tugtha do choincheap an trasteangaithe ag teangeolaithe agus ag acadóirí cosúil le García agus Wei, maíonn Wei gur gníomh bunathraitheach é an trasteangú a chruthaíonn:

‘a social space for the multilingual language user by bringing together different dimensions of their personal history, experience and environment, their attitude, beliefs and ideology, their cognitive and physical capacity into one coordinated and meaningful performance, and make it into a lived experience’

(Wei 2011:1223)

Sa cheantar Gaeltachta atá faoi chaibidil sa tráchtas seo, .i. Gaeltacht na Rinne agus an tSeanphobail i gContae Phort Láirge, deineadh cíoradh ar thrasteangú sa phobal urlabhra seo, agus an tionchar ata ag an malartú cód seo ar an teanga sa Ghaeltacht seo.

5.5 An t-Aisiompú Teanga

Is é Joshua Fishman a chruthaigh aisiompú teanga mar choincheap agus baineann sé le daonlathas cultúrtha dar leis, le cabhrú le ‘*speech communities whose native languages are threatened because their intergenerational continuity is proceeding negatively, with fewer and fewer users*’ (Fishman 1991:1). Tá Ó Coileáin den tuairim go bhfuil na tosca cearta fós in Éirinn chun go n-eireodh linn aisiompú ar an nGaelainn a bhaint amach, tá seasamh oifigiúil ag an teanga, le meas an phobail mar aon le mianach forbartha inti mar theanga agus cé nach bhfuiltear tar éis aisiompú teanga a bhaint amach fós go bhfuil dóchas aige gur féidir amhlaidh a dhéanamh (Ó Coileáin 1999:14). I sochaí domhanda sa lá atá inniu ann, tá níos mó daoine ag dul tríd iompú teanga ó theanga amháin go teanga eile i rith a saoil féin. Tá tuiscint ann i measc theangeolaithe go gcailltear teangacha oidhreacht de ghnáth thar trí ghlúin agus ‘*second-generation HL speakers often come to prefer English over their Heritage Language as early as childhood*’ (Latham Keh & Stoessel 2017:101). Ó lár an chéid seo caite, tá iarrachtaí á ndéanamh ag lucht labhartha na dteangacha Ceilteacha aisiompú teanga a bhaint amach trí chur le líon na gcainteoirí agus bonn a chur faoi na dteangacha in athuir mar theangacha an phobail. Maidir leis an nGaelainn, áfach, a bhfuil a stát féin aici, nárbh ionann is na teangacha Ceilteacha eile, mar aon le stair fhada aisiompaithe teanga, tá sé deacair seachadadh na máthairtheanga ó ghlúin go glúin a bhaint amach ar aon bhonn seasta. Ba é an measúnú deiridh a bhí ag CILAR (Committee on Language Attitudes Research) bunaithe i 1970 chun cíoradh a dhéanamh ar réim de thacaíocht an phobail do bhearta an stáit (Ó Riagáin 1997:33) ná nach raibh úsáid teanga in Éirinn bunaithe ar réimsí ach ar líonraí, .i., níor baineadh úsáid as Gaelainn agus Béarla do chúiseanna difriúla ach gur bhraith rogha teanga an chainteora ar na daoine go rabhadar ag caint leo:

‘Networks of friends or acquaintances whose personal knowledge of each other is the guiding factor in explaining preferences for one language over another’

(CILAR 1975:231)

Maíonn Wei gurab í canúint aonair atá sa teanga a eisiúnn an duine aonair gach lá, ‘*our own unique, personal language*’ (Wei 2017:18). I gcomhthéacs an iliomad teagmhála idir teangacha, theastaigh uaim a fháil amach cad iad na réimsí ina mbaintear feidhm as Gaelainn mar an chanúint aonair sa phobal seo i láthair na huaire chun aisiompú teanga a bhaint amach:

‘As a very basic starting point, identity is the human capacity – rooted in language – to know ‘who’s who (and hence ‘what’s what). This involves knowing who we are, knowing who others are, them knowing who we are, us knowing who they think we are, and so on...’

(Jenkins 2008:5)

5.6 Caipiteal Sóisialta

Is é atá i gceist le Caipiteal Sóisialta ná an tairbhe agus an leas a bheifeá ag súil a bhainfeadh le coimhoibriú fábhach idir daoine aonair agus grúpaí nó

‘Social capital is about the value of social networks, bonding similar people and bridging between diverse people, with norms of reciprocity’

(Dekker agus Uslaner 2001:1)

Tugann James Farr an sainmhíniú seo a leanas dúinn ar choincheap an Chaipitil Shóisialta:

‘social capital is complexly conceptualized as the network of associations, activities, or relations that bind people together as a community via certain norms and psychological capacities’

(Farr 2004:9)

Téann an tuairim seo le ráiteas Bourdieu gurab ionann an caipiteal sóisialta agus na sócmhainní luachmhara atá mar bhonn ag líonra buan

‘... the aggregate of the actual or potential resources which are linked to possession of a durable network of more or less institutionalized relationships of mutual acquaintance and recognition – or in other words, membership in a group – which provides each of its members with the backing of the collectivity-owned capital, a ‘credential’ which entitles them to credit, in the various senses of the word’

(Bourdieu 1986: 248-249)

5.7 Modheolaíocht

Mar a míníodh cheana féin i gCaibidil a Trí, chun faisnéis a fháil ó rannpháirtithe faoina rogha teanga úd, baineadh úsáid as ceisteanna (idir iata agus neamhiata) sa tsuirbhé baile ‘Suirbhé na Gaeltachta – Plean Teanga Ghaeltacht na nDéise 2017-2023’⁴², agus cuireadh ceist neamhiata faoi Rogha Teanga orthusiúd a ghlac páirt in agallaimh dhuine ar dhuine i 2017.

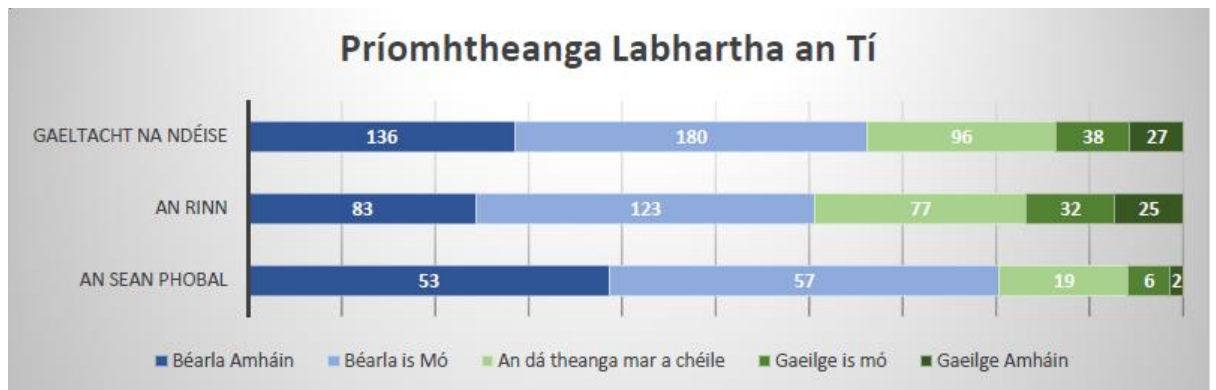
⁴² 29 - Dé chúis go bhfuil sé tábhachtach go gcoimeádfadh an ceantar a stádas mar Ghaeltacht?

³⁰ - Cad a cheapann tú faoi stádas reatha na Gaeilge sa cheantar seo?

³¹ - Céard is gá a dhéanamh chun a chinntiú go mbeidh An Rinn agus An Sean Phobal ina ceantar Gaeltachta i gceann 20 bliain?

5.8 Rogha Teanga i nGaeltacht na nDéise

Ag tús an tsuirbhé baile fiafraíodh do dhaoine cad í príomhtheanga labhartha an tí – ceist í seo a bhí bunaithe ar scála Likert, inar tugadh roghanna do dhaoine (1= Béarla amháin, 2= Béarla is mó, 3 = an dá theanga mar a chéile, 4= Gaeilge is mó, 5 = Gaeilge amháin). Tugadh an seans chomh maith d’fhreagróirí teanga eile a luadh i gcás nach iad Gaelainn nó Béarla an ghnáth-theanga labhartha sa teaghlach. Nuair a chuirtear torthaí ón dá pharóiste le chéile feictear go mbíonn an Ghaelainn in úsáid go minic i mbeagnach dá thrian de theaghlaigh a ghlac páirt sa tsuirbhé – tá an Ghaelainn mar phríomh-theanga labhartha i 13.7% de theaghlaigh sa dá pharóiste – laistigh den gcéatadán seo chuir beagnach 6% de rannpháirtithe in iúl gurab í an Ghaelainn a ngnáth-theanga labhartha, le 8.0% a chuir in iúl gurab í an Ghaelainn a ngnáth-rogha teanga don gcuid is mó. Léirigh leath de theaghlaigh an pharóiste (57.8%) go n-úsáidtear í in éineacht le teanga eile – b’ é an Béarla an teanga eile i bhformhór na gcásanna. Is léir ón ngraif anseo thíos go bhfuil níos mó úsáide á bhaint as an nGaelainn mar theanga teaghlaigh sa Rinn ná mar atá sa tSeanphobal, ach tá seans go bhfuil baint ag an ráta níos ísle ó thaobh úsáide de leis an daonra níos ísle atá sa pharóiste sin. Maidir leo-siúd nach n-úsáideann an Ghaelainn sa mbaile, nocht a thrian dóibhsíúd a ghlac páirt sa tsuirbhé gurab é Béarla amháin an modh cumarsáide a bhíonn acu laistigh dá dteaghlaigh féin (28.5%).

(Comhlacht Forbartha na nDéise 2017: 32)

Lipéad 5: Príomhtheanga Labhartha an Tí i nGaeltacht na nDéise

Ar mhaithe le sonraí a fháil ó rannpháirtithe maidir lena n-úsáid teanga, iarradh ar dhaoine eolas a thabhairt dúinn sa tSuirbhé⁴³ faoi pé acu teanga (Béarla amháin, Béarla don chuid is mó, an dá theanga mar a chéile, Gaelainn don chuid is mó, Gaelainn amháin) a úsáidfidís sna comhthéacsanna seo a leanas: sa mbaile, leis na comharsana, ag obair, sa

⁴³ ‘Suirbhé na Gaeltachta – Plean Teanga – Gaeltacht na nDéise 2017-2024’ – bhí an uirlis taighde seo a cuireadh le chéile i gcomhar le Comhlacht Forbartha na nDéise, mar dhlúthchuid dem’ thaighde

siopa, le gaolta, le cairde, sa séipéal, i gcruinnithe, ag ócáidí sóisialta, in obair dheonach, i gcúrsaí spóirt agus in aon chomhthéacs eile nár luadh go sonrach sa cheist.

Léiríonn úsáid teanga bhaill an phobail seo go gcreideann siad go bhfuil siad mar chuid de líonra áirithe a thugann tacaíocht agus cumhacht dóibh mar dhaoine agus mar phobal – tugann an bhallaíocht seo deiseanna dóibh an teanga, agus a ngabhann léi, a úsáid lasmuigh dá dteaghlaigh féin, in áiteanna cosúil leis an siopa, sa tséipéal agus nuair a fhreastalaíonn siad ar chruinnithe.

Ar an gcéad dul síos pléifimid an rogha teanga a deineadh ina measc siúd a ghlac páirt sa tsuirbhé baile agus a bhí rannpháirteach sna hagallaimh agus iad ag líonadh isteach na gceisteanna sa tsuirbhé agus ag dul i mbun agallaimh leis an taighdeoir. Deineadh an cinneadh gur suirbhé dátheangach a bheadh in úsáid ag na taighdeoirí agus iad ag ullmhú don bpróiseas pleanála teanga ar mhaithe leis an tseans céanna a thabhairt do gach duine sa dá pharóiste a bheith páirteach sa phróiseas tábhachtach seo, beag beann ar an teanga/na teangacha a bhí in úsáid acu ina saol féin. Is ar leagan amach cheistneora dhaonáirimh a bhí an suirbhé agus an tuiscint gur duine fásta a líonfadh isteach an suirbhé ar son an chuid eile den teaghlach. Bhí an ceistneoir roinnte i dtrí chuid:

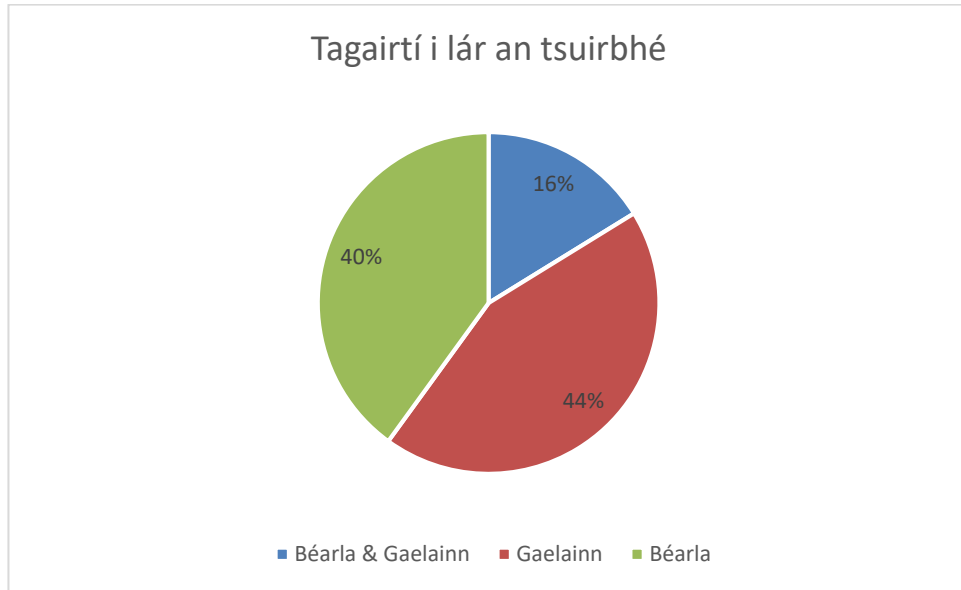
- 1) Eolas ginearálta faoin tigh
- 2) Na daoine fásta sa tigh, líonta isteach acu féin, duine fásta a haon, a dó, srl.
- 3) Páistí sa tigh, líonta isteach ag an gceann tí, páiste/déagóir a haon, a dó, srl.

Bhain 31 cheist le Duine Fásta a hAon, Duine Fásta a Dó agus mar sin de, mar aon le 5 cheist dírithe ar gach duine faoi aois sa teaghlach. Phlé na ceisteanna leis an líon tí (oideachas, teangacha in úsáid sa teach), Gnéas, Aois, Cad as duit?, An Ghaeilge (cumas teanga, úsáid teanga, scileanna teanga, comhthéacsanna dúshlánacha í a úsáid, leibhéal oideachais, stádas oibre, dearcadh i leith na teanga agus na Gaeltachta, tithíocht, seirbhísí stáit/seirbhísí pobail/gnó). Toisc go mbaineann an taighde seo le rogha teanga na ndaoine sa Rinn agus sa tSeanphobal deineadh anailís níos doimhne ar na ceisteanna seo a leanas: *‘Úsáid Teanga – tú féin’, ‘Céard iad na comhthéacsanna / háiteanna sa cheantar seo ina bhfuil sé dúshlánach an Ghaeilge a úsáid, dar leat?’, ‘Is rud fíor thábhachtach é stádas Gaeltachta an cheantair seo a choimeád? - an aontaíonn tú leis an abairt seo?’, ‘Dé chúis go bhfuil sé tábhachtach go gcoimeádfadh an ceantar a stádas mar Ghaeltacht?’, ‘Cad a cheapann tú faoi stádas reatha na Gaeilge sa cheantar seo?’ agus ‘Céard is gá a dhéanamh chun a chinntiú go mbeidh An Rinn agus An Seanphobal ina ceantar Gaeltachta i gceann 20 bliain?’* mar aon leis an leathanach do na tagairtí i lár an tsuirbhé

inar tugadh seans breise do rannpháirtithe cur leis na tuairimí a nochtáíodh agus iad ag freagairt na gceisteanna.

Leathanach na dTagairtí – rogha teanga na dtuairimí nochtaithe

As iomlán de 185 abairt a nochtadh ar an leathanach úd, baineadh úsáid as an mBéarla agus as an nGaelainn laistigh den struchtúr abairte céanna i 16.21% des na freagraí, is é an Béarla amháin a úsáideadh i 40% den téacs agus is trí Ghaeilinn a cuireadh 43.78% de na tuairimí úd in iúl.

Lipéad 6: Na teangacha inar léiríodh na smaointe breise sa tSuirbhé Teaghlaigh

Baineadh úsáid as leaganacha Gaelainne d’ainm an dá pharóiste (An Rinn agus An Seanphobal) fiú amháin agus Béarla in úsáid – déantar tagairt chomh maith do ‘Ghaeltacht’, ‘Naíonra’, ‘Ciorcal Comhrá’, ‘Meánscoil’ agus ‘Údarás’ – focail Ghaeilinne atá coitianta sa Bhéarla a úsáidtear sa nGaeltacht seo. Is sampla í an abairt anseo thíos den scíl a bhaineann le trasteangú – nuair nach bhfuil an focal acu i dteanga amháin snoítear isteach focal ón dara teanga chun an rud a theastaigh uathu a rá a chur in iúl:

‘Is *clique* de posh *gombeens* iad agus tá siad, i mo chiall, *losers* den scoth, tá an teanga acu, sea, ach níl croí Gaelach acu’;

‘I am reluctant and too shy to switch a *conversation* to *Gaeilge* when I have been greeted as *Béarla* as my standard of Irish, while improving is far from perfect – local places, eg *an siopa*, *oifig an phoist*, *teach tábhairne* etc should greet everyone as *Gaeilge* automatically – please don’t reserve *Gaeilge* just for the fluent’

Pléann na freagraí sa Bhéarla leis na deacrachtaí a mhothaítear i measc dhaoine nua, nach cainteoirí dúchasacha iad, a bhogann isteach sa cheantar, go háirithe ó thaobh úsáid na

Gaelainne de agus léiríodh an mothú nár fháiltigh roinnt de na cainteoirí roimh iarrachtaí ó dhaoine nach cainteoirí dúchasacha iad Gaelainn a labhairt leo:

‘Its not nice to stand at the side of a football pitch with your child playing and all the other Mams chatting in Irish and you cant join in because you feel you’d be frowned upon’

Cuireadh in iúl chomh maith go bhfuil fadhbanna sa dá pharóiste ó thaobh bhonneagair agus infreastruchúir de – déanadh tagairtí sonracha do phraghasanna arda tithíochta, do dheacrachtaí le cead pleanála agus d’fhadhbanna a bhaineann le cúrsaí uisce, go háirithe sa Rinn:

‘I believe this area has been and still is completely overlooked when it comes to Govt and corporate companies’

‘Planning Permission is and has been a problem in this area’

‘Water pressure is poor/bad quality’

Easpa tacaíochta don nGaelainn agus na rudaí is gá a dhéanamh chun an Ghaelainn a fhorbairt agus a chur chun cinn:

‘Very few Irish people speak Irish and especially the young generation is not interested in the Irish language. They need to become aware of the importance of the Irish language for the Irish people’

Tá sé suimiúil go gcuireann roinnt mhaith rannpháirtithe dearthaí dearfacha i leith na Gaelainne in iúl. Léirítear na tuairimí go minic go mba mhian leo feabhas a chur ar a scileanna teanga mar aon le hamhras go gcaillfear an Ghaelainn atá sa cheantar muna mbíonn daoine sásta í a labhairt go rialta ach an méid sin ráite ní léir cad iad na gníomhaíochtaí atá á gcur in áit acu chun na mianta teanga seo a bhaint amach:

‘I feel occasions of learning conversational Irish for all who have a smattering, an inkling, a willing to speak Irish with confidence would greatly enhance the overall competency and indeed confidence of people to continue’

‘The Irish language is a part of the national inheritance and once it is gone it will never be back and the Irish people will lose a part of their identity’

I measc na nithe a ardaíodh ag lucht úsáide na Gaelainne sa mhír seo den tsuirbhé bhí easpa seirbhísí áitiúla trí mheán na Gaelainne – cuireadh in iúl go mba cheart go mbeadh an Ghaelainn in úsáid le custaiméirí sa pharóiste agus go mba cheart go mbeadh é seo á lorg ag an bpobal:

‘Brú ar sheirbhísí áitiúla Gaelainne a bheith acu lena custaiméirí’

‘Stádas a bhronnadh ar seirbhísí áitiúla/gnóthaí áitiúla a bhaineann amach % áirithe le Gaeilge ag obair ann’

‘Ba chóir an Ghaelainn a fheiceáil ar fhógraí sna siopaí, bialann, caifé agus mar sin de’

Chomh maith leis sin, léiríodh amhras faoi chaighdeán na Gaelainne sa chóras oideachais sa cheantar mar aon leis an tábhacht a bhaineann le caighdeán ard Gaelainne a bheith sna scoileanna agus ag na múinteoirí atá ag múineadh ann:

‘Ba chóir an tumoideachas iomlan a chur i bhfeidhm’

‘Múinteoirí le líofacht Gaeluinne na Gaeltachta a bheith sna scoileanna’

Cuireadh díomá in iúl nach gcloistear Gaelainn ró-mhinic sa ghnáth-shaol sa Rinn ná sa tSeanphobal agus in ainneoin a stádas mar Ghaeltacht agus in ainneoin chultúr agus traidisiúin na háite nach bhfuil dóthain á dhéanamh ag an bpobal áitiúil chun feidmiú mar phobal Gaeltachta ó thaobh labhairt na teanga de:

‘Go bunúsach, braithim nach bhfuil go leor á dhéanamh chun an teanga a shábháil agus nach bhfuil an teanga ó formhór na ndaoine sa cheantar’

‘Tugaim faoi deara gur minic a thagann cuairteoirí isteach sa Rinn agus nach n-airíonn siad focal Gaelainne’

‘Is mór an onóir, an phríbhléid agus an neart-chroí dúinne go bhfuil Gaelainn beo sa cheantar seo agus tá súil agam go mbeidh sé anseo go deo’

Mothaíodh go bhfuil sé riachtanach deiseanna labhartha a chruthú chun a chinntiú go mairfidh an Ghaelainn, go háirithe i measc an aos óig, moladh deiseanna a thabhairt do dhaoine óga líofa teacht le chéile chun líonra cainteoirí a chruthú ar mhaithe le caighdeán labhartha agus úsáid na Gaelainne a fhorbairt agus a chur chun cinn, mar is léir go bhfuil an smaoineamh ann go bhfuil ról tábhachtach, lárnach ag aos óg an cheantair i dtodhchaí na teanga sa cheantar:

‘Tá gá le seifteanna chun déagóirí atá líofa chun Gaeilge a (chur ag) labhairt lena chéile’

‘Tá gá deiseanna a chruthú do pháistí líofa a chur ag caint/súgradh/caitheamh ama lena chéile’

Ceapadh chomh maith go raibh sé thar a bheith tábhachtach bonneagar a chruthú chun an teanga agus deiseanna fostaíochta teanga-bhunaithe a chur chun cinn, go háirithe saibhreas teanga na háite seo a choimeád slán – moladh féachaint ar na hiarsmaí litríochta agus staire atá ag an bpobal chun é seo a bhaint amach. Cuireadh in iúl go mbeadh dhá chúis leis - chun go mairfeadh an Ghaelainn sa pharóiste agus chun go gcruthófaí fostaíocht sa cheantar chun todhchaí na háite a bhunú agus a bhuanú, mar cosúil le haon phlanda, ‘*ní buan fás nach ón bpréamh é*’ agus léiríodh amhras go gcaillfear an Ghaelainn muna ndéantar cinnte de nach dtarlóidh a leithéad:

‘Ba chóir an chanúint áitiúil a chothú’

‘Cúrsaí oiliúna chun scileanna a mhúineadh trí Ghaelainn a chuirfidh ar chumas muintir na háite (bheith ag) obair go háitiúil’

‘Níos mó postanna trí Ghaelainn a chur ar fáil sa cheantar’

Ceisteanna an tSuirbhé – rogha teanga na dtuairimí nochtaithe

Ceist 5: Úsáid Teanga – tú féin (*cuir tic, led’ thoil, faoin gceann is oiriúnaí do gach ceann, ná líon sa chás nach mbaineann sé leat*)

5 **Úsáid Teanga – tú féin** (*cuir tic, led’ thoil, faoin gceann is oiriúnaí do gach ceann, ná líon sa chás nach mbaineann sé leat*)

	Béarla amháin	Béarla is mó	An dá theanga mar a chéile	Gaeilge is mó	Gaeilge amháin
Ar an iomlán					
Sa mbaile					
Le mo chomharsana					
Ag obair					
Sa siopa					
Le mo ghaolta					
Le mo chairde					
Ag an Séipéal					
Ag cruinnithe					
Ócáidí Sóisialta					
Ag obair go deonach					
Cúrsaí Spóirt					
Eile					

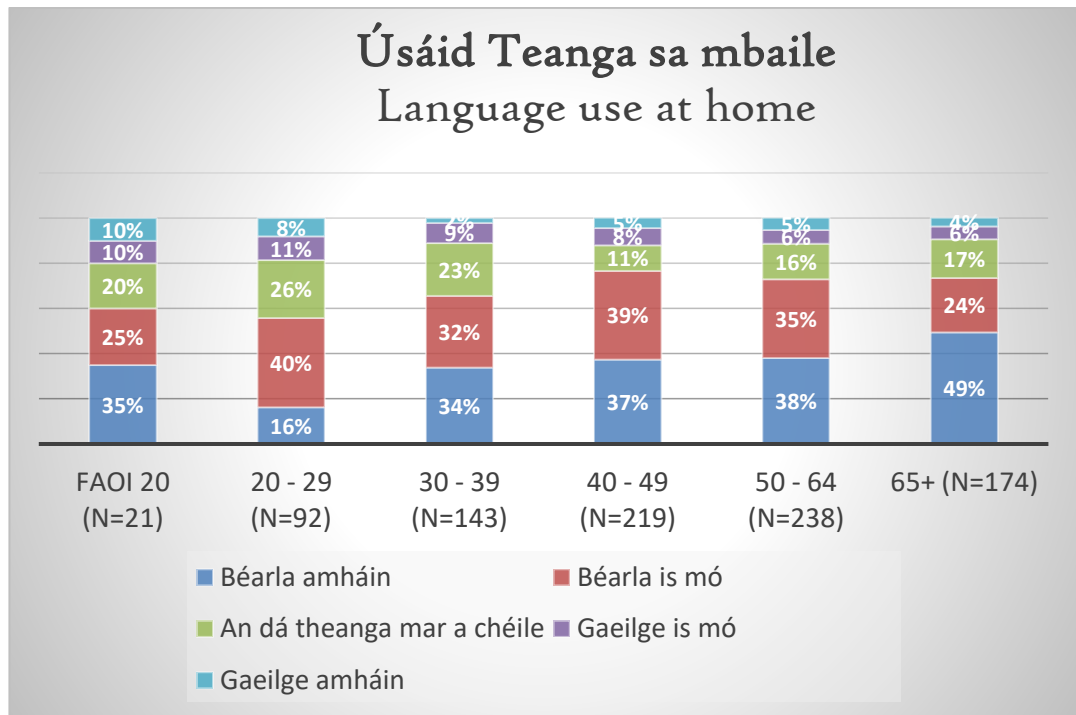
Lipéad 7: Ceist a 5 ón tSuirbhé Teaghlaigh

Bhí Ceist a 5 ar cheann de na ceisteanna is tábhachtaí sa tsuirbhé baile ó thaobh an rogha teanga a dhéanfaidís (Béarla amháin, Béarla don chuid is mó, an dá theanga mar a chéile, Gaelainn don chuid is mó, Gaelainn amháin) agus iad i suíomhanna éagsúla: ar an iomlán, sa mbaile, leis na comharsana, sa láthair oibre, sa tsiopa, le gaolta, le cairde, ag seirbhísí eaglasta, ag cruinnithe, ag ócáidí sóisialta, ag obair go deonach, ag ócáidí spóirt agus in aon láthair eile nár luadh cheana. Ar an iomlán, as an **898** daoine fásta a líon isteach an tábla a bhain leis an gceist is cosúil go mbaineann **60.2%** de na rannpháirtithe úsáid as méid áirithe Gaelainne gach lá, le **39.8%** den bpobal a úsáideann an Béarla amháin – nuair a dhéantar cíoradh ar na roghanna eile laistigh den cheist feictear go mbraitheann an úsáid teanga ar an gcomhthéacs, gurab é Béarla teanga an láthair oibre (chuir **76.4%** in iúl gurab é an Béarla is mó a úsáideann siad agus iad ag obair).

Sa dara chuid den gceist iarradh ar dhaoine cur síos a dhéanamh ar na suíomhanna ina raibh sé dúshlánach Gaelainn a labhairt - **5ª Céard iad na comhthéacsanna / háiteanna sa cheantar seo ina bhfuil sé dúshlánach an Ghaeilge a úsáid, dar leat?** Ag féachaint siar ar an gceist seo anois, tá an taighdeoir den tuairim go mba cheart go mbeadh foclaíocht níos cruinne sa cheist seo chun go dtuigfeadh an freagróir gurab é a ndeacrachtaí siúd ó thaobh na suíomhanna a bheadh dúshlánach ó thaobh úsáid na teanga de a bhí á lorg seachas an staid ginearálta de. Maidir le húsáid teanga sna freagraí a

tugadh, is trí mheán an Bhéarla a tugadh formhór na ndearcthaí in iúl (**59.79%**), trí mheán na Gaelainne i gcás fhormhór an fuílligh (**38.48%**), le céatadán fíorbheag scríofa i meascán den mBéarla agus den nGaelainn. Iarradh orthusiúd a líon isteach an suirbhé réimsí aoiseanna gach duine sa teaghlach a chur isteach chomh maith – rangáíodh an t-eolas seo laistigh de na réimeanna seo a leanas: **Faoi 20, 20-29, 30-39, 40-49, 50-64** agus **ós cionn 65**. Ag déanamh comparáide idir aoiseanna na bhfreagróirí agus a roghanna teanga sna réimsí thuasluaite – úsáideann **40%** de dhaoine óga faoi fiche bliain d’aois an Ghaelainn amháin nó an dá theanga mar a chéile ar a laghad agus iad sa mbaile, ag féachaint ar an aois-ghrúpa ina dhiaidh sin, 20-29, úsáideann **45%** an Ghaelainn amháin nó an dá theanga mar a chéile agus iad sa mbaile, is **34%** an céatadán don aois-ghrúpa idir 30-39; **24%** don aois-ghrúpa idir 40-49, **27%** d’fhreagróirí idir 50 agus 64 a úsáideann an teanga sa mbaile agus san aois-ghrúpa is airde baineann **27%** úsáid as an nGaelainn amháin nó an dá theanga mar a chéile.

Lipéad 8: Úsáid Teanga sa mbaile – Gaeltacht na nDéise

Ar an gcéad dul síos, tugadh deis do rannpháirtithe a gceantar dúchais féin a thabhairt dúinn sa tsuirbhé agus chuir **43%** de rannpháirtithe a chur in iúl gurab as don nGaeltacht dóibh (.i. An Seanphobal nó An Rinn) go n-úsáideann siad an dá theanga (Béarla agus Gaelainn) le chéile sa mbaile; chuir **24%** dóibhsiúd a líon isteach an fhoirm gurab é an Béarla amháin a úsáideann siad sa mbaile. Nuair a thagann sé go-dtí daoine nárbh as an

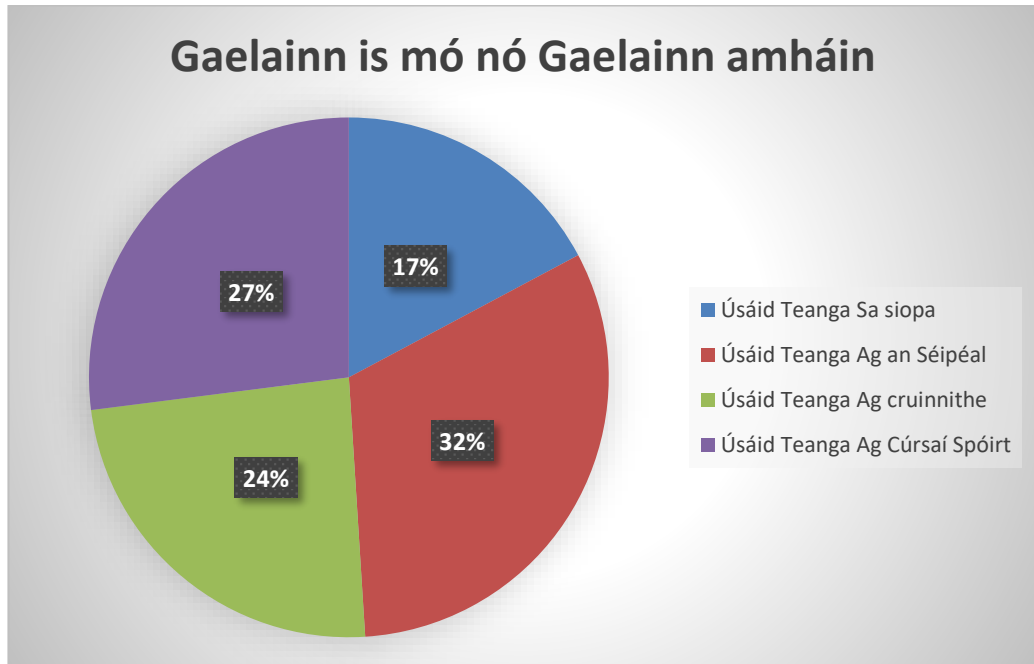
gceantar ó dhúchas iad tá céatadán d'úsáid an Bhéarla sa mbaile le feiscint (**60%**) agus is beag a úsáideann an Ghaelainn agus iad sa mbaile.

Is léir ón tábla anseo thuas (Lipéad 8) gurab iad daoine atá ós cionn 65 is lú a úsáideann an Ghaelainn sa mbaile agus is iad na daoine fásta idir 20 agus 29 is lú a úsáideann Béarla amháin agus iad sa mbaile agus is mó a bhaineann úsáid as an nGaelainn chomh maith. B'fhéidir go bhfuil tionchar ag an gcóras oideachais ar an ráta ard úsáidte i measc an aois-ghrúpa san, mar aon le deiseanna fostaíochta in earnáil na Gaelainne sa cheantar atá méadaithe le blianta beaga anuas. B'é an aois-ghrúpa is giorra dóibh ar an scála airde, 30-39, an dara aois-ghrúpa is mó a roghnaíonn an Béarla agus an Ghaelainn araon mar theangacha labhartha sa mbaile – is é seo an t-aois-ghrúpa ina dtosnaíonn daoine ag socrú síos agus ag tógaint clainne. Mar is eol dúinn ón gcuid eile den taighde atá déanta mar chuid den bpróiseas Pleanála Teanga, tá freastal ard ag páistí bunscoile ar an dá scoil náisiúnta sa cheantar, de réir thorthaí an tsuirbhé tá 73.1% de pháistí na háite ag dul ar scoil go háitiúil agus tá gach seans go bhfuil tionchar aige seo ar an teanga a úsáidtear i dteaghlaigh na bpáistí úd (Comhlacht Forbartha na nDéise 2017:45). Ní fios go díreach dé chúis go mbaineann beagnach leath dóibhsiúd a d'fhreagair an tsuirbhé agus atá ós cionn 65 bliana d'aois an Béarla amháin agus iad i measc a muintire agus iad sa mbaile – b'fhéidir go raibh tionchar ag taithí a n-óige ar a ndearcadh, am nuair a bhí an saol níos deacra agus níos boichte do mhuintir na Gaeltachta ná mar atá anois agus go raibh na rialacha a bhí ag gabháil le cúrsaí teanga an uair thar a bheith cruaiigh ach ní fios go cinnte cad is cúis leis an ráta ard seo.

Chuathas níos doimhne isteach sa cheist seo, trí fhreagraí Cheist 3 (*'Cad as duit'*) a chur le freagraí na míre *'Sa mBaile'* i gCeist 5, chun eolas a dh'fháilt faoi úsáid teanga sa mbaile i measc na n-aois-ghrúpaí éagsúla – is cosúil gurab iad an dhá aois-ghrúpa is óige, .i., *'faoi 20'* agus *'20-29'* is mó a úsáideann an Ghaelainn is mó nó Gaelainn amháin sa mbaile agus gurab iad an t-aoisghrúpa is sine (*' +65'*) is mó a labhrann Béarla amháin i measc a muintire sa mbaile. B'fhéidir go bhfuil tionchar ag an gcóras oideachais agus ag a rannpháirtíocht in eagraíochtaí agus ar choistí éagsúla cosúil leis an gCumann Lúthchleas Gael ar an léibhéal úsáide Gaelainne i measc an aois óig sa dá pharóiste i gcomparáid le daoine atá níos sine ná iad.

Nuair a lorgaíodh sonraí óna rannpháirithe céanna faoina roghanna teanga lasmuigh den teaghlach, is ag an séipéal is mó a úsáidtear an Ghaelainn ag ócáidí foirmeálta a eagraítear

sa cheantar – chuir 25% de na rannpháirtithe go n-úsáideann siad Gaelainn amháin i gcúrsaí eaglasta, le 22% a úsáideann an Ghaelainn amháin agus iad ag plé le cúrsaí spóirt.

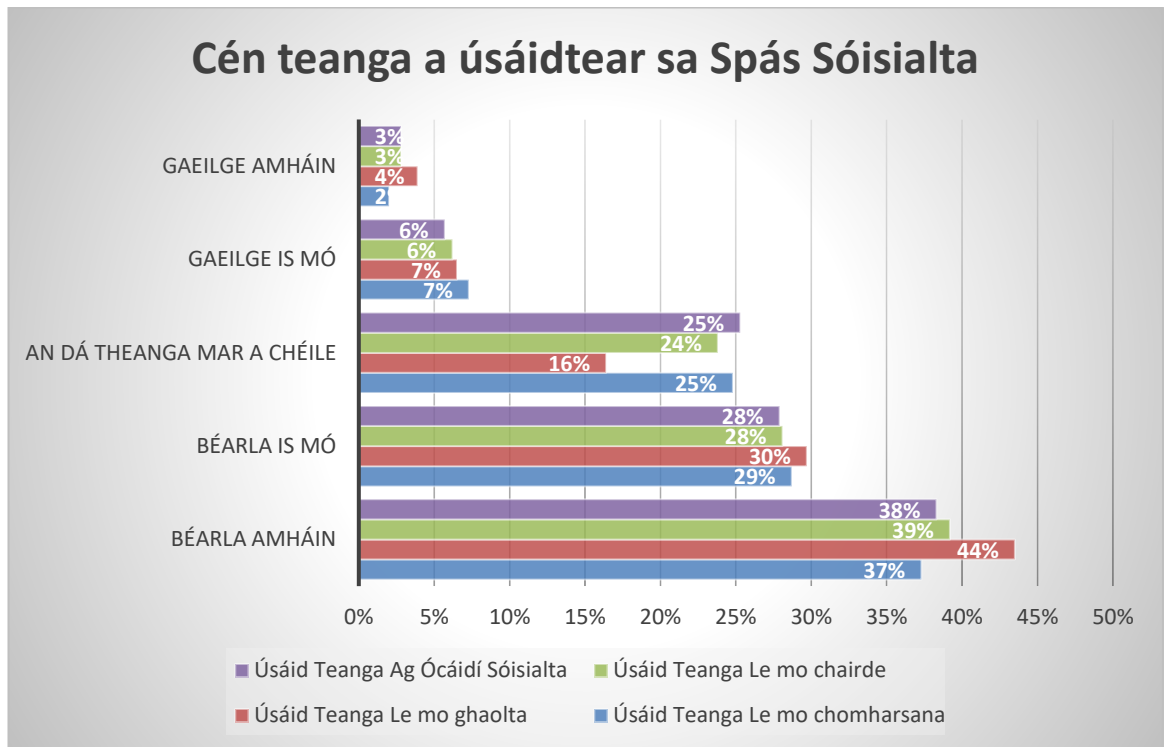

	BÉARLA AMHÁIN	BÉARLA IS MÓ	AN DÁ THEANGA	GAEILGE IS MÓ	GAEILGE AMHÁIN	GAEILGE IS MÓ IS AMHÁIN
SA SIOPA	39%	23%	25%	10%	4%	14%
AG AN SÉIPÉAL	35%	17%	23%	16%	9%	25%
AG CRUINNITHE	40%	22%	20%	11%	8%	19%
CÚRSAÍ SPÓIRT	38%	21%	20%	14%	7%	22%

Lipéad 9 (a&b): Na háiteanna is mó a n-úsáidtear Gaelainn i nGaeltacht na nDéise

Is teanga í an Ghaelainn cosúil le haon teanga eile agus mar atá ráite cheana anseo baintear úsáid as teanga chun cumarsáid a chruthú agus a chothú idir daoine a roinneann na spásanna chéanna sa tsaol – tar éis iniúchadh a dhéanamh ar fhreagraí na ceiste seo maidir leis na roghanna teanga a dhéantar is léir go mothaíonn daoine níos mó ar a gcompond ag úsáid na Gaelainne i bhfóiraim atá eagraithe don bpobal níos mó ná comhráití a chothú eatarthu féin. Is trí mheán na Gaelainne a dhéanann Cumann Lúthchleas Gael na Rinne a gcuid gnó agus is léir go bhfuil tionchar age seo ar úsáid na Gaelainne sa pharóiste – luaitear cúrsaí spóirt ar cheann de na fóiraim is mó ina n-úsáidtear an Ghaelainn sa cheantar; mar aon leis an Eaglais; go traidisiúnta is trí mheán na Gaelainne amháin a reachtáiltear seirbhísí eaglasta sa Rinn agus baintear úsáid as an nGaelainn ar bhonn rialta

ag seirbhísí eaglasta sa Seanphobal. Anuas air sin is cosúil go mbaintear úsáid as an nGaelainn ag cruinnithe a bhíonn ag na coistí éagsúla chomh maith de réir na sonraí seo.

TEANGA AN SPÁIS SHÓISIALTA	BÉARLA AMHÁIN	BÉARLA IS MÓ	AN DÁ THEANGA MAR A CHÉILE	GAEILGE IS MÓ	GAEILGE AMHÁIN
LE MO CHOMHARSANA	37%	29%	25%	7%	2%
LE MO GHAOLTA	44%	30%	16%	7%	4%
LE MO CHAIRDE	39%	28%	24%	6%	3%
ÓCÁIDÍ SÓISIALTA	38%	28%	25%	6%	3%

Lipéad 10 (a&b): Na teangacha a úsáidtear sa Spás Sóisialta sa cheantar

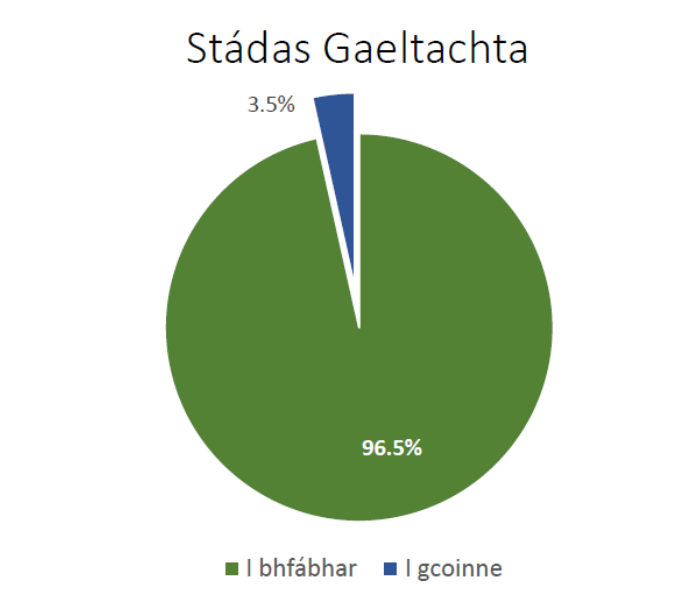
Ceist 28: ‘Is rud fíor thábhachtach é stádas Gaeltachta an cheantair seo a choimeád?’ An aontaíonn tú leis an abairt seo?

(1 = Easaontaím go láidir, 2 = Easaontaím; 3 = Níl a fhios agam, 4 = Aontaím, 5 = Aontaím go láidir)

Cé go bhfuil Ceistanna 28 agus 29 ceangailte le chéile sa mhéid is go n-iarrtar ar dhaoine an tábhacht a bhaineann, dar leo, le stádas Gaeltachta an cheantair atá faoi iniúchadh sa taighde seo a léiriú agus go n-iarrtar orthu na rudaí gur ghá a dhéanamh a shonrú i gCeist 29, bunaithe ar an bhfreagra a thugtar, ní féidir anailísiú a dhéanamh ar rogha teanga na bhfreagraí toisc gur cheist í atá bunaithe ar Scála Likert⁴⁴ - is minic a bhaineann

⁴⁴ A bipolar scaling method (Survey researchers frequently employ rating scales to assess attitudes, behaviors, and other phenomena having a dimensional quality. It is often used on questionnaire surveys, with respondents presented with a series of scaled options, wherein they have to select the option that best matches their view. (Elliot et al 2016)

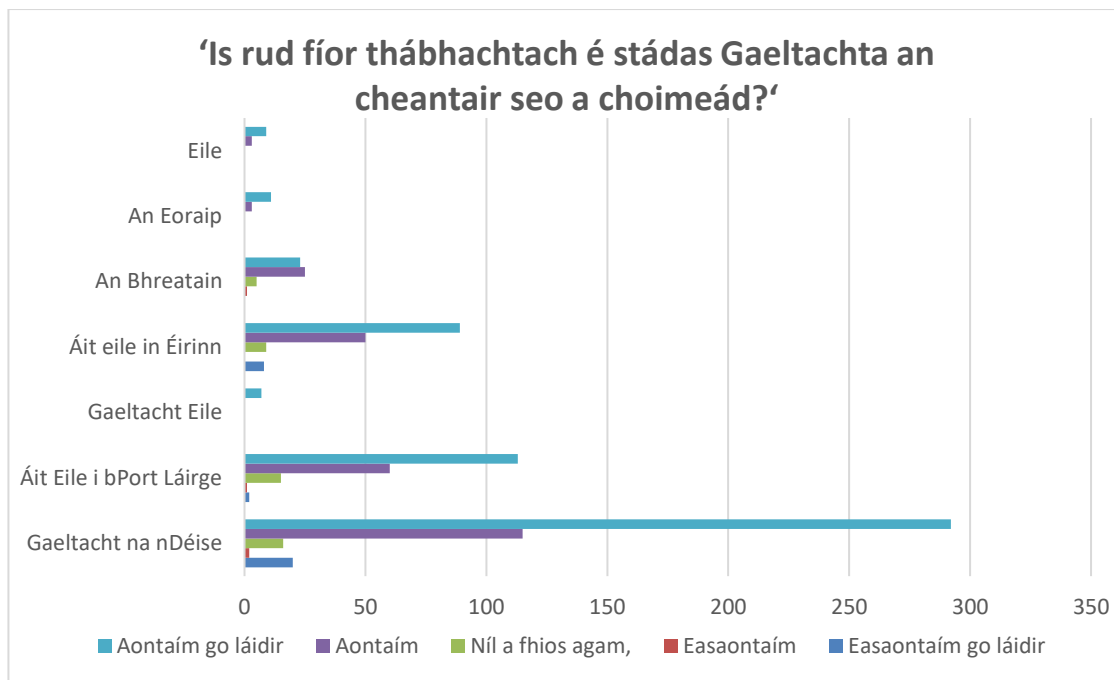
taighdeoirí suirbhéanna úsáid as scálaí rátála chun measúnú a dhéanamh ar dhearcadh, ar iompar agus ar fheiniméin eile le caighdeán tríthoiseach. Is formáid fhreagartha é scála rátála ina gcláraíonn an freagróir a seasamh nó a sheasamh ar chontanam luachanna (Lavrakas 2008: gan leathanach). Ba bheag nár aontaíodh d’aon guth gur mhian le muintir na Gaeltachta a stádas mar Ghaeltacht a choimeád. Bhí céatadán ollmhór de 96.5% den daonra den tuairim go mba cheart go gcoimeádfadh an ceantar an stádas reatha.

Comhlacht Forbartha na nDéise 2017: 37

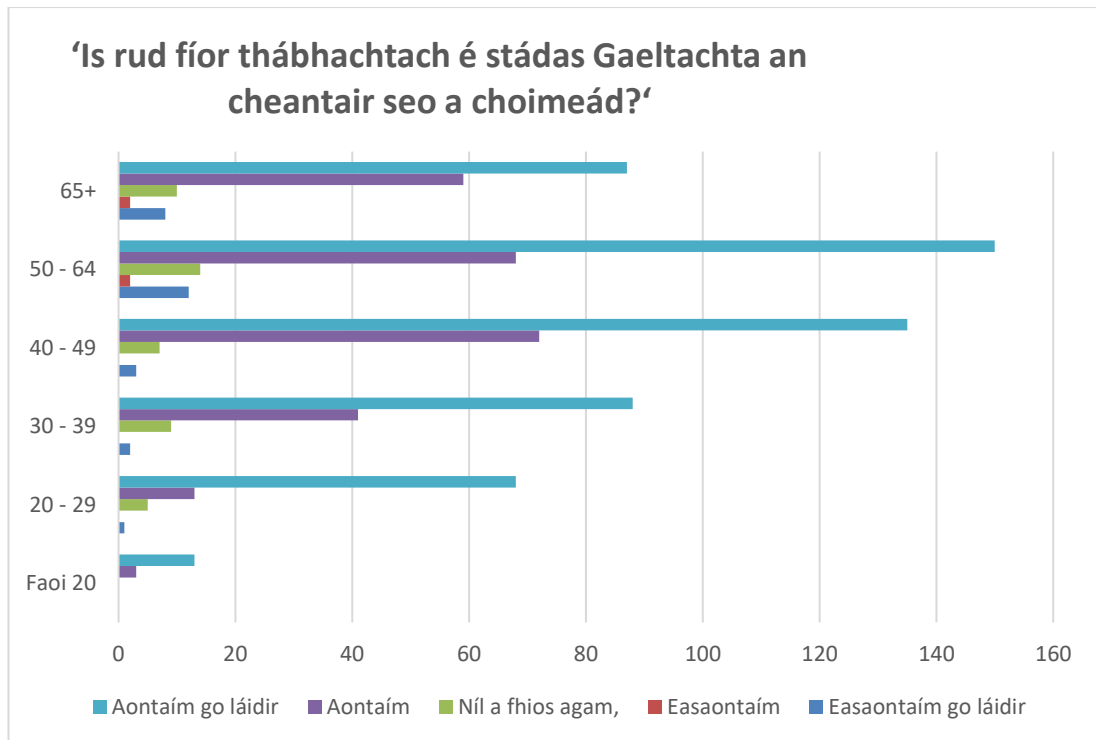
Lipéad 11: Dearcadh mhuintir na Gaeltachta i leith Stádas Gaeltachta an cheantair

Sa ghraif anseo thíos tugtar léargas ar cárbh as dóibhsiúd a d’fhreagair **Ceist 28** – b’as contae Phort Láirge (**72%**) don tromlach, b’as d’áit eile in Éirinn do **17.41%** d’fhreagróirí leis an bhfuílleach (**9.2%**) ó thar lear (ón mBreatain don chuid is mó). Léirigh daoine áitiúla agus daoine gurab ó áit éigint eile sa tír dóibh an leibhéal is airde easaontaithe maidir le tábhacht an stádais Ghaeltachta agus is iad muintir na nDéise (idir dhaoine áitiúla agus ó áiteanna eile sa chontae) a léirigh an leibhéal aontaithe is airde maidir leis an ráiteas seo.

Lipéad 12: Dearnadh na ndaoine maidir le tábhacht an stádais Gaeltachta don cheantar – rangaithe faoi cheantracha dúchais na bhfreagróirí

Anuas air sin nuair a thógtar san áireamh réimsí aoiseanna na bhfreagróirí feictear gurab iad na daoine atá ós cionn 50 bliain d’aois amháin a chur in iúl nach raibh stádas Gaeltachta tábhachtach don gceantar; d’easaontaigh nó d’easaontaigh go láidir **5.9%** dóibh siúd idir 50 agus 65 leis an ráiteas go raibh sé fíor-thábhachtach don gceantar a stádas mar Ghaeltacht a choimeád; ardaíonn an céatadán seo go 16.6% i gcás dhaoine atá ós cionn 65 bliana d’aois. Is i measc an óige is mó a tugtar tacaíocht don ráiteas úd, le ráta tacaíochta de 81% léirithe ag freagróirí faoi 20 bhliain d’aois mar aon le ráta tacaíochta de 78.1% ón aoisghrúpa idir 20 agus 29. Tríd is tríd titeann leibheál tacaíochta na ceiste seo de réir mar a théann na freagróirí in aois: **Faoi 30:** 78%, **Faoi 50:** 62.46% agus **Faoi 65:** 57.5%.

Lipéad 13: Dearcadh na ndaoine maidir le tábhacht an stádais Ghaeltachta don cheantar – rangaithe faoi aois na bhfreagróirí

Ceist 29: Dé chúis go bhfuil sé tábhachtach go gcoimeádfadh an ceantar a stádas mar Ghaeltacht?

Freagraí as Béarla	57.09%
Freagraí as Gaelainn	42.29%
Freagraí as Gaelainn/Béarla	0.7%

Lipéad 14: Na teangacha a úsáideadh sna freagraí ar Cheist 29

As an 655 freagra a fuarathas ar an gceist seo a bhí mar leanúint ar aghaidh ó Cheist 29, is trí mheán an Bhéarla a cuireadh 57.09% de na freagraí in iúl, bhí 42.29% de na freagraí sa Ghaelainn le meascán de Bhéarla agus Gaelainn sa bhfuilleach. Ag féachaint ar na freagraí faoi mar a bhaineann siad le cúrsaí teanga ach go háirithe agus le dearcadh na ndaoine i leith na teanga, bhain 61% des na freagraí maidir le dé chúis go bhfuil sé tábhachtach go gcoimeádfadh an ceantar a stádas mar Ghaeltacht. Deineadh tagairt chomh maith don nGaeltacht sna freagraí, léiríodh amhras go mb’fhéidir go raibh sé ag fáil bháis agus go mbeadh sé tábhachtach gan an stádas a chailliúint toisc

‘Its continuance as a prominent Gaeltacht is vital for the cultural benefit of the area – it has a unique heritage closely linked with the language – last bastion of the fíor-Ghaelainn’

agus nach *haon ualach é líofacht Gaelainne* d’aon duine. Chuir duine amháin in iúl gurab é a bhí sa Ghaelainn don té sin ná ‘*Faoiseamh intinne i ndomhain an Bhéarla*’. Léiríodh chomh maith go raibh stair agus traidisiúin áirithe ag an gceantar mar cheantar Gaeltachta

agus mar áit le luachanna Gaelacha agus cuireadh in iúl an tábhacht a bhaineann leis an stádas úd a choimeád ar mhaithe leis na nósmaireachtaí seo a chosaint:

‘Tá Gaeilge ar leith againn sa Rinn agus ba chailliúint mhór é sin a bheith imithe ón domhain, cuid dár oidhreacht, cultúr agus féiniúlacht é, ní an ceantar céanna a bheadh ann gan é.’

Maidir leis an teanga í féin, léiríodh inní faoi thodhchaí na Gaelainne sa cheantar dá n-athrófaí an stádas Gaeltachta, tá an bhuairt ann go bhfaigheadh an teanga bás ceal na tacaíochta úd agus luadh aríst agus aríst eile go raibh todhchaí na háite mar Ghaeltacht agus todhchaí na Gaelainne í féin fite fuaite ina chéile, cé go raibh freagróir amháin den tuairim nach raibh ‘*dada sa Ghaelainn*’ agus nochtadh an tuairim dá bhfanfaimis mar cheantar Gaeltachta nach mbeadh ann ach go mbeadh muintir na Rinne agus an tSeanphobail *ag cur dallamulóige ar a chéile* go rabhadar aon phioc difriúil ó cheantair Ghalltachta.

‘Due to the overall decline of the Irish language nationally I believe the Gaeltacht needs to be protected’

‘Mar gheobhaidh an Ghaelainn bás sa cheantar gan é seo’

‘Chun cinntiú go mairfidh an Ghaelainn’

Cuireadh in iúl an ról atá ag an óige i dtodhchaí na Gaelainne sa dá pharóiste, agus ní hamháin i gcomhthéacs an phobail urlabhra ach i gcomhthéacs an chultúir agus na traidisiúin a ghabhann léi:

‘Ar dteanga féin, ba cheart go mbeadh a teanga féin acu – saol sóisialta agus mé óg trí Ghaelainn stair agus sean-nósanna a fhoghlaim’

Moladh chomh maith tacaíocht a thabhairt don gcóras oideachais lán-Ghaelach áitiúil (dhá scoil náisiúnta agus meánscoil amháin) mar bhealach amháin chun seachadadh teanga ó ghlúin go glúin a éascú.

‘It is very important for the children to learn the Irish language especially in the Gaeltacht’

‘Chun go mbeadh Gaelainn ó dhúchas ag an gcéad ghlúin eile’

Ceist 30: Cad a cheapann tú faoi stádas reatha na Gaeilge sa cheantar seo?

Go maith/Ana-mhaith/Good/Very good/Great	27.34%
Strong/Láidir/Líofa	16.31%
Lag/Weak	9.36%
Fair/Middling/So-so	6.94%
Improving	6.04%
Could be/needs to be better	4.53%
Poor/Very Poor	4.38%

In decline/Under pressure/Diluted	4.38%
Don't know	3.77%
Mostly/only Béarla	3.62%
Dying	2.11%
Not good	1.20%
Béarla agus Gaelainn	0.90%
Eile	2.2%

Lipéad 15: Briseadh síos na bhfreagraí ar Cheist 30

I gcás na ceiste seo, ní féidir na freagraí a rangú faoi na téamaí a d'eascair as freagraí na gceisteanna eile sa tsuirbhé agus as na hagallaimh. Tugadh 60% de na freagraí ar an gceist seo i mBéarla, leis an bhfuílleach trí mheán na Gaelainne. Sa tábla anseo thuas tá rangú na bhfreagraí a tugadh. Cheap 43.65% de rannpháirtithe go raibh stádas na teanga sa cheantar ar an réimse idir 'Go maith' go dtí 'Láidir':

'Strong and getting stronger due to influx of new families with Irish wishing to live in the Gaeltacht'

'The language is used frequently and there is lot of effort put in and care for it'

In ainneoin na dearfachta seo léiríodh an dearcadh go mb'fhéidir go bhfuil stádas na Gaelainne ag braith an iomarca ar scoileanna an cheantair chun í a choimeád slán:

'Strong at school level – could be used more at adult level particularly with the newer people who moved into the area'

'Maith go leor ach ag braith go ró-mhór ar an scoil'

Tá sé suimiúil go gcuireann níos mó daoine (75) in iúl as Béarla go bhfuil stádas na Gaelainne 'strong' nó 'very good' ná na daoine a deireann trí mheán na Gaelainne (63) go bhfuil stádas 'láidir' nó 'an-mhaith' ag an teanga sa cheantar. Ar an taobh eile den scéal, is i mBéarla amháin a cuireadh in iúl dearchtaí diúltacha nó éadóchasacha maidir le stádas na Gaelainne sa cheantar – chuir 12% de rannpháirtithe in iúl gur cheapadar go raibh an stádas 'poor', 'diluted', 'faoi bhrú' nó 'dying'.

I gcás na bhfreagraí diúltacha a fuarathas ar an gceist áirithe seo i nGaelainn, chuir 15% dóibh siúd (40 as 263) in iúl go raibh stádas na teanga 'lag' anois sa cheantar agus mar aon leis an dearcadh a léiríodh faoi ról an chórais oideachais i gcothú na Gaelainne sa cheantar cuireadh in iúl go mb'fhéidir go raibh an teanga ag brath an iomarca ar dhaoine áirithe chun í a choimeád beo:

'Daoine ag déanamh dea-obair sa cheantar chun an Ghaelainn a chur chun cinn'

'Níl sé (an teanga) i mbaol ach ag brath go mór ar theaghlaigh áirithe'

Léiríodh an tuairim chomh maith go mb’fhéidir go bhfuil caighdeán na teanga ag dul i laige i gcomparáid leis an seana-laethanta, cé go bhfuil an Ghaeilinn fós in úsáid cuireadh in iúl nach bhfuil an saibhreas ann mar a bhíodh:

‘Líon na gcainteoirí ag dul i méid ach caighdeán cumarsáide na ndaoine ag dul i laige’

‘Tá meas ar an nGaeilge ach saibhreas ag dul i léig’

Ceist 31: Céard is gá a dhéanamh chun a chinntiú go mbeidh An Rinn agus An Sean Phobal ina ceantar Gaeltachta i gceann 20 bliain?

Freagraí as Béarla	55%
Freagraí as Gaeilinn	45%

Lipéad 16: Na teangacha a úsáideadh sna freagraí ar Cheist 31

Deineadh anailís théamach ar na freagraí a tugadh ar cheist 31, is ceist thábhachtach í seo toisc gur iarraidh ar rannpháirtithe a dtuairimí a thabhairt ar cad is gá a dhéanamh nó a chur i gcrích ó thaobh an phobail de chun a chinntiú go mairfidh An Rinn agus An Seanphobal mar phobal urlabhra Gaelainne agus go mbeidh an ceantar fós sainnithe mar cheantar Gaeltachta. Mar thoradh ar an anailís seo tháinig cúig théama ar leith chun solais: **Stair agus Traidisiún (1%), Oidhreacht Chultúrtha agus Mórtas Cine (11%), Pleanáil Teanga & Forbairt an Phobail (57%), Oideachas (27%) agus Eile (5%).**

Sa chaibidil seo pléifear an téama ‘Pleanáil Teanga agus Forbairt an Phobail’ agus pléifear na fo-théamaí a d’eascair as an iniúchadh a deineadh ar fhreagraí na rannpháirtithe. Tháinig na fo-théamaí seo a leanas chun cinn faoin gceannteideal Pleanáil Teanga nuair a deineadh iniúchadh ar na freagraí: **Úsáid na Teanga (52%), Forbairt na Teanga (28.5%), An Óige (25%) agus Ranganna (17.54%).** Chuir leath na rannpháirtithe in iúl gurab é an tslí is fusa chun a chinntiú go mbeidh stádas Gaeltachta ag An Rinn agus ag an Seanphobal i gceann glúine ná an teanga a labhairt (**Úsáid na Teanga 52%**), ní rabhadar ag díriú ar chainteoirí dúchais amháin ach oiread, ach ar dhaoine le gach leibhéal cumais – cuireadh in iúl an tábhacht a bhaineann leis an tuiscint a chothú go mbaineann an Ghaeilinn le gach aoinne gurab’fhéidir le gach aoinne taitneamh a bhaint aisti agus í a bheith mar ghnáth-chuid dá saol. Moladh gach uile duine sa pharóiste a spreagadh ar an mbonn seo – idir óg agus aosta – chun an teanga a labhairt i ngach gné den tsaol sa pharóiste:

‘An Ghaeilinn a labhairt nuair is féidir’

‘More people speaking it on a daily basis’

‘Use the language in a user friendly way – no force’

‘An Ghaeilinn a chaomhnú sa cheantar trí imeachtaí suntasacha a eagrú ina mbíonn an Ghaeilinn mar mheán cumarsáide – imeachtaí spóirt, tograí pobail, imeachtaí ealaíne agus daoine le Gaeilge líofa a bheith mar cheannasaí ar na himeachtaí sin’

Bhí sé thar a bheith tábhachtach, dar leis na rannpháirtithe, go gcuirfeadh daoine níos mó iarrachta isteach i labhairt na teanga agus go mbainfí úsáid aisti sa siopa, in oifig an phoist, san eaglais, sa mhonarcha agus mar sin de.....

‘Irish becomes the default language – initial simple conversations between people should be in Irish – puts an onus on not Irish speakers to use/improve the Irish that they have’

‘Caithfear daoine a iompú thar nais ar an nGaelainn – tá daoine sa Rinn nach labhrann focal Gaelainne agus bhí togha na Gaelainne ag a muintir – tá glúin labhairt na Gaelainne cailte againn cheana féin’

Dá mbeadh sí in úsáid mar ghnáth-theanga chumarsáide mar atá teangacha eile cosúil leis an mBéarla, thuigfeadh níos mó daoine ansan go bhfuil feidhm agus ról ag an teanga ina saolsiúd chomh maith. Mar a deireann Ó Giollagáin stopann daoine ag úsáid teanga má cheapann siad nach bhfuil feidhm ar leith ag baint leis an teanga níos mó i measc an phobail urlabhra, dá bhrí sin is léir go bhfuil muintir na nDéise den tuairim go bhfuil sé riachtanach cur le feidhmeanna na Gaelainne sa todhchaí chun a chinntiú go mairfidh sí mar ghnáth-theanga urlabhra sa phobal. Sa deireadh thiar thall is gá rogha a dhéanamh an Ghaeilinn a labhairt nó ní mhairfidh sí.

Is í **Forbairt na Teanga (28.5%)** an dara fho-théama a tháinig chun cinn sa taighde agus baineann an téama seo le forbairt agus le cur chun cinn na teanga sa pharóiste. Dá ndéanfaí í a láidriú agus a fhorbairt chabhródh an fhorbairt le stádas Gaeltachta an cheantair a dhaingniú do na glúinte atá le teacht. Tugadh go leor leor moltaí ansan maidir leis na bealaí chun an teanga a chur chun cinn agus an stádas a chinntiú ar an mbealach sin – luadh imeachtaí agus ócáidí a eagrú cosúil le Ciorcal Comhrá, Teach oscailte míosúil do dhaoine nua chun seans a thabhairt dóibh bualadh le lucht labhartha na Gaelainne sa cheantar, mar a dúradh:

‘Ná coimeád ‘stagnant’ an ghluaiseacht Gaeilge, taispeán é do daoine agus páistí go bhfuil sé suimiúil, ár cultúr, agus caithfidhmid a teacht le chéile i bhfad níos mó

Le linn Ré an Tíogar Cheiltigh, mar thoradh ar bheartais phleanála agus tógála Chomhairle Contae Phort Láirge (Walsh 2011: 220) tógadh go leor tithe sa pharóiste agus mealladh go leor daoine nárbh as an gceantar dóibh isteach sa pharóiste. Cáineadh an tÚdaráis go géar ag an am:

‘Is tubaiste pleanála é seo agus is scannal é nár sheas na háisínreachtaí Gaeilge agus Gaeltachta in aghaidh an scrios atá déanta ag Comhairle Contae Phort Láirge ar Ghaeltacht bheag na nDéise’

(Ó hÉallaithe 2004 – gan leathanach)

Bhí an deis chomh maith ag daoine a bhí imithe ar imirce thar nais abhaile agus fágann sé seo go bhfuil céatadán suntasach ag maireachtaint san áit nárbh as an gceantar ó dhúchas dóibh – féach ar an bhfigiúir anseo thíos.

5.1.2.C Bunús an Phobail

Cad as do mhuintir Ghaeltacht na nDéise (Daoine fásta)							
Gaeltacht na nDéise	Port Láirge	Gaeltacht eile	Áit eile in Éirinn	An Bhreatain	An Eoraip	Eile	Iomlán
479	203	8	169	51	14	12	936

(Comhlacht Forbartha na nDéise 2017: 32)

Lipéad 17: Cár bh as do mhuintir na nDéise

Is léir ó na staitisticí go bhfuil sciar mhaith dóibhsiúd a bhog isteach an uair úd tar éis socrú síos i nGaeltacht na nDéise agus tá a gclann siúd anois ag freastal ar na scoileanna áitiúla. Toisc baint níos doimhne a bheith acu leis an áit tar éis imeacht ama agus toisc a bpáistí a bheith ag dul ar scoil ann, b’fhéidir, is mian leo a bheith mar chuid de phobal na háite, ach is léir ó roinnt den aiseolas nach mothaíonn siad amhlaidh agus iad den tuairim go mba cheart go léireodh lucht labhartha na Gaelainne níos mó tuisceana dá n-iarrachtaí an teanga a úsáid agus deiseanna comhtháite a sholáthar dóibh dá réir:

‘More effort to integrate newcomers who moved to An Rinn’

‘More integration with people in the area and integrate those who wish to improve’

‘All those people who moved here 8-10 years ago during the housing boom need to be integrated more. We need to be not afraid to use what Irish we have, not afraid of being wrong – we do try!’

‘Its great to see our kids having such fluent Irish from going to school here; that will help for the Gaeltachts future’

Moladh iarrachtaí a dhéanamh chun dearcadh na ndaoine a aistriú agus a léiriú dóibh go bhfuil buntáistí eacnamaíochta, sóisialta agus cultúrtha le fáil i gceantair lán-Ghaelacha, bhí sé riachtanach, chomh maith, dar le rannpháirtithe, go mbeadh an pobal go léir sa dá pharóiste ag oibriú as lámh a chéile chun an paróiste a chur chun cinn. Mar atá intuigthe i gcúrsaí teangeolaíochta, is beatha teanga í a labhairt ach uaireanta caithfear bonneagar a chur in áit a chuireann ar chumas daoine a rogha nádúrtha teanga a dhéanamh, i measc

na nithe praiticiúla a bheadh mar chabhair do mhuintir na nDéise chun an rogha úd a dhéanamh bhí ‘níos mó fostaíochta sa cheantar’, mar aon le ‘*tacaíocht a thabhairt do thuismitheoirí áitiúla atá chun a leanáí a thógaint aníos le Gaeilge*’ agus ‘*infheistiú i ndul chun cinn na teanga – cabhair do dhaoine nua ag teacht isteach*. Bhíothas den tuairim go mbeadh seirbhísí teanga riachtanach chomh maith mar chuid den mbonneagar úd - *Seirbhísí teanga a chuir ar fáil; réamh-bhreith, naíonra, bunscoil, meánscoil, 3ú leibhéal, chomh maith le ‘cúnamh baile do thuismitheoirí le Gaeilge lag’*.

Bhain an tríú téama a tháinig chun solais le cúrsaí Óige (25%) go háirithe i gcomhthéacs chúrsaí oideachais, an teaghlaigh agus seirbhísí iarscoile de. Ar an gcéad dul síos, cé go bhfuil céatadán ard d’aos óg na Gaeltachta ag freastal ar scoil sa Ghaeltacht tá an tuairim ann nach n-úsáideann siad an Ghaeilinn go ró-mhinic lasmuigh den seomra ranga nó d’imeachtaí a bhaineann le cúrsaí scoile nó cúrsaí spóirt –

‘Is gá spreagadh dóibhsíúd nach labhrann G faoi láthair – go háirithe daoine óga agus iad siúd go bhfuil G acu ach nach labhrann í’

‘I feel the young teenagers have Irish but it is not cool (!) To speak it amongst themselves which is a pity – maybe work on it as if on holidays (Spain) – we speak Irish when on bus/train and its great (broken Irish)’

Léiríodh amhras go mb’fhéidir nach dtuigeann an t-aos óg an luach a bhaineann leis an teanga agus an cultúr a ghabhann léi agus gur ghá an tuiscint seo a thabhairt dóibh agus iad a spreagadh i dtreo a gcultúr dúchais féin; i ré seo an domhandais, ‘Snapchat’ agus ‘Instagram’ tá sé thar a bheith deacair aird an aois-óig a tharraing óna scáiléain ach mothaíodh go bhfuil sé riachtanach do thodhchaí an cheantair seo go spreagfaí suim na ndaoine óga sa chultúr atá mórthimpeall orthu: ‘*ensure that the young generation get more involved with the Irish language, and traditional Irish music*’. Moladh teacht ar bhealaí nó ar shlite chun suim na ndaoine óga a spreagadh lasmuigh den láthair scoile, ‘*stimulate interest in young people – kids will speak it in school but once outside school environment they tend to go back to English*. Is féidir an t-aos óg a mhealladh níos mó i dtreo na teanga trí úsáid na Gaelainne tríd úsáid na teanga a spreagadh i measc na gcumann agus na gclubanna ina bhfuil siad ach nach bhfeidhmíonn trí mheán na Gaelainne i láthair na huaire: ‘*To continue promoting Irish through local schools and all the various clubs; agus Tacú leis an oideachas agus spreagadh. CLG – ag déanamh sár-obair m.sh Cúl Camp á reachtáil go hiomlán as Gaeilge*. Moladh chomh maith infheistíocht a dhéanamh i ngréasán d’imeachtaí agus de sheirbhísí teanga-bhunaithe atá dírithe ar an aos-óg, ‘*caithfear na daoine óga ar mheánscoil sa Ghaeltacht – caithfear an*

rogha ábhar agus seirbhísí a bheith chomh maith is atá sa mbaile mór’ agus Keep the children interested, provide venues for them to use the language in informal non-forced environment. Is tríd í a úsáid mar ghnáth-mheán cumarsáide a mheallfar daoine i dtreo aon teanga a úsáid agus moladh deiseanna úsáidte a sholáthar don aos óg sa Rinn agus sa tSeana Phobail chun misneach agus féinmhuinín a thabhairt dóibh an Ghaelainn a roghnú ar bhonn níos minicí agus níos nádúrtha ná mar atá á hdéanamh acu faoi láthair – ‘investment in youth activities and encourage the use of Irish’ agus ‘meas a spreagadh agus tábhacht na teanga a chur ina luí ar an aos óg’

Na hAgallaimh – rogha teanga na dtuairimí nochtaithe

Agallaimh

Mar atá ráite cheana, ceapadh go mbeadh sé luachmhar agus tábhachtach agallaimh aonair a dhéanamh le daoine sa dá pharóiste ar mhaithe le tógaint ar an mbuneolas a bailíodh roimhe sin. Labhradh le mic léinn meánscoile agus ollscoile, le daoine atá ag obair (fir agus mná lena ngnó féin agus múinteoirí) agus leo siúd atá éirithe as; baineadh úsáid as ceisteanna a phlé leis an bparóiste trí chéile ó thaobh áiseanna, seirbhísí agus acmhainní de, le féiniúlacht agus oidhreacht na háite agus le cúrsaí teanga (Pleanáil Teanga, Dearthaí i leith na Gaelainne agus mar sin de).

Tar éis anailís a dhéanamh ar thrascríbhinní na n-agallamh (587 abairt in ocht n-agallamh) tugadh faoi deara gurab í an Ghaelainn an teanga a úsáideadh i mbeagnach leath den téacs, an Béarla i mbeagáinín ós cionn 35% den téacs agus ba mheascán de Bhéarla agus Gaelainn a úsáideadh sa chuid eile den téacs.

Freagraí as Gaelainn	47.35%
Freagraí as Béarla	35.4%
Freagraí as Gaelainn/Béarla	17.7%

Lipéad 18: Na teangacha a úsáideadh sna hagallaimh

Cuireadh sraith de cheisteanna ar na rannpháirtithe sna hagallaimh aonair agus dhírigh ceann amháin ar rogha an dhuine maidir leis na roghanna teanga a dhéantar – *‘Is rogha phearsanta a dhéanamid an Ghaelainn a labhairt agus a úsáid nó an Béarla a labhairt agus a úsáid’* - Cad a spreagann tú chun do rogha laethúil teanga féin a dhéanamh? Seo a leanas na dearthaí a léiríodh i bhfreagraí na rannpháirtithe.

Aoisghrúpa Faoi 20

An Rinn

Is cainteoir Gaelainne ó dhúchas an duine seo agus braitheann a roghanna teanga ar an leibhéal cumarsáide is mian leis a chruthú le daoine agus ar scileanna teanga na ndaoine

úd. Baineann an té seo úsáid as meascán de Bhéarla agus de Ghaelainn i ngnáthchomhráití i ngach réimse dá shaol (sa mbaile, ina pharóiste dúchais agus ina shaol ollscoile) chun go dtuigfí é agus chun go mbeadh a shaol níos fusa – nósmaireacht atá aige ó laethanta a óige nuair a bhíodh deacrachtaí aige nuair nár thuig daoine é agus é ag labhairt as Gaelainn amháin, fiú sa Ghaeltacht. Cé go ndeireann sé go bhfuil cumarsáid níos tábhachtaí ná cén teanga a úsáideann duine chun an chumarsáid sin a dhéanamh, admhaíonn sé go mb'fhearr leis an Ghaelainn a úsáid i gcónaí dá mbeadh an rogha aige féin; is cosúil go bhfuil tionchar nach beag ag a mhuintir ar a dhearcadh i leith na teanga.

‘Má cheapaim go mbeidh mé in ann labhairt leo agus nach mbeidís faoi bhrú, tá siad go breá ábalta labhairt deirim cúpla rud beag leo; is Gaelainn a deirim: ‘cén t-am é’; ach má tá ceist mhór agam nó fadhb phearsanta a phlé, má cheapaim go mbeadh sé níos fusa dóibh san labhairt trí Bhéarla labharfaidh mise Béarla leo. Ach aithním nach sin an rud atá uaim a dhéanamh. Is rogha phearsanta go dtuigim go mbainfidh mé toradh as an gcomhrá, is pointe cumarsáide é. Ach chomh maith le san, má tá’s agam go bhfuil Gaelainn ag duine éigint agus labhrann siad Béarla liom labharfaidh mé Gaelainn ar ais leo. Rud nár dhein mé cheana; is saghas rud le déanaí é sin chomh maith. Fiú ar an Ollscoil, tá daoine ann agus labhrann siad liom as Béarla agus bímse ag féachaint orthu. Go speisialta, daoine eile – aithne agam ar dhaoine; is saghas nós sa Tuaisceart é chomh maith – tá aithne agam ar chailín ó Dhoire go bhfuilim ana-mhór léi; agis ó Ghaith Dobhair chomh maith agus má labhrann tú Béarla leo agus má tá Gaelainn acu bheidis saghas ag féachaint ort – dé chúis go bhfuil tú ag labhairt an teanga eachtrannach. Ceapaim gurab é an rud is mó ná an chumarsáid. Níl uaim go mbeadh gach duine ag braith gur scrúdú cainte atá ann agus iad ag labhairt liom, rud a fhaighim go minic. *‘I’m afraid to speak Irish to you because you are going to judge me’* – b’fhearr liom, *I know it’s a cliché*, ach an Ghaelainn bhriste níos fearr ná an Béarla cliste. Go pointe áirithe tá sé fíor ach go pointe eile, níl. Is í an chumarsáid an rud is tábhachtaí. Nach bhfuil mé ag cur brú ar aoinne. Mar tá mise breá ábalta Béarla a labhairt ach uaireanta, má tá mé tuirseach bíim ag smaoinemh *where’s my wallet*, cá bhfuil mo sparán – *just* uaireanta tuigeann daoine. Ní hé riamh go ndéanaim mar go mbíonn daoine rá liom, an é an rud *‘cool’* é Béarla a labhairt nó ní hé. Nuair a bhí tú níos óige labhair tú Béarla mar go raibh saghas eagla ort go mbeadh daoine ag magadh fút – rud ata fós ann. Nuair a bhíomar sa bhunscoil nuair a labhaimse le gnáth-chruth níor thuig siad mé, táim tar éis éirí as an nós go hiomlán, fiú gnáth-chomhrá – an bhfuil tusa ag dul go-dtí an siopa arú amárach nó arú inné – *what*, cad é sin? *The day before* amárach, cuir Béarla tríd go dtuigfidís tú, ach sin *just* cúis chumarsáide. Ansan thiofainn abhaile agus bheadh mo mháthair *like*, tá do shaibhreas á chailliúint agat tríd a bheith ag labhairt Gaelainn bhriste – mar tá tú ag iarraidh cumarsáid le duine so tá tú ag athrú an teanga go *Creole* de shaghas éigint chun go dtuigfeadh daoine thú. Braitheann mo roghanna ar an méid cumarsáide atá mé ag iarraidh a dhéanamh – ach má tá duine líofa ar aghaidh liom. Níl aon cheistiú’ (AR-20)

An Seanphobal

Is cainteoir ó dhúchas í an duine seo agus braitheann a rogha teanga chomh maith ar scileanna teanga na ndaoine go mbíonn sí ag labhairt leo – má cheapann sí go bhfuil Gaelainn ag duine labharfaidh sí trí Ghaelainn leo; bhí áthas uirthi amhlaidh a dhéanamh

mar deireann sí nach bhfuil mórán deiseanna ann do dhaoine óga Gaelainn a labhairt lasmuigh den scoil. Ní thuigeann sí dé chúis nach bhfuil Gaelainn in úsáid in Éirinn mar atá an Fhraincis agus An Spáinnis in úsáid ina dtíortha siúd agus molann sí córas cosúil leis an bhFáinne chun daoine a spreagadh i dtreo na teanga. Is breá léi an teanga.

‘Bímse ag smaoinreamh má tá an Ghaelainn acu déanaim gach iarracht an Ghaelainn a labhairt leo. Ar ndoigh muna bhfuil tá sé níos deacra. Tá sé bunaithe ar réamheolas – bheadh a fhios agam arbh as An Sean Phobal nó An Rinn nó pé rud é. Fiú nuair a bhuaíl mé leis an bhfear san inniu, James, ní raibh a fhios agam go raibh Gaeilge aige. Tháinig sé isteach tar éis é sin agus labhair sé trí Ghaelainn liom. An rud a thaitin go mór liom an bhliain seo caite ná An Fáinne a bhí á thabhairt amach ag an Roinn Gaeltachta – ach an chóir go mbeadh sé sin ann? I mo thuairim ba chóir go mbeadh an Ghaelainn ag gach aoinne. Nuair a théann tú go dtí an Fhrainc tá an Fhraincis á labhairt ag gach uile duine. Sa Spáinn cloiseann tú an Spáinnis – anso, bheadh ionadh ormsa an Ghaelainn a chloisint gach uile lá. Sin ráite, ar ndoigh, táim sa mheánscoil, ach lasmuigh den scoil ní chloisfeá é. Ach an rud a spreagann é, ná na bun-chomhráití, na bun-rudaí, *we’ll say like*, Go raibh maith agat nó slán – ansan bheadh a fhios agam an raibh Gaelainn ag duine. Labhraim Gaudiinn mar cheapaim go bhfuil sé an-thábhachtach – is í ár dteanga í; is breá liom í. Ceapaim go bhfuil sí go hálainn. Níl sí cosúil leis an mBéarla. Tá an Spáinnis á dhéanamh agam ar scoil agus fuaimníonn sé cosúil leis an mBéarla. Is teanga difriúil í an Ghaelainn’ (SP-20)

Aoisghrúpa 20-39

An Rinn

Is cainteoir ó dhúchas an té seo agus baineann sé úsáid as an nGaelainn chomh minic agus is féidir leis; tá sé bródil as an teanga agus ceapann sé go bhfuil muintir na háite níos bródúla as an nGaelainn anois ná mar a bhí, go háirithe i measc na ndaoine óga sa pharóiste. Is breá leis an Ghaelainn a úsáid aon uair gur féidir leis agus sa ghnó atá aige déanann sé gach iarracht amhlaidh a dhéanamh. Labhrann sé Gaelainn lena chlann agus tá an teanga mar cheangailt phearsanta aige lena chlann agus lena óige, tógadh le Gaelainn é agus is nasc í an teanga le laethanta a óige agus tá sé seo ana-thábhachtach don té seo.

‘Nuair a d’fhág mé chaill mé a lán Gaeilge toisc nach raibh mé á labhairt agus tháinig feabhas mór ar ó tháinig mé thar nais go dtí An Rinn – bhí sé agam istigh I mo cheann agus tháinig sé amach aríst – tagann daoine as An Rinn agus An Sean Phobal isteach anseo agus táimid ábalta Gaeilge a labhairt, a bheith thuas sa pháirc, sa chruinniú, ag deileáil le daoine sa phub – bhí tarraingt mhór dom, bhí mo chairde go léir anseo, leath de mo chlann – bhí an tarraingt sin ann an t-am ar fad – bhí 5 nó 6 bliana. Ansan chuaigh mé go dtí Ollscoil, bhí sé sin b’fhéidir tréimhse 10 mbliana chuaigh mé go dtí **An Friary**; bhí mé ag maireachtaint sa baile mór, chuas go hOllscoil Luimnigh, ansan go hOllscoil Mhanchain – sin tréimhse 12/13 bliana nach raibh mé ag maireachtaint sa Rinn agus nach raibh mé ag caint Gaeilge – bhí píosaí anseo is ansiúd – de réir a chéile bhí mé ag caint le mo dheartháir/dheirfiúr ar an nguthán trí Ghaelainn so sin go hiontach ar fad, tar éis teacht thar nais. Táim 35; táim thar nais 7 mbliana anois – *but*, déanaim, bím ag caint aon uair go dtéim thall go tigh mo dheirfiúr ní bhím ag caint Béarla in aon chor leis na páistí – is dócha go bhfuil sé ana-thábhachtach, agus ionadh orm, tá an cailín is óige tá sí tar éis dul go dtí an Naíonra sa chéad bhliain agus an méid sin Gaeilge atá aici tá sé just dochreidthe – tá an blas atá aici ag trí bliana d’aois. *So* an obair atá na leids sin ag déanamh tá sé *just* dochreidthe. Tá sé ana-thábhachtach, bím ag caint leis na leids go léir ar an nguthán, fiú amháin Oonagh atá thall i Sasana, is breá léi a bheith, níl aon deis aici – bimid ag caint Gaeilge an t-am ar fad – aitheantas is ea é is dócha agus ceangailt

lenár mháthair. Tá aitheantas againn – feicim é leis na leaids óga sa pharóiste chomh maith – tádar bródúil as, cuireann sé....tá sé go hiontach. Tháinig cúpla leaids ar thaithí oibre, Pádraig Ó Lonáin mac le Packie, bhí sé agam, agus *just* Gaelainn go léir an t-am ar fad – nuair a chuireann sé ceist. Nuair a bhíomar óg b'fhéidir nach raibh sé *cool* Gaelainn a labhairt agus níl sé mar sin inniu' (AR20-39)

An Seanphobal

Is cainteoir ó dhúchas an té seo agus é ana-cheanúil ar an nGaelainn; tá sé bródúil aisti agus tuigeann sé an seoid atá sa Ghaeltacht – is breá leis an teanga a labhairt chomh minic agus tá ana-mheas aige ar aoinne atá sásta sa lá atá inniu ann Gaelainn a fhoghlaim agus í a labhairt. Dá mbeadh a rogha aige b'fhearr leis í a úsáid an t-am go léir agus ceapann sé gur phríbléid é go bhfuil sé in ann í a labhairt.

'Mar go n-aithním go bhfuil teanga againn, teanga faoi leith, nach Béarla é nó í agus tá ana-shuim agam sa teanga, caithfidh mé a rá. Is breá liom í agus is breá liom a bheith ag labhairt Gaelainne le daoine agus tá ana-mheas agam, is dócha, ar aoinne anois sa lá atá inniu ann i bpóca Gaeltachta nó taobh amuigh, fiú amháin, sa Ghalltacht, atá suim acu sa teanga agus atá sásta í a labhairt agus iarracht a dhéanamh í a d'fhoghlaim agus, b'fhéidir, í a snasú ó am go ham nuair is gá agus bheadh tús-áite tugtha agam don Ghaelainn i gcónaí mar slí chumarsáide ós cionn an Bhéarla mar go n-aithním cé chomh tearc agus cé chomh....bhuel go n-aithním gur phríbhléid ana-mhór domsa agus d'aon duine atá in iúl ar Ghaelainn a labhairt go laethúil is dócha' (SP20-39)

Aoisghrúpa 40-64

An Rinn

Is as Dún Garbhán don bhean seo a phós cainteoir dúchais ón Rinn cé go n-admhaíonn sí go mba cheart go labhraidís níos mó Gaelainne sa mbaile lena gclann. Braitheann a rogha teanga ar na daoine go mbíonn sí ag labhairt leo agus ar a féinmhuinín. Deireann sí go bhfuil sí báúil don teanga agus tuigeann sí go mbaineann daoine taitneamh as a bheith in ann gnó a dhéanamh léi trí mheán na Gaelainne ach éiríonn sí neirbhíseach agus ní theastaíonn uaithi botúin a dhéanamh i gcomhlúadar dhaoine atá líofa, dá bhrí sin braitheann a leibhéal úsáide ar a leibhéal tuisceana féin.

'At **obair** its different, obair is **as Béarla**. If there are people that I know that have Irish and might know that I would have **Gaelainn**, maybe not **Gaelainn go flúirseach** but **Gaelainn**, they like to be greeted and to converse in Irish. Just not more that the **cúpla focal, sin é, as Gaelainn**, you know. So, I suppose, if some-one – I'd always be wondering, if maybe I think too much, did I say that right, did it make sense, before I say it. So if some-one starts it, I would continue it as opposed to instigating it and they go, ah, **níl a fhios agam cad a bhí tú ag rá** – I would be welcoming it if some-one started speaking Irish but the ones that I wouldn't have an awful lot to say to I would say it **as Gaelainn – sin fiche euro, go raibh maith agat – tá sé go hálainn amuigh nó an raibh tú ag an gluiche aréir, bhí bua maith ag na leaids ag an deireadh seachtaine** – if it's like that if its shop talk that's **go breá** for me to instigate that but if it's like something that I have to be serious about, **tóg go bog é** now **píosa**. You always question yourself, you always think and if you think too much – what happens me is the conversation is changed by the time I've caught up – **feck it, go back to that last point as Gaelainn** so that I can say it now, it's come to me' (AR40-64)

An Seanphobal

Níl Gaelainn ó dhúchas ag an mbean seo ach tuigeann sí a luach agus déanann sí iarracht Gaelainn a úsáid lena clann. Cé gur phós sí duine áitiúil is duine é nach n-úsáideann an Ghaelainn riamh toisc nár cheap a mhuintir siúd nach raibh aon mhaitheas sa Ghaelainn agus nach raibh aon bhuntáiste ag gabháil léi. Is í an t-aon duine ina teaghlach í nár rugadh agus tógadh sa Ghaeltacht ach in ainneoin sin is í an duine is mó a spreagann a bpáistí chun í a úsáid agus a chur chun cinn.

‘My husband doesn’t speak Irish although he was born here he has left it behind since Primary School and he went to school in The Friary in Dungarvan and he didn’t speak Irish, y’know. In the household his father was very elderly and he was the youngest, so, for instance when he was fifteen his father was 72. There was a huge...there was quite an age-gap between his mother and father as she would remind us all the time but when his father was going to school they were beaten if they spoke Irish because it was seen as the Poor Mans Language and it was never encouraged in his own household so he has continued that on and he has never encouraged it in our household and its kind of funny because I am not from the Gaeltacht and I would be the one that would speak it more or that would be constantly badgering the guys because I would put up Facebook posts, some of it would be in Irish and some of it in English and I would be hollering up the stairs to my 15 year old saying ‘how do you say this’ and ‘are you sure that is right?’ That’s why he doesn’t speak it because he was never encouraged to because his father was actively discouraged. He passed away in 1998 but he was, ahm, 89 in 1998 – he would have been there at the completely wrong historical time and would have had a very negative attitude to the Irish language that wasn’t of his creation’ (SP40-64)

Aoisghrúpa ós cionn 65

An Rinn

Is ó Dhún Garbhán ó dhúchas don duine seo a chaith blianta thar lear sarar bhog a clann isteach sa cheantar sna hochtóidí agus braitheann a rogha teanga siúd ar scileanna teanga na ndaoine go mbíonn sí ag labhairt leo; muna mbeadh a fhios aici roimhré go raibh Gaelainn ag duine labharfadh sí Béarla leo mar nós.

‘Who I am working with, or talking to’ (AR+65)

An Seanphobal

Is cainteoir ó dhúchas í an bhean seo agus mar aon le AR+65 braitheann rogha teanga na mná Gaeltachta seo ar scileanna teanga na ndaoine go mbíonn sí ag labhairt leo; muna mbeadh a fhios aici roimhré go raibh Gaelainn ag duine labharfadh sí Béarla leo mar nós. Níorbh é seo cinneadh a deineadh d’aon ghnó ach is í seo a nósmaireacht feadh a saol.

‘Is dócha dá mbeadh a fhios agat ná beadh an Ghaelainn láidir go leor age duine amháin ní labharfá Gaelainn leo. Labharfá Gaelainn leis na daoine go mbeadh a fhios agat go bhfuil sí acu. Níor labhair mé Gaelainn riamh le duine nach raibh a fhios agam go raibh sí acu; níl a fhios agam dé chúis san. Ní bhfaighinn an cheist sin a fhreagairt’ (SP+65)

Mar achoimre, déanann formhór na rannpháirtithe cinneadh sar a n-úsáideann siad an Ghaelainn, cinneadh atá bunaithe ar a leibhéal inniúlachta féin, ar leibhéal inniúlachta an

té go mbeidh siad ag labhairt leo agus ar an leibhéal cumarsáide ar mhian leo a chruthú leis an duine úd – léiríodh gur ar mhaithe le cumarsáid éifeachtach a úsáideann siad na teangacha a úsáideann siad ina ngnáthshaol laethúil agus go mbraitheann a rogha teanga ar sin thar aon rud eile. Anuas ar sin tá tionchar nach beag ar stair chlainne na ndaoine a cuireadh faoi agallamh ar a n-úsáid teanga agus ar an meas atá acu ar an dteanga.

Roghanna Oideachais

Tá sé soiléir ónár dorthaí go bhfuil freastal mhaith a dhéanamh ar réamhscoileanna agus ar scoileanna náisiúnta na Gaeltachta (freastalaíonn 75.7% de pháistí áitiúla ar an dá scoil náisiúnta (Scoil Náisiúnta Bhaile Mhic Airt agus Scoil Náisiúnta na Rinne). Ach tarlaíonn titim sa ráta freastail nuair a dhéantar an t-aistriú ón mbunscolaíocht go dtí an mheánscolaíocht ó thaobh freastail ar an meánscoil áitiúil de (Meánscoil San Nioclás sa Rinn) – as na daoine a ghlac páirt sa taighde seo go raibh páistí den aois chuí acu, cuireadh in iúl go bhfreastalaíonn 51.3% de na páistí úd ar an meánscoil áitiúil agus go bhfaigheann an chothromaíocht (48.7%) oideachas meánscoile laistigh den gceantar agus trí mheán an Bhéarla. Tá an tábhacht a bhaineann le hoideachas trí mheán na Gaelainne rí-thábhachtach do thodhchaí na Gaeltachta aitheanta sa Phlean Teanga a ullmhaíodh mar chuid den Togra Pleanála Teanga atá luaite cheana anseo agus é mar fhís sa Phlean ‘*Go mbeidh oideachas Gaelach ar ardchaighdeán ar fáil don bpobal ar fad, ó leibhéal na réamhscolaíochta go dtí an t-aosoideachas*’ (Comhlacht Forbartha na nDéise 2017:82) agus é socraithe go mbunófar meitheal oideachais chun go mbeidh an seans ag daoine comhoibriú lena chéile chun a chinntiú go gcoimeádfar córas oideachais Gaelach i saol na Gaeltachta – tá sé riachtanach go gcuirfear na tacaíochtaí cuí ar fáil d’institiúidí oideachais na háite de réir an Phlean, ar mhaithe le tuiscint a dh’fháilt ar

‘na cúiseanna a chuireann brú ar thuismitheoirí oideachas trí mheán an Bhéarla a roghnú dá bpáistí agus gach tacaíocht is féidir a thabhairt d’institiúidí oideachais an cheantair’

(Comhlacht Forbartha na nDéise 2017:82)

I dtuarascáil de chuid na Comhairle Náisiúnta Curaclaim agus Measúnachta⁴⁵ aithnítear go bhfuil líon na bpáistí scoile Gaeltachta a léiríonn ardscoileanna innúlachta sa Ghaeilinn ag laghdú agus is cosúil go dtagann ‘*tuairim is an ceathrú cuid de ghlúin reatha daltaí bunscoile agus iarbhunscoile na Gaeltachta ó chúlra neamh-Ghaeltachta*’ (Ó Giollagáin et al 2007:45).

Maidir leis an tábhacht a bhaineann le páiste a thógaint le mionteanga, cuireadh an cheist seo a leanas ar rannpháirtithe an tsuirbhé: ‘*Is rud maith é páistí a thógaint le Gaeilge*’ -

⁴⁵ *Language and Literacy in Irish-medium schools: supporting school policy and practice*, Dublin: Government Publications

An aontaíonn tú leis an bprionsabal seo? agus bhí tromlach na rannpháirtithe den tuairim go raibh sé tábhachtach amhlaidh a dhéanamh:

‘Is rud maith é páistí a thógaint le Gaelainn’

Aois	20 – 29	30 – 39	40 – 49	50 – 64	65+
Aontaím	90.2%	84.5%	86.3%	88.3%	82.3%

(Comhlacht Forbartha na nDéise 2017:40)

Lipéad 19: Dearcadh na ndaoine maidir le páistí a thógaint le Gaelainn

Ach in ainneoin an dearcadh dearfach seo a léiríodh i leith na teanga i measc an phobail, léiríodh dúshláin agus deacrachtaí ar an dtalamh, a d’fhéadfadh a bheith díobhálach do thodhchaí na teanga sa pharóiste meonta i leith na teanga ina measc siúd a bhog go-dtí an ceantar agus a chuir in iúl go mothaíonn siad scanraithe ag *‘superior attitude’* cainteoirí dúchais na háite toisc go *‘they feel alienated and almost pressurised to learn Irish to fit in’*. Deireann O’Rourke go mbaineann an téarma ‘dúchasach’ le bheith tógtha i bpobal ar leith nó áit ar leith agus go síolraíonn bun-cháilíochtaí an dúchais go minic ó nascanna leis an teanga sa mbaile nó i bpobal urlabhra atá luate go stairiúil leis an teanga sin (O’Rourke 2011:328), d’fhéadfadh ceisteanna agus dúshláin úinéireachta teacht chun solais i gcás dhaoine nua a bhogann isteach sna ceantair úd agus nach cainteoirí dúchasacha iad de réir an tsainmhíneithe úd. Cuireadh in iúl go mb’fhéidir go mba cheart go mbeadh lucht tacaíochta na teanga níos oscailte ar mhaithe lena chinnitiú go mothaíonn gach duine go bhfuil siad mar chuid den bpobal agus den gcultúr Gaelachta, is gá do na *‘(the) ambassadors for the language need to be more approachable’* chun é seo a bhaint amach agus chun dearcthaí a mhaolú ina mbeadh *‘complete loss of interest and inspiration to engage in using Gaelic’* i measc dhaoine atá nua sa cheantar mar thoradh orthu. Tá an baol ann go spreagfadh an meon iad chun scaoileadh leis an teanga agus an cultúr agus na traidisiúin a ghabhann léi, a dhéanfadh pobal urlabhra atá faoi bhrú cheana féin níos laige fós:

‘Friends of mine who moved to the Gaeltacht area and who wouldn’t have too much Irish feel there is an air of arrogance by some people towards them because they can’t communicate as Gaeilge. As a result, it’s taken them a while to settle into the area because they feel alienated and almost pressurised to learn Irish to fit in. It’s not nice to stand at the side of a football pitch with your child playing and all the other mams chatting in Irish and you can’t join in because you feel you’d be frowned upon. Now I haven’t experienced this as my kids are involved with English speaking clubs but this is what I have heard some say’

(Aiseolas ó ‘Suirbhé na Gaeltachta – Plean Teanga – Gaeltacht na nDéise 2017 – 2023’)

Mothaíonn siad nach bhfuil siad mar chuid den ordlathas cultúrtha sa cheantar agus tá seans ann go bhfuil tionchar ag a dtaithí teanga féin nuair a bhíodar ina bpáistí ar an mothú seo, mar a deireann Forlot go bhfuil nasc láidir idir cleachtais theangeolaíochta tuismitheoirí agus a gconairí imirceacha agus go n-aithníonn siad nithe dá gcuid taithí scoile féin in oideachas a bpáistí: *This also explains why schooling choices are at times dependent on parents' personal projects which do not coincide with their remaining within the community of origin* (Forlot 2009:401).

‘The ambassadors for the language in my opinion need to be more approachable – pre-school teachers and admin staff in Old Parish are an excellent example of kind, decent, and approachable talisman of Irish in Old Parish, also to an extent the local county councillor. However, in my experience in living in An Ghaeltacht for 4 years, there are also ambassadors of the language who come across as very self-righteous and in turn cause a complete loss of interest and inspiration to engage in using Irish. The classic **cúpla focal** is not always good enough to some of these people and that is extremely detrimental to the language in my opinion’

Ar an taobh eile den mbonn, admhaíonn roinnt cainteoirí dúchasacha nach bhfuil dóthain foighne acu chun feidhmiú mar mhúinteoir nó mar éascaitheoir teanga do dhaoine nach bhfuil sí ar a toil acu agus go mb’fhearr leo a bheith á húsáid mar ghnáth-theanga chumarsáide:

‘Níl mé sásta mé féin, ní doigh liom, ní bheinnse foighneach go leor leath huair a’ chloig a chaitheamh ag caint faoin aimsir le foghlaimoír ach ó am go ham – ach is breá liom í a úsáid mar fíor-theanga cumarsáide ach nuair atá saghas cumarsáid tacar ar bun agat do luífinn isteach ar an mBéarla tar éis tamaillín’ (SP20-39)

Ach ní ar aon bhonn droch-bhéasach dar leis an duine áirithe seo, ach ar an tuiscint, sa chás áirithe seo, nár theastaigh ón duine aon duine a chur faoi bhrú muna mbeadh scileanna teanga Gaelainne aige nó aici chun cumarsáide fhiúntach a dhéanamh: *‘Ní fiú snámh in aghaidh easa ó thaobh teanga de. Ní fiú go mbeadh aon teanga nó easpa teanga mar bhac cumarsáide idir aon duine, sin é’* (SP20-39).

Is cosúil óna sonraí a bailíodh go bhfuil ról lárnach ag an gcumarsáid sna roghanna teanga a déantar sa Ghaeltacht seo agus nochtadh na gnéithe dearfacha agus diúltacha a bhaineann le cumarsáid éifeachtach a dhéanamh laistigh de phobal urlabhra Ghaeltacht na nDéise sa chaibidil seo.

Caibidil 6 – Féiniúlacht agus Oidhreacht Chultúrtha

6.1 Réamhrá

‘Culture is almost indistinguishable from the language that makes possible its génesis, growth, banking articulation and indeed its transmission from one generation to the next’

(Ngugi wa Thiong’o 1994:441).

Ar an gcéad dul síos, dar le Ó Riagáin, is gléas cumarsáide í an teanga, ach tá ról níos leithne aici ná díreach a feidhm chumarsáide amháin – is uirlis forbartha í atá snoite ag úsáideoirí ó thús ama, a chuireann ar chumas na ndaoine gach mothúchán a mhothaítear faoi gach gné den tsaol agus, thar aon rud eile, *record these in their literature (be it written or oral) for coming generations* (Ó Riagáin 1999:290). Tagann wa Thiong’o le ráiteas Uí Riagáin nuair a deireann sé go bhfeidhmíonn gné chultúir na teanga a úsáidtear ag pobal urlabhra mar thaisceadán cuimhne an phobail úd agus nach féidir teanga agus cultúr a aithint óna chéile:

‘Language is often central to feelings of community and culture, of tradition and belonging; this makes any menace, disrespect or attack on its use capable of arousing emotions and potentially cause conflict’

(de Varennes 1995:107)

Sa chaibidil seo, pléifear an ról atá ag an nGaelainn sa tuiscint atá ag an bpobal ar an bhféiniúlacht agus ar an oidhreacht chultúrtha atá ina seilbh acu, maíonn Charles Baker go mbraitheann teanga ar chultúr agus ní a mhalairt, is mó sampla atá ann a deir sé de phobail a d’athraigh a dteanga labhartha chún í a chur in oiriúint don saol a bhí á chaitheamh acu (Baker 2000:272), agus tá Norton (2000) den tuairim gurb’ é atá i gceist le féiniúlacht ná an tuiscint atá ag an duine ar a

‘Relationship to the world, how this relationship is constructed in time and space, and how the person understands possibilities for the future’

(Norton 2000:5)

Deireann deBernardi go bhfeidhmíonn teanga mar bhonn do ‘*shared cultural identity and the means for the reproduction of social difference*’ (DeBernardi 1994:861). Tugann Nunan agus Choi (2010) an léargas seo ar an ról, dar leo, atá ag an teanga i saol an duine aonair –

‘The use of the language of choice is an important human right as it is through language that we are able to identify ourselves, others and to be identified by others, that we think, communicate and generally relate to the world around us’

(Nunan & Choi 2010:702)

Más fíor do Kramsch gurb ionann cultúr agus córas nithe, gníomhaíochtaí agus creidiúintí comhroinnte ag grúpaí daoine ar leith (Kramsch 1998:127), is cosúil go n-imríonn teanga labhartha aon phobail ar leith tionchar ar an gcultúr agus ar an oidhreacht a chruthaítear sa phobal úd. Mar a deireann Drummond agus Schleef cruthaíonn cainteoirí stíleanna teangeolaíochta de réir mar a chruthaíonn agus athchruthaíonn siad a bhféiniúlachtaí féin (Drummond & Schleef 2015:62). Téann torthaí an staidéir i nGaeltacht na nDéise leis an tuiscint seo atá sa litríocht faoin ngaol atá idir teanga agus féiniúlacht/oidhreacht - cé gurb é an Béarla teanga dhúchais roinnt mhaith de dhaonra na tíre seo agus go dtugtar cur síos anois ar an nGaelainn mar theanga oidhreachta (baintear úsáid as an téarma seo chun cur síos a thabhairt ar theangacha seachas an teanga cheannasach in aon chomhthéacs sóisialta (Kelleher 2010:1) is léir ó fhreagraí na rannpháirtithe sa staidéar seo go bhfuil siad den tuairim go bhfuil féiniúlacht agus oidhreacht ar leith acu de bharr na Gaelainne agus de bharr stádas an cheantair mar Ghaeltacht, anuas air sin fuarathas amach ón scagadh a deineadh ar na sonraí úd go bhfuil an Ghaelainn fite fuaite sa bhféiniúlacht agus oidhreacht chultúrtha sin.

6.2 Modheolaíocht

Mar a míníodh cheana féin i gCaibidil a Trí, chun faisnéis a fháil ó rannpháirtithe faoina gnéithe úd, baineadh úsáid as ceisteanna neamhiata⁴⁶ sa tsuirbhé baile ‘Suirbhé na Gaeltachta – Plean Teanga Ghaeltacht na nDéise 2017-2023’. Anuas air sin, pléadh féiniúlacht agus oidhreacht chultúrtha ag dhá sheisúin de ghrúpaí fócais a reachtáladh i 2016 agus pléadh féiniúlacht agus oidhreacht sna hagallaimh duine ar dhuine i 2017. Nuair a bhíodas ag tabhairt faoi anailísiú ar Cheist 29 (*Dé chúis go bhfuil sé tábhachtach go gcoimeádfadh an ceantar a stádas mar Ghaeltacht?*) sa tsuirbhé trí chomhadú a dhéanamh ar gach freagra a tháinig óna freagróirí, d’eascair na téamaí luaite sa bhosca anseo thíos as an anailísiú úd – **Teanga, Cultúr & Féiniúlacht** agus **Oidhreacht & Traidisiún**.

6.3 Príomhthéamaí

Léiríonn torthaí na bhfiosraithe úd (ceisteanna an tsuirbhé agus na hagallaimh) go gceapann daoine go bhfuil féiniúlacht agus oidhreacht ar leith ag paróistí na Rinne agus an tSean phobail agus go bhfuil ról lárnach ag teanga agus cultúr na Gaelainne sa bhféiniúlacht seo. Is féidir dearcthaí na ndaoine a rangú faoi na téamaí seo a leanas: ‘Stair

⁴⁶ 29 - Dé chúis go bhfuil sé tábhachtach go gcoimeádfadh an ceantar a stádas mar Ghaeltacht?

³⁰ - Cad a cheapann tú faoi stádas reatha na Gaeilge sa cheantar seo?

³¹ - Céard is gá a dhéanamh chun a chinntiú go mbeidh An Rinn agus An Sean Phobal ina ceantar Gaeltachta i gceann 20 bliain?

agus Traidisiún’, ‘Oidhreacht Chultúrtha agus Mórtas Cine’, ‘Gaelainn (Pleanáil Teanga agus Forbairt an Phobail)’, ‘Oideachas’ agus ‘Eile’.

6.3.1 Gaelainn (Pleanáil Teanga agus Forbairt an Phobail)

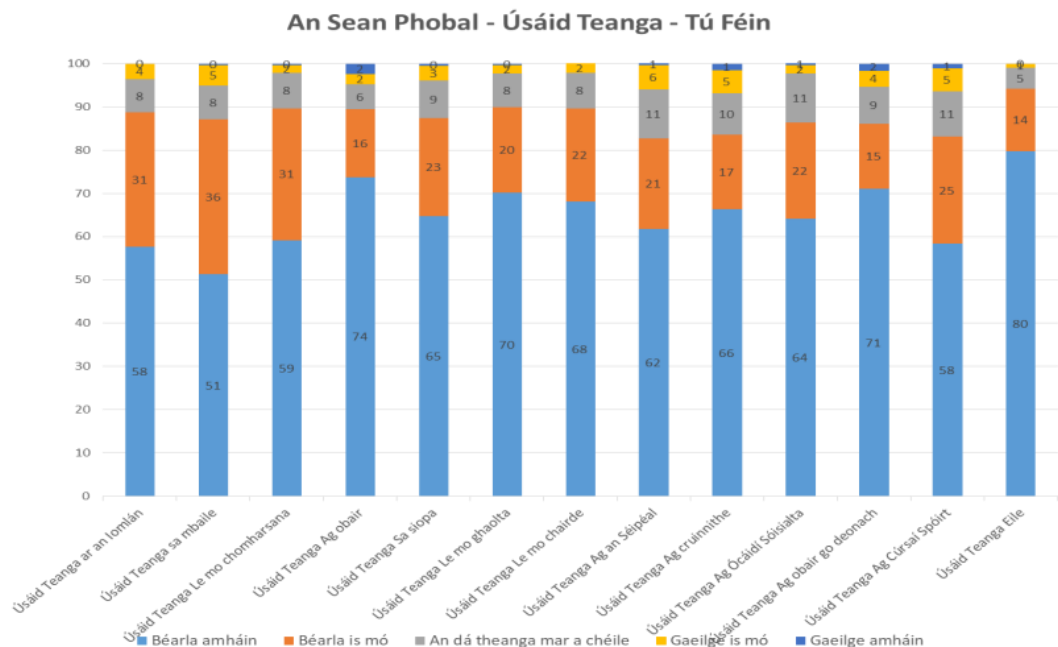
An Suirbhé

Is minic a luaitear easpa deiseanna labhartha mar dhúshlán do chainteoirí mionteangacha, go háirithe nuair atá an mhionteanga in iomaíocht i gcomhair úsáideoirí le mórtheanga cosúil leis an mBéarla. Eagraítear ócáidí agus imeachtaí a bhaineann le gnéithe áirithe de thraidisiúin agus d’oidhreacht chultúrtha an cheantair cosúil le drámaí le hAisteoirí an tSean Phobail, imeachtaí ceoil cosúil le Tionól Niocláis Tóibín a eagraítear gach Feabhra, coirmeacha ceoil eagraithe ag grúpaí cosúil le ‘Húlaí’ agus Cór Fear na nDéise, eagraíonn Coláiste na Rinne Dáil na Mumhan uair sa mbliain ina ndéantar ceiliúradh ar ghnéithe éagsúla de stair bhéaloidis agus litríochta na nDéise; sa bhreis ar seo eagraíonn Comhairle Contae Phort Láirge teacht le chéile ar bhonn tráthrialta chomh maith chun aitheantas a thabhairt d’oidhreacht na Gaeltachta. Reachtáileann cumainn sa pharóiste cosúil le Bantracht na Tuaithe agus le Seanóirí na nDéise imeachtaí go rialta dá mbaill. Tá an Cumann Lúthchleas Gael láidir sa dá pharóiste chomh maith, is í an Ghaelainn teanga chumarsáide CLG na Rinne agus tá CLG an tSeanphobail tiomanta ar an nGaelainn agus an cultúr a chur chun cinn chomh maith – d’éirigh le Cumann Lúthchleas Gael na Rinne ina n-iarratas chun Comórtas Peile na Gaeltachta a reachtáil sa mbliain 2013 agus bhí ról ag Cumann Lúthchleas Gael an tSeanphobail in imeachtaí na deireadh seachtaine úd – tá foirne peile, iomaíochta agus camógaíochta sa dhá chlub ag leibhéal aoiseanna éagsúla; b’iontach an misneach a thug Comórtas Peile na Gaeltachta don nGaeltacht bheag seo mar go raibh ardán náisiúnta acu nach bhfaigheann siad go ró-mhinic. Ó thaobh na heaglaise de, tá dhá séipéal sa pharóiste, Séipéal Breith na Maighdine Muire sa Seanphobal agus Séipéal San Nioclás sa Rinn – is trí mheán na Gaelainne a reachtáiltear seirbhísí eaglasta sa Rinn agus reachtáiltear aifreann an Domhnaigh trí mheán na Gaelainne uair sa mhí sa Seanphobal . Tugtar ana-thacaíocht do na himeachtaí éagsúla seo agus is léir ós na torthaí go bhfuil tionchar ag na hócáidí seo ar an leibhéal úsáide teanga sa cheantar. Léiríonn na sonraí a d’eascair as an gceist faoi úsáid na teanga sa Spás Sóisialta sa pharóiste, as an ceithre rogha a tugadh (úsáid teanga ag ócáidí sóisialta, úsáid teanga le mo chairde, úsáid teanga le mo ghaolta, úsáid teanga le mo chomharsana), baintear úsáid as an gcéatadán is airde Gaelainne (34%) agus daoine i láthair ag ócáidí sóisialta agus ag plé leis na comharsana, luaigh beagáinín níos lú ná a thrían de

rannpháirithe gurab í Gaelainn a úsáideann siad le cairde agus 27% le gaolta. Mar atá luaite sa litríocht agus ráite cheana anseo tá tírdhreach sóisialta na gceantracha tuaithe athraithe go mór; tráth dá raibh nuair ab í an fheirmeoireacht agus an iascaireacht an dhá thionscadal ba mhó sa cheantar bhí nascanna difriúla idir na comharsana agus bhuaileadar lena chéile ar bhonn níos minicí. Léiríonn na torthaí seo go mbuaileann siad le chéile anois ag ócáidí mar seo agus léiríonn sé an tábhacht a bhaineann le gréasán láidir sóisialta a choimeád beo amuigh faoin dtuath - is léir go dtugann na hócáidí seo an deis do dhaoine an Ghaelainn a úsáid lasmuigh den seomra ranga agus den baile, mar atá sonraithe ar Lipéad 10 (a&b).

Spregtar daoine an Ghaelainn a úsáid nuair a chuirtear fóra ar fáil chun amhlaidh a dhéanamh, i gCeist 5 den tsuirbhé pléadh roghanna teanga na rannpháirithe agus léiríonn na torthaí a bhaineann leis an tSeanphobal go mbaintear an méid is mó úsáide as an dá theanga mar a chéile, as an nGaelainn is mó nó an Ghaelainn amháin ag ócáid, imeachtaí agus cruinnithe lasmuigh den suíomh baile – an séipéal, cúrsaí spóirt, cruinnithe, obair dheonach agus ócáidí sóisialta – baintear an méid is lú úsáide as an nGaelainn i measc mhuintir an tSeanphobail a líon isteach an cheist seo sa láthair oibre, le cairde agus le comharsana.

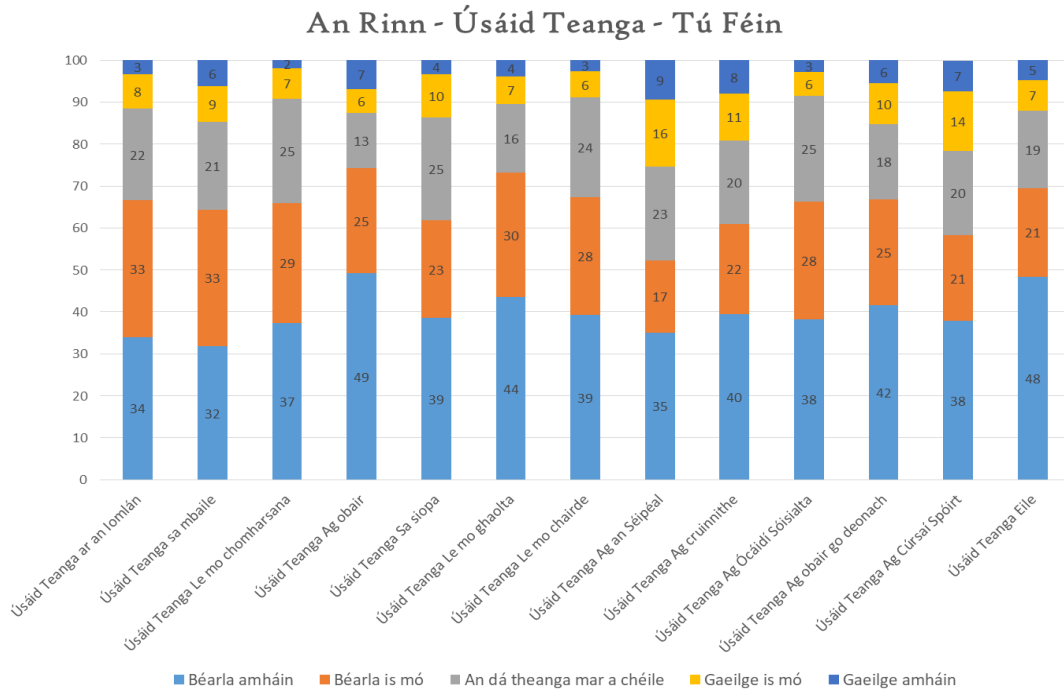

Lipéad 20: Úsáid na Gaelainne sa tSeanphobail

Bhí an pátrún céanna le feiscint sna torthaí a d’eascair as úsáid teanga mhuintir na Rinne i suíomhanna éagsúla (Séipéal, Spóirt, Cruinnithe, Siopa, Sa mbaile, Comharsana, Ócáidí

sóisialta, Obair dheonach, Cairde, Obair, Gaolta) – mar an gcéanna le torthaí an tSeanphobail is sna fóra phoiblí is mó a úsáidtear an Ghaeilinn – sa tséipéal, ag cúrsaí spóirt, ag cruinnithe agus sa tsiopa; is le cairde, sa láthair oibre agus le gaolta lasmuigh den teaghlach is lú a n-úsáidtear í. Is ábhar suntais é a laghad Gaelainne a úsáideann daoine ina láithreacha oibre – b'fhéidir gurab amhlaidh atá toisc go bhfuil formhór na rannpháirtithe ag obair lasmuigh den dá pharóiste; tá sé thar a bheith tábhachtach go mbíonn tairseach chriticiúil de dhaonra áit ar leith ag saothrú agus ag obair san áit chun gur féidir é a chothú mar phobal agus chun a thodhchaí a chinntiú; sa chás go bhfuil formhór mhuintir na háite seo ag saothrú lasmuigh den gceantar, gan trácht ar a bheith ag saothrú trí mheán na Gaelainne ní dea-chomhartha é seo do thodhchaí na Rinne agus an tSeanphobail mar phobal tuaithe agus mar phobal urlabhra teanga. Chomh maith leis sin baineann muintir na Rinne níos mó úsáide as an nGaelainn sa tsiopa áitiúil (Siopa an Spar sa Linn Bhuidhe) ná mar a úsáideann muintir an tSeanphobail. Dhún Oifig an Phoist an tSeanphobail ina raibh siopa bheag chomh maith roinnt mhaith blianta ó sin, mar aon leis an stáisiún peitрил a bhíodh ag feidhmiú mar chuid de Theach Tábhairne John Paul in aice na scoile sa pharóiste céanna – fágann sé sin go mbíonn ar an bpobal taisteal go Dún Garbhán, nó síos godtí an Rinn chun a gcuid siopadóireachta a dhéanamh; sa chás go bhfuil gach saghas seirbhíse eile ar fáil 'sa mbaile mór' mar a ghlaoití go nádúrtha ar Dhún Garbhán is beag de líon na gcustaiméirí ón tSeanphobal a théann i mbun siopadóireachta sa Rinn nuair atá sé níos fusa dul isteach go Dún Garbhán.

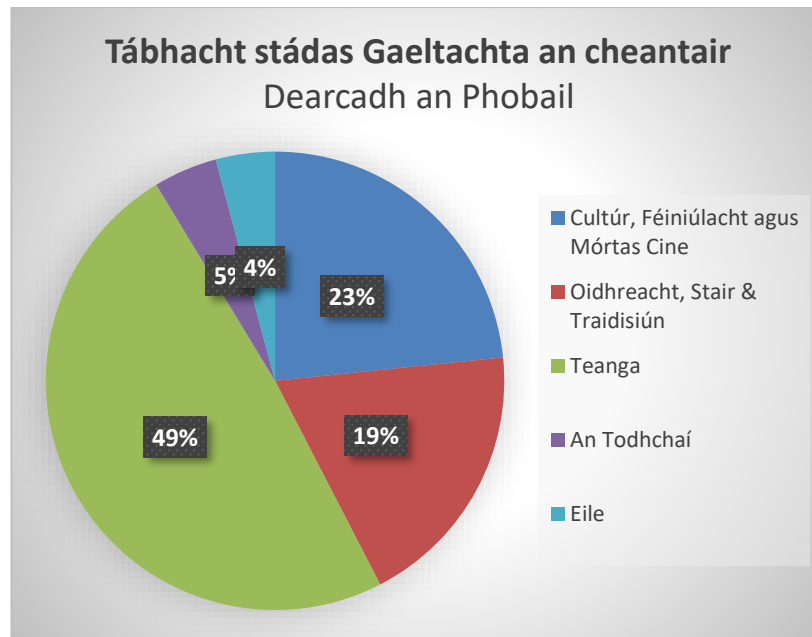
Léiríodh an ráta céanna úsáidte Gaelainne ag Ócáidí Sóisialta agus leis na Comharsana sa Rinn agus tá seans, mar atá ráite cheana anseo, go léiríonn na staitisticí seo go dtugann na hócáidí seo seans do dhaoine teacht le chéile nach mbeadh acu de ghnáth toisc na gcúinsí atá pléite níos luaithe sa chaibidil seo agus go spreagtar iad chun an Ghaeilinn a úsáid nuair a chasann siad ar na comharsana i suíomhanna taitneamhacha neamhfhoirmeálta.

Lipéad 21: Úsáid na Gaelainne sa Rinn

Bhí rólanna láidre ag an Eaglais Chaitliceach agus an Cumann Lúthchleas Gael go traidisiúnta i saol na tuaithe ach go háirithe in Éirinn – agus cé go bhfuil claochlú ag teacht ar staid na heaglaise sa tír trí chéile; tá an dá ghné seo d’oidhreacht thraidisiúnta agus chultúrtha na tíre fós láidir go maith sa pharóiste agus ról dearfach acu araon i gcothú agus i gcur chun cinn na Gaelainne mar ghnáth-theanga urlabhra.

Maidir leis an ceisteanna eile a bhí sa tsuirbhé agus atá mar bhonn don staidéar seo, bhí ról lárnach ag an bhféiniúlacht agus ag an oidhreacht chultúrtha sna freagraí a cuireadh in iúl – go háirithe sa cheist faoin tábhacht, dar le muintir na háite, a bhaineann le stádas na Gaeltachta a choimeád. Chuir 96.5% de rannpháirtithe in iúl gur rud fíorthábhachtach is ea é stádas an cheantair a choimeád agus i measc na dtéamaí a d’eascair as na cúiseanna a tugadh go gcoimeádfar stádas Gaeltachta an cheantair bhí ‘Cultúr, Féiniúlacht agus Mórtas Cine’ (23% de na freagraí) mar aon le ‘hOidhreacht, Stair & Traidisiún’ (19%); b’iad ceisteanna teanga is mó a luadh mar chúiseanna chun an stádas a choimeád ach is léir go gceanglaíonn daonra an cheantair seo tábhacht ar leith lena gcultúr agus lena n-oidhreacht chomh maith, tá siad den tuairim go bhfuil an Ghaeilinn mar dhlúthchuid de chultúr an cheantair agus de chultúr na hÉireann trí chéile agus go bhfuil sé tábhachtach í a choimeád dá bharr.

Lipéad 22: Tábhacht na Gaeltachta rangaithe de réir téamaí

Is féidir dearcadh na rannpháirtithe a choimriú sa bhfreagra seo:

‘Baineann an teanga le féiniúlacht an phobail, na hoidhreachta agus sainchultúr na háite, dá gcaillfí í bheimis ag tréigint a ndeachaigh romhainn agus ag fágaint na nglúinte atá romhainn ní ba bhoichte dá réir. Tá dualgas orainn an ghné speisialta seo a chaomhnú’

Luadh na buntáistí a ghabhann leis an gcultúr agus leis an oidhrecht Ghaelach go minic, go háirithe ó thaobh na heacnamaíochta agus na turasóireachta de agus

‘Oidhrecht, traidisiún agus tourism’

‘From a tourism perspective it is a unique selling point for the area – it is part of our culture and who we are’

‘Tá tábhacht chultúrtha, eacnamaíochta agus fhéiniúlachta ag baint leis an stádas Gaeltachta agus táimid bródúil as sin’

Léiríodh an tuiscint go gcaillfear níos mó ná stádas amháin dá gcaillfí an stádas Gaeltachta; tá an stádas úd mar chuid d’fhéin-aithne na ndaoine agus thuigeadar an méid tacaíochta a fhaigheann an ceantar ósna heagraíochtaí stáit de bharr na teanga agus nach mbeadh amhlaidh ar fáil dá ndéanfaí an stádas a athrú – léiríodh bród faoin stádas a bheith fós ag an gceantar mar aon le hamhras faoin mbuille intinne a bheadh ann dá gcaillfí é toisc é a bheith tugtha dóibh ós na glúinte a bhí ann rompu ag dul siar na blianta:

‘Toisc go bhfuilimid bródúil as an nGaeltacht agus go gcaillfimis ár bhféin-aitheantas dá gcaillfí é’

‘Is cuid dár stair agus dár n-oidhrecht agus dár ndúchas an Ghaelainn is ceart dúinn a bheith an-mhórálach as’

Ag leanúint ón dá cheist faoi stádas na Gaeltachta agus an tábhacht a ghabhann leis an stádas úd do mhuintir na háite fiafraíodh do dhaoine cad gur gá a dhéanamh chun an stádas úd a chinntiú – cé gur leagadh béim ar leith ar nithe praiticiúla – bhain 57% de na freagraí le ‘Pleanáil Teanga agus Forbairt an Phobail’ (*Fothéamaí: Cothú & Caomhnú, Forbairt, Fostaíocht agus Áiseanna/Acmhainní*) agus 27% le ‘hOideachas’ (*Fothéamaí: Seirbhísí don Óige, Oiliúint Dhaoine Fásta, Áiseanna/Acmhainní oideachais*), dhein 12% de na freagraí tagairt don ‘Stair & Traidisiún’ agus don ‘Oidhreacht Chultúrtha agus Mórtas Cine’ inar cuireadh in iúl an tábhacht a ghabhann le himeachtaí, ócáidí, ranganna agus ceardlanna a eagrú trí mheán na Gaelainne sa todhchaí ar mhaithe le saibhreas na háite a choimeád agus a sheachadadh don nglúin atá le teacht – *Caighdeán/saibhreas na ndaoine a árdú – scéalaíocht/amhránaíocht a dhéanamh le páistí chun an saibhrea a neartú* – leagadh béim ar an tábhacht a bhaineann leis an óige i gcur chun cinn na teanga agus an chultúir Ghaelaigh sa pharóiste; is gá oiliúint a chur orthu ó aois an-óg - *Í a labhairt leis na leanaí ón gliabhán* - chun go dtuigfidh siad an tseoid atá á bhronnadh orthu agus ionas go mbeidh meas acu uirthi dá réir –

‘Is gá an teanga a choimeád beo tré dheiseanna a thabhairt don óige an Ghaelainn a labhairt go nádúrtha – ní mór bród/mórtas/oideachas a chur ar an aon óg maidir le tábhacht na teangain’

Moladh chomh maith áiseanna uile an pharóiste a úsáid chun na gnéithe go léir den gcultúr agus den oidhreacht Ghaelach a chur chun cinn,

‘An Ghaelainn a chaomhnú sa cheantar trí imeachtaí suntasacha a eagrú ina mbíonn an Ghaelainn mar mheán cumarsáide – imeachtaí spóirt, tograí pobail, imeachtaí ealaíne agus daoine le Gaeilge líofa a bheith mar cheannasaí ar na himeachtaí sin’

Bhíothas den tuairim go raibh sé tábhachtach gach uile duine sa pharóiste a bheith páirteach sa bhfeachtas seo beag beann ar scileanna teanga, ar chúlra ná ar dhearchtaí faoin dteanga, ba cheart go mbeadh Gaelainn níos oscailte le húsáid ag gach duine sa pharóiste – *Make Irish more inclusive* – agus ba cheart daoine nárbh as an gceantar ó dhúchas iad a spreagadh agus fáilte a chur rompu a bheith mar chuid den bpobal urlabhra Gaelainne chun go spreagfaidís a bpáistí féin a bheith rannpháirteach sa chultúr Gaelach sa pharóiste:

‘Ná coimeád *‘stagnant’* an ghluaiseacht Gaeilge, taispeán é do daoine agus páistí go bhfuil sé suimiúil, ár cultúr, agus caithfidhmid a teacht le chéile i bhfad níos mó - na daoine óga agus aosta’

Cuireadh in iúl go mbeadh cláracha feasachta nó ranganna Gaelainne cabhrach chun amhlaidh a dhéanamh chun a chinntiú go gcuimseofaí gach duine sa chúram. Go

ginearálta, is é a bhí á éileamh ag daoine chun a chinntiú go mairfidh an ceantar mar cheantar Gaeltachta ná dea-thoil ó gach gné den bpobal, tacaíocht ó lasmuigh agus ó laistigh chun gréasán bhonneagair ó thaobh áiseanna, acmhainní agus ócáidí/imeachtaí a chur i bhfeidhm chun an oidhreacht chultúrtha Ghaelach a cheiliúradh agus a chur chun cinn, mar aon le clár feasachta a eagrú chun an tábhacht a ghabhann leis an nGaelainn mar theanga labhartha ar an gcéad dul síos agus mar chrann-taca dona nithe eile atá thuasluaite a mhíniú do mhuintir na háite.

Agallaimh Duine ar Dhuine

Nochtaigh gach rannpháirtí tuairimí faoin dteanga agus faoin an ról atá ag an nGaelainn, agus ag an bhféiniúlacht agus ag an oidhreacht Ghaelach i saol an dá pharóiste seo. Bhíothas den tuairim go raibh Gaeltacht na nDéise difriúil ó cheantracha eile mórthimpeall orthu i gContae Phort Láirge de bharr na Gaelainne, in agallamh a dhein an file Déiseach, Áine Uí Fhoghlú le hAilbhe Ní Ghearbhuigh in irisleabhar ‘*Comhar*’, dúirt sí go raibh sé dodhéanta a taithí mar bhall de phobal traidisiúnta tuaithe a sheachaint agus í i mbun pinn – ‘*is fíor go bhfuil imeachtaí, nósanna, piseoga agus stair an cheantair le fáil go minic sna dánta*’ a deir sí (Eanáir 2013:24). Is léir ó fhreagraí na rannpháirtithe sa taighde go mothaíonn siad siud tionchar an chultúir Ghaelaigh úd chomh maith – ‘*Tá sé difriúil ó áiteanna eile toisc an teanga agus an ceol*’ (SP+65), mar aon leis an nasc atá iontu leis an saol atá imithe rompu:

‘B’fhéidir, an dearcadh agus an tuiscint doimhin atá againne ar an traidisiún agus ar an oidhreacht atá againn i gcomparáid le han-chuid áiteanna mórthimpeall orainn mar, is dócha, gur féidir dul i bhfad níos sia siar má tá greim éigint agat ar an teanga’

Cuireadh in iúl go mothaíonn siad difriúil ó pharóistí mórthimpeall orthu cosúil leis an Aird Mhóir, An Ghráinseach agus An Baile Dubh agus baineann an mothú seo leis an gceol agus leis na healaíona traidisiúnta atá sa pharóiste mar chuid den oidhreacht Ghaelainne atá sa cheantar;

‘Nuair atá tú ag labhairt teanga difriúil le daoine chomh maith tuigeann tú go bhfuil ceangailt i bhfad níos láidre idir tusa agus lucht labhartha na Gaelainne.....fiú amháin fós féin bíodh is gur comharsain liomsa iad, agus mé i mo chónaí in oirthear an pharóiste, do bhraithfinn níos cóngaraí in an-chuid slite do mhuintir na Rinne agus mé ag bualadh leo’ (SP20-39)

Is léir go bhfuil na daoine óga a cuireadh faoi agallaimh thar a bheith bródúil as an gceantar agus as na buanna atá acu mar dhaoine óga Gaeltachta - *Ní doigh liom gur chóir smaoineamh gur áiteanna difriúla iad ach is áit speisialta í ar ndoigh, i gcomparáid leis an mBaile Dhubh agus Dún Garbhán nó pé áit eile* (SP-20) - bua nó féith na teanga, an cheoil agus an spóirt, gan trácht ar an dea-thionchar atá ag na nithe seo ar a saol trí chéile:

‘Is dócha tar éis dul go dtí scoil agus an cultúr go léir; maidir le bheith ag imirt peile sa Rinn agus táimid go léir i gcónaí ag labhairt Gaelainne.....nuair a théann tú as baile agus nuair a deireann tú le daoine cár bh as duit, tá tú i gcónaí ag rá le daoine gur ab as don nGaeltacht tú - Táim ana-bhródúil’ (AR20-39)

Bhí cainteoir dúchais eile den tuairim go mbeifeá in ann na difríochtaí a fheiscint idir daoine Galltacha agus Gaeltacha is cuma cén teanga a bheadh in úsáid acu:

‘is cuma cén teanga atá á labhairt ach aithníonn tú nach townies iad ach ní feirmeoirí ó áit éigint eile iad ní díreach daoine iad nach as an baile mór iad’ (AR-20)

Cé gur léiríodh an tuairim nach dtuigeann muintir na háite an tseoid atá acu, níorbh as an gceantar don té seo ach tá gnó bunaithe ar thurasóireacht acu a bhraitheann ar chuirteoirí a mhealladh chun na háite:

‘I think it’s a huge advantage say for Dungarvan as a whole but I don’t think they realise it – having a Gaeltacht on their doorstep’ (SP40-64)

Tá traidisiún láidir amhránaíochta, drámaíochta agus ceoil sa Rinn agus sa Seanphobal agus bhí tionchar na dtraidisiún úd le mothú sna freagraí a d’eascair óna hagallóirí – cheapadar go raibh luach ag baint leis an gcultúr Gaelach, go háirithe do dhaoine óga an cheantar: ‘*encouraging the lads with their music is a big thing.....it’s a lovely thing to have*’ (AR40-64) agus

‘I think within the Gaeltacht people really see the value of the culture and the music and the fact that every kid in the parish can play tin whistle is fantastic, good or bad, because it leads on to other things’ (SP40-64)

Is cosúil go dtugann an cultúr Gaelach scileanna breise d’aos óg an cheantair nach bhfuil ar fáil i gceantracha eile:

‘níl aon dabht go bhfuil daoine sa Rinn agus sa Seana Phobal go bhfuil scileanna iontacha acu maidir le drámaíocht, Na hAisteoirí thuas sa tSeana Phobail agus an ceol, y’know’’ (AR20-39)

Tugann léirithe drámaíochta, mar shampla, deis do dhaoine teacht le chéile, idir aisteoirí, lucht chúl an stáitse agus lucht féachana – ‘*I might go to plays and meetings and everything and they have two dramatic groups in the parish that are very strong*’ (AR+65) - rud atá thar a bheith tábhachtach i gceantar tuaithe: ‘*Glacaim páirt sna Féilte Drámaíochta nuair a bhíonn siad ann*’ (SP+65), ‘*Nuair a bhíonn Aisteoirí an tSean Phobail, you know, we go to that – it’s very very popular*’ (AR40-64) agus ‘*bímse ag glacadh páirt (mar aisteoir) i rudaí a bhíonn ar siúl ag na haisteoirí, Aisteoirí an tSean Phobail, as Béarla agus as Gaelainn*’ (SP20-39).

Ach tá níos mó i gceist le hoidhreacht ná díreach a bheith ag eagrú imeachtaí, ócáidí ceoil, spóirt agus earnáin, téann sé níos doimhne ná san – is rud é a bhaineann le meon agus le

hiompar dhaoine chomh maith; leis an bhfáilte a chuirtear roimh dhaoine agus leis an tslí ina bpléann siad lena chéile in am an ghátair; tá spiorad ar leith sa pharóiste seo, dar leis na rannpháirtithe a ghlac páirt sna hagallaimh, spiorad atá le feiscint san obair a chuireann daoine isteach sna cumainn agus sna clubanna éagsúla atá ag treabhadh leo ag obair ar son an dá pharóiste – anuas ar sin léirítear é sa mhórtas cine a léirítear, cé gur admhaíodh go mb’fhéidir go bhfuil deighilt éigint idir an dá pharóiste uaireanta – *‘is dóigh liom go bhfuil deighilt idir an dá pharóiste, an rud atá mé ag rá ba cheart go mbeidís mar a chéile’* (SP+65) agus go raibh buanna éagsúla ag ceachtar paróiste, léiríodh an tuairim go mb’fhéidir go raibh muintir an tSeanphobail níos oscailte roimh dhaoine nach raibh líofa ó thaobh na Gaelainne de agus nach raibh gnéithe de phobal na Rinne chomh hoscailte roimh smaointe nua - *Maybe you are a little bit different. It bothers them more out here (smallmindedness), maybe you don’t hear it in the baile mór* - agus foighneach maidir le scileanna teanga dhaoine nua a bhog isteach sa cheantar. Mar mhíniú ar an dearcadh sin thug agallaí amháin a tuairim féin faoi: *I think (the parish) has something extra to protect which, you know, if you have something valuable and something that is a gem you must protect it.* Tá seans ann go n-eascraíonn an chosantacht agus an diúltacht seo as cé chomh leochailleach is atá an teanga agus an cultúr Gaelach in Éirinn na linne seo agus go bhfuil gnéithe áirithe de phobal labhartha na Gaelainne ró-chúramach a bhfuil acu a roinnt ar dhaoine nua ar eagla go ndéanfar í a laigú agus a chaolú níos mó ná mar atá muna bhfuil scileanna teanga cuí acu.

Má ghlactar le sainmhíniú EOECA (Eagraíocht Oideachais, Eolaíochta agus Chultúir na Náisiún Aontaithe) gurab é atá i gceist le hoidhreacht chultúir dholáimhsithe ná *‘oral traditions, performing arts, rituals’* (EOECA 2017), is féidir a rá go bhfuil oidhreacht chultúir dholáimhsithe beo bríomhar sa cheantar seo de réir na bhfreagraí a aimsíodh ó rannpháirtithe na n-agallamh. Tá stair fhada sa cheantar ó thaobh na n-ealaíonta traidisiúnta Gaelacha de agus ó thaobh an spóirt de chomh maith – An Cumann Lúthchleas Gael ach go háirithe, más fíor don tuiscint atá ag UNESCO faoi oidhreachta chultúrtha, gurab é atá san oidhreacht seo ná *‘tangible and intangible, natural and cultural, movable and immovable assets inherited from the past’*, is léir ó na freagraí a thug rannpháirtithe go rabhadar den tuairim go raibh féiniúlacht agus oidhreacht ar leith ag an Rinn agus An Seanphobal de bharr gur ceantair Ghaeltachta iad. Ar cheann de na gnéithe is mó den saol Ghaeltachta a thaitin le duine amháin nuair a phósadar isteach sa cheantar ná an traidisiún láidir cheoil atá ann:

‘I would say the music really is one of the best things around because a lot of the local pubs would have traditional music and I love traditional music. That whole heritage of the Clancy Brothers moved into the area and everything’ (SP40-64)

Léirigh duine eile a bhog isteach go dtí an paróiste an tuairim go bhfuil oidhreacht ar leith ag an dá pharóiste: *‘I think they each have their own distinct heritage and sense of place’* (AR+65). Cuireadh in iúl chomh maith an dearcadh go bhfuil daoine óga Gaeltachta difriúil ó dhaoine óga eile, go bhfuil *‘saghas nósmaireachtaí difriúla ag daoine anso nach bhfuil in áiteanna eile’* (AR-20), nósmaireachtaí atá síolraithe i stair agus in oidhreacht na háite, dar leis. Aontaíonn agallóir eile leis an tuairimíocht go bhfuil dearcadh éagsúil ag muintir na Gaeltachta de bharr an cheangailt atá acu lena sinsir, mar aon le tuiscint níos doimhne ar a n-oidhreacht:

‘bheadh cur amach níos fearr againne agus tuiscint níos fearr againne ar na daoine a chuaigh romhainn agus ar an dearcadh agus meon a bhí acusan ná mar a bheadh ag comhghleacaithe dár n-aoise ins sna ceantracha sin, fiú amháin, agus na paróistí mórthimpeall orainn ós rud é nach bhfuil aon mhórghreim acu ar an teanga’ (SP20-39)

An Toghcháin

Chun go mairfidh an Ghaeltacht is gá gníomhú láithreach ar na tuairimí agus ar na dearcachtaí a léiríodh sa phróiseas um bhailiú sonraí a deindeadh mar chuid den bPróiseas Pleanála Teanga agus mar chuid den ullmhúchán don Tráchtas seo. Is gá do phobal na Rinne agus an tSeanphobail roinnt den bhfreagracht a thógaint orthu féin agus an Ghaelainn a bheith in úsáid níos mó acu i ngach gné dá shaol. Ní féidir a bheith ag brath ar bheartais rialtais chun gach dúshlán agus gach fadhb a réiteach. Maidir leis an bpobal iad féin, is gá do chainteoirí líofa dúchasacha a bheith oscailte agus fáilte a chur roimh na daoine nua atá tar éis bogadh isteach sa pharóiste ar mhian leo Gaelainn a d’fhoghlaim agus a úsáid, anuas ar sin ní leor do dhaoine atá báúil don teanga a rá go mba bhreá leo Gaelainn mhaith a bheith acu agus nach bhfuil sé go hiontach go bhfuil an teanga sna scoileanna agus á labhairt ag an nglúin óg sa pharóiste dá bharr. Is gá do na daoine úd an méid Gaelainne atá acu a úsáid i ngach gné dá saol sa pharóiste – muna gcloiseann daoine óga an cheantar a sinsear ag úsáid na teanga ina ngnáthshaol laethúil (eatarthu féin sa mbaile mar shampla) ní fada ná go stopfaidh siad féin á labhairt mar ní léir dóibh cén luach nó cén fheidhm atá acu mar ghnáth-theanga labhartha. Ach thar aon rud eile is gá cur le bonneagar struchtúrtha na háite, bonneagar an tSeanphobail ach go háirithe chun a chinntiú gur féidir leis an bpobal tuaithe leanúint ar aghaidh ag cur futhu sa cheantar iarghúlta seo.

Caibidil 7 – Habitus agus Braistint Chomhhuintearais

7.1 Réamhrá

Is minic a chloistear faoin tSráidbhaile Domhanda⁴⁷ sa lá atá inniu ann agus cé go ndeirtear gurab ionann an domhan go léir agus sráidbhaile i ré seo an domhandachais, ‘*we are still aware of who we are and where we belong to*’ (Wolf 2007:317), tharais san is mian linn feidhmiú mar dhaoine a d’eascair ónár n-áiteanna dúchasacha féin. Mar atá ráite ag Diarmait Mac Giolla Chríost (2005:35) tá ‘*the emergence of unified linguistic markets*’ bunaithe ar ‘*the orchestration of habitus*’. Is é an brí a thug Pierre Bourdieu ar an gcoincheap seo ná gurab ionann é agus domhan ciallmhar atá cruthaithe ag duine ‘*endowed with the objectivity secured by consensus on meaning (sense) of practices and the world*’ (Bourdieu 1977:80). I bhfocail eile, comhoiriúnú taithí na ngníomhaithe agus an treisiú leanúnach a thugtar do gach gníomhaire ó léiriú aonair nó ó chomhléiriú (i bhféilte mar shampla), seiftithe nó cláraithe, de thaithí dhaoine nó ghníomhaithe eile atá an-chosúil lena dtaithí féin. Go bunúsach, dar le Hanks, chruthaigh Bourdieu coincheap an *Habitus* ar mhaithe le míniú a thabhairt ar cad a spreagann rialtacht i saol an aisteora ina ghnáthshaol laethúil, ‘*the fact that actors are socially formed with relatively stable orientations and ways of acting*’ (Hanks 2005:69). Tugann Bourdieu coincheap ‘an pháirc’ (*‘the field’*) dúinn chomh maith nuair a mhaíonn sé go n-eascaíonn *Habitus* go díreach mar thoradh ar an idirghníomhacht a tharlaíonn idir duine aonair agus a t(h)impeallacht:

‘A field is a form of social interaction with two main aspects: a configuration of social roles, agent positions and the structures they fit into and the historical process in which those positions are actually taken up, occupied by actors’

(Hanks 1995:71)

Ní bheadh *Habitus* ann in aon chor murach an pháirc a bheith cruthaithe i dtosach báire. Sa taighde seo a deineadh i measc phobail an dá pharóiste seo ar feadh tréimhse ama bliain go leith ó Dheireadh Fómhair 2015 go Aibreán 2017, lorgaíodh tuairimí, dearcthaí agus moltaí uathu faoin bpobal ina maireann siad.

Modheolaíocht

Mar a míníodh cheana féin i gCaibidil a Trí, chun faisnéis a fháil ó rannpháirtithe faoina gnéithe úd, baineadh úsáid as ceisteanna neamhiata sa tsuirbhé baile ‘Suirbhé na

⁴⁷ The world viewed as a community in which distance and isolation have been dramatically reduced by electronic media (such as television and the Internet)’ **Foinse:** <https://www.merriam-webster.com/dictionary/>

Gaeltachta – Plean Teanga Ghaeltacht na nDéise 2017-2023’. Anuas air sin, pléadh an t-ábhar aríst sna hagallaimh duine ar dhuine i 2017.

An Suirbhé

Chun faisnéis a fháil ó rannpháirtithe an tsuirbhé baile, baineadh úsáid as ceisteanna neamhiata⁴⁸ sa tsuirbhé baile ‘Suirbhé na Gaeltachta – Plean Teanga Ghaeltacht na nDéise 2017-2023’.

Agallaimh Duine ar Dhuine

Tugadh faoi agallaimh duine ar dhuine chun cur leis an eolas a aimsíodh sna suirbhéanna a scaipeadh i measc an phobail mar chuid den taighde. Deineadh gach agallamh a thaifead agus ansan dhein an taighdeoir trascríbhinn ar na hagallaimh – mar a dúradh cheana anseo cuireadh agallaimh ar ochtar (ceathrar ón Sean Phobal agus ceathrar ón Rinn), roghnaíodh iad de réir aoise amháin – duine a thagadh faoi gach aois-ghrúpa sa tsuirbhé; triúr fear agus cúigear ban. Ba ón gceantar ó dhúchas do 60% de na rannpháirtithe agus is daoine iad a bhog ó cheantracha eile in Éirinn iad 40% daoibh. Sa chaibidil seo den tráchtas is coincheap an *Habitus* mar aon le Braistint Chomhuintearais atá idir lámha ag an taighdeoir. Cuireadh sraith de thrí cheist nó de cheithre cheist déag⁴⁹ ar na rannpháirtithe agus mhair gach agallamh idir 15 nóimint agus 35 nóimint; le meánfhad de 25.5 nóimint; deineadh gach agallamh a thrascríobh um an dtaca sin, le 587 abairt agus 17,291 focal mar thoradh ar an obair úd. Is bealach é Códú Téamach, dar le Gibbs chun tabhairt faoi anailís cháilíochtúil ina n-aithnítear nó ina ndéantar taifead ar shliochtanna nó ar íomhánna gur féidir a nascadh faoi théama nó faoi thuairim chomóna a chuireann ar chumas an taighdeora an téacs atá faoi chaibidil a rangú i gcatagóirí agus “*framework of thematic ideas about it*” a chruthú dá bharr (Gibbs 2007:38).

7.2 Príomhthéamaí

An Suirbhé

Ceist 28 – Is rud fíor-thábhachtach é stádas Gaeltachta an cheantair a choimeád

Baineann stádas Gaeltachta na háite seo go smior le mothúcháin na ndaoine futhú féin agus faoin bpobal ina bhfuil siad; níor luaigh ach céatadán fíorbheag⁵⁰ (b’iad na daoine

---

⁴⁸ **29** - Dé chúis go bhfuil sé tábhachtach go gcoimeádfadh an ceantar a stádas mar Ghaeltacht?

30 - Cad a cheapann tú faoi stádas reatha na Gaeilge sa cheantar seo?

31 - Céard is gá a dhéanamh chun a chinntiú go mbeidh An Rinn agus An Sean Phobal ina ceantar Gaeltachta i gceann 20 bliain?

⁴⁹ **Aguisín 2** – Ceisteanna na n-Agallamh

⁵⁰ Féach Lipéad 13

is sine sa dá pharóiste is mó a léirigh nach raibh aon tábhacht ag gabháilt leis an stádas Gaeltachta agus is iad siúd a léirigh an leibhéal is mó tacaíochta don ráiteas) aon easaontas maidir le tábhacht an stádais úd don bpobal, b'iad na daoine is óige a líon isteach an suirbhé is lú a thacaigh leis an ráiteas agus tagann ardú ar an leibhéal tacaíochta de réir mar a théann na freagróirí in aois chomh fada leis an réimse aoise 50-64, tugtar titim suntasach faoi deara i leibhéal na tacaíochta léirithe ag an aois-ghrúpa is sine sa pharóiste. Maidir leo siúd a easaontaíonn go láidir le tábhacht an stádais Gaeltachta, cé gur minicíochtaí ísle atá i gceist i ngach cás, is iad an dá aoisghrúpa is sine a léirigh an dearcadh diúltach seo, agus titeann minicíochtaí an dearctha seo de réir mar a théann na freagróirí in óige.

Ag féachaint ar cárbh as do na daoine a d'fhreagair an cheist seo⁵¹ is daoine a rugadh agus a tógadh sa cheantar féin is mó a d'easaontaigh go raibh aon tábhacht ag baint le stádas Gaeltachta an cheantair, agus ba dhaoine ó Gaeltacht na nDéise, ó áit eile i bPort Láirge nó ó áit eile in Éirinn is mó a thacaigh leis an ráiteas. Is daoine de shliocht na hÉireann a bhformhór a d'fhreagair an cheist seo – féach an briseadh síos anseo thíos - is léargas é seo ar bhunús an phobail trí chéile⁵², as an 936 duine fásta a líon isteach an suirbhé is Éireannaigh iad 91.77% daoibh, leis an bhfuilleach ón mBreatain, ón Eoraip nó ó thíortha eile nár sonraíodh. In ainneoin an dearcadh atá ag daoine nach cainteoirí dúchasacha Gaelainne maidir lena scileanna féin ó thaobh labhairt agus scríobh na teanga de, is léir go dtuigeann siad an tábhacht a bhaineann le stádas Gaeltachta na háite agus is léir gur mian leo a bheith páirteach sa phobal urlabhra mionteanga seo, go háirithe sa chás go bhfuil muirear orthu agus iad ag freastal ar scoileanna áitiúla agus ag glacadh páirte sna cumainn agus sna clubanna éagsúla sa dá pharóiste agus bheadh sé innholta do thodhchaí na Gaeltachta teacht ar fhoirmle chun braistint chomhuintearais a spreagadh agus a chur chun cinn.

Gaeltacht na nDéise	445	90.89%
Áit Eile i bPort Láirge	191	
Gaeltacht Eile	7	
Áit eile in Éirinn	156	

⁵¹ Féach Lipéad 12

⁵² 5.1.2.C Bunús an Phobail

Cad as do mhuintir Gaeltacht na nDéise (Daoine fásta)							
Gaeltacht na nDéise	Port Láirge	Gaeltacht eile	Áit eile in Éirinn	An Bhreatain	An Eoraip	Eile	Iomlán
479	203	8	169	51	14	12	936
(Comhlacht Forbartha na nDéise 2017:32)							

An Bhreatain	54	9.10%
An Eoraip	14	
Eile	12	
IOMLÁN	879	

Lipéad 23: Briseadh síos na ndaoine a líon isteach an suirbhé ó thaobh dúchais de

Ceist 29 – Dé chúis go bhfuil sé tábhachtach go gcoimeádfadh an ceantar a stádas mar Ghaeltacht?

‘Tá Gaelainn ar leith againn sa Rinn agus ba chailliúint mór é sin a bheith imithe ón domhain, cuid dár oidhreacht, cultúr agus féiniúlacht é, ní an ceantar céanna a bheadh ann gan é’

Sa bhfreagra anseo thuas tugtar léargas ar an tábhacht a ghabhann leis an gcultúr Gaelach go ginearálta agus le teanga na Gaelainne ach go háirithe don bparóiste seo – dá gcaillfí an stádas Gaeltachta d’athrófaí an ceantar ó bhonn agus ní bheadh sé mar an gceánna as san amach, dar leis an té seo. Is ceantar tuaithe í Gaeltacht na nDéise agus tá dúshláin agus fadhbanna áirithe ag an bparóiste dá bharr nach mbeadh ag ceantar uirbeach – easpa seirbhísí pobail/poiblí, easpa deiseanna oiliúna agus fostaíochta, easpa seirbhísí don óige agus do na haosaigh, mar aon le huaigneas, le scoiteacht agus le hiompraíocht fhrithshóisialta, cur i gcás. Is cinnte gur leagadh béim ar na gnéithe féiniúlachta agus oidhreachta agus an stádas Gaeltachta á phlé (i measc na dtéamaí a d’eascair as freagraí na ceiste seo bhí: Cultúr, Féiniúlacht, Oidhreacht, Teanga, Stair, Traidisiún, Óige, Todhchaí, Fostaíocht agus Pobal). Ach, chomh maith leis sin pléadh an tionchar eacnamaíochta a bheadh ann don gceantar dá gcaillfí an stádas seo nó dá ndéanfar é a athrú. Bhíothas buartha go mb’fhéidir go gcaillfeadh an ceantar roinnt de na tacaíochtaí stáit agus maoinithe atá á dh’fháilt le fada de bharr a stádas Gaeltachta – *‘ní bheadh aon bhunscoil Gaelainne nó naíonra sa cheantar mar ní bheadh dualgais ar an stáit iad a choimeád oscailte’* - mar a nochtadh go neamhbhalbh:

‘Caillfear an Ghaelainn is mid gan a bheith dírithe ar an nGaelainn – bíonn áiseanna agus tacaíocht againn mar Ghaeltacht is caillimid dá gcaillfí é sin’

‘From a tourism perspective, it is a unique selling point for the area; it is part of our culture and of who we are. Funding for providing the language in the area would also stop’

Cé gur ceantar é atá congarach do cheantracha uirbeacha cosúil le Dún Garbhán agus cathair Chorcaí braitheann eacnamaíocht áitiúil an cheantair roinnt mhaith ar an stádas Gaeltachta – *‘for the future of the people and the area’* – tá Coláiste na Rinne ar cheann d’fhostóirí móra na háite mar aon leis an gcomhlacht léirithe teilifíse Nemeton a fheidhmíonn trí mheán na Gaelainne. Anuas ar sin le blianta beaga anuas táthar tar éis

díriú isteach ar an turasóireacht chultúrtha/fhóillíochta d'fhonn daoine a mhealladh chun an cheantair; tá An Coiste Fáilte mar aon le comhlachtaí cosúil le Sólás na Mara ar Ché Heilbhic, Dánlann Joan Clancy i Maoil a' Chóirne agus Browne's Farmhouse sa tSeanphobal i mbun na gcúram seo agus ag éirí go maith leo.

Ag tógaint na sonraí seo ar fad san áireamh tuigeann muintir na háite na deiseanna fostaíochta a bhaineann leis an nGaelainn - *Tá dúchas teanga san áit ónár sinsir agus níor cheart é seo a cheilt ar an gcéad ghlúin eile – tá buntáistí fostaíochta agus cultúrtha ag baint leis an nGaeilge*. Ag labhairt faoi *Habitus*, tá Mannheim agus Tedlock den tuairim go dtagann teangacha agus cultúir chun solais ar bhonn leanúnach tríd idirghníomhaíochtaí sóisialta agus teangeolaíochta dhaoine atá “*always already situated in a social, political, and historical moment*” (Mannheim & Tedlock 1995:9). Ag déanamh tagairte do chruthú pobail agus nascanna idir daoine, léiríodh inní i measc fhreagróirí gur masla a bheadh ann dár sinsear dá gcaillfeadh an ghlúin atá sa pharóiste anois an oidhreacht chultúrtha agus teangeolaíochta atá tugtha dóibh anuas tríd na mblianta. Tá cánúint ar leith ag muintir na Rinne agus an tSeanphobail a bheadh cailte dá ligfear do sin tarlú agus is gá meas a léiriú do na glúinte atá imithe – ‘*má chailleann muid an Ghaelainn anseo sa Rinn agus Sean Phobal beidh cánúint éagsúil an áit seo imithe go deo*’, mar a dúradh:

‘bhí Gaelainn riamh sa Rinn. ‘Sé an feall é muna ndéanfaimis tréan iarracht í a láidriú – ‘sí ár dteanga dúchais í is baineann sí le gach rud atá Gaelach’

Is gá, áfach, bonneagar praiticiúil a sholáthar dóibh chun gur féidir leo tógaint ar an *Habitus* seo agus chun gur féidir leo leanúint ar aghaidh ag cur fúthu sa cheantar seo agus ag cruthú na nascanna sóisialta agus teangeolaíochta thuasluaite.

Ceist 30 – Cad a cheapann tú faoi stádas reatha na Gaelainne sa cheantar seo?

Nuair a fiafraíodh iarradh ar rannpháirtithe cad a cheapadar faoi stádas reatha na Gaelainne sa Rinn agus sa tSeanphobal (*‘Cad a cheapann tú faoi stádas reatha na Gaeilge sa cheantar seo?’*) rangáíodh **43.65%**, nó beagnach leath de fhreagraí na ceiste sa réimse idir ‘*go maith*’ go ‘*líofa*’ agus is minic a luadh úsáid na teanga laistigh den teaghlach agus sa chóras oideachais dona dearcthaí dearfacha seo, léiríodh go raibh formhór pháistí an cheantair líofa sa Ghaelainn de bharr a bhfreastal ar na scoileanna áitiúla –

‘Good, children taught from early age through to adulthood retain ability to speak and use the language for both personal, education and work/social benefits’

‘Láidir lenár n’óige’

Tugadh aitheantas chomh maith dos na teaghlaigh seana-bhunaithe sa pharóiste a thug tacaíocht riamh anall do labhairt na Gaelainne sa cheantar –

‘Níl sé i mbaol ach ag braith go mór ar theaghlaigh áirithe’

‘Tá an Béarla in uachtar in áiteanna ach fós tá sí láidir agus beo i measc an-chuid grúpaí agus teaghlaigh’

Cé gur léiríodh a mhalairt de thuairim chomh maith nach bhfuil an Ghaelainn chomh feiceálach is go mba cheart di a bheith, ná raibh meas ag an-chuid daoine uirthi agus ná raibh sí ‘*le cloisteáil agus níl sí le feiceáil*’, muna rachfar amach á lorg agus go mbíonn leisce ar chainteoirí dúchasacha í a úsáid fiú amháin má chuirtear deiseanna ar fáil dóibh amhlaidh a dhéanamh: ‘*Thá an teanga ag furmhóir de mhuintir na háite ach faraoir thá leisciúlacht ann chun í a labhairt go laothúil*’. Nochtadh an tuairim nach raibh go leor á dhéanamh chun an teanga a shábháil agus nach raibh an teanga ó fhormhór na ndaoine sa cheantar.

Luadh an óige go minic i measc fhreagraí na ceiste seo agus cé chomh tábhachtach is atá sé an teanga a chothú sa mbaile agus i measc na hóige - *Tá na daoine óga ag caint Gaeilge* – cé gur léiríodh amhras chomh maith gur laistigh den gcóras oideachais amháin a bhí an Ghaelainn in úsáid ag go leor den aos óg agus gurab é an Béarla a bhí in úsáid acu lasmuigh de sin - *Is annamh a chloistear daoine óga & an Ghaelainn mar ghnáth-theanga acu*. Cé go raibh daoine dearfach go maith faoi labhairt na teanga í féin, in ainneoin na dearfachta úd léiríodh imní go raibh saibhreas chanúint na nDéise imithe síos, ‘*tá meas ar an nGaeilge ach saibhreas ag dul i léig*’, toisc go raibh tionchar an Bhéarla le sonrú innti; ‘*a lán Béarlachas tríd; sort patois*’ agus go mb’fhéidir go raibh todhchaí na teanga sa cheantar ag brath in iomarca ar an gcóras scoile – ‘*níos fearr ná mar a bhí ó thaobh uimhreacha/dearcadh dhe, i bhfad níos measa ó thaobh chaighdeáin/canúna dhe*’ - Bhíothas den tuairim go raibh sé tábhachtach nathanna cainte agus saibhreas na canúna a sheachadadh don gcéad ghlúin eile go nádúrtha trí scéimeanna ina múintear béaloideas agus sean-scéalta an cheantair don óige, ‘*Ba mhaith an rud Gaeilge an tSeanphobail a athbheochaint ag tosnú leis an leabhar ‘An Cabhas’ le Tomás de Bhial*’, léiríodh an tuiscint nach mairfeadh aon athbheochan teanga muna mbíonn an t-athbheochan préamhaithe sa phobal ina bhfuil sé, muna mothaíonn an pobal gur leo an teanga agus gurab’fhiú leanúint léi ní bheidh ann don teanga níos mó mar ‘*Ní buan fás nach ón bpréamh é*’. Tá Caipiteal Sóisialta luaite cheana sa tráchtas seo mar an tairbhe agus an leas a bheithfeá ag súil a bhainfidh le coimhoibriú fábhreach idir daoine aonair agus grúpaí,

ach is coincheap é atá níos casta ná sin dar le Farr, is coincheap é atá bunaithe ar ghnéithe atá *essential for civil society and productive of future collective action or goods, in the manner of other forms of capital* (Farr 2004:9).

Luann sé muinín mar chuid lárnach den gCaipiteal Sóisialta, is é sin le rá go dtéann na gnéithe agus na codanna éagsúla den tsochaí i muinín a chéile ar mhaithe leis an tsochaí trí chéile. Is cosúil gur choincheap é seo atá dúshlánach do mhuintir na Rinne agus an tSeanphobail toisc go dtagann ceist na muiníne nó ceist na heaspa mhuiníne aníos aríst is aríst eile agus scagadh á dhéanamh ar shonraí an taighde seo. Ní mhothaíonn daoine nach bhfuil líofa sa Ghaeilinn an teanga a úsáid i measc cainteoirí líofa ar eagla go gceartófar iad – *‘People are afraid to speak it in case they make a mistake- everyone has a dormant level of Irish’*. Chomh maith leis sin léiríodh an dearcadh nach bhfuil na cainteoirí úd foighneach le nó fáilteach roimh dhaoine atá ag déanamh iarrachta, dar leo féin, feabhas a chur ar a gcuid Gaelainne. Is gá feidhmiú mar phobal teanga amháin, gan daoine a dh’fhágaint ar an imeall agus iad a spreagadh chun a bheith mar chuid den bpobal trí dheiseanna cainte agus foghlama a thairiscint dóibh agus trí úsáid a bhaint as an leibhéal scileanna teanga atá sa cheantar go nádúrtha i measc an phobail dhúchais. Deireann Kim, Suyemoto & Turner gurab é atá i gceist le braistint chomhuintearais, atá pléite cheana anseo ag Castells agus Giddens, ná:

‘the experience of personal involvement in a system in such a way that people have a sense of valued involvement, fit between themselves and the system’

(Kim, Suyemoto & Turner 2010:180)

Is minic, áfach, go dtéann braistint an eisiaimh ina mothaíonn duine go dtugtar an cúl dóibh ón ngrúpa nó go gcuirtear ar an imeall iad, toisc go mbraitheann siad go dtugann an grúpa dúshlán don *‘legitimacy of a claim to affinity’* (Kim, Suyemoto & Turner 2010:180) taobh le taobh le braistint an chomhuintearais. Is léir ó ionchur na rannpháirtithe sa taighde seo nach mothaíonn sciar den bpobal go bhfuil siad mar chuid den bpobal teanga agus go bhfuiltear scoite amach de bharr easpa scileanna teanga, níor thaitin dearcadh na gcainteoirí dúchais leo – *‘less militant attitude towards using bilingual communication* – agus cáineadh an t-easpa caoinfhulaingthe, dar leo, a léirítear leo uaireanta:

‘It’s not nice to stand at the side of a football pitch with your child playing and all the other Mams chatting in Irish and you cant join in because you feel you’d be frowned upon’

Moladh go n-aimseofaí bealaí chun go meallfar agus chun go spreagfar cainteoirí Béarla chun glacadh leis an nGaelainn agus chun í a úsáid, is gá dar leo go roinnfeadh daoine a

rugadh agus tógadh san áit a scileanna teanga leo siúd nach bhfuil na scileanna úd acu. Léiríodh an dearcadh go bhfuil scoilt le mothú idir an dá sciar seo den bpobal agus ní haon chabhair é seo don mbraistint chomhuintearais atá riachtanach má ta pobal chun leanúint ar aghaidh i bhfochair a chéile mar ghréasán. Deineadh tagairtí go minic faoin bpobal agus faoin dteaghlach sna freagraí maidir le stádas na Gaelainne sa cheantar:

‘Quite a lot of families speak Irish and some move here for that reason’

‘Rudaí níos fearr ná mar a bhí siad le 20 bliain – níos mó teaghlach ag úsáid na teanga ná mar a bhí le linn m’óige’

‘Tá an Béarla in uachtar in áiteanna ach fós tá sí láidir agus beo I measc an-chuid grúpaí agus teaghlaigh’

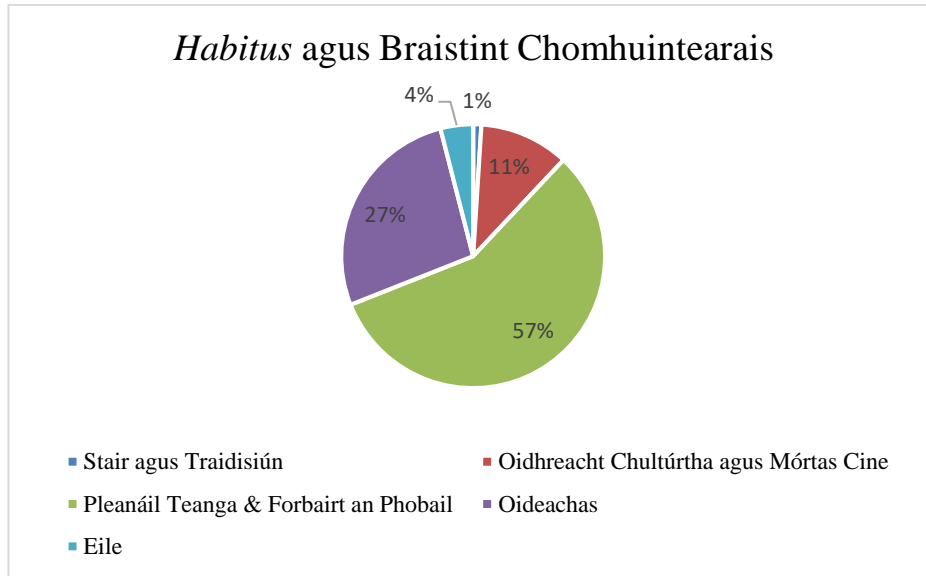
Cé gur faoin duine aonair atá sé *cinneadh teanga a dhéanamh agus a bheith ionraic fé*, is gá gach duine sa pharóiste a spreagadh agus a ghríosadh chun an teanga a tharrtháil. Moladh an obair atá á dhéanamh ag eagraíochtaí agus ag grúpaí deonacha cosúil leis an gCumann Lúthchleas Gael agus Comhlacht Forbartha na nDéise chun an Ghaelainn a chur chun cinn:

‘Ní mór do dhaoine a bheith dáiríre agus dílis faoin teanga seachas a bheith á roghnú is buntáiste a bhaint as go háirithe ar bhonn eacnamaíochta is gan a bheith á labhairt mar chuid den ghnáth-shaol’

Ceist 31 – Céard is gá a dhéanamh chun a chinntiú go mbeidh An Rinn agus An Sean Phobal ina ceantar Gaeltachta i gceann fiche bliain?

Nuair a deineadh freagraí na ceiste seo a chíoradh go ginearálta (d’eascair 769 minicíochtaí as 508 freagraí ó rannpháirtithe) b’iad ‘Stair & Traidisiún’, ‘Oidhreacht Chultúrtha agus Mórtas Cine’, ‘Pleanáil Teanga & Forbairt Phobail’, ‘Oideachas’ agus ‘Eile’ na príomhthéamaí a tháinig chun solais – téamaí atá ar aon dul leis na téamaí eile atá tagtha chun cinn ó cuireadh tús leis an taighde seo. Ach is iad cúrsaí pleanála teanga, forbartha pobail (**57%**) agus oideachais (**27%**) is mó a pléadh agus an cheist faoi cad is gá a dhéanamh go praiticiúil chun stádas Gaeltachta an cheantair a chinntiú don nglúin atá ag teacht.

	Téama	Minicíochtaí	% Minicíochtaí
A	Stair agus Traidisiún	8	1%
B	Oidhreacht Chultúrtha agus Mórtas Cine	81	11%
C	Pleanáil Teanga & Forbairt an Phobail	441	57%
D	Oideachas	205	27%
E	Eile	35	4%

Lipéad 24: Dearcadh na ndaoine (ón tsuirbhé) faoi *Habitus* briste síos de réir téamaí

Baineann na freagraí seo go díreach le cothú agus le forbairt an pharóiste mar phobal, mar áit inar féidir le daoine clann a thógaint, gaolta a chruthú lena chéile, a bheith ag obair ann agus a bheith sásta ann. Leagadh béim aríst ar chuimsiú pobail, ar imeachtaí agus ócáidí a eagrú chun spiorad an phobail a láidriú agus ar fhostaíocht a chruthú go háirithe do dhaoine óga an pharóiste, mar léiríodh buairt go raibh an t-aos óg ag bailiú leo amach as an bparóiste ag lorg deiseanna fostaíochta nuair a bhíodar críochnaithe leis an oideachas foirmeálta toisc ganntanas fostaíochta a bheith san áit. Léiríodh inní go mbeadh droch-thionchar aige seo ar leanúnachas sa pharóiste agus nochtadh an tuairim go mb'fhéidir go raibh glúin amháin cailte cheana féin de bharr líon na ndaoine óga a d'imigh ar imirce go Ceanada, an Astráil agus go tíortha eile le linn an Chúlaithe Eacnamaíochta deich mbliana ó shin.

Cuireadh gach saghas tuairime (ó smaointe dearfacha go smaointe diúltachta) in iúl maidir le staid reatha na Gaelainne sa cheantar, ó dhaoine a bhí thar a bheith dearfach agus a cheapann go bhfuil go leor á dhéanamh faoi láthair:

'I believe plenty is being done already and that our Gaeltacht will survive well into the future'

'Lean ar aghaidh leis an mborradh atá ar siúl'

'Forbairt breise ar an obair atá ar siúl faoi láthair'

Bhí freagróirí eile den tuairim gur gá í a ceiliúradh, *celebrate language itself through events/forums/festivals* ach í a úsáid, chomh maith, mar ghnáththeanga labhartha sa phobal: 'go mbíonn an Ghaelainn mar phríomhtheanga in aon rud poiblí – aifreann,

ceolchoirm etc agus cinntiú go bhfuil oifigeach Gaeilge ag gach coiste sa cheantar'. Ach, cheap freagróir eile nárbh'fhéidir aon teanga urlabhra a choimeád beo gan an pobal urlabhra a choimeád beo chomh maith: *'sin í an cheist – sílim féin ní féidir Gaeltacht a choimeád beo gan a phobal a choimeád beo agus pé uirlis is féidir a úsáid chun meon pobail a spreagadh*'.

Chun gur féidir é seo a dhéanamh tá gá le sraith ghníomhaíochtaí agus d'eascair go leor leor tuairimí faoi seo as na sonraí. Moladh ranganna a chur ar fáil ag gach leibhéal agus gach aois – *'a lot more Irish classes to all parents and adults in the Gaeltacht area so they can speak it to their children ach each other*'. Mar aon le tacaíocht breise a éileamh ón stáit chun beartais éifeachtacha teanga a chruthú agus a chur chun cinn sa cheantar - *Seirbhísí teanga a chuir ar fáil; réamh-bhreith, naíonra, bunscoil, meánscoil, 3ú leibhéal – cúnamb baile do thuismitheoirí le Gaeilge lag*. Chomh maith leis seo moladh iarrachtaí a chur i bhfeidhm chun suim sa Ghaeilinn a spreagadh i measc an aos óig ionas go mbeidís inniúil agus sásta í a labhairt lasmuigh den láthair scoile - *Stimulate interest in young people – kids will speak it in school but once outside school environment they tend to go back to English*. Má chailltear seachadadh nádúrtha teanga ó ghlúin go glúin cailltear teanga. Aríst is aríst eile cuireadh in iúl cé chomh tábhachtach is atá sé úsáid a bhaint as an gcóras oideachais áitiúil agus a chinntiú go bhfreastalaíonn páistí agus daoine óga áitiúla ar na scoileanna.

Is bunchloch aon pharóiste nó aon tsochaí tuaithe í an scoil náisiúnta nó an mheánscoil áitiúil – ach léiríodh míshástacht faoin laigeachtaí sna seirbhísí tacaíochta a chabhródh leo a bpáistí a chur ar scoil go háitúil, ó phraghsanna arda tithíochta: *'Ensure there is appropriate housing so people with families can stay in the area and children can learn Irish*' agus *'tithíocht shóisialta agus incheannaithe a chur ar fáil do theaghlaigh le Gaeilge labhartha agus muintir na háite amháin agus é a bheith fairsing*' go heaspa seirbhísí ar nós bus scoile nó seirbhísí as Gaelainn do pháistí le míchumas. Is cosúil go mothaíonn roinnt daoine áitiúla nach bhfuil ar a gcumas bogadh thar nais chun na háite nó teach a cheannach nó a dh'fháilt ar cíos ina gceantar dúchais féin – cuireann sé seo olc ar dhaoine agus léiríodh an tuairim go mba cheart tithíocht inacmhainne a chur ar fáil dóibh chun go mbeidís in ann fuireach sa mbaile, clann a thógaint agus tacaíocht a thabhairt don bparóiste – *'if people brought up with Irish are able to settle in the area, schools will be guaranteed numbers*' agus toisc acmhainní a bheith acu go bhfuil daoine eile in ann amhlaidh a dhéanamh, *'stop allowing so many outsiders to buy houses simply to get their kids into smaller schools*'.

Ar an dtaobh eile den speictream, léiríodh roinnt mhaith éadóchais faoi staid reatha na teanga mar theanga labhartha, agus daoine den tuairim go raibh an Ghaeltacht imithe, ‘*Is ar éigin gur Gaeltacht An Rinn agus níl deichniúr sa Seanphobal gur féidir Gaelainn leo a labhairt*’, go bhfuil glúin labhairt na Gaelainne cailte ag an bparóiste toisc go bhfuil daoine sa Rinn ‘*nach labhrann focal Gaelainne agus bhí togha na Gaelainne ag a muintir*’. Tá glúin labhairt na Gaelainne cailte againn cheana fhéin dar leo agus moladh an maoiniú atá á dhiomailt fé láthair a thabhairt do dhaoine cosúil le muintir Chonamara a labhrann an teanga le chéile.

Cé go n-athraíonn *habitus* de shíor mar fhreagra do thaithí, de réir nach athrú ó bhonn a bhíonn i gceist anseo toisc go bhfeidhmíonn sé ar bhonn na mbuntuisicintí a bhí leagtha amach cheana féin (Aarseth et al 2016:150). Da bhrí sin, ‘*habitus is “perfectly “adapted” to the field without any conscious search for purposive adaption*’ (Bourdieu & Wacquant 1992:129). Ach anois is aríst tarlaíonn claochluithe sóisialta, nó luaineacht shóisialta beagnach thar oíche, mar atá ag tarlú i ngach gné den saol in Éirinn le deich mbliana anuas ach go háirithe, a chuireann athruithe gan choinne i bhfeidhm sa *habitus*. Deireann Bourdieu go mb’fhéidir go mbíonn comhdhéanaimh intinne na ngníomhaithe as riocht nó ‘*out of sync*’ leis an bpáirc (Bourdieu 1977:78; 2000:160) agus uaireanta eascraíonn easontas nó clampar as suíomh den tsaghas seo. Mar shampla, i gcás an cheantair atá faoi chaibidil sa taighde seo tá easaontas léirithe ón tús idir réimsí éagsúla den bpobal, .i. idir cainteoirí nua Gaelainne agus cainteoirí dúchasacha, nó idir daoine ón gceantar ó dhúchas agus daoine a bhog isteach le fiche bliain anuas. Nochtadh an tuairim go mb’fhéidir go raibh baint ag líon na ndaoine gan Gaelainn a bhog isteach sa cheantar le blianta beaga anuas leis an gcaolú atá tarlaithe go teangeolaíoch sa cheantar, go háirithe ó thaobh saibhris nádúrtha na Gaelainne sa cheantar. Nochtadh an tuairim go mba cheart rialacha a chur i bhfeidhm chun a chinntiú go bhfuil Gaelainn ag daoine atá ag iarradh bogadh isteach sa cheantar agus ‘*muna bhfuil cinntiú go bhfuil siad sásta í a fhoghlaim*’. Níorbh ceart ach an oiread cead a thabhairt do dhaoine nach n-úsáidfidh Gaelainn teach a cheannach nó a thógaint gan geallúint a thabhairt do n-úsáidfear an Ghaelainn amháin. Muna gcuirtear rialacha pleanála mar seo i bhfeidhm gan mhoill nochtadh an tuairim go mbeidh an Ghaelainn imithe mar theanga labhartha sar i bhfad:

‘Má leanann siad ar aghaidh ag ligint daoine gan Gaeilge isteach sa cheanntar agus ag cailliúint daoine le Gaeilge ní bheidh focal Gaeilge le cloisteáil anseo i gceann 20 bliain’

Ach mothaíonn na daoine a bhog isteach gur roghnaigh siad An Rinn agus An Seanphobal mar áit chónaithe agus dá bhrí sin níorbh ceart iad a bheith stoite amach ag na daoine

áitiúla: ‘less of the locals not including the blow-ins. They chose to come to the Gaeltacht and should be assisted in everyway’, seachas a bheith éilíteach, dar leo ba cheart go mbeadh lucht labhartha na Gaelainne sa pharóiste ionchuimsitheach, agus b’fhiú dóibh teacht ar an tuiscint *that one extra word spoken in Irish by anybody each day is a success*. Moladh iarrachtaí níos mó a dhéanamh chun na daoine nua a chomhtháthú isteach sa phobal; rud a bheadh chun leasa an phobail agus na Gaelainne dar leo.

Na hAgallaimh

Chun téamaí na n-agallamh a aimsiú, léadh agus ath-léadh gach abairt i ngach agallamh ar mhaithe le catagóirí a dhéanamh ar an téacs, ansan deineadh iad a chatagóirí ag baint úsáide as na téamaí a tháinig chun solais sna suirbhéanna agus cé go raibh cosúlachtaí eatarthu ó thaobh na minicíochta de, tháinig téama eile chun soláis a cuireadh faoi ‘Eile’ ar mhaithe le leanúnachas ach is téama suntasach é mar sin féin. Seo a leanas an briseadh síos a bhí i bhfreagraí na n-agallamh bunaithe ar príomhthéamaí an tsuirbhé: b’í an Ghaeilinn príomhthéama na n-agallamh (**53.9%**), bhain **10.6%** le ‘Oideachas’, **10.3%** le ‘Oidhreacht Chultúrtha agus Mórtas Cine’ agus **9.1%** le ‘Stair agus Traidisiún’ – is ábhar suntasach é gur rangáíodh mír de **15.87%** faoi ‘Eile’. Anseo thíos chomh maith tugtar cur síos ar na fo-théamaí a ghabhann le gach príomhthéama:

	Téama	Fo-théama
A	Stair agus Traidisiún	Stair agus Traidisiún
B	Oidhreacht Chultúrtha agus Mórtas Cine	Oidhreacht Chultúrtha, Mórtas Cine, Imeachtaí agus Ócáidí
C	Gaeilge	Teanga, Pobal
D	Oideachas	An Óige, Oiliúint dhaoine fásta
E	Eile	Eolas breise ó agallóirí, Taithí dearfacha, Taithí Diúltacha

Lipéad 25: Dearcadh na ndaoine (ó na hagallaimh) faoi *Habitus* briste síos de réir téamaí

Cuireadh agallaimh ar mheascán de dhaoine mar an dara chuid den taighde, ba dhaoine iad a bhí tar éis bogadh isteach sna háiteanna ina rabhadar anois ag cur fúthu a bhí i 50% de na hagallóirí agus b’as An Rinn agus An Seanphobal don leath eile. Ar mhaithe le comhthéacs a thabhairt don gcomhrá dhírigh dhá cheist go sonrath ar an gceantar mar áit chónaithe nó mar ‘baile’⁵³.

⁵³ Cad iad na rudaí is fearr faoin gceantar seo mar áit chónaithe? Agus cad iad na rudaí nach dtaitníonn leat faoin gceantar?

Cad iad na hathruithe is mó atá feicthe agat sa pharóiste ó laethanta d’óige ó thaobh na teanga agus an tsochaí de?

Cad iad na rudaí is fearr faoin gceantar seo mar áit chónaithe?

Seo a leanas na buntáistí is mó a ghabhann le Gaeltacht na nDéise mar áit chónaithe, dar leo: Tírdhreach na háite, Spiorad an Phobail, na daoine iad féin ó thaobh na hoscailteachta agus an chairdis de, An Ghaelainn agus cultúr an cheoil agus na cluichí Gaelacha, mar aon le cóngarachta an dá pharóiste dona bailte uirbeacha áitiúla, agus moladh an réimse leathan de sheirbhísí pobail atá ar fáil sa Rinn.

Taitníonn saol na tuaithe leo siúd a bhog go-dtí an áit mar aon leis an tsábháilteacht a ghabhann leis i gcomparáid leis na bailte móra agus na cathracha - *The country life to me, eventhough I'm from town, I love it (AR40-64)* – anuas air sin, léiríodh go raibh sé níos sábháilte, b'fhéidir, clann a thógaint i bparóiste tuaithe mar An Rinn agus An Seanphobal, toisc é a bheith níos fusa súil a choimeád orthu - *The safety of walking the road, there is only the siopa, the imearlann and the Páirc up the road (AR40-64)*. Ag leanúint le coincheap an bhaile, léiríodh go raibh spiorad pobail iontach sa cheantar, *there is a great community spirit here, and I think particularly in Old Parish (SP40-64)*, le buanna éagsúla ag an dá pharóiste a bhí le moladh dar leo, *they each have their own distinct heritage and sense of place (AR+65)*. Le fiche bliain anuas tá fás mór tagtha ar dhaonra na Rinne agus in ainneoin gur admhaíodh go bhfuil *uathu Gaelainn a fhoghlaim agus tacaíocht a thabhairt don pharóiste (AR-20)* nochtadh an tuairim go mb'fhéidir go gcuireann muintir an tSean Phobail fáilte níos mó roimh dhaoine nua isteach sa pharóiste:

'I think there is a great community spirit here and I think particularly in Old Parish they are very open to new people coming in and visitors to the area and they make them really feel welcome, especially in Old Parish' (SP40-64)

'I think Old Parish is much more welcoming to people who don't speak Irish and everybody is equal up there' (AR+65)

Ach go bhfuil a mbuanna féin ag muintir na Rinne sa mhéid is go dtugann siad an-thacaíocht dá chéile, *'Ring are great for hospitality, my goodness, if there's anything that needs doing....., you know, the people will come out with sandwiches and the tea and the cakes and everything'(AR+65)*. Tríd is tríd luadh tréith an chairdis, mar cheann de na buanna is mó atá ag an gceantar: *So all the friends I have, I have friends from way back, 40 years ago, or more and they are still my friends and new ones that I met along the way as well (AR+65)* agus é ar cheann de na cúiseanna is mó sásaimh dóibh siúd atá ina gcónaí ann. Cuireadh cairdeas an cheantair i gcomparáid le taithí na n-agallóirí nuair a bhí siad

ina gcónaí in áiteanna eile, *má théann tú go dtí an tigh tábhairne áitiúil nó fiú ag siúl buaileann tú le duine éigint atá i bhfad níos cairdiúla agus ní fhaigheann tú é sin in aon áit eile (AR-20)*, bheannódh na comharsana do dhuine cuma pé áit ina mbeidís nó cuma cad a bheadh ar siúl acu; *dá rachfá amach ag siúl anso i gcónaí bíonn an t-am ag daoine fiú amháin atá ag gabháilt tharat sa charr ná stopfadh chun labhairt leat (SP20-39)*, i measc buanna na háite, dar le freagróir amháin bhí na daoine deasa atá sa cheantar: *one of the best things about living here is it's such a beautiful area, people are lovely and you have this whole panorama here from the Comeraghs (AR+65)*. Tugadh an nasc atá eatarthu mar bhail den bpobal céanna mar cheann de na cúiseanna don gcairdeas seo, *tá rudaí againn sa pharóiste nach bhfuil i bparóistí eile agus tá daoine go bhfuil scileanna acu – is iontach an rud é (AR20-39)* go bhfuil ceangailt níos doimhne idir daoine muinteartha i bpobail amuigh faoin tuath ná mar atá in aon chathair nó in aon cheantar uirbeach, *Gheobhadh go gcaithfeá do shaol agus gan aithne nó, fiú amháin, beannú dona comharsan béal dorais (SP20-39)* sna háiteanna úd dar le duine de na rannpháirtithe sna hagallaimh. Chuir duine amháin a phós isteach sa pharóiste in iúl gurab é *an rud is fearr faoin Seana Phobal ná na daoine is dócha (SP+65)*.

Mar atá ráite cheana anseo tá paróistí na Rinne agus an tSeanphobail suite ar chósta thoir theas na tíre seo, ar an líne chósta idir baile Dhún Garbhán agus sráidbhaile na hAirde Móire. Ar feadh na mblianta is beag a deineadh, ar chúiseanna éagsúla, chun gnó na turasóireachta a fhorbairt sa chontae trí chéile ach le tamall de bhlianta, agus le teacht Rian Ghlas na nDéise ach go háirithe táthar ag díriú ar na Déise níos mó ná mar a deineadh ariamh. Is ceantar álainn ó thaobh an tírdhreacha de í Gaeltacht na nDéise, cé nach bhfuiltear fós tar éis leas iomlán a bhaint as an tseoid nádúrtha seo fós, *we have the best beaches and they are completely empty – so that's one of the best things and the sea-view (SP40-64)*. Is léir go dtuigeann rannpháirtithe na n-agallamh an bua seo atá ag an áit, *is breá liom an áit ó thaobh na háilleachta de – sa Seana Phobal agus sa Rinn – tá an áilleacht dochreidthe sa Ghaeltacht, inniu ach go háirithe (AR20-39)*; is ar éigean gur deineadh tagairt d'áilleacht an cheantair sna suirbhéanna ach is téama nua é an léirthiscint seo don oidhreacht agus don timpeallacht nádúrtha a tháinig chun solais i dtrascríbhinní na n-agallamh - *is maith liom an tslí ina bhfuil sé chomh beag, na radharcanna, an tráigh, an fharraige agus gach rud mar sin (SP-20)* agus creideadh go raibh muintir na háite aireach don timpeallacht a choimeád glan: *na radharcanna – tá siadsan ana-dheas agus tá an timpeallacht glan go leor (AR-20)*. Anuas ar an obair atá ar siúl ag coistí éagsúla sa cheantar an áit a choimeád glan agus tarraingteach. Bhí cuid

dena hagallóirí gníomhach sa chúram seo, idir a bheith ina mbaill de choistí cosúil leis an Coiste Fáilte na nDéise, *coiste Fáilte na nDéise with lots of meetings to promote cultural tourism here which is really to welcome tourists to the area (AR+65)*, nó a bheith i mbun gnó turasóireachta iad féin sa cheantar agus iad den tuairim nach dtuigeann muintir na nDéise, .i. muintir Chontae Phort Láirge, an sócmhainn atá ar leac an dorais acu: *but I don't think they realise it – having a Gaeltacht on their doorstep (SP20-39)*.

Bhain cuid den léirthuisicint seo le scéalta pearsanta na n-agallóirí, le daoine a chaith laethanta a hóige sa cheantar agus atá fós faoi dhraíocht ag an áit,: *You are away in another planet when you go up Ceann a' Bhathala when all you see is sea and sky (AR+65)* agus leo siúd a chaith amanna dá saol ar imirce ón gceantar agus a bhog thar nais, *tá mé tar éis taistil ar fuaid an domhain ach ar lá mar seo níl aon áit níos deise (AR20-39)*.

Is léir chomh maith go bhfuil meas ag na hagallóirí ar thraidisiúin na n-ealaíon dúchasacha atá mar chuid d'oidhreacht an pharóiste. Tá obair iontach á dhéanamh sa Rinn agus sa tSeanphobail maidir le cúrsaí ceoil, amhránaíochta agus drámaíochta, rud atá tábhachtach don bpobal dar leo, *sin go maith i mo thuairim mar tá siad á coimeád beo agus is rud nua é aríst don cheol (SP-20)*. Tá leas á bhaint ag an bpobal trí chéile as an dea-obair agus go dtaitníonn an ceiliúradh seo ar an ngné seo de shaol na Gaeltachta leo: *the best aspects of living around here are, really are, I would say the music really is one of the best things around (SP40-64); is breá liom amhránaíocht as Gaelainn agus drámaíocht agus ceol agus rudaí mar sin (SP+65)*. Tá rian na hoibre san le feiscint go rialta i ngnáthshaol an phobail, *whether it be in the church or whether it be in the halla there would be music involved – it's a lovely thing to have (AR40-64)* tríd léirithe Aisteoirí an tSean Phobail, tríd an dhá chór eaglasta, trí Chór na bhFear, tríd an 'Húlaí', Tionól Niocláis Tóibín agus an iliomad ranganna agus ócáidí eile atá dírithe ar na healaíona dúchasacha;

'Níl aon dabht go bhfuil daoine sa Rinn agus sa Seana Phobal go bhfuil scileanna iontacha acu maidir le drámaíocht, Na hAisteoirí thuas sa tSeana Phobail agus an ceol, y'know' (AR20-39)

Cuireann muintir na háite ardluach ar na traidisiúin seo agus go gceapann siad go bhfuil buntáistí ag pobal na Gaeltachta toisc na sainscileanna úd a bheith foghlamtha acu, *is fuinneog agus is doirse iad, abraimis, don fhilíocht agus don scéalaíocht agus na traidisiúintí áirithe (SP20-39)*. Dar le hagallóirí amhain, tá rudaí againn sa pharóiste nach

bhfuil i bparóistí eile agus tá daoine go bhfuil scileanna acu de bharr go bhfuil teanga eile ar a dtoil acu agus teacht acu ar chultúr eile dá bharr –

‘Tá An Tionól Ceoil againn – tá rudaí againn sa pharóiste nach bhfuil i bparóistí eile agus tá daoine go bhfuil scileanna acu – is iontach an rud é’ (AR20-39)

Agus cad iad na rudaí nach dtaitníonn leat faoin gceantar?

Nochtadh go soiléir na míbhuntáistí a bhaineann le bheith ag cur fút i bparóiste amuigh faoin tuath, léirigh muintir na Rinne go rabhadar sásta go maith le leibhéal na seirbhísí atá ar fáil dóibh laistigh den bparóiste,

‘The doctor over is fantastic to have a doctor for 2 days a week; having a Secondary School in Ring is amazing – there is no need to go to town as such; you don’t have to make a trip to town, the Spar shop, the restaurant, Sólás na Mara; all that’ (AR40-64)

Is a mhalairt de scéal a bhí le nochtadh le muintir an tSeanphobail, cé gur mhothaigh freagróir amháin gur gá do dhaoine a bheith réalaíoch faoina nithe seo agus go raibh seantaithí ag muintir an pharóiste seo ar thaisteal lasmuigh de limistéirí an pharóiste, *is cinnte nach bhfuil siopaí mórthimpeall orainn, ach ní fáth go spéir é sin mar tá carranna fúinn go léir (SP20-39)*. In ainneoin siúd, áfach, is cosúil gur beag atá ar fáil le déanamh ag aos óg agus ag aosaigh an dá pharóiste, agus go gcothaíonn sé seo mí-shástacht, uaigneas agus leadrán:

‘I mo thuairim, d’fhéadfadh siad níos mó úsáid a bhaint as Lios na Síóg – an Club Taréis Scoile a bhunú mar shampla – bhí sé ann blianta ó shin’ (SP-20)

‘Áiteanna sóisialta do dhaoine óga, is é an pub i gcónaí atá ann – níl aon rud eile, muna bhfuil fonn ort a bheith ag ól – ní chaithfidh tú ól sa phub ach fiú an tuairim go bhfuil tú ag dul an pub níl uait a bheith ag caitheamh an iomarca ama ann’ (AR-20)

As an dá pharóiste bheadh dlús daonra an tSeanphobail níos scaipthe ná dlús daonra na Rinne. Ach, de réir na dtuairimí a nochtadh sna hagallaimh is iad na dúshláin agus na fadhbanna céanna atá nochtaithe ó áitritheoirí an dá pharóiste maidir le taithí na n-aosach, *daoine ar phinsean bíonn orthu dul isteach sa mbaile mór; rudaí beaga, saghas praiticiúla (AR-20)*. Mhothaigh daoine áirithe uaigneas toisc nach raibh comharsana acu,

‘Ba mhaith liom comharsana a bheith agam, tá mé ró-scaipthe ós na comharsana agus ba mhaith liom comharsain béal dorais níos giorra dhom ná mar atá’ (SP+65)

Ar cheann de na míbhuntáistí is mó sa cheantar ná nach raibh aon tseirbhís bus⁵⁴ ag freastal ar an gceantar ag am an taighde agus mar a dúirt agallóir amháin: *when a day comes that I wont be able to drive, what will I do?* (AR+65)

Bhain na taithí diúltacha a rangáíodh faoi ‘Eile’ le taithí nár bhain le cúrsaí teanga amháin ach le taithí ginearálta na ndaoine a ghlac páirt sna hagallaimh, labhair daoine faoi na deacrachtaí a bhí acu toisc nach ón gceantar ó dhúchas dóibh, cuireadh in iúl go raibh dúshláin mhóra ag baint le bogadh isteach i gceantar tuaithe ach go háirithe munarbh as an gceantar ó dhúchas tú, tháinig an mothú trasna nár fáiltíodh rompu, ‘*I would often be in the defence of being an outsider when I hear well she’s only a blow-in or something like that*’ (SP40-64), in ainneoin na n-iarrachtaí a bheadh déanta acu chun cur leis an bpobal agus chun feidhmiú mar chuid den bpobal –

‘It’s the small-minded people, small-mindedness, but I think it’s everywhere – the stabbing in the back. It’s in every club and all this, you know what I mean. Ready to knock you, like, ready to knock you’ (AR40-64)

Go háirithe más rud é go rabhadar gníomhach sa phobal agus gur dheineadar iarrachtaí rudaí nua a dhéanamh nó rudaí a dhéanamh ar bhealach nua nár baineadh triail as cheana. Bhí roinnt de na rannpháirtithe den tuairim go raibh deighilt inmheánach idir an dá pharóiste go léiríodh an mhian go bhfeidhmeoidís níos mó mar dhá thaobh den mbonn céanna níos mó ná mar a déantar faoi láthair: *ba cheart go mbeidis cosúil lena chéile agus muna bhfuil ba cheart go mbeadh* (SP+65). Ag dul leis an gcuid eile den taighde cuireadh in iúl i bhfreagraí na ceiste seo go mb’fhéidir go bhfuil teannas nó deighilt éigint le brath idir an dá pharóiste, é cothaithe ón stair agus fós á chothú, fiú amháin i measc aos-óig an dá pharóiste,

‘I think maybe one of the challenges in that I still do think that there is a kind of a Ring-Old Parish divide and I just kind of feel that, you know, even it comes out through sport – it’s almost in the bloomin’ DNA, that you know and it’s terrible’ (SP40-64)

Mar aon le fadhbanna agus le dúshláin a eascraíonn go díreach as dá theanga a bheith in úsáid sa cheantar. Bhíothas den tuairim, mar shampla, toisc líon na ndaoine nua atá tar éis bogadh isteach sa cheantar go bhfuil níos mó oscailteachta le feiscint ina meascsiúd ar rugadh agus tógadh sa cheantar iad ach go mbíonn deacrachtaí fós le mothú agus le sárú go háirithe sa chás go mbíonn seirbhís nó cúram éigint á lorg i dteanga ar leith,

⁵⁴ Ar an 28 Bealtaine 2018 cuireadh tús le seirbhís nua bus ag ‘Local Link’ Phort Láirge sna Déise, seirbhís go mbeidh fáil ag an bpobal air 4 bhabtha sa ló, ó Luan go Satharn., idir a 9 agus a 6 a chlog trathnóna agus a stopfaidh in áiteanna éagsúla idir an Áird Mhóir, An Seanphobal, An Rinn agus Dún Garbhán.

caithfimid obair le chéile. I think, tá sé níos fearr ná mar a bhíodh ach is rud fós é (AR20-39).

Anuas ar seo léirigh daoine óga a fuair oideachas trí mheán na Gaelainne amháin go mbíonn sé dian orthu iad fhéin a chur in iúl i bhfóra nó i limistéir eile a fheidhmíonn trí mheán an Bhéarla. Cuireann sé seo isteach orthu, is cosúil, mar a dúirt rannpháirtí amháin a nochtaigh an smaoinemh go raibh fadhbanna acu *smaoinemh ar an bhfocal trí Bhéarla, tá sé go léir agam trí Ghaelainn ansan bíonn orm smaoinemh cad é sin as Béarla (SP-20)*. Mar a chuir duine óg eile in iúl go mbíonn fadhbanna aige é féin a chur in iúl sa Bhéarla uaireanta toisc gurab í an Ghaelainn atá ag a mhuintir sa mbaile agus go bhfuair an duine seo a scolaíocht ar fad trí mheán na Gaelainne:

‘níl mé ag rá go bhfuil fadhb agam Béarla a labhairt, tá mé breá ábalta, is iarracht bhreise í fiú amháin agus mé anso le hocht mbliana déag, naoi mbliana déag is Gaelainn a bhí agam i gcónaí sa mbaile’ (AR-20)

Ag cloí le cúrsaí teanga, léiríodh buairt faoi mheon dhaoine maidir le húsáid na Gaelainne agus le toil a léiriú í a úsáid, *uaireanta ceapaim go bhfuil meon daoine, gur droch-mheon atá ann den Ghaelainn go háirithe – an muinín san le labhairt na Gaelainne; tá leisce éigint, dar le freagróirí ar dhaoine áirithe an Ghaelainn a úsáid sa ghnáth-shlí ach bhíothas den tuairim go raibh daoine óga an cheantair níos fearr ó thaobh labhairt na Gaelainne mar a bhí, tá sé i bhfad níos fearr ná mar a bhí (SP-20)*. Léiríodh an dearcadh go bhfuil cainteoirí áirithe lasmuigh den scoil nó den láthair oideachais nó fiú amháin agus iad amuigh i suíomhanna sóisialta a dhíríonn ar an mBéarla in ainneoin go bhfuil an teanga ar a dtoil acu,

‘Bhuel, ón méid a thuigim, ceapaim go bhfuil an-chuid daoine le notions atá ina gcónaí sa Ghaeltacht, cad é, níl sé i gceist agam a bheith suas mo thóin féin, bíonn daoine ag rá is ceantar Gaeltachta é seo, tá mise fluent, like, ‘are you actually?’’ (AR-20)

Tugadh faoi deara an leisce chéanna ina measc siúd atá tar éis bogadh isteach sa cheantar, *ceapaim go loiteann daoine lasmuigh den pharóiste an rud – like daoine eile ag teacht isteach (SP-20)* agus cuireadh roinnt den locht do chaolú na teanga sa cheantar anuas orthusiúd. Ach, léiríodh malairt tuairime faoi seo chomh maith sa mhéid is go ndúradh go raibh gá le bheith oscailte agus fáilteach agus nach raibh aon leithscéal don drochbhéas toisc nach ndéanann sé ach dochar don teanga agus don bpobal araon, tugadh cur síos faoi eachtra a tharla nuair a lorgaíodh seirbhís as Gaelainn nach raibh ar fáil:

‘Cad a dhein sé sin ná cuir sé an bhean sin i gcoinne na Gaelainne – bhí sí mar *Hitler*; sin an fáth, b’fhéidir, go bhfuilimid mar seo, nach bhfuil an méid sin daoine ag labhairt Gaelainne’ (AR30-49)

Mar leigheas air seo, moladh an t-aos óg a spreagadh chun an Ghaelainn a úsáid mar ghnáth-nós, is é sin an t-aon rud a shábháilfidh an Ghaelainn mar theanga urlabhra sa Ghaeltacht:

‘Le cairde agus le daoine óga an t-aon rud a feabhsóidh rud éigint mar san a choimeádfaidh beo é ná í a labhairt, fiú leis na daoine óga sa mbaile’ (SP-20)

Bhíothas den tuairim, chomh maith, go dtabharfadh an úsáid teanga seo ardú meanma dóibhsiúd nach mbeadh ró-mhuinéach as a leibhéal inniúlachta teanga féin.

Cad iad na hathruithe is mó atá feicthe agat sa pharóiste ó laethanta d’óige ó thaobh na teanga agus an tsochaí de?

Tá na hathruithe sóisialta, eacnamaíochta agus cultúrtha atá tarlaithe in Éirinn le glúin anuas pléite go mion sna meáin, i measc an phobail agus sa litríocht. Bunaíodh An Coimisiún um Fhorbairt Eacnamaíoch na gCeantar Tuaithe (CEDRA) i 2012 chun acmhainneacht eacnamaíoch na gceantracha tuaithe a iniúchadh agus a mheas, go háirithe i gcomhthéacs bhás an Tíogair Cheiltigh agus na hiarmhairtí a imríodh ar phobail tuaithe na hÉireann dá bharr. Is iomaí athrú atá tagtha ar an tírdhreach tuaithe in Éirinn le glúin nó dhó anuas, in ainneoin go ndeirtear go bhfuilimid níos fearr as, tríd is tríd, mar phobal ná mar a bhí ag amanta eile inár stair agus in ainneoin gach dul chun cinn atá déanta ó thaobh na teicneolaíochta agus na heacnamaíochta le tamaill de bhlianta anuas; is liosta le háireamh iad na dúshlán agus na fadhbanna atá ag drannadh ar gach paróiste tuaithe, dífhostaíocht cur i gcás, mar a dúradh i dtuarascáil CEDRA:

‘The substantial off-farm employment gain of the previous 15 years has been wiped out and employment in rural areas remains concentrated in sectors that continue to decline’
(CEDRA 2014: 7)

Ba é an sainmhíniú ar cheantar tuaithe a úsáideadh sa tuarascáil seo ná gach limistéar lasmuigh de theorainneacha riaracháin na gcathracha is mó sa tír. I dtuairisc a scríobhadh faoi thíopeolaíocht na gceantracha tuaithe agus a sainthréithe siúd aithníodh iarghúlacht na gceantar Ghaeltachta mar fhadhb amháin atá acu⁵⁵, tugadh an sainmhíniú seo a leanas:

‘Rural is defined as District Electoral Divisions (DEDs) with no population centre above 1,500 people.....it broadly refers to open countryside and rural villages’

(Ollscoil na hÉireann, Maigh Nuad & Brady Shipman Martin 2000: 1)

Nuair a bhuaileann fadhbanna geilleagracha aon tsochaí leanann athruithe shóisialta iad agus níl paróistí na Rinne agus an tSeana Phobail eisceachtúil ón bhfeiniméan seo. Tháinig athrú ar mhodhanna feirmeoireachta, ar mhodhanna iascaireachta agus ar láithreacha fostaíochta sa pharóiste le leathchéad bliain anuas agus bhí droch-thionchar

---

⁵⁵ Féach ‘Ceantracha Tuaithe’

ag na hathruithe úd ar na líonraí sóisialta a bhíodh acu nach bhfuil ann a thuilleadh. Labhair na rannpháirtithe níos sine faoina dtaithí maidir leis na hathruithe úd atá feicthe acu le linn a saoil – luadh Coláiste na Rinne go sonrach, mar shampla d’institiúid a bhí lárnach i saol pharóiste na Rinne. Bunaíodh an Coláiste i 1905 mar eagraíocht neamhbhrabúis agus é mar aidhm ag a bhunaitheoirí an Ghaelainn a chur chun cinn i réimse an oideachais.

‘Cuimhní, gur fada chugainn anall a tháinig an Ghaelainn, agus an croí mór bog Gael a ghabhas léi, agus gur foghail thar foghla agus creach thar creacha an domhain, an croí gan cor sin agus an teanga chaoin cheansa sin a scarúin linne agus lenár sliocht inár ndiaidh go deo’

An Dr Ristéard de Hindeberg (Duine de bhunaitheoirí an Choláiste)
(<https://www.anrinn.com/ga/eolas-fuinn/gearr-stair/>)

Ach ní hamháin go raibh, agus go bhfuil, Coláiste na Rinne tábhachtach do phobal Ghaeltacht na nDéise ó thaobh na fostaíochta de (bhíodh Scoil na Leanbh oscailte ó Mheán Fómhair go mí an Mheithimh, reachtáileadh cúrsaí samhraidh chomh maith anuas ar an iliomad imeachta eile a bhíodh ar siúl ann) bhí tábhacht nach beag a ghabháil leis mar láthair shóisialta agus chairdis do mhuintir na háite chomh maith:

‘Fadó, bhíodh na céadta ann – ní bheadh go leor spáis in aon chor dóibh, sa samhradh nó sa gheimhreadh. Bhí gach aoinne go deas linn agus bhí sé mar tigh eile – níor cuireadh glas riamh ar doras na cistine san oíche, bhfaighfeá dul isteach agus cártaí a dh’imirt ó mhaidin go hoíche, ó oíche go maidin agus cupán tae a dhéanamh is gach rud – bhí sé go hiontach mar sin, an coláiste’ (SP+65)

Nuair a fhiafraítear ar agallóirí cad iad na hathruithe is mó a bhí feicthe acu sa pharóiste ó laethanta d’óige ó thaobh na teanga agus an tsochaí de, léirítear roinnt de na hathruithe náisiúnta seo sna hathruithe atá tarlaithe i nGaeltacht na nDéise. Maidir le hathruithe dearfacha atá tarlaithe, moladh an feabhas atá curtha ar an mbonneagar struchtúrtha sa Rinn ach go háirithe, *the building* (AR40-64) agus *even since I moved out here, definitely the likes of the Imearlann, the roads, footpaths, the lights – that we can walk at any time of the night safely* (AR+65). Mar aon le tionchar dearfacha atá ag daoine nua a bhogann isteach sa cheantar, *the influence of outsiders including myself, coming to live* (AR40-64) fiú amháin nach cainteoirí líofa iad, agus iad ag dul i mbun oibre ar chumannacha agus coistí éagsúla. Anuas air sin léiríodh sástacht maireachtála sa cheantar toisc gur daoine deasa atá mórthimpeall orthu, *Neighbours, everything, you know*, mar a bhíodh i gcónaí dar leo, *Bhí gach aoinne go deas linn agus bhí sé mar tigh eile – níor cuireadh glas riamh ar doras na cistine san oíche* (SP+65). Anuas ar sin pléadh ceist an uaignis chomh maith, tráth den tsaol bhíodh áit lárnach ag tithe tábhairne an dá pharóiste mar áit do dhaoine

chun teacht le chéile ag deireadh an lae, b'áiteanna airnéain agus ceoil iad mar shampla, ach ...

'I like to go to the pub as well but I don't go as much now because with the drinking and the driving – I find it awful, just awful' (AR+65)

Tá athrú ó bhonn tagtha ar ár dtuiscint ar choincheap na Meithle toisc nach pobal talmhaíochta sinn níos mó, dhein an focal seo tagairt don mbealach inar chabhraigh na comharsana lena chéile chun an fómhar a bhaint amach nó in am an ghátair, in an-chuid ceantracha tuaithe is beag teagmhála a bhíonn ag comharsana lena chéile mar a bhíodh fadó agus níos minicí ná a mhalairt is deiseanna teagmhála iad a chruthaítear d'aon ghnó chun go mbuailfidís le chéile, ócáidí traenála spóirt, imeachtaí bainteach le cúrsaí oideachais nó ócáidí eaglasta (Céad Comaoin, Dul Faoi Lámh Easpaig agus mar sin de) – tá ré na bothántíochta⁵⁶ mar a bhíodh inar chaith na comharsana agus daoine muinteartha leo gach oíche i bhfochair a chéile thart agus is mór an chúis áiféala í seo do chéatadán áirithe rannpháirtithe sa taighde seo – *'That, you know, is a rarity now – it's so rare we would even talk about it* (AR+65).

Maidir le cúrsaí teanga sa phobal go stairiúil agus suas godtí an lá atá inniu ann, léiríodh go bhfuil feabhas tagtha ar dhearcadh na ndaoine trí chéile i leith na Gaelainne - *Now, I did go to the Imearlann this, one of the committees, and it wasn't all as Gaelainn – I was quite surprised that it wasn't* (AR40-64), b'fhéidir go bhfuil amhlaidh á dhéanamh chun pobal uile an pharóiste a chuimsiú sna forbairtí atá ag dul ar aghaidh. Chomh maith leis sin, bhíodh am ann go gcaithfí anuas ar dhaoine muna mbeadh leibhéal áirithe Gaelainne acu, ach inniu go dtuigeann siad gur seoid atá acu agus go mba cheart í a roinnt ar dhaoine eile le meas, bród agus mórtas, agus borradh le feiscint ina húsáid le déanaí: *I think maybe it's just that I've got more into it as I've had more time but maybe there is a little resurgence in it* (SP40-64):

'Long ago, people were speaking Irish and some people who might speak Irish weren't because they were thinking what good is it and now they realise what a cultural asset it is and how important it is to be cherished but not to be stifled as well' (AR+65)

Deineadh faillí ar theaghlaigh áirithe eile nuair nár bhain siad amach an ceannscríbe seo toisc gan Gaelainn a bheith go nádúrtha ag tuismitheoirí nó ag daoine muinteartha eile den chlann; thit sé seo amach do'agallóir amháin agus d'fhág sé a rian ar dhearcadh an

⁵⁶ 'The Munster name for the custom of informal evening visiting, for gossip, stories, music or perhaps dancing' (McMahon & Jo O'Donoghue 2006)

agallóra i leith na teanga ó sin, in ainneoin gur chainteoir ó dhúchas í a thóg a clann féin go dátheangach –

‘Ní raibh mórán measa agam ar an nGaelainn leis na mblianta suas go dtí seo, ar feadh I bhfad mar gheall ar sin. Éagóir ba ea é a dhéanamh orainn mar bhí ochtar againn ar fad ach mo mháthair, sin é an piónós a cuireadh orainn’ (SP+65)

Chomh maith leis sin bhíodh leisce ar dhaoine nua í a úsáid – ag brath ar an ócáid agus ar an gcomhlúadar – tá an téama seo tagtha aníos go leanúnach sa taighde seo agus cé gur fhadhb í fós sa pharóiste táthar den tuairim go bhfuil feabhas tagtha air seo chomh maith. Anuas air sin, cuireadh in iúl go mb’fhéidir go raibh paróiste amháin difriúil ón bparóiste eile ó thaobh fáilte a chur roimh dhaoine isteach sa pharóiste, mothaíodh go gcuirtí fáilte níos mó roimh dhaoine i bparóiste amháin ach go háirithe, is iad na daoine nárbh cainteoirí dúchasacha Gaelainne iad agus a bhog isteach sa cheantar a nochtaigh na tuairimí úd, tóg mar shampla mhothaigh rannpháirtí amháin go mb’fhéidir go raibh aontacht níos mó i bpobal amháin thar an pobal eile:

‘There are segments in every society but some of the segments in society don’t overlap as much as they might in Old Parish, I’m not comparing them so it’s different but once you know where you stand and where you are you know where you are’ AR+65

Bhí an dearcadh ann chomh maith gur bhain sé seo le comórtas idir an dá pharóiste, .i. idir An Rinn agus An Sean Phobal. Léiríodh an dearcadh go mb’fhéidir go raibh roinnt den bpobal cúngaigeanta agus nach rabhadar ach ag fuireach chun daoine a cháineadh agus bhí an duine den tuairim nach dtarlódh a leithéad ‘*in the baile mór*’ (AR40-64).

7.3 An Toghcháil

Tá an saol in Éirinn sa lá atá inniu ann ag athrú ó bhonn, is féidir é seo a fheiscint ag an leibhéal náisiúnta le torthaí na reifreann faoi phósadh comhchéime sa mbliain 2015 agus leis an reifreann faoi aisghairm Ailt a hOcht den mBunreacht a phlé le cearta na mban agus an pháiste araon.

Is féidir an claochlú céanna a fheiscint in áiteanna beaga tuaithe cosúil leis An Rinn agus An Seanphobal chomh maith; Níl na pobail ag brath ar institiúidí ar nós na heaglaise Caitlicí mar a bhí tráth; fadó bhí ról lárnach ag an Eaglais i ngach gné den tsaol – tóg Aifreann an Domhnaigh mar shampla; bhíodh dhá aifreann gach Domhnach sa tSeanphobal tráth agus toisc gur paróiste scaipthe é d’fheidhmigh na haifrinntí seo mar dheiseanna do dhaoine chun bualadh le chéile. Bhí ról tábhachtach chomh maith ag Uachtarlann an tSeanphobail i saol na ndaoine freisin. Ach tá an saol tuaithe sin imithe anois nach mór agus dúshlán roimh phobail tuaithe na tíre gréasúnú nua a chothú dóibh

féin a fhreastalóidh ar riachtanais nua na bpobal seo. Is meascán de dhaoine atá ag cur futhú sa dá pharóiste seo anois agus a gcúiseanna féin acu chuige san. Chun go mairfidh aon rud nó aon ní is gá don rud sin athrú ó am go chéile, tá sé amhlaidh fíor i gcás na Rinne agus an tSeanphobail – má táthar chun an Habitus a chothú agus a fhorbairt, seachas a chosaint, is gá don bpobal fáilte a chur roimh dhaoine nua ar an bpáirc, an Habitus atá acu a thaispeáint dóibh agus cuireadh a thabhairt dóibh a bheith i bpáirt leo agus a mbuanna agus a ndearcthaí nua a thabhairt isteach chun an Habitus a shaibhriú agus a dhaingniú do na glúinte atá le teacht – is ar scáth a chéile a mhaireann na daoine.

Caibidil 8: Conclúidí

Ag scríobh san irisleabhar *The Irish Monthly* i mí Eanáir 1923 in alt den teideal ‘How the Irish Language can be revived’ bhí an méid seo a leanas le rá ag T Corcoran faoin mbunaidhm a bhí sa tír ag an am maidir leis an nGaelainn:

‘The goal is not the mere power to use the Irish language in ordinary life and business. It is rather the thoroughly developed habit of using that power’

(Corcoran 1923:26)

Cuireadh tús leis an taighde seo ag deireadh 2015, beagnach céad bliain tar éis don ráiteas thuas a bheith déanta agus b’í aidhm an taighde ná féachaint cad iad na roghanna a déanann pobal urlabhra Gaelainne sa tír seo sa lá atá inniu ann.

Ar mhaithe leis na sonraí úd a bhailiú bhain an taighdeoir úsáid as Creat Teoiriciúil Eicléictiúil a raibh coincheap *Habitus* mar chrann-taca aige. Mar atá mínithe cheana sa tráchtas seo ba choincheap é *Habitus* a chruthaigh Pierre Bourdieu agus é ag labhairt faoina noirm nó faoina claontaí shóisialta a thugann treoir d’iompar agus do smaointeoireacht an duine. Tá Wacquant den tuairim go mbaineann *Habitus* leis an ‘*way society becomes deposited in persons in the form of lasting dispositions, or trained capacities and structured propensities to think, feel and act in determinant ways, which then guide them*’ (Wacquant 2005: 316, luaite i Navarro 2006: 16).

Ag tógaint *Habitus* mar théama uileghabhálach an taighde, roghnaíodh na coincheapa seo a leanas chun cur síos a dhéanamh ar na gnéithe éagsúla a oibríonn in éineacht lena chéile agus a chuireann ar chumas daoine cumarsáid éifeachtach a dhéanamh lena chéile ar mhaithe leo féin agus leis an bpobal ina bhfuil siad. ‘Taibhitheachas’ - atá mínithe cheana anseo ag Pennycook mar an mbealach ina ndéanann daoine gníomhartha féiniúlachta mar shraith leanúnach de léirithe sóisialta agus cultúrtha seachas mar léiriú ar réamh-fhéiniúlacht. ‘Teoiric na Gníomhartha Cainte’ - ina dtugtar aitheantas don ról atá ag gníomhartha cainte léargas a thabhairt don gcumas atá ag teanga an duine nithe eile a dhéanamh seachas feidhmiú mar bhealach chun cur síos a dhéanamh ar an saol agus ‘An tSochtheangeolaíocht Athraitheach’ a dhíríonn ar an athrú sóisialta a tharlaíonn i gcánúintí agus a thuigeann go mbaineann daoine úsáid as athróga difriúla ag braith ar an gcomhthéacs sóisialta ina bhfuil siad rannpháirteach.

Is léir ón taighde atá déanta ag an taighdeoir i nGaeltacht na nDéise go mbraitheann rogha teanga na ndaoine sa cheantar seo ar nithe seachtracha éagsúla (na fóra ina n-úsáidear an teanga sa phobal, teagmháil an duine leis na réimsí sa phobal ina n-úsáidtear an teanga, mar shampla) agus nithe inmheánacha éagsúla (féin-mhuinín/easpa féinmhuiníne an

duine, mar shampla) – bhain an taighdeoir úsáid as na feiniméin thuasluaite chun míniú ginearálta a thabhairt don úsáid san.

Tar éis don rogha teanga a bheith déanta ag duine, áfach, ba léir gur imir na nithe seachtracha agus inmheánacha céanna tionchar ar an teanga iarbhír a úsáideadh sa phobal seo agus do bhain an taighdeoir úsáid as trí choincheap chun cur síos a thabhairt ar seo. Tá sainmhíniú tugtha sa tráchtas seo ar an ‘dátheangachas’ mar inniúlacht chainteora níos mó ná teanga amháin a labhairt, cruthaíodh an téarma ‘débhéascna’ ar dtús sna seascaidí chun cur síos a dhéanamh ar na pobail urlabhra ina mbaintear úsáid as saghsanna éagsúla den teanga chéanna faoi chuinsí éagsúla, do chuir Fishman leis an gcoincheap nuair a dúirt sé gur bhain débhéascna leis na pátrúin iompar teanga a cruthaíodh i measc an phobail urlabhra nuair a bhaintear úsáid as teanga amháin i réimsí áirithe den tsaol agus teanga eile i réimsí eile. Ar deireadh is é atá i gceist le coincheap an ‘Trasteangaithe’ ina mbaintear brí agus míniú as an saol trí úsáid chomhthreormhach a bhaint as dá theanga éagsúil, go minic laistigh den chomhrá céanna.

Tá an tuairim nochtaithe le tamall go bhfuil an Ghaeltacht mar phobal ina labhrann formhór na ndaoine Gaelainn formhór an ama imithe agus gur phobail dhátheangacha anois iad ina mbaintear úsáid as ceann de mhórtheangacha an domhain in éineacht leis an nGaelainn iontu gach lá agus go léiríonn coincheapa cosúil le Trasteangú agus le Débhéascna ach go háirithe an lagú agus agus an laige atá tagtha ar an nGaelainn sna ceantracha Gaeltachta. In agallamh leis an taighdeoir sa mbliain 2013 nochtaigh Seosamh Mac Donncha ó Ollscoil na hÉireann, Gaillimh, nach *‘bhfuil an Ghaelainn le sábháil, tá sé ró-dhéanach’* ach go raibh gá tabhairt faoi phleanáil éifeachtach *‘a chinnteodh go mbeadh ar chumas an stáit tabhairt faoin obair seo tá mé cinnte go bhféadfaí gréasán áirithe a choinneáil beo i gcuid de na ceantair Ghaeltachta’*. Léirigh an staidéar atá déanta ag an taighdeoir seo go ndéanann daoine sa dá pharóiste seo ar chósta thoir-theas na hÉireann cinneadh gach lá faoi pé acu teanga a úsáidfídh siad – tá an cinneadh úd bunaithe ar na rudá seo a leanas tríd is tríd:

Bunaithe ar a leibhéal inniúlachta teanga féin

Bunaithe ar leibhéal inniúlachta teanga an té go mbíonn siad ag labhairt leo

Bunaithe ar an leibhéal cumarsáide ar mhian leo a chruthú le daoine

Ar mhaithe le cumarsáid éifeachtach a chruthú

Tionchar clainne ar úsáid teanga

Sna torthaí a d’eascair as an gceist faoi úsáid teanga sa mbaile a bhí sa tSuirbhé (mar chuid de Cheist 5), ba dhíol suntais é gurab iad an aois-ghrúpa is sine, rannpháirtithe ós

cionn 65, is mó a úsáideann an Béarla mar theanga labhartha sa mbaile agus gurab iad an aois-ghrúpa sna fichidí is lú a úsáideann an Béarla mar ghnáth-theanga labhartha agus iad sa mbaile. Ciallaíonn sé sin gurab iad na haoisghrúpaí céanna is mó, agus is lú, a úsáideann an Ghaeilinn agus iad sa mbaile, chuir beagnach leath dóibh siúd sna fichidí go mbaineann siad úsáid as an dá theanga mar a chéile, Gaelainn is mó, Gaelainn amháin sa láthair seo agus titeann an céatadán seo síos go-dtí 27% i gcás dhaoine ós cionn 65.

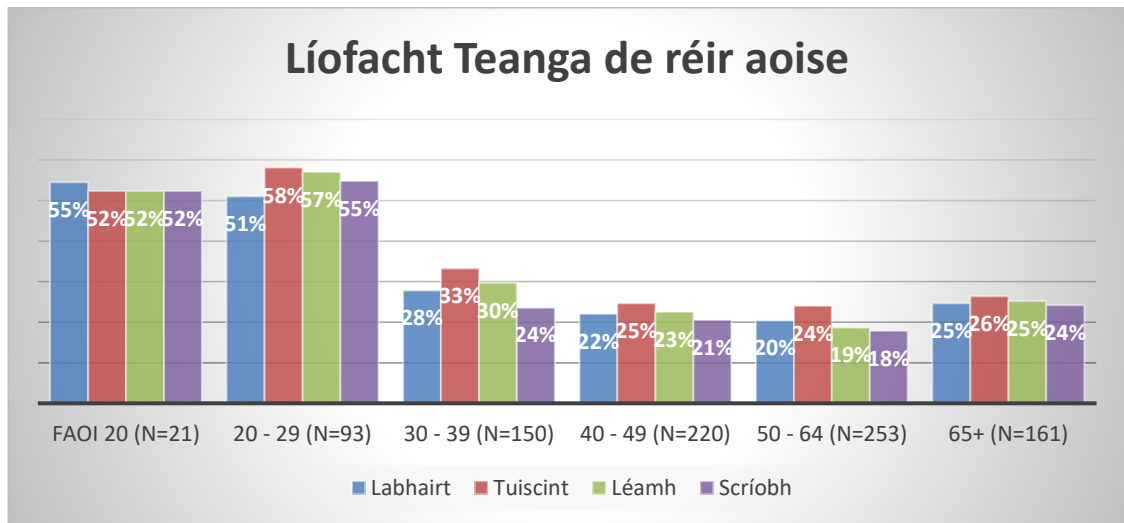
Go ginearálta ní bhíonn an méid céanna baint ag daoine ós cionn 65 leis an gcóras oideachais sa mhéid is go mbíonn a dteaghlaigh tógtha acu agus iad éirithe as an obair iad féin; ag tógaint san áireamh an ról lárnach atá ag an gcóras oideachais i gcothú agus i gcur chun cinn na Gaelainne sa Ghaeltacht b'fhéidir go bhfuil ceangailt idir úsáid teanga agus na fóra a chuirtear ar fáil don úsáid seo – an láthair scoile sa chás áirithe seo agus gur mhíniú é seo don laghdú in úsáid na teanga san aoisghrúpa seo; nuair nach bhfuil siad gníomhach sa réimse seo den saol sa pharóiste ní úsáideann siad an teanga a ghabhann leis an earnáil sin.

I gcodarsnacht leis seo, is iad an dá aoisghrúpa is óige is mó a úsáideann an dá theanga mar a chéile, Gaelainn is mó, Gaelainn amháin sa mbaile agus is daoine sna haoisghrúpaí seo is mó a bhíonn gníomhach san earnáil oideachais – ag freastal ar an dara nó an tríú leibhéal den gcóras oideachais iad féin nó ag tógaint clainne atá ag freastal ar na scoileanna áitiúla. Is sna haoisghrúpaí seo chomh maith is mó a ghactar páirt i gcumainn agus i gclubanna sa pharóiste; as a stuaim féin nó tríd na nascanna atá cruthaithe ag a bpáistí – is cosúil go n-imríonn na hidirghníomhachtaí agus na caidrimh a n-úsáid teanga agus iad sa mbaile.

Ach b'fhéidir go bhfuil baint ag leibhéal chumais le húsáid teanga sa chás áirithe seo – léirigh an t-aoisghrúpa is sine leibhéal íseal chumais ó thaobh na líofachta maidir le labhairt na Gaelainne (25%), i gcomparáid le 51% den aoisghrúpa 20-39 agus 55% den aoisghrúpa faoi 20 a mhothaigh go rabhadar líofa ó thaobh labhairt na Gaelainne de.

Tá sé deacair ar dhaoine teanga a úsáid ina saol má cheapann siad nach bhfuil na scileanna teanga riachtanacha acu chun iad féin a chur in iúl. Is léir ón ngraifíc anseo ina leagtar amach freagraí/féinbhreith na rannpháirtithe ar a líofacht teanga ó thaobh na labhartha de, ó thaobh na tuisceana de, ó thaobh na léitheoireachta de agus ó thaobh na scríbhneoireachta de go dtagann laghdú ar fhéin-mhuinín agus ar fhéin-mhisneach na rannpháirtithe ina mbun-scileanna teanga féin de réir mar a théann siad in aois, leis na leibhéal chumais is airde, mar atá ráite anseo thuas, léirithe ag an aoisghrúpa is óige agus

is iad an dá aoisghrúpa is sine a léirigh na leibhéil chumais ab ísle thar an chéithre réimse scileanna.

Lipéad 26: Dearcadh na ndaoine ar a scileanna teanga féin, rangaithe de réir aoise

Is ceantar tuaithe é Gaeltacht na nDéise agus dá bhrí sin tá go leor athruithe tarlaithe ann le fiche bliain anuas; ag deireadh na nóchaidí nuair a bhí staid eacnamaíochta na tíre ag dul i bhfeabhas bhog go leor daoine nua isteach sa pharóiste, is feiniméan é seo a tharla de dheasca suíomh tíreolaíoch na háite agus a cóngarachacht do cheantracha uirbeacha Dhún Garbhán agus Eochail (mar aon le cathair Phort Láirge agus cathair Chorcaí) agus beartais phleanála na nÚdarás Áitiúil. Cé gur cáineadh ‘*an tubaiste pleanála*’ (Ó hÉallaithe 2004) seo, mealladh go leor daoine ó lasmuigh den gceantar chun cur fúthu ann. Le himeacht ama tá an chuid nua seo den daonra socraithe síos sa cheantar agus ag iarradh páirt a ghlacadh i saol an pharóiste ach is léir ó thorthaí an taighde seo go bhfuil deacrachtaí ag sciar áirithe de na h-áitritheoirí nua amhlaidh a dhéanamh – léiríodh an mothúchán nár cuireadh fáilte rompu toisc nach raibh Gaelainn ón gliabhán acu agus úsáideadh é seo mar uirlis chun iad a choimeád ar imeall an pharóiste; is beag fonn a bhí ar an bpobal dúchasach a bheith oscailte nó uileghabhálach, dar leo, agus iad ag plé nó ag deileáil le daoine nua sna fóra éagsúla atá mar chuid de ghnáth-shaol laethúil an pharóiste. Is amhlaidh go raibh agus go bhfuil droch-thionchar ag an staid áirithe seo ar dhearcadh na ndaoine úd i leith na teanga toisc go mothaíonn siad nach bhfuil a gcuid Gaelainne maith go leor agus éiríonn leisce iontu í a úsáid le daoine eile, le cainteoirí líofa nó dúchais ach go háirithe. Ach ag féachaint ar na sonraí maidir le nósanna úsáidte teanga daoine a rugadh agus tógadh laistigh den nGaeltacht agus lasmuigh den nGaeltacht, is é an Béarla amháin gnáth-theanga labhartha an tí i gcás 60% dóibh siúd nárbh as an gceantar ó

dhúchas dóibh, titeann an figiúr seo go 24% i gcás cainteoirí dúchais. Má ghlactar le sainmhiniú an tsochaí mar ghrúpa mór daoine atá ina gcónaí le chéile ar bhonn eagraithe, ag déanamh cinntithe faoi chúraimí agus ag roinnt na gcúraimí úd eatarthu ar bhonn cothrom agus cóir, tá paróisti na Rinne agus an tSeanphobail cosúil le haon sochaí eile ar domhan sa mhéid is go bhfuil imreoirí laistigh den sochaí sin atá in iomaíocht lena chéile don spás roinnte sa tsochaí, chun go mairfidh an pobal laistigh den tsochaí seo is gá gach iarracht a dhéanamh aghaidh a thabhairt ar dhúshláin agus ar chonstaicí mar go mbraitheann dlúthpháirtíocht nádúrtha phobail ar leith ní hamháin ar *‘cognition of men but rather on the interlock and interaction of objectively definable social relationships’* (Boorman & White 1976: 1441). Dá bhrí sin, dá spreagfaí na ndaoine nua a gcuid Gaelainne a úsáid agus a cleachtadh mar ghnáthnósmhaireacht tá seans go dtiocfadh feabhas ar an ngaol seo, rud a bheadh chun leasa na Gaelainne agus an pharóiste trí chéile. I gcás úsáid teanga na rannpháirtithe sna hagallaimh, mar shampla, tháinig roinnt téamaí chun cinn faoin gceist seo, is cosúil go bhfuil a rogha teanga bunaithe ar a leibhéal inniúlachta teanga féin ar an gcéad dul síos, ansan ar leibhéal inniúlachta an té go mbeidh siad ag labhairt leo, mar aon leis an leibhéal cumarsáide ba mhian leo a chruthú leis an duine úd - is ar mhaithe le cumarsáid éifeachtach a úsáideann siad na teangacha a úsáideann siad ina ngnáthshaol laethúil agus go mbraitheann a rogha teanga air sin thar aon rud eile, is léir chomh maith go n-imríonn daoine muinteartha na rannpháirtithe tionchar, idir tionchar dearfach nó thionchar diúltach ar a n-úsáid teanga.

Is féidir gach saghas reachtaíochta agus straitéise teangeolaíochta a chruthú agus a chur i bhfeidhm sa dlí chun tacú le teangacha cosúil leis an nGaelainn ach mar a deirtear *“there is a difference between permission to speak, and actually speaking”* (Benton 1999:23) agus muna mhothaíonn pobail urlabhra na Gaelainne sa Ghaeltacht gur bhfiú dóibh leanúint ag labhairt na Gaelainne níorbh’fhiú faic na tacaíochtaí úd.

‘the profusion of voices in society....it is about language as social fact and as identity bearer, language as interaction, as communication, as expresser, as delight’

(Bell 2014:1)

Tá Kiberd den tuairim gur tháinig meath ar an nGaelainn sa naoú chéad déag ní mar thoradh ar chloíteacht na Breataine ach toisc gur chin na mílte Éireannach a ndrom a chasadh ar an nGaelainn agus úsáid a bhaint as teanga eile.

Bhí tuiscint áirithe ag an taighdeoir ag tús an taighde seo faoin bparóiste a bhí mar limistéar spéise an taighde toisc gurab as an gceantar ó dhúchas don taighdeoir, ach tar éis tabhairt faoin dtionscadal seo le ceithre bliana anuas, agus go háirithe tar éis don

taighdeoir tabhairt faoi phróiseas cuimsitheach um bhailiú sonraí (ina haonair mar thaighdeoir acadúil agus i gcomhair le Comhlacht Forbartha na nDéise mar chuid den bPróiseas Pleanála Teangá atá luaite cheana anseo) tá tuiscintí níos doimhne ag an taighdeoir faoina deacrachtaí agus na dúshláin atá os comhair phobail tuaithe na hÉireann sa lá atá inniu ann. Ní hamháin gur phobal urlabhra mhionteanga a bhí faoi chaibidil seo ach pobal tuaithe chomh maith atá suite ar imeall cheantair uirbigh. Ar ndóigh, b'iad roghanna teanga go príomha a bhí faoi chaibidil anseo ach níl aon amhras ach go n-imríonn bonneagar, nó easpa bhonneagair tionchar nach beag ar na roghanna teanga úd. Tóg An Seanphobal, mar shampla, tríocha bliain ó shin bhí bonneagar áiseanna (séipéal, siopa, oifig an phoist, stáisiún peitreal, dhá theach tábhairne, páirc peile, scoil agus halla pobail) sa pharóiste scaipthe tuaithe seo, inniu níl fágtha ach an séipéal, an pháirc peile, an scoil agus an halla pobail agus tábhairne amháin. In ainneoin gur tháinig fás ar líon na dtithe agus daonra an pharóiste dá bharr san achar ama ó shin, tá fíor-ghanntanas áiseanna ann chun freastal ar an bpobal áitiúil agus an easpa sin soiléir le feiscint; go háirithe nuair is gá taisteal lasmuigh den bparóiste chun na nithe is bunúsaí a dh'fháilt. Tá freastal níos fearr á dhéanamh ar an Rinn ó thaobh bhonneagair de toisc an daonra a bheith níos airde ach ag an am gcéanna tá a gcuid dúshlán féin ag pobal na Rinne, easpa seirbhísí pobail trí mheán na Gaelainne agus go háirithe easpa seirbhísí don óige. Nuair a bunaíodh an stáit beagnach céad bliain ó shin tugadh cosaint do na ceantair in Éirinn ina raibh an Ghaeilinn in úsáid mar ghnáth-theanga labhartha na bpobal úd toisc gur theastaigh ó na húdaráis nua tógaint ar fhéiniúlacht dhúchasach na hÉireann agus an tír nua ag iarradh í féin a chur in iúl tar éis Neamhspleáchas a bhaint amach – bhí an tuairim ann gurab ionann na ceantair úd agus foinse an Ghaelachais: *pobail ina bhfuil leanúnachas urlabhra ag an nGaeilge mar ghnáth-theanga i saol an phobail síos tríd na glúinte* nó *'tobar fíor-ghlan na Gaeilge'* (Ó Tuathaigh 2000:732) agus gur mhiotas a cruthaíodh nár thug aon aird ar na fadhbanna sóisialta agus eacnamaíochta a bhí ag na ceantair seo agus a dhein idéalú orthu chun íomhá ar leith a dhearadh don stát nua, dar le Ó Tuathaigh. Tá na dúshláin úd fós ag drannadh ar cheantracha tuaithe agus ar cheantracha Gaeltachta na tíre – easpa tithíochta inacmhainne, easpa deiseanna fostaíochta (go háirithe don aos-óg), bánú na timpeallachta, uaigneas, braistint scoite amach agus mar sin de; shonraigh torthaí ginearálta an tsuirbhé go bhfuil déscartha tuairimíochta ann idir na rudaí atá á lorg ag daoine don gceantar sa todhchaí - feabhas ar bhonneagar, tithíocht inacmhainne agus fostaíocht oiriúnach (go háirithe do dhaoine óga an cheantair) is mó a nochtaigh daoine arbh ón gceantar ó dhúchas dóibh agus ar an taobh eile den scéal is deiseanna Gaelainne

a d'fhoghlaim, deiseanna freastal ar ranganna de shaghsanna difriúla mar aon le feabhas a chur ar líonra cultúrtha an cheantair a bhí mar éilimh ag daoine a bhog isteach sa cheantar (formhór mór acu atá fostaithe lasmuigh den dá pharóiste). Má táthar ag súil go n-éireoidh le beartas reatha an Rialtais maidir le cothú, le caomhnú agus le forbairt cheantracha cosúil leis An Rinn agus An Seanphobal is gá freastal ar riachtanas na ndaoine thuasluaite agus gníomhaíochtaí an Phlean Teanga faofa a chur i bhfeidhm gan teip. Is cosúil go bhfuil gaol casta ag muintir na hÉireann le teanga na Gaelainne; gaol atá préamhaithe i gcúiseanna staire, oideachais, sóisialta agus mar sin de – is minic í luaite le ganntanas, le bochtanas agus le neamhábharthacht (go háirithe do shochaí comhaimseartha) agus mar a deireann Kiberd cé go gcreideann muintir na hÉireann le caoga bliain anuas go bhfuil teanga na Gaelainne thar a bheith tábhachtach don bhféiniúlacht náisiúnta, tá siad fós den tuairim *'with equal conviction that the language will die in their own lifetime'* (Kiberd 1981:6). Sa díoscúrsa reatha faoin nGaelainn, léirítear an dearcadh go bhfuil an Ghaeltacht mar phobal urlabhra imithe geall leis agus go bhfuilimid anois i dtréimhse na hiar-Ghaeltachta, ag labhairt leis sa mbliain 2017, dúirt an sochtheangeolaí Seosamh Mac Donnacha *"go bhfuil sé mímhacánta agus mímhorálta ag an Stát a bheith ag iarraidh ar thuismitheoirí Gaeltachta páistí a thógáil le Gaeilge gan an tacaíocht chuí a chur ar fáil dóibh"*, má ligtear do na ceantracha Gaeltachta bás a dh'fháilt gheobhaidh cuid dár n-oidhreacht agus dár bhféiniúlacht mar Éireannaigh bás leo agus tá an ceart acu siúd a deireann go bhfuil tacaíochtaí praiticúla le cur ar fáil láithreach chun todhchaí na gceantar seo a chinntiú – léirigh torthaí an tsuirbhé seo go bhfuil lántacaíocht i measc rannpháirtithe an phobail urlabhra seo a ghlac páirt sa staidéar don teanga agus do stádas Gaeltachta an cheantair. Is gá dóibh, áfach, feidhmiú de réir a mbriathar féin agus dul i mbun gnímh chun go mairfidh an Ghaelainn sa cheantar seo mar theanga phobail agus gan a bheith ag súil go ndéanfaidh daoine eile freastal ar an teanga. Gheobhaidh an Ghaelainn bás má scaoiltear léi bás a dh'fháilt, mar a deireann McCloskey sa ráiteas anseo thíos nuair a chailltear teanga, cailltear guth iomlán na ndaoine a labhair í agus ní féidir aon teanga a fhaigheann bás a thabhairt thar nais ón uaigh;

'Language is.....a cultural phenomenon. Every language that succumbs to the economic, political and cultural pressures being applied all over the globe today, takes to the grave with it an encyclopaedia of histories, mythologies, jokes, songs, philosophies, riddles, superstitions, games, sciences, hagiographies – the whole cumulative effort of a people over centuries to understand the circumstances of its own existence'

(McCloskey 2001: 160)

Is fúinn féin, agus fúinn féin amháin, atá sé an bás seo a stopadh – tá brú ar aos-óg an cheantair seo ach go háirithe, agus é seo léirithe go neamhbhalbh i dtorthaí an taighde.

Brú maidir le Gaelainn a úsáid i ré seo na meán sóisialta, brú maidir le hiompar frith-shóisialta, brú maidir le scrúduithe agus mar sin de. Anuas ar sin, tá sé thar a bheith deacair orthu fuireach sa cheantar tar éis dóibh críochniú leis an gcóras oideachais de bharr easpa deiseanna fostaíochta oiriúnacha agus easpa tithíochta. Má chailtear an ghlúin reatha amach as an gceantar is deacair a rá cén todhchaí a bheidh ag Gaeltacht na nDéise. Ach léiríonn tiomantas teanga an cheantair atá faoi scrúdú sa taighde seo don bpróiseas pleanála teanga ar an gcéad dul síos agus tiomantas na rannpháirtithe don taighde áirithe seo go bhfuil suim acu a dtodhchaí mar Ghaeltacht agus mar cheantar tuaithe a chothú, a chaomhnú agus a chur chun cinn. Ach an féidir an aidhm seo a bhaint amach nó an dteipfidh orainn toisc sinn a bheith, mar a deireann Titley: ‘(But then we are almost) quite exceptional in our steadfast mono-lingualism’?

(Titley 2016 – luaite san *Irish Times*, 1 Meitheamh 2018)

‘Neosfaidh an aimsir.

Liosta na Leabhar

Abbi, A. (2000) 'Forgotten Indian Heritage: Languages of Minority Communities of India' i Koul, Omkar N. agus L. Devaki (eag.) *Linguistic Heritage of India and Asia*. Manasagangotri, Mysore: Central Institute of Indian Languages.

Ahearn, L.M. (2012) *Living Language: An Introduction to Linguistic Anthropology*. Wiley Blackwell.

Ahlqvist, A., Mac Eoin, G. & Ó hAodha, D. (1987) *Third International Conference on Minority Languages*. Clevedon: Multilingual Matters.

Aliaga, M. & Gunderson, B. (2006) *Interactive Statistics*. 3rd Edition. Pearson

Altheide, DL. & Johnson, JM. (Eds.) (1994) "Criteria for assessing interpretive validity in qualitative research" i NK Denzin & YS Lincoln *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Antonini, R, (2002) 'Irish Language Use In The Community And Family Domains In Two Gaeltacht Areas: A Comparative Analysis', *Durham Working Papers in Linguistics*.

Argemi, A. (2008). 'Majority or minority languages? For a new discourse on languages', *JEMIE - Journal on ethnopolitics and minority issues in Europe* 7(2), 1-7.

Baker, C. (2000) 'It's the same Me, Isn't It?': The Language Question and Brian Friel's Translations', *Midwest Quarterly* 41(3), 264-275.

Baker, C. (2001) *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism*. 3rd Edition. Clevedon: Multilingual Matters.

Baker, C. (2011) *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism*. 5th Edition. Clevedon: UK: Multilingual Matters.

Bakhtin, M. M., & Holquist, M. (1981) *The dialogic imagination: Four essays*. Austin: University of Texas Press.

Barber, A. (2001) "Idiolectal Error", *Mind and Language* 16(3), 263–83.

Barber, A. (2010) "Idiolects" i Edward N. Zalta (Ed.) *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2014 Edition).

Bastardas Boada, A. (2001) 'Minority language communities in the age of globalisation: Rethinking the organisation of human language diversity', *Minority Languages in Europe. Frameworks, status, prospects, European Science Foundation Exploratory Workshop*. U.K.: Bath, University of Barcelona.

Beaufort Research (2013) *Exploring Welsh speakers' language use in their daily lives*. Bangor University.

- Bell, A. (2014) *The Guidebook to Sociolinguistics*. Oxford: Wiley Blackwell
- Benton, N. B. E., & Benton, R. A. (1999) *Revitalizing the Māori language, Final Report*. New Zealand: Wellington.
- Bernard, H.R. (1996) 'Language Preservation and Publishing' i Hornberger, N.H. (eag.) *Indigenous Literacies in the Americas: Language Planning from the Bottom up*, Berlin: Mouton de Gruyter.
- Bernard, H. (2006) *Research Methods in Cultural Anthropology*. Newbury Park, CA: Sage Publications.
- Bhabha, H.K. (1994) *The Location of Culture*. London, New York: Routledge
- Blackburn, S. (1994) *The Oxford Dictionary of Philosophy*. Oxford University Press
- Blackie, A. (2000) *The Scots Imagination and Modern Memory*. Edinburgh: Edinburgh University Press
- Blaikie, N. (1993) *Approaches to Social Enquiry*. Melbourne: Wiley.
- Blaxter, L., Hughes, C., & Tight, M. (2001) *How to Research*. Buckingham: Open University Press.
- Bourdieu, P. (1986) 'The Forms of Capital' i Richardson, J. (Ed.) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood.
- Bourdieu, P. (1977) *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge University Press.
- Bourdieu, P. (1990) *In Other Words: Essays Toward a Reflexive Sociology*. Stanford University Press.
- Brady Shipman Martin & Ollscoil na hÉireann, Maigh Nuad (2000), *Irish Rural Structure and Gaeltacht Areas - National Spatial Strategy*. Ollscoil na hÉireann, Maigh Nuad: Centre for Local and Regional Studies
- Braun, V. & Clarke, V. (2006) 'Using thematic analysis in Psychology', *Qualitative Research in Psychology* 3(2), 77-101.
- Brenzinger, M. & de Graf, T. (2009) 'Documenting Endangered Languages and Maintaining Language Diversity' i: Sujoldzic, A. *Linguistic Anthropology*. Oxford: EOLSS Publishers Co. Ltd.
- Bromage, M.C. (1968) 'Image of Nationhood', *Éire-Ireland* 3(3).
- Brophy, N. (2012) 'Reasons Language is Important to Any Culture', Eagarthóir Rebecca Scudder. Ar fáil: <https://www.brighthubeducation.com/language-learning-tips/99894-why-language-is-important-to-culture/>
- Brown, H. D. (2007) *Principles of Language Learning and Teaching*. Pearson Longman.

- Brown, G., McLean, I., & McMillan, A. (2018) *The Concise Oxford Dictionary of Politics and International Relations*. Oxford University Press
- Brudner, L.A., & White, D.R. (1979) 'Language Attitudes, Behaviour and Intervening Variables' i Mackey, W.F. & Ornstein, J.(eag) *Sociolinguistic Studies in Language Contact*, The Hague.
- Bruen, J. (2013). 'Towards a national policy for languages in education: the case of Ireland', *European Journal of Language Policy* 5, 99-114.
- Butler, J. (1990) *Gender Trouble: Feminism and the subversion of Identity*. London: Routledge.
- Campbell, K., Bennett, B. & Stephens, S. (2009) 'Utilising A Minority Language To Develop Brand Identity: An Evaluation Of Current Practice Using The Irish Language', *Irish Marketing Review* 20(1), 67-72.
- Cantoni, G. (1997) 'Keeping Minority Languages Alive: The School's Responsibility', i Reyhner, J. (eag) *Teaching Indigenous Languages*, Flagstaff, AZ: Northern Arizona University.
- Cantoni, G. (2007) 'Stabilizing Indigenous Languages' - a Center for Excellence in Education Monograph. Flagstaff, AZ: Northern Arizona University,
- Carlson, R. G., Siegal, H. A., & Falck, R. S. (1995) 'Qualitative Research Methods in Drug Abuse and AIDS Prevention Research: An Overview', *National Institute on Drug Abuse Research Monograph Series: Qualitative Methods in Drug Abuse and HIV Research* 157, 6-26.
- Carnie, A. (1996) 'Modern Irish: a Case Study in Language Revival Failure', *Papers on Endangered Languages, MIT Working Papers in Linguistics* 28, 99-114.
- Carty, C. (1986) 'Translations'. *Sunday Tribune*, 27 Iúil 1986.
- Castells, M. (1997) *The Power of Identity*. Oxford: Blackwell.
- Caulfield, J. (2013) *A social network analysis of Irish language use in social media*. Tráchtas Dochtúireachta nár foilsíodh. Cardiff University.
- Chalmers, A. (1982). *What is this thing called science?* Queensland, Australia: University of Queensland
- Chambers, J.K., Cummins, S., Tennant, J. (2008), 'Louis Gauchat — Patriarch of Variationist Linguistics', *Historiographia Linguistica*, XXXV: ½.
- Chapman, M.K. (1992) *The Celts: the Construction of a Myth*. Basingstoke: Macmillan.
- Chomsky, N. (1975) *Reflections on Language*. New York.

- Clifford, N., French, S., Valentine, G., (2010) *Key Methods in Geography*. SAGE Publications Ltd.
- Cloke, P. & Marsden, T. & Mooney, P (2006) *The Handbook of Rural Studies*. London: Sage.
- Coady, M., & Ó Laoire, M. (2002) 'Mismatches in Language Policy and Practice in Education: The Case of Gaelscoileanna in the Republic of Ireland', *Language Policy* (1) 143-158.
- Cohen, R., & Kennedy, P. (2000) *Global Sociology*. London: MacMillan
- Cole, A. (2004) *Devolution and Decentralisation in Wales and Brittany 2001-2002*. Essex: University of Essex, Colchester.
- Cole, A. & Williams, C. (2004) 'Institutions, identities and lesser-used languages in Wales and Brittany', *Regional & Federal Studies* 14(4), 554-579.
- Coleman, S. (2004) 'The nation, the state, and the neighbors: personation in Irish-language discourse', *Language & Communication* 24(4), 381-411.
- Coleman, S. (2012) 'Pobail Urlabhra' i: Ó hIfearnáin, T. et al (eagarthóirí) *An tSochtheangeolaíocht: Feidhm agus Tuairisc*. Baile Átha Cliath: Cois Life Teoranta. *Collins Paperback Dictionary* (1999) Glasgow: Harper Collins Publishers.
- Coluzzi, P. (2009) 'Endangered minority and regional languages ('dialects') in Italy', *Modern Italy* 14(01), 39-54.
- Comhairle na hEorpa (1992) *European Charter For Regional Or Minority Languages*, Strasbourg, 5.XI.1992
- Comhlacht Forbartha na nDéise (2008) *Plean Teanga Gaeltacht na nDéise - Straitéis Gaelainne 2010* ar fáil ag www.deiseabu.files.wordpress.com
- Committee on Irish Language Attitudes Research (CILAR) (1975), *Report*, Dublin: Stationery Office.
- Commins, P. (1988) 'Socioeconomic Development and Language Maintenance in the Gaeltacht', *International Journal of the Sociology of Language* 70, 11-28.
- Conversi, D. (1990) 'Language or Race? The choice of core values in the development of Catalan and Basque nationalism', *Ethnic and Racial Studies* 13.
- Conversi, D. (2012) 'Cultural Autonomy, core values and Europe's legacy: A response to Joshua A. Fishman', *International Journal of the Sociology of Language*, 63-68.
- Corcoran, T. (1923) 'How the Irish Language can be revived', *The Irish Monthly* 51(595), 26-30.
- Council of Europe (2014) *Council of Europe*. Ar fáil ag: <http://www.coe.int>

- Coupland, N. (2010) 'Introduction: Sociolinguistics in the Global Era' i *The Handbook of Language and Globalization*. Blackwell Publishing.
- Crang, P., Cloke, P.J. & Goodwin, M. (2005) *Introducing Human Geographies*. London: Hodder Arnold
- Creamer, C., Blair, N., Keaveney, K., O'Keeffe, B., O'Driscoll, J. (2009) *Rural Restructuring: Local Sustainable Solutions to the Rural Challenge*. International Centre for Local and Regional Development.
- Creswell, J.W. (2014) *Research Design: Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches*. SAGE.
- Crystal, D. (1987) *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Crystal, D. (1997) *The Cambridge Encyclopedia of Language*. 2nd Edition. Cambridge: Cambridge University Press,
- Crystal, D. (1999) 'Death Sentence', *The Guardian*, 25 Deireadh Fómhair 1999.
- Crystal, D. (2008) *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Malden: Blackwell Publishing.
- Davis, T.C. (2003) 'The Irish and their Nation: A Survey of Recent Attitudes', *The Global Review of Ethnopolitics* 2(2), 17-36.
- DeBernardi, J. (1994) 'Social aspects of Language use' i Ingold, T. (ed.) *Companion Encyclopedia of Anthropology - Humanity, Culture and Social Life*. London: Routledge.
- Dekker, P., & Uslaner, E.M. (2001) 'Introduction' i Uslaner, E.M. (eag.) *Social Capital and Participation in Everyday Life*. London: Routledge.
- Denvir, G. (1999) 'The Irish Language in the New Millennium', *New Hibernia Review/Iris Éireannach* 3(4), 18-48.
- Denvir, G. (2001) 'The Linguistic Implications of Mass Tourism in Gaeltacht Areas', *New Hibernia Review/Iris Éireannach Nua* 6(3), 23-43.
- Denscombe, M. (2008). Communities of practice a research paradigm for the mixed methods approach. *Journal of Mixed Methods Research*, 2(3), 270-283.
- Desfor Edles, L. (1999) "A Culturalist Approach to Ethnic Nationalist Movements: Symbolization and Basque and Catalan Nationalism in Spain", *Social Science History* 23(3), 311-355.
- Devereux, M. (2011) 'Language and identity: Lessons from Ireland', *Town and Country Planning* 80(4), 192-194.

Drummond, R., & Schlee, E. (2016) 'Identity in variationist sociolinguistics' i Preece, S., (eag.) *The Routledge Handbook of Language and Identity*. Routledge.

Dunbar, C. (2010) 'Straitéis Fiche Bliain – Cén Straitéis Fiche bliain?' Ar fáil: www.meoneile.ie

Dunmore, S. 2012, 'Language decline and the 'Theory of Cornish Distinctiveness': The historiography of language and identity in Early Modern Cornwall' i Furchtgott, D. (eag.), *Proceedings of the Harvard Celtic Colloquium: XXXI* (2001), 31, 91-105.

Duranti, A., (1997) *Linguistic Anthropology*. Cambridge University Press.

de Fréine, S. (2000) 'Tuiscint ar an nGaeilge', *An Aimsir Óg* (2) 318.

de Varennes, F. (1995) 'The Protection of Linguistic Minorities in Europe and Human Rights: Possible Solutions to Ethnic Conflicts?', *Columbia Journal of European Law* 2 (107).

Easthope, H. (2009) 'Fixed Identities in a Mobile World? The Relationship between Mobility, Place, and Identity', *Identities: Global Studies in Culture and Power* 16(1).

Eckert, P. (1992) 'Communities of Practice: Where Language, Gender and Power all Live' i Hall, K., Bucholtz, M. & Moonwomon, B. (eag.), *Locating Power: Proceedings of the 1992 Berkeley Women and Language Conference*. Berkeley: Berkeley Women and Language Group, 89-99.

Eckert, P. (2000) *Linguistic Variation as Social Practice*. Oxford, U.K.: Blackwell.

Eckert, P. (2012) 'Three waves of variation study: The emergence of meaning in the study of Sociolinguistic variation', *Annual Review of Anthropology* 41(1), 87–100.

Eckert, P., & McConnell-Ginet, S (1992) 'Think practically and look locally: Language and gender as community-based practice', *Annual Review of Anthropology*, 21, 461–490.

Edwards, J. (1997) 'Language Minorities and Language Maintenance', *Annual Review of Applied Linguistics* 17, 30-42.

Éire, Coimisiún na Gaeltachta (2002) *Tuarascáil/Report*. Baile Átha Cliath: Roinn Ealaíon, Oidhreachta, Gaeltachta agus Oileáin.

Éire, An LárOifig Staidrimh (2012) *Daonáireamh na hÉireann 2011 - Cainteoirí Gaeilge*. Ar fáil: https://www.cso.ie/en/media/csoie/census/documents/census2011profile9/Profile_9_Irish_speakers_-_Combined_document.pdf

Éire, An Roinn Cultúir, Oidhreachta agus Gaeltachta (2018) *Infheistíocht inár gCultúr, inár dTeanga & inár nOidhreachta - Investing in our Culture, Language & Heritage 2018-2027*. Baile Átha Cliath: An Roinn Cultúir, Oidhreachta agus Gaeltachta. Ar fáil: https://www.chg.gov.ie/app/uploads/2018/04/capital_plan_april3-8.pdf

Éire, An Roinn Cultúir, Oidhreacht agus Gaeltachta (2018) ‘Plean teanga Ghaeltacht na nDéise’ – preas ráiteas eisithe 27/02/2018. Ar fáil: <https://www.chg.gov.ie/ga/gaeltacht-na-ndeise-language-plan-approved-by-minister-of-state-mchugh/>

Éire, An Roinn Ealaíon, Oidhreacht agus Gaeltachta i gcomhar le hÚdarás na Gaeltachta & Foras na Gaeilge (2014) *Acht na Gaeltachta 2012 - Treoirlínte Pleanála Teanga*.

Éire, Rialtas na hÉireann (2010) *Straitéis 20 Bliain Don Ghaeilge 2010 – 2030*. Baile Átha Cliath.

Éire, Oifig an tSoláthair (1926) *Ireland: Coimisiún na Gaeltachta Report (1926)*. Dublin: Stationary Office

Ek, L., (2008) ‘Social Bilingualism’ i González, J.M. (eag.), *Encyclopedia of Bilingual Education*. SAGE Publications

Elliot, M., Fairweather, I., Olsen, W., Pampaka, M., (2016) *A Dictionary of Social Research Methods*. Oxford University Press

‘Enriched heritage of west Kerry Gaeltacht’, *The Irish Times*, 8 Bealtaine, 2004.

Etxebarria-Arostegui, M. (2007) ‘Sociolinguistics of Spanish in the Basque Country and Navarre’, *International Journal of the Sociology of Language* (184) 3.

Fairclough, N. (1992) *Discourse and Social Change*. Cambridge, Mass: Polity Press.

Fanning, J. (2008) ‘Six Cultural Contradictions in Twenty-First Century Ireland’, *Advertising & Society Review* 9(3).

Farmer, J.C. Baird, A.G. & Iversen, L. (2001) ‘Rural Deprivation: Reflecting Reality’, *British Journal of General Practice* 51, 486-491.

Farrell-Wortman, L. (2010) ‘The Riverdance phenomenon and the development of Irish identity in the global era’, *Studies In Musical Theatre* 4(3): 311-319.

Farr, J. (2004) ‘Social Capital: A Conceptual History’, *Political Theory* 32(1), 6-33.

Ferguson, C. (1959) ‘Diglossia’, *Word* 15, 325-340.

Ferguson, C.A. (1971) *Language structure and language use: Essays by Charles Ferguson*. Stanford University Press

Ferguson, G. (2006) *Language Planning and Education*. Edinburgh University Press.

Fischer, S.R. (1999) *A History of Language*. London: Reaktion Books

Fishman, J. (1964) ‘Language maintenance and language shift as fields of inquiry’, *Linguistics* 9: 32-70.

Fishman, J. (1967) 'Bilingualism with and without diglossia; diglossia with and without bilingualism', *Journal of Social Issues* 23: 29-38.

Fishman, J.A. (1972) *Language and Nationalism - Two Integrative Essays*. Rowley, MA: Newbury House.

Fishman, J. (1974) *Advances in language planning*. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton.

Fishman, J. (1987) "The Impact of Nationalism on Language Planning", i Dil, A.S (eag.) *Language in Sociocultural Change: Essays by Joshua A. Fishman*. Stanford University Press, 224-243.

Fishman, J. (2001) *The New Linguistic Order*. University of Yeshiva.

Fishman, J.A. (1991). 'Reversing Language Shift' i *Reversing language shift: Theoretical and empirical assistance to threatened languages*. Clevedon: Multilingual Matters.

Fishman, J.A. (1991) *Reversing language shift: Theoretical and empirical assistance to threatened languages*. Clevedon: Multilingual Matters.

Fishman, J.A. (1994) 'Critiques of Language Planning', *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 15(2&3), 91-99.

Fishman, J.A. (2001) 'Why is it so hard to save threatened languages?' i Fishman, J.A. (eag.) *Can Threatened Languages be saved?* Clevedon: Multilingual Matters.

Fleming, A. & Denski, R (2007) 'The Use of Irish in Networked Communications: A Study of Schoolchildren in Different Language Settings', *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 28(2) 85-101.

Foley, C. (2001) 'Perceptions of Irish step dance: National, global, and local', *Dance Research Journal* 33(1) 34-45.

Forlot, G. (2009) 'Choosing a school in a double-minority' - Context: language, migration and ideologies in French Ontario', *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 30(5), 391-403.

Fløysand, A. & Jakobsen, S.E. (2007) 'Commodification of rural places: A narrative of social fields, rural development, and football', *The Journal of Rural Studies* 23(3), 206-221.

Gaelscoileanna Teoranta (2013). Ar fáil ag: <http://www.gaelscoileanna.ie/>

'Gaeltarra Éireann' (1964), *Comhar*, 23(10), 3-4.

Gade, D. (2003) 'Language, Identity, and the Scriptorial Landscape in Québec and Catalonia', *Geographical Review* 93(4), 429-448.

- Gwyn, L., Jones, B., & Baker, C. (2012) 'Translanguaging: origins and development from school to street and beyond', *Educational Research and Evaluation* 18(7), 641-654
- García, O. (1991) *Focus on Bilingual Education: Essays in honor of Joshua A. Fishman, Vol. 1*. John Benjamins Publishing Company.
- García, O. (2009) 'Education, Multilingualism and Translanguaging in the 21st Century' i Mohanty, A., Panda, M., Phillipson, R. & Skutnabb-Kangas, T. (eag.) *Multilingual Education for Social Justice: Globalising the local*. New Delhi: Orient Blackswan.
- Garland, E. (2006) 'Can Minority Languages be saved? Globalization vs. Culture', *The Futurist* July-August 2006, 31-36.
- Gaudet, S. & Clément, R., (2009) 'Forging an identity as a linguistic minority: Intra- and intergroup aspects of language, communication and identity in Western Canada', *International Journal of Intercultural Relations* 33 (3), 213-227.
- Gibbs, G. R., (2007). 4 Thematic coding and categorizing. *Analyzing Qualitative Data*. London: SAGE Publications, Ltd
- Gill P., Stewart K., Treasure E., Chadwick B. (2008) 'Methods of data collection in qualitative research: interviews and focus groups', *British Dental Journal*, 204.
- Glanville, Price (Eag.) (1992) *The Celtic Connection, Princess Grace Irish Library Series, (Book 6)*. Buckinghamshire: Rowman & Littlefield Publishers.
- Glaser, K. & Skutnabb-Kangas, T. (2007) *Minority Languages and Cultural Diversity in Europe: Gaelic and Sorbian Perspectives*. UK & US: Multilingual Matters.
- Grant, N. (1995) 'Language, culture, and the curriculum among European minority and peripheral peoples', *European Education* 27(3): 5.
- Green, M. (2016) "Speech Acts", i Zalta, E.N. (eag.) *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Stanford University.
- Greene, D. (1972) *Writing in Irish Today*. Cork: Mercier Press.
- Grey Thomason, S. (2015) *Endangered Languages*, Cambridge University Press.
- Grosjean, F. (2001) 'The bilingual's language modes' i Nicole, J. (eag.): *One Mind, Two Languages: Bilingual Language Processing*. Blackwell.
- Groves, R.M., Fowler, F.J., Couper, M.P., Lepkowski, J.M., Singer, E. & Tourangeau, R. (2004) *Survey Methodology*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Guba, E. G. (1990) 'The alternative paradigm dialog' i Guba, E.G. (eag.), *The Paradigm Dialog*. Newbury Park, Calif; London: Sage Publications.

- Guba, E. G. & Lincoln, Y. S. (1989) *Fourth Generation Evaluation*. Newbury Park, CA & London: Sage Publications.
- Guliyeva, G. (2013) 'Education, Languages and Linguistic Minorities in the EU: Challenges and Perspectives', *European Law Journal* 19(2), 219–236.
- Hall, J. (2001) 'Convivència in Catalonia, Languages Living Together'. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.
- Hanifan, L. J. (1920) *The Community Center*. Boston: Silver, Burdett & Company.
- Haugen, E. (1972) *The Ecology of Language: Essays by Einar Haugen* (Dil, A.S. eag.). Stanford: Stanford University Press.
- Haugen, E. (1966) 'Dialect, Language, Nation', *American Anthropologist* 68(4) 922-35.
- Harris, D.R. (2002) 'The Farther Reaches of Human Time": Retrospect on Carl Sauer as Prehistorian', *Geographical Review* 92 (4), 526-544.
- Haruchi, S. (2002) 'Who am I in this land? What people am I a part of?' i Köhler, T., & Wessendorf, K. *Towards a New Millennium: Ten Years of the Indigenous Movement in Russia*. Copenhagen: IWGIA – Document 107.
- Hazen, K., 2011, "Labov: Language Variation and Change", in: R. Wodak, B. Johnstone & P. Kerswill (ed.), *The Sage Handbook of Sociolinguistics*. California, Sage, 40-57.
- Kerswill, P.E., (eag.) *The SAGE Handbook of Sociolinguistics*. New York: Sage.
- Heale, R., & Forbes, D. (2013) 'Understanding triangulation in research', *Evidence-based Nursing* 16(4), 98.
- Hein, G. E. (1991) 'Constructivist Learning Theory' i *The Museum and the Needs of People*. Jerusalem.
- Heller, M. (1984) 'Sociolinguistics: Theory', *Annual Review of Applied Linguistics* 5, 46-58.
- Hickey, R (2007) 'Language Use and Attitudes in Ireland - A preliminary evaluation of survey results' i Ó Catháin, B. (eag.) *Sochtheangeolaíocht na Gaeilge, Léachtaí Cholm Cille* 39: 62-89.
- Hickey, R. (2010) 'The Englishes of Ireland – Emergences and Transportation' i Fitzpatrick, A (eag.) *The Routledge Handbook of World Englishes*, Routledge.
- Hindley, Reg (1990) *The Death of the Irish Language*. London: Routledge.
- Houston, R.A. (2003) 'Lesser-used' languages in historic Europe: models of change from the 16th to the 19th centuries', *European Review* 11:3, *Academia Europaea* 299–324.

Hyde, D. (1892) 'The Necessity for De-Anglicising Ireland', óráid tugtha ar 25 Mí na Samhna i mBaile Átha Cliath don Irish National Literary Society.

Hughes, A.J. (2001) 'Advancing the Language: Irish in the Twenty-First Century', *New Hibernia Review* 5 (1), 101-126.

Hughes, A.J. (2001) 'Irish Language and Literature on the verge of the third millennium and beyond', *Seanchas Ardmhacha: Journal of the Armagh Diocesan Historical Society* 18(2), 164-192.

<http://www.cso.ie/en/media/csoie/releasespublications/documents/population/2017/7. The Irish language.pdf>

<http://www.cso.ie/px/pxeirestat/Statire/SelectVarVal/Define.asp?maintable=EA055&PLanguage=0>

<http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/illicit-trafficking-of-cultural-property/unesco-database-of-national-cultural-heritage-laws/frequently-asked-questions/definition-of-the-cultural-heritage/>

<https://www.thefreedictionary.com/linguistic+communication>

Ignatieff, M (1984) *The Needs of Strangers*. London: Hogarth Press.

Jansen, H. (2010). 'The Logic of Qualitative Survey Research and its Position in the Field of Social Research Methods', *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research* 11(2), 1-21.

Jenkins, C. (1980) *Language links: the European family of languages*. London: Harrap.

Jenkins, R. (2008) *Social Identity*. London/New York: Routledge.

Johnson, N.C. (1993) 'Building a Nation: An Examination of the Irish Gaeltacht Commission Report of 1926', *Journal of Historical Geography* 19(2), 157-168.

Johnson, N.C. (1997) 'Making Space: Gaeltacht Policy and the Politics of Identity' i Graham, B.J. (eag.) *In Search of Ireland – A Cultural Geography*. Routledge.

Jones, R., Merriman, P. (2009), 'Hot, banal and everyday nationalism: Bilingual road signs in Wales', *Political Geography* 28(3), 164-173.

Johnson, R. B., Onwuegbuzie, A. J., & Turner, L. A. (2007) 'Toward a definition of mixed methods research', *Journal of Mixed Methods Research* 1(2), 112-133.

Kandler A., Unger R. & Steele J. (2010) 'Language shift, bilingualism and the future of Britain's Celtic languages', *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences* 365(1559), 3855-3864.

Kay, P & Kempton, W. (1984) 'What is the Sapir-Whorf hypothesis?' Ar fáil ó: <http://www.blutner.de/color/Sapir-Whorf.pdf>

Kearns, K.C. (1974) 'Resuscitation of the Irish Gaeltacht', *Geographical Review* 64(1), 82-110.

Kelleher, A. (2010), 'What is a heritage language?' University of California: Davis Heritage Briefs, Center for Applied Linguistics. Ar fáil ar: www.cal.org/heritage/pdfs/briefs/What-is-a-Heritage-Language.pdf

Kelly-Holmes, H, Moriarty, M, Pietikainen, S. (2009) 'Convergence and divergence in Basque, Irish and Sa' mi media language policing', *Language Policy* 8, 227–242.

Kiberd, D. (1981) 'The Irish Language', *The Crane Bag* No.9, 5 (2), 835.

Kim, G, Suyemoto, K, & Turner, C 2010, 'Sense of belonging, sense of exclusion, and racial and ethnic identities in Korean transracial adoptees', *Cultural Diversity And Ethnic Minority Psychology* 16 (2), 179-190.

Kirk, J.M., & Ó Baoill, D.P. (2009) (eag.) *Language and Economic Development: Northern Ireland, the Republic of Ireland, and Scotland*. Belfast: Cló Ollscoil na Banríona.

Knox, Paul L. & Marston, Sallie A. (2007) *Places and Regions in Global Context – Human Geography*. Pearson Prentice Hall.

Kolbert, E. (2005) 'Last Words', *The New Yorker*, June 6, 2005, 46.

Kramsch, C. (1998) 'Language and Culture', *Oxford Introductions to Language Study*. Oxford University Press.

Kraus, P.A. & Kazlauskaitė-Gürbüz, R. (2014), 'Addressing linguistic diversity in the European Union: Strategies and dilemmas', *Ethnicities* 2014 (14), 51.

Kumar Das, A. (2004) 'Minority Language Laws in the EU: Process and Problem of Policy Implementation', *II Mercator International Symposium: Europe 2004: A new framework for all languages?* Feabhra 2004: Tarragona.

Kuhn, T. (1962) *The Structure of Scientific Revolutions*. The University of Chicago Press.

Labov, W. (1963) 'The Social Motivation of a Sound Change', *Word* 19:3, 273-309.

Labov, W. (1966) *The Social Stratification of English in New York City*. Washington, D.C: Center for Applied Linguistics.

Lacan, J. (1964) *The Seminar. Book XI. The Four Fundamental Concepts of Psychoanalysis* (Aistrithe ag Alan Sheridan). London: Hogarth Press and Institute of Psycho-Analysis.

Lacan, J. (1988) *The Seminar. Book I. Freud's Papers on Technique, 1953-54* (Aistrithe ag John Forrester). New York: Norton; Cambridge: Cambridge University Press.

Latham Ken, M. & Stoessel, S (2017), 'How First is First? Revisiting Language Maintenance and Shift and the Meaning of L1/L2 in Three Case Studies', *International Multilingual Research Journal* 11(2), 101-114.

'Language Shift' i <http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199772810/obo-9780199772810-0193.xml>.

Laponce, J.A. (2004) 'Minority Languages and Globalization', *Nationalism and Ethnic Politics* 10:1.

Launey, M. & Kihm, A (2009) 'Creoles, Pidgins and Koines' i Lavrakas, P. J. *Encyclopedia of Survey Research Methods*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications Ltd (www.sorosoro.org/en/koines).

Leerssen, J. (2006) 'Englishness, ethnicity and Matthew Arnold', *European Journal of English Studies* 10 (1), 63–79.

Lincoln, Y.S. & Guba, E.G. (1985) *Naturalistic Inquiry*. Newbury Park, CA: Sage Publications.

Llamas, C., Mullany, L. & Stockwell, P. (2007) *The Routledge Companion to Sociolinguistics*. Routledge.

Lee, J. (1989), *Ireland 1912 – 1985: Politics and Society*. Cambridge University Press.

Lenoach, C., Ó Giollagáin, C., & Ó Curnáin, B. (2012) *An Chonair Chaoch: An Mionteangachas sa Dátheangachas*. Indreabhán: Leabhar Breac.

Lyddy, F. (2012) 'What can homograph interpretation tell us about language status in Irish/English bilinguals?', *International Journal of Applied Linguistics* 22(1), 105-123.

Majewicz, A.F. (2000) 'Language and Language Policies in the EU: Haphazard Views from Outside', *Teangeolas*, 38-39.

Manivannan, G. (2006) 'Importance of the English Language'. Ar fáil ag: <http://www.usingenglish.com/articles/importance-english-language.html>

Mas Moury, V. (2010) 'Parents' attitudes to the gaelscoil as a school for the élite'. Ar fáil ar www.gaelscoileanna.ie

Matthews, P. (2007) *The Concise Oxford Dictionary of Linguistics*. Oxford University Press.

Matthews, P. (2007) 'Subtractive Bilingualism', *Concise Oxford Dictionary of Linguistics*. Oxford University Press; Ar fáil: <http://www.oxfordreference.com>

Mathews, P.J. (2003) *Revival: The Abbey Theatre, Sinn Fein, the Gaelic League and the Cooperative Movement*. Coláiste Phádraig, Drom Conrach.

May, S. (2001) *Language and Minority Rights: ethnicity, nationalism and the politics of language*. London: Longman/Pearson Education Ltd

Mercator-Education (2003) *Breton - The Breton language in education in France*. 2nd Edition. An Ísiltír: Ljouwert/Leeuwarden.

Megaw, JVS & Megaw, MR (1996) 'Ancient Celts and modern ethnicity', *Antiquity* 70, 175-81.

Miles, M., Huberman, A.M., Saldana, J. (2014), *Qualitative Analysis – A Methods Sourcebook*. Arizona State University

Mills, C. (2013) 'The Performativity of Personhood', *Journal of Medical Ethics* 39(5): 325.

Minh-ha, T. T. (1991) *When the Moon waxes red: Representation, Gender And Cultural Politics*. New York: Routledge.

Misean Ráiteas Comharchumann Forbartha Chorca Dhuibhne. Ar fáil ag www.cfcd.ie

Moriarty, M. (2017) 'Developing resources for translanguaging in minority language contexts: A case study of rapping in an Irish primary school', *Language, Culture and Curriculum* 30(1), 76-90.

Moriarty, M. (2014) 'Contesting language ideologies in the linguistic landscape of an Irish tourist town', *The International Journal of Bilingualism* 18(5), 464-477.

Moore Quinn, E. (2001) 'Can This Language be Saved? Endangered Languages, Endangered Lives', *CSQ* Issue: 25(2).

Moran, D.P (1905), *The Philosophy of Irish Ireland*. Dublin: The Leader/James Duffy & Co.

Mac Aogáin, E. (1997) 'Mionteangacha agus Teangacha Móra na hEorpa: i dTreo na Síochána', *Teangeolas*.

Mac Aonghusa, P (1993) 'Teanga agus Titim', i *Ar Son na Gaeilge: Conradh na Gaeilge 1893-1993*. Baile Átha Cliath: Conradh na Gaeilge.

Mac Donnacha, J. (2014) 'The Death of a Language'. Ar fáil ag: <http://www.drb.ie/essays/the-death-of-a-language#sthash.4WMpskBI.dpuf>

Mac Gréil, M. (2011) *Pluralism and Diversity in Ireland – Iolrachas agus Éagsúlacht in Éirinn*. Dublin: The Columba Press.

Mac Gréil, M. S.J. (2004) 'Eitneachas & Ciníochas in Éirinn Inniu & Amach Anseo: (Cuid 2)', *Feasta* 57 (11).

Mac Donnacha, S. (2013) 'An Ghaeltacht in 2013 – i nDeireadh na Feide', *Comhar*, Márta 2013, 10-11.

- Mac Donnacha, S. & Ó Giollagáin, C. (2009) 'The Irish Language and the Future of the Gaeltacht Regions of Ireland'. i McDonagh, J. et al (eag.) *A Living Countryside? The Politics of Sustainable Development in Rural Ireland*. NUIG, Queen's University Belfast.
- Mac Gabhann, L. (2004) "Gaelscoileanna: Pluralism at work in the Irish education system or a continuing problem for successive governments?" i Mac Murchaidh, C. (eag.) *Who needs Irish? Reflections on the importance of the Irish language today*. Dublin: Veritas Publications.
- Mac Giolla Chríost, D. (2005) *The Irish Language in Ireland - from Goídel to Globalisation*. Oxon/New York: Routledge.
- Mac Giolla Chríost, D. (2007) *Language and the City*. Palgrave and MacMillan.
- Mac Giolla Chríost, D. (2012) 'A question of national identity or minority rights? The changing status of the Irish language in Ireland since 1922', *Nations and Nationalism* 18 (3), 398-416.
- McMahon, S. & O'Donoghue, J. (2006) *Brewer's Dictionary of Irish Phrase & Fable*, Chambers Harrap Publishers.
- McCafferty, K. (2005) 'William Carleton between Irish and English: using literary dialect to study language contact and change', *Language and Literature* 14(4), 339-362.
- McCann, G & Finn, P. (2006) 'Identifying the European dimension in citizenship education', *Policy & Practice: A Development Education Review* 3, Autumn, 52-63.
- McCloskey, J. (2001) *Voices Silenced – Has Irish a Future?* Baile Átha Cliath: Cois Life Teoranta.
- McCloskey, J. & Kelly, S. (2001) 'The Language Most Likely', *Books Ireland* 241, 159-160.
- McDermott, P. (2011) 'Irish isn't spoken here? Language policy and planning in Ireland', *English Today* 27(2), 25-31.
- McDonagh, J. (1998) 'Rurality and Development in Ireland — the need for debate?', *Irish Geography* 31(1), 47-54.
- MacDonagh, O. (1991) *Daniel O'Connell, 1775-1847*. London: Weidenfeld & Nicolson.
- McEwan-Fujita, E. (2005) 'Neoliberalism and Minority-Language Planning in the Highlands and Islands of Scotland', *International Journal of the Sociology of Language* 171, 155-171.
- McLeod, W (2008) 'Linguistic Pan-Gaelicism: A Dog that Wouldn't Hunt', *JCeltL University of Edinburgh* 12, 87–120.

- McWilliams, D. (2006) *The Pope's children: Ireland's new elite*. Baile Átha Cliath: Gill & MacMillan.
- McWhorter, J. (2009) 'The Cosmopolitan Tongue: The Universality of English', *World Affairs* 172(2), 61-68.
- Mhac an tSaoi, M. (1995) *Southern Review*, Samhradh 1995; 31(3), 772.
- MacKinnon, K. (2003) 'Reversing Language Shift: Celtic Languages Today – Any Evidence?' (Páipéar tugtha ag: '12th International Congress of Celtic Studies', University of Wales: Aberystwyth 24 – 30 Lúnasa 2003).
- Macnaughtan, D. (2012) 'The American Indian Languages of Western Oregon', *Ethnographic Bibliographies* No. 9.
- Montgomery, M. (2005) 'What is Ulster Scots?' Ar fáil ag www.ulsterscotslanguage.com
- Mufwene, S.S. (2002) 'Colonisation, Globalisation, and the Future of Languages in the Twenty-first Century', *International Journal on Multicultural Societies* 4 (2).
- Muijis, D. (2004) *Doing Quantitative Research in Education*. London: SAGE Publications Ltd.
- Murphy, M.O. & MacKillop, J. (1987) *Irish literature: A Reader*. Syracuse, NY: Syracuse University Press.
- Murphy, G.M. (2001) 'Ireland, the Celts, and Dermatology', *Arch Dermatol* 137(10), 1353-1354.
- Nance, C., (2013) 'Phonetic variation, sound change, and identity in Scottish Gaelic', PhD thesis, University of Glasgow.
- Navarro, Z. (2006) 'In Search of Cultural Interpretation of Power', *IDS Bulletin* 37(6): 11-22.
- Nelde, P., et al. (1996) *Euromosaic: The production and reproduction of the minority language groups in the European Union*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Nelson Harry, A. & Krauss, M.E. (1993) 'Lament for Eyak', *Chicago Review* 39(¾), *A North Pacific Rim Reader*, 159-160.
- Nettle, D. & Romaine, S. (2000) *Vanishing Voices: The Extinction of the World's Languages*. Oxford: Oxford University Press.
- Neville, G. (2007) "Words, words, words': Language about Language in France and Ireland'. *Proceedings of the Harvard Celtic Colloquium* xx / xxi: 112-129.

Ngugi wa Thiong'o (1994) 'The Language of African Literature', i Williams, P. & Chrisman, L. (eag.) *Colonial Discourse and Postcolonial Theory*. New York: Columbia University Press.

Ní Anluain, E. (2001) 'Gaelscolaíocht agus an Ghaeltacht', *The Irish Times*, 14 Meitheamh 2001.

Ní Bhrádaigh, E. (2007) 'Gaeltacht entrepreneurship: an opportunity for integrated development, yet peripheral in many ways'. *Irish Journal of Management* 28(2), 221–226.

Ní Bhrádaigh, E., McCarron, S., Walsh, J. & Duffy, P. (2007) 'Using GIS to map the evolution of the Gaeltacht', *Irish Geography* 40(1), 99-108.

Ní Bhrádaigh, E., McCarron, S., Walsh, J. & Duffy, P. (2005) 'Mapping the Gaeltacht: Towards a Geographical definition of the Irish-speaking districts', *Administration* 53(1), 16-37.

Ní Chéilleachair, S. (2013) 'An bhfuil éinne ag éisteacht?', *Comhar* 73(4), 12-13.

Ní Ghearbhuigh, A. (2013) 'Ní hAnsa', *Comhar* 73(1), 24-25.

Ní Fhearghusa, J. (1996) 'An Ghaelscolaíocht: Bláth an dóchais le stoitheadh?' *Comhar* 55(9), 6-9.

Ní Laoire, S. (1993) 'Traditions of Spoken Language Study in Ireland', *The Irish Review* (1986-), No. 14, *An Ghaeilge: The Literature and Politics of Irish*. Cork University Press.

Nic Craith, M. (2012) *Narratives of Place, Belonging and Language: An Intercultural Perspective*. New York: Palgrave Macmillan

Nic Eoin, M. (2011) 'Cultúr na Gaeilge nó Pobal na Gaeilge? The Irish Language and Identity from Douglas Hyde to Des Bishop' i Ó Duibhir, P., McDaid, R. & O'Shea, A. (eag.) *All Changed? Culture and Identity in Contemporary Ireland/Cultúr agus Féiniúlacht in Éirinn an lae inniu*. Dublin: Duras Press.

Nic Ghiolla Phádraig, M. (2001) 'Tá Gaeilge Agam, Ach ní ag mo Chara: Irish Speaking Children' i Cleary, A., Nic Ghiolla Phádraig, M. & Quin, S. (eag.) *Understanding Children, Volume 2: Changing Experiences and Family Forms*. Dublin: Oak Tree Press

Nic Pháidín, C., & Ó Cearnaigh, S. (eag.) (2008) *A View of the Irish Language*. Dublin: Cois Life

Plaid Cymru - the party of Wales (2016) Available at: <http://www.plaidcymru.org> (Accessed: 24 May 2016)

Ní Riada, R. (2013) 'Pleanáil Teanga', Cur i láthair do Chomhlucht Forbartha na nDéise, Rinn Ó gCuanach, 17 Deireadh Fómhair 2013.

Nunan, D. & Choi, J. (2010) *Language and Culture: Reflective Narratives and the emergence of Identity*. London: Routledge.

Norton, B. (2000) *Identity and Language Learning: Gender, Ethnicity and Educational Change*. Essex, UK: Pearson Education Limited.

Ochs, E. (1996) 'Linguistic Resources for Socializing Humanity' i Gumperz, J. & Levinson, S. (eag.) *Rethinking Linguistic Relativity*. Cambridge: Cambridge University Press.

Oeter, S. (2007) 'Introduction—Minority Language Policy: Theory and Practice', *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, 6(2) 1-15.

Ostler, R. (2000) 'Disappearing Languages', ar fáil:
<http://www.wholeearth.com/issue/2100/article/138/disappearing.languages>.

Ostler, N. (2014) 'Language Shift', Oxford Bibliographies ar fáil:
<http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199772810/obo-9780199772810-0193.xml>

O'Brien, E., (2002) *Examining Irish nationalism in the context of Literature, Culture and Religion: a study of the Epistemological Structure of Nationalism*. NY: Edwin Mellen Press.

O'Brien, M.C. (2004) *The same age as the State: The Autobiography of Máire Cruise O'Brien*. Dublin: O'Brien Press.

Ó Cadhain, M. (2002), *An Ghaeilge Bheo – Destined to Pass*. Baile Átha Cliath: Coiscéim.

Ó Caollaí, M. (2012) 'The Irish Language and The Irish People' le Micheál Mac Gréil,' *Feasta Samhain 2012*.

Ó Catháin, S. (1973) 'The Future of the Irish language', *Studies* 67, 302–322.

Ó Catháin, B. (2008), 'Malartú agus Bás Teanga' i Ó hIfearnáin, T. & Ní Neachtain, M. (eag.) *An tSochtheangeolaíocht: Feidhm agus Tuairisc*. Baile Átha Cliath: Cois Life.

Ó Ceallaigh T.J. & Ní Dhonnabháin, A. (2015) 'Reawakening the Irish language through the education system: Challenges and priorities', *International Electronic Journal of Elementary Education* 8(2), 179-198.

Ó Cinnéide, M.S., Keane, M.J. (1990) 'Applying Strategic Planning to Local Economic Development: The Case of the Connemara Gaeltacht', *The Town Planning Review* 61(4), 475-486.

Ó Cíosáin, S. (1988) 'Language Planning and Irish: 1965-74', *Language, Culture and Curriculum* 263 – 279.

Ó Coileáin, A. (2009) 'Pleanáil Teanga in Éirinn', *Comhar* 69 (9), 12-14.

- Ó Curnáin, B. (2014) *Ag labhairt ag seoladh Iniúchadh ar an gCumas Dátheangach*, Baile Átha Cliath, Mí na Samhna 2014
- Ó Danachair, C. (1969) 'The Gaeltacht' i Ó Cuív, B. (eag.) *A View of the Irish Language*. Baile Átha Cliath: Oifig Staiseanóireachta.
- Ó Droighnéain, E. (2011) *Plean Teanga do Cheantar an Spidéil 2011-2016*, Comhlacht Forbartha an Spidéil Teoranta.
- Ó hÉallaithe, D. (2010) 'An Straitéis Fiche Bliain don Ghaeilge'. Ar fáil <http://www.beo.ie/alt-an-straiteis-fiche-bliain-don-ghaeilge.aspx>
- Ó Gadhra, N. (2004) 'What Future for the Irish Gaeltacht Communities in the Twenty-First Century?', *Proceedings of the Harvard Celtic Colloquium 24/25*, 73-85.
- Ó Gairbhí, S.T. (2009) 'Cé a phósfadh Gaeilgeoir?', *Comhar* 69(5), 8-9.
- Ó Giollagáin, C. (2014) 'Unfirm ground, A re-assessment of language policy in Ireland since Independence', *Language Problems and Language Planning* 38(1), 19-41.
- Ó Giollagáin, C., Mac Donnacha, S. et al (2007) *Staidéar Cuimsitheach Teangeolaíoch Ar Úsáid Na Gaeilge Sa Ghaeltacht: Tuarascáil Chríochnaitheach*. An Roinn Gnóthaí Pobail, Tuaithe agus Gaeltachta & Acadamh na hOllscolaíochta Gaeilge, NUIG.
- Ó Giollagáin, C. & Mac Donnacha, S. (2008) 'The Gaeltacht Today' i Nic Pháidín, C. et al. (eag.) *A New View of the Irish Language*. Dublin: Cois Life.
- Ó Giollagáin, C. & Ó Curnáin, B. (2010) 'Mionteanga agus Mórtheanga i Ré na Straitéise 20 Bliain', *Tóstal na Gaeilge*, Gaillimh, 27 Feabhra 2010.
- Ó Gliasáin, M. (1988) 'Bilingual secondary schools in Dublin 1960–1980', *International Journal of the Sociology of Language* 70, 89–108.
- Ó Gliasáin, M. (1996) 'Ceist na Teanga Sa Daonáireamh/ The Language Question in the Census Of Population', *Research Report* 21, Institiúid Teangeolaíochta Éireann.
- Ó hIfearnáin, T. (2011) 'An Phleanáil Teanga agus an Beartas Teanga: Coincheapa agus Feidhm' i Ó hIfearnáin, T. & Ní Neachtain, M. (eag.) *An tSochtheangeolaíocht: Feidhm agus Tuairisc*. Baile Átha Cliath: Cois Life.
- Ó hIfearnáin, T. (2013) 'Family language policy, first language Irish speaker attitudes and community-based response to language shift', *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 34(4) 348-365.
- Ó hUallacháin, C. (1994) *The Irish and Irish: a Sociolinguistic Analysis of the Relationship between a People and Their Language*. Baile Átha Cliath: Irish Franciscan Provincial Office
- Ó Laoire, L (2016) 'An Teanga agus Oidhreacht na nAmhrán i dToraigh' i Mac Gabhann, P., Coyle, S. (eag.) *Guth an Iarthuaiscirt: Essays on Song and Singing from*

Northwest Ulster. Ollscoil Uladh: Scoil na Gaeilge - Coláiste Mhig Aoidh, Doire: Éigse Cholm Cille.

Ó Laoire, M. (1995) 'An Historical perspective of the revival of Irish outside the Gaeltacht 1880-1930', *Currents Issues in Language and Society* 2(3), 223-235.

Ó Laoire, M. (2012) 'Language policy and minority language education in Ireland: re-exploring the issues', *Language, Culture and Curriculum* 25(1) 17-25.

Ó Macháin, P. (1995) *Riobard Bheldon: Amhráin agus Dánta*. Baile Átha Cliath: The Poddle Press.

Ó Muirí, P. (2005) 'Ag éalú ó phríosún an dátheangachas', *The Irish Times*, 2 Mí na Samhna 2005.

Ó Murchú, M. (1988) 'Diglossia and interlanguage contact in Ireland', *Language, Culture and Curriculum* 1(3) 243-249.

Ó Murchú, H. (2008) *More facts about Irish*. Baile Átha Cliath: Coiste na hÉireann den Bhiúró Eorpach do Theangacha Neamhforleathana Teo.

Ó Murchadha, N. (2009) 'Staid Reatha na Gaeilge i nGaeltacht na nDéise', *An Linn Bhuí* 13, 140-154.

Ó Riagáin, D. (1993) 'A Wonderful Celebration in Ten Years Time', *Fortnight* 316, 6-8.

Ó Riagáin, D. (1999) 'The Importance of Linguistic Rights for Speakers of Lesser Used Languages', *International Journal on Minority and Group Rights* 6, 289-98.

Ó Riagáin, D. (2002) 'Gàidhlig and other Lesser Used Languages: What Future in the New Europe, Discovering our natural sustainable resources: future proofing', Páipéar tugtha ar 6 Márta 2002 in Ollscoil Dhún Éadain.

Ó Riagáin, P. (1971) *The Gaeltacht Studies: A Development Plan for the Gaeltacht*. Dublin: An Foras Forbartha

Ó Riagáin, P. (1988) 'Bilingualism in Ireland 1973-1983: an overview of national sociolinguistic surveys', *International Journal of the Sociology of Language* (70), 29-51

Ó Riagáin, P. (1992) *Language maintenance and language shift as strategies of social reproduction: Irish in the Corca Dhuibhne Gaeltacht, 1926-1986*. Baile Átha Cliath: Institiúid Teangeolaíochta Éireann.

Ó Riagáin, P. (1997) *Language Policy and Social Reproduction Ireland 1893 – 1993*. Oxford: Clarendon Press

Ó Riagáin, P., (2007) 'Relationships between Attitudes to Irish, Social Class, Religion and National Identity in the Republic of Ireland and Northern Ireland', *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 10:4, 1-25

- Ó Riagáin, P., Williams, G. & Mila i Moreno, F.X. (2008) *Young people and minority languages: Language outside the classroom*. Trinity College, Dublin.
- Ó Riagáin, P. (2011) 'The relationship between official national languages and regional and minority languages: Ireland', i Stickel, G., (eag.) *National, Regional and Minority Languages in Europe*. Frankfurt: Peter Lang.
- Ó Riagáin, P (2012) 'Teanga, Féiniúlacht agus an Dearcadh Náisiúnta' i Ó hIfearnáin, T., & Ní Neachtain, M. (2012) *An tSochtheangeolaíocht- Feidhm Agus Tuairisc*. Baile Átha Cliath: Cois Life
- Ó Riagáin & Ó Gliasáin, M. (1979) *All-Irish Primary Schools in the Dublin Area: A Sociological and Spatial Analysis of the Impact of All-Irish Schools on Home and Social use of Irish*. Baile Átha Cliath: Institiúid Teangeolaíochta Éireann.
- Ó Riain, S. (2009) 'Irish and Scottish Gaelic - A European perspective', *Language Problems & Language Planning* 33(1), 43-59.
- O'Rourke, B. (2005) 'Expressing Identity Through Lesser-used Languages: Examples from the Irish and Galician Contexts', *Language and Intercultural Communication* 5(3/4), 274-283.
- O'Rourke, B. (2011) 'Whose Language Is It? Struggles for Language Ownership in an Irish Language Classroom', *Journal of Language, Identity & Education* 10(5), 327-345.
- O'Rourke, B. & Walsh, J., (2015) 'New speakers of Irish: shifting boundaries across time and space', *International Journal of the Sociology of Language* 231, 63-83.
- Ó Siadhail, M. (1989) *Modern Irish: Grammatical Structure and Dialectal Variation*. Cambridge: Cambridge University Press
- Ó Siadhail, M. (1983) *Learning Irish*. Baile Átha Cliath: Institiúid ArdLéinn
- Ó Torna, C. (2005) *Cruthú na Gaeltachta 1893-1922: samhlú agus buanú chonstráid na Gaeltachta i rith na hAthbheochana*. Baile Átha Cliath: Cois Life.
- Ó Tuathaigh, G., Ó Laoire, L.L. & Ua Súilleabháin, S. (eag.) (2000) *Pobal na Gaeltachta: A Scéal agus a Dhán*. Indreabhán: Cló Iar- Chonnachta.
- Ó Tuathaigh, G. (1990) *The Development of the Gaeltacht as a Bilingual Entity*, Dublin: Occasional Paper No. 8, Irish Institute of Linguistics.
- Ó Tuathaigh, G. (2000) 'An Ghaeltacht: Súil siar agus súil romhain', i Ó Tuathaigh et al (eag), *Pobal na Gaeltachta: A scéal agus a dhán*. Indreabhán: Cló Iar- Chonnachta
- Ó hUiginn, R. (2008) 'The Irish Language' i Nic Pháidín, C. et al (eag.) *A New View of the Irish Language*. Dublin: Cois Life.
- Patrick, D. (2003) *Language, Politics, and Social Interaction in an Inuit Community*. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton.

- Parsons-Yazzie, E. (1996) 'Perceptions of selected Navajo elders regarding Navajo language attrition', *Journal of Navajo Education* XII (2), 51-7.
- Paulston, C.B. (1994) 'Catalan and Occitan: Comparative Test Cases for a Theory of Language Maintenance and Shift', *International Journal of Sociology of Language* 63, 31-62.
- Pearsall, A. (1991) 'The Penan', *Social Alternatives* 1(4), 25-26
- Pearson, N. (2011) *Up from the mission: Selected writings*. Collingwood Victoria: Black Inc.
- Pearse, P. (1924) *Political Writings and Speeches*. Dublin: Phoenix.
- Péterváry, T., Ó Curnáin, B., Ó Giollagáin, C., Sheahan, J. (2014) *Iniúchadh ar an gCumas Dátheangach – an sealbhú teanga i measc ghlúin óg na Gaeltachta*. Baile Átha Cliath: An Chomhairle um Oideachas Gaeltachta agus Gaelscolaíochta.
- Pennycook, A. (2004) 'Performativity and Language Studies', *Critical Inquiry in Language Studies* 1(1), 1-19.
- Plantinga, S. (2009) 'Defining the rural: different approaches, different problems' (www.ebookbrowse.com).
- Plean Teanga 2017 – 2023 - Achoimre agus Moltaí* (2016), Fóram Chois Fharraige um Pleanáil Teanga.
- Punch, A. (2008) 'Census Data on the Irish Language' i Nic Pháidín, C. & Ó Cearnaigh, S. (eag.) *A New View of the Irish Language*. Baile Átha Cliath: Cois Life.
- Rassool, N. (2004) 'Sustaining Linguistic Diversity within the Global Cultural Economy', *Issues of Language, Comparative Education* 40(2), 199-214.
- Raymond, J. (1998) "Say what? Preserving endangered languages". *Newsweek*, 14 September.
- Remco Bouckaert et al. (2012) 'Family Mapping the Origins and Expansion of the Indo-European Language', *Science* 337, 957
- Renfrew, C. (1987) *Archeology and Language: The Puzzle of Indo-European Origins*. London: Cape.
- Rialtas na hÉireann (1922) *Acht um Bun-reacht Shaorstáit Éireann*. Ar fáil ag <http://acts.oireachtas.ie/ga.act.1922.0001.1.html>
- Rialtas na hÉireann (1937) *Bunreacht na hÉireann*. Baile Átha Cliath: Oifig an tSoláthair.
- Rialtas na hÉireann (1957), *Gaeltacht Industries Act 1957*. Ar fáil ag <http://www.irishstatutebook.ie/1957/en/act/pub/0029/index.html>

‘Ról an Udaráis’ ar fáil ag www.udaras.ie

Rajasekar, S. & Pitchai, P. & Chinnathambi, V. (2006) *Research Methodology*. India

Robinson, N. (1999) ‘The use of Focus Group Methodology - with Selected Examples from Sexual Health Research’, *Journal of Advanced Nursing* 29(4), 905-913.

Rogers, C., & Campbell, L. (2015) ‘Endangered Languages’ i *Oxford Research Encyclopedia of Linguistics*.

Romaine, S (2002), ‘The Impact of Language Policy on Endangered Languages’, *International Journal on Multicultural Societies* 4(2), Merton College, University of Oxford.

Romaine, S. (2014) ‘Multilingualism in the global village - Curse of Babel or gift of tongues? (cur i láthair)’ University of Oxford: Merton College.

Roy, S. (2004) ‘Language Varieties as Social Practices: Evidence from Two Minority Francophone Communities in Canada’, *The Canadian Journal of Linguistics/La revue canadienne de linguistique* 49 (3/4), 353-374.

Sapir, E. (1929) ‘The Status of Linguistics as a Science’, *Language* 5(4), 207–214.

Sapir, E., & Mandelbaum, D. G. (1958) *Edward Sapir: Culture, Language and Personality*. Berkeley (CA): University of California Press.

Shrum, J.L., & Glisan, E.W. (2000) *Teacher's Handbook: Contextualized Language Instruction*. Boston, Mass: Heinle & Heinle.

Scott, W. (1824) *The Works of Jonathan Swift*. Edinburgh and London: Archibald Constable & Co; Hurst, Robinson & Co.

Scott & Marshall (2009) *Oxford Dictionary of Sociology*. Oxford University Press.

Segrott, J. (2001) ‘Language, Geography and Identity: The case of the Welsh in London’, *Social & Cultural Geography* 2(3) 281-296.

Sekaran, U.S. & Bougie, R. (2009) *Research Methods for Business: A Skill-Building Approach (5th edn.)* Chichester, United Kingdom: Wiley, John & Sons.

Shucksmith, M. & Rønningen, K (2011) ‘The Uplands after Neoliberalism? – The Role of the Small Farm in Rural Sustainability’, *Journal of Rural Studies* 27(3) 275-287.

Sierp, A. (2008) ‘Minority Language Protection in Italy: Linguistic Minorities and the Media’, *Journal of Contemporary European Research* 4(4), 303-321.

Silverman, D. (2013) *Doing Qualitative Research - A Practical Handbook, Fourth Edition*. Sage Publications.

Silverstein, M. (1998) ‘Contemporary Transformations of Local Linguistic Communities’, *Annual Review of Anthropology* 27, 401-426.

- Sinclair M. (2007) 'Editorial: A guide to understanding theoretical and conceptual frameworks', *Evidence Based Midwifery* 5(2), 39.
- Soja, E. (1996) *Thirdspace: Journeys to Los Angeles and Other Real-and-Imagined Places*. Cambridge, UK: Blackwell.
- Spence, J.T., (2015) 'Path Dependency, Critical Junctures and Nation-Building Experiences in Nicaragua', *Léacht i gColáiste Mhuire gan Smál*, 31 Márta 2015.
- Stevens. B. et al (2000) 'What is Social Capital?' i *The Creative Society of the 21st Century*. Paris: OECD.
- Stuckey, H.L. (2013), 'Three types of Interviews: Qualitative Research Methods in Social Health', *J Soc Health Diabetes* (1), 56-9.
- Spolsky, B. (2004) *Language Policy*. Cambridge University Press.
- Tashakkori A. & Teddlé C. (2003) *Handbook of Mixed Methods in Social and Behavioral Research*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Ternes, E. (1980) 'Some Characteristics of the Celtic Languages', *The Canadian Journal of Irish Studies* 6(1), 50-73.
- Thorpe, M.R. (2013) 'The Process of Conducting Qualitative Research as an Adjunct to the Development of Therapeutic Abilities in Counselling Psychology', *New Zealand Journal of Psychology* 42, 35-43.
- Titley, A. (2016) 'Opinion: Cancelled TG4 Leaders Debate speaks volumes about attitudes to Irish', *The Irish Times*, 18 February. Ar fáil: <http://www.irishtimes.com/opinion/opinion-cancelled-tg4-leaders-debate-speaks-volumes-about-attitudes-to-irish-1.2538522>
- Tomasello, M. (2006) 'Acquiring Linguistic Constructions', i Siegler, R., Kuhn, D. & Planck, M. (eag.) *Handbook of Child Psychology: Cognitive Development*. Leipzig, Germany: Institute for Evolutionary Anthropology.
- UNESCO (Ad Hoc Expert Group on Endangered Languages) (2003), 'Language Vitality and Endangerment', International Expert Meeting on UNESCO Programme Safeguarding of Endangered Languages Páras, 10–12 Márta 2003.
- UNESCO (2014), 'Culture for Sustainable Development' mar chuid de sheisiún téamach, 'Culture and Sustainable Development in the Post-2015 Development', Ceannáras na Náisiún Aontaithe, Nua Eabhrach, 5 Bealtaine 2014.
- Vandeputte, D., (2015), *Language Variation and Gender throughout the 20th century - a Historiographical Study*. Ghent University: Faculty of Arts and Philosophy.
- Verdoodt, A. (1991) 'Regional and minority languages in western Europe', *History of European Ideas* 13, 1-2.

- Wacquant, L. (2005) *Habitus*. International Encyclopedia of Economic Sociology. J. Becket and Z. Milan. London, Routledge.
- Waddell, J. (1995) 'Celts, Celticisation and the Irish Bronze Age' i Waddell, J. & Shee Twohig, E. (eag.), *Ireland in the Bronze Age, Proceedings of the Dublin Conference*, April 1995, 158–169.
- Walsh., J. (2001) 'Éiginnteacht Eorpach', *Comhar* 61(4), 19-23
- Walsh, J. (2002) *Díchoimisiúnú Teanga – Coimisiún na Gaeltachta 1926*. Baile Átha Cliath: Cois Life.
- Walsh, J. (2011) *Contests and Contexts: the Irish Language and Ireland's Socio-Economic Development*. Oxford; New York: Peter Lang
- Walsh, J. (2007) 'Sainiú na Gaeltachta agus an Rialachas Teanga', i Ó hIfearnáin, T. & Ní Neachtain, M. (eag.), *An tSochttheangeolaíocht: Feidhm agus Tuairisc*. Baile Átha Cliath: Cois Life.
- Walsh, J. & McLeod, W. (2008) 'An overcoat wrapped around an invisible man? Language Legislation and Language Revitalisation in Ireland and Scotland', *Language Policy* 7(1), 21-46.
- Warf, B. (2006) *Encyclopedia of Human Geography*. SAGE Publications, Inc.
- Warren, S., (2012) 'The making of Irish-speaking Ireland: The Cultural Politics of Belonging, Diversity and Power', *Ethnicities* 12 (3) 317-334.
- Watson, I. & Nic Ghiolla Phádraig, M. (2008) 'Gaeilgeoirí agus an tArdoideachas: an gaol idir an t-oideachas agus cumas labhartha Gaeilge i sonraí staitistiúla an ISSP', *Taighde & Teagasc* 6, 194-210.
- Weafer, J.A., (2015) 'Working With Questionnaires', Cur i láthair ag Coláiste Mhuire gan Smál, Feabhra 2015.
- Weichselbraun, A. (2014) 'People here speak five languages!: The reindexicalization of minority language practice among Carinthian Slovenes in Vienna, Austria', *Language in Society* 43(4), 421–444.
- Wei, L. (2011) 'Moment Analysis and translanguaging space: Discursive construction of identities by multilingual Chinese youth in Britain', *Journal of Pragmatics* 43, 1222-1235.
- Wei, L. (2017) 'Translanguaging as a Practical Theory of Language', *Applied Linguistics* 39(1), 9–30.
- White, T.J. (2000) 'Celts, Conquest, and Conflicting Identities in Ireland', *Celtic Cultural Studies*, 1-10.

Whorf, B. L. (1940): 'Science and Linguistics', *Technology Review* 42(6): 229-31, 247-8.

Widdowson, H. (2004) *Text, Context, Pretext: Critical issues in Discourse Analysis*. Oxford: Blackwell.

Williams, C. H. (2008) *Linguistic Minorities in Democratic Context*. New York: Palgrave.

Williams, C. (1994) 'Arfarniad o Ddulliau Dysgu ac Addysgu yng Nghyd-destun Addysg Uwchradd Ddwyieithog (An Evaluation of Teaching and Learning Methods in the Context of Bilingual Secondary Education)', Tráchtas Dochtúireachta. University of Wales.

Woleński J. (2004) 'The History of Epistemology' i Niiniluoto I., Sintonen M., Woleński J. (eag.) *Handbook of Epistemology*. Springer, Dordrecht.

Wolf, Göran. (2007) *Language Contact, Change of Language Status - 'Celtic' National Languages in the British Isles and Ireland*. Technical University of Dresden

Woods, M. (2005) *Rural Geography - Processes, Responses and Experiences in Rural Restructuring*. Aberystwyth: University of Wales.

Wuethrich, B. (2000) 'Learning the World's Languages: Before They Vanish', *Science, New Series* 288(5469), 1156-9.

Wulff, H. (2007) *Dancing at the Crossroads: Memory and Mobility in Ireland*. Oxford: Berghahn Books.

Yuval-Davis, N. (2006) 'Belonging and the politics of belonging', *Patterns of Prejudice* 40(3), 197-214.

Zikin, M. (gan dáta) 'Linguistic maps from Mutturzikin.com' - ar fáil ag: <http://www.mutturzikin.com/countries.htm>

Liosta na nAguisíní

- Aguisín 1** ‘Suirbhé na Gaeltachta – Plean Teanga – Gaeltacht na nDéise 2017 – 2023’
- Aguisín 2** Ceisteanna na n-Agallamh
- Aguisín 3** Liosta na Rannpháirtithe sna hAgallaimh
- Aguisín 4** Léarscáil Teangeolaíoch na hEorpa
- Aguisín 5** Léarscáil na dTeangacha Ind-Eorpacha Luatha
- Aguisín 6** Léarscáil Choimisiún na hEorpa
- Aguisín 7** Comhairle na hEorpa agus An Chairt Eorpach do Theangacha Réigiún nó Teangacha Mionlaigh
- Aguisín 8** Léarscáil na Gaeltachta le hUimhreacha na dToghranna
- Aguisín 9** Típeolaíocht Tuaithe na gCeantar Ghaeltachta
- Aguisín 10** Bailte Fearainn Ghaeltacht na nDéise

Aguisín 1 ‘Suirbhé na Gaeltachta – Plean Teanga – Gaeltacht na nDéise 2017 – 2023’

Cá bhfuil an tigh? An Rinn An Sean Phobal

1 Déantús an tí: Cuir tic sa bhosca is oiriúnaí dod’ chás féin.

(Roinnte: cónaí le cairde/daoine nach bhfuil gaolta leat.) Más rud é go bhfuil baill an teaghlaigh as baile i rith na seachtaine ach gur bunús baile an tigh seo dóibh, cuir tic, led’ thoil, in aice le *Teaghlach*.

Teaghlach

Singil

Roinnte

An Tigh: (*cuir tic, le do thoil, le rogha amháin*)

Linn féin

Ar cíós

2 Líon daoine sa tigh / sa chlann (Cuir isteach na huimhreacha thíos)

Líon na mBan (duine/daoine fásta) sa tigh _____

Líon na bhFear (duine/daoine fásta) sa tigh _____

Líon na gCailíní sa tigh _____

Líon na mBuachaillí _____

3 Líon do pháistí atá ag freastal ar naíonra?

Sa Gaeltacht _____

Lasmuigh den Gaeltacht _____

Ní bhaineann

4 Líon do pháistí atá ag freastal ar bhunscoil?

Sa Gaeltacht _____

Lasmuigh den Gaeltacht _____

Ní bhaineann

5 Líon do pháistí atá ag freastal ar mheánscoil?

Sa Gaeltacht _____

Lasmuigh den Gaeltacht _____

Ní bhaineann

6 Cén líon den teaghlach nach gcónaíonn sa tigh seo go lán-aimseartha atá:

Ag staidéar in áit eile _____

Ag obair in áit eile _____

Eile (sonraigh) _____

Ní bhaineann

IOMLÁN: _____

7 Cad í príomhtheanga labhartha an tí?

(1= Béarla amháin, 2= Béarla is mó, 3 = an dá theanga mar a chéile, 4= Gaeilge is mó 5 = Gaeilge amháin)

BÉARLA Amháin 1 2 3 4 5 GAEILGE Amháin

Sa chás nach í Gaeilge nó Béarla príomhtheanga an tí, sonraigh an príomhtheanga _____

8 Céard iad na teangacha eile a bhíonn á labhairt sa tigh?

_____ (Sonraigh, led' thoil)

DUINE FÁSTA A hAON

1 Gnéas:

Baineann

Fireann

2 Aois

Faoi 20

20 - 29

30 - 39

40 - 49

50 – 64

65+

3 Cad as duit?

Gaeltacht na nDéise

Áit Eile i bPort Láirge

Gaeltacht eile

Áit eile in Éirinn

An Bhreatain

An Eoraip

Eile: _____ (Sonraigh, led' thoil)

An Ghaeilge

4 Cumas Gaeilge. Cén cumas Gaeilge atá agat, dár leat, ó scála 1 go 5

(1 = Lag, 2 = Cuíosach; 3 = Réasúnta, 4 = go maith 5 = líofa)

Labhairt 1 2 3 4 5

Tuiscint 1 2 3 4 5

Léamh 1 2 3 4 5

Scríobh 1 2 3 4 5

5 Úsáid Teanga – tú féin (*cuir tic, led' thoil, faoin gceann is oiriúnaí do gach ceann, ná líon sa chás nach mbaineann sé leat*)

	Béarla amháin	Béarla is mó	An dá theanga mar a chéile	Gaeilge is mó	Gaeilge amháin
Ar an iomlán					
Sa mbaile					
Le mo chomharsana					
Ag obair					
Sa siopa					
Le mo ghaolta					
Le mo chairde					
Ag an Séipéal					
Ag cruinnithe					
Ócáidí Sóisialta					
Ag obair go deonach					
Cúrsaí Spóirt					
Eile					

5ª Céard iad na comhthéacsanna / áiteanna sa cheantar seo ina bhfuil sé dúshlánach an Ghaeilge a úsáid, dár leat?

6 Ar mhaith leat do chuid Gaeilge a fheabhsú nó Gaeilge a fhoghlaim?

Ba mhaith

Níor mhaith

Ní bhaineann

7 Dá mba mhaith leat feabhas a chur ar do scileanna teanga, cén leibhéal a bheadh i gceist?

Leibhéal an Tosaitheora

Leibhéal Bunúsach

Leibhéal Feabhsaithe

Leibhéal an Chomhráite

Ard Leibhéal

8 'Is rud maith é páistí a thógaint le Gaeilge'. An aontaíonn tú leis an bprionsabal seo?

(1 = Easaontaím go láidir, 2 = Easaontaím; 3 = Níl a fhios agam, 4 = Aontaím, 5 = Aontaím go láidir)

1 2 3 4 5

9 Cad a cheapann tú féin mar gheall ar an nGaeilge anois?

(1 = I gcoinne, 2 = Beagán ina coinne; 3 = Níl a fhios agam, 4 = Cuíosach báighiúil, 5 = An-bháighiúil)

1 2 3 4 5

10 Nuair a bhí tú ag fás aníos ar dhein tú aon cheann des na rudaí seo? (Cuir tic sna boscaí, de réir mar a bhaineann siad leat)

	Béarla amháin	Béarla is mó	An dá theanga mar a chéile	Gaeilge is mó	Gaeilge Amháin	Ní Bhaineann
Ábhair chlóite a léamh(leabhair, nuachtáin &rl)						
Ábhar a léamh ar an idirlíon						
Éisteacht le cláracha ar an raidió						
Féachaint ar chláracha ar an teilifís						

(Má tá teanga eile seachas Gaeilge/Béarla i gceist, sonraigh anseo, le'd thoil _____)

11 Cén teanga a úsáideadh idir na gaolta seo agus tú ag fás aníos?

	Béarla amháin	Béarla is mó	An dá theanga mar a chéile	Gaeilge is mó	Gaeilge Amháin
d'athair agus do mháthair					
do mháthair agus na leanaí					
d'athair agus na leanaí					
na leanaí eatarthu féin					
na leanaí agus an tseanmhuintir					

12 Léibhéal Oideachais (Sonraigh an leibhéal is airde atá bainte amach agat)

	Bunscóil	Teastas Sóisearach	Ardteist	Printís eacht	Teastas	Dioplóma	Céim	Iarchéim
Tú féin								

13 Stádas Oibre:

	Fóstaí lánaimseartha	Fóstaí páirtaimseartha	Féin fhostaithe	I mbun cúraimí baile	Dífhostaithe	Ag lorg oibre	Scéim Fostaíochta	Iarchéim	Ar scoir	Tinn / Ar mhíchumas
Tú féin										

14 Cén slí beatha atá agat? _____

15 Cén ceantar/baile ina bhfuil tú ag obair?

	An Rinn	An Sean Phobal	Cathair/Baile/Paróiste tuaithe eile	Dún Garbhán	Port Láirge	Éire	Thar lear
Tú féin							

- 16 An mbíonn do chuid oibre trí:**
 (1= Bhéarla amháin, 2= Bhéarla is mó, 3 = an dá theanga mar a chéile, 4= Ghaeilge is mó 5 = Ghaeilge amháin)
 BÉARLA Amháin 1 2 3 4 5 GAEILGE Amháin
- 17 Muna bhfuil tú ag obair i nGaeltacht na nDéise, an nglacfa le post anseo, dá mbeadh ceann oiriúnach ar fáil duit (ar na téarmaí céanna atá agat faoi láthair)?**
Ghlacfaínn
Ní ghlacfaínn
Ní bhaineann sé liom
- 18 Dá mba rud é go raibh sé i gceist agat tigh a cheannach / a thógaint i nGaeltacht na nDéise amach anseo, an dóigh leat go mbeifeá in ann:**
Tigh a cheannach?
Bheinn
Ní bheinn
Ní bhaineann sé liom
Tigh a thógaint?
Bheinn
Ní bheinn
Ní bhaineann sé liom
- 19 Má d'fhreagair tú 'Ní bheinn', dé chúis? (is féidir níos mó ná rogha amháin a phiocadh)**
Praghas ró-ard ar thithe
Praghas ró-ard ar thalamh
Deacrachtaí cead pleanála a fháil
Eile

Seirbhísí Stáit / Seirbhísí Pobail/Gnó

- 20 'Tá dualgas ar an Stát seirbhísí a chur ar fáil i nGaeilge don/sa Ghaeltacht'. An aontaíonn tú leis an bprionsabal seo?**
 (1 = Easaontaím go láidir, 2 = Easaontaím; 3 = Níl a fhios agam, 4 = Aontaím, 5 = Aontaím go láidir)
 1 2 3 4 5
-
- 21 'Táim lánsásta le caighdeán na seirbhísí Stáit atá ar fáil i nGaeilge don cheantar seo'. An aontaíonn tú leis an ráiteas seo?**
 (1 = Easaontaím go láidir, 2 = Easaontaím; 3 = Níl a fhios agam, 4 = Aontaím, 5 = Aontaím go láidir) 1 2 3 4 5
-

- 22 Céard iad na seirbhísí Stáit i nGaeilge a úsáideann tú? (mar shampla an Garda Síochána, oifig cánach, oifig an Phoist)
- 23 Céard iad na seirbhísí pobail i nGaeilge a úsáideann tú? (mar shampla – an naíonra, an dochtúir, na seanóirí)
- 24 Céard iad na seirbhísí stáit nach bhfuil ar fáil i nGaeilge don cheantar/sa cheantar seo, dar leat?
- 25 Céard iad na seirbhísí pobail nach bhfuil ar fáil i nGaeilge sa cheantar seo, dar leat?
- 26 Céard iad na háiseanna pobail atá ag teastáil sa cheantar seo, nach bhfuil ann anois?
- 27 Céard iad na háiseanna atá ag teastáil don óige sa cheantar seo, nach bhfuil ann anois?
- 28 ‘Is rud fíor thábhachtach é stádas Gaeltachta an cheantair seo a choimeád?’
An aontaíonn tú leis an abairt seo?
(1 = Easaontaím go láidir, 2 = Easaontaím; 3 = Níl a fhios agam, 4 = Aontaím, 5 = Aontaím go láidir)
- 1 2 3 4 5
- 29 Dé chúis go bhfuil sé tábhachtach go gcoimeádfadh an ceantar a stádas mar Ghaeltacht?
- 30 Cad a cheapann tú faoi stádas reatha na Gaeilge sa cheantar seo?
- 31 Céard is gá a dhéanamh chun a chinntiú go mbeidh An Rinn agus An Sean Phobal ina ceantar Gaeltachta i gceann 20 bliain?

Páiste / Déagóir 1 – (le líonadh isteach ag ceann an tí don pháiste / don déagóir)

1 Gnéas:

Baineann

Fireann

2 Aois _____

3

4 Cad as don pháiste/déagóir?

Gaeltacht na nDéise

Áit eile i bPort Láirge

Gaeltacht eile

Áit eile in Éirinn
 An Bhreatain
 An Eoraip
 Eile: _____ (Sonraigh, led' thoil)

An Ghaeilge

5 Cumas Gaeilge. Cén cumas Gaeilge atá ag an bpáiste/déagóir ó scála 1 go 5

(1 = Lag, 2 = Cuíosach; 3 = Réasúnta, 4 = go maith, 5 = líofa)

Labhairt 1 2 3 4 5 (ní bhaineann)
 Tuiscint 1 2 3 4 5 (ní bhaineann)
 Léamh 1 2 3 4 5 (ní bhaineann)
 Scríobh 1 2 3 4 5 (ní bhaineann)

6 Úsáid Teanga (cuir tic, led' thoil, faoin gceann is oiriúnaí do gach ceann, ná líon sa chás nach mbaineann sé leis an bpáiste / déagóir)

	Béarla amháin	Béarla is mó	An dá theanga mar a chéile	Gaeilge is mó	Gaeilge amháin
Ar an iomlán					
Sa mbaile					
Sa siopa					
Le gaolta					
Le cairde					
Ócáidí Sóisialta					
Ag an Séipéal					
Cúrsaí Spóirt					

Aguisín 2 Ceisteanna na n-Agallamh

Ceisteanna	Aoisghrúpa
<p>1) An nglacann tú páirt in imeachtaí sa pharóiste, cad iad más ea? <i>Do you take part in events in the parish, if so, which ones?</i></p> <p>2) An dóigh leat go bhfuil féiniúlacht agus oidhreacht ar leith ag an Rinn agus an Seana Phobail toisc gur cheantair Ghaeltachta iad? <i>Do you think that Ring and Old Parish have a distinct identity and heritage due to the fact that they are Gaeltacht areas?</i></p> <p>3) Cad iad na rudaí is fearr faoin gceantar seo mar áit chónaithe? Agus cad iad na rudaí nach dtaitníonn leat faoin gceantar? <i>What are the best things about living in this area? And what aspects of living here do not appeal to you?</i></p> <p>4) Cad iad na seirbhísí/áiseanna atá ag teastáil don óige sa cheantar seo, nach bhfuil ann anois? <i>What services/facilities for young people are required in the area that aren't available here now?</i></p> <p>5) Léirigh 90% de dhaoine sa tsuirbhé um Phleanáil Teanga go bhfuil sé fíor-thábhachtach go gcoimeádfadh an ceantar a stádas mar Ghaeltacht – cad í do thuairim faoin staitistic seo agus conas gur féidir an aidhm seo a bhaint amach? <i>90% of those who filled in the Language Planning Survey that it is extremely important that the Gaeltacht status of the area be maintained – what is your opinion on this statistic and how can this wish be fulfilled?</i></p> <p>6) An bhfuil ról ag an teanga id' shaol féin? <i>Does the language have a role in your own life?</i></p> <p>7) 'Is rogha phearsanta a dhéanamid an Ghaelainn a labhairt agus a úsáid nó an Béarla a labhairt agus a úsáid' - Cad a spreagann tú chun do rogha laethúil teanga féin a dhéanamh? <i>'Is rogha phearsanta a dhéanamid an Ghaelainn a labhairt agus a úsáid nó an Béarla a labhairt agus a úsáid' –What influences your own daily language choice?</i></p> <p>8) An úsáideann tú Gaelainn taobh amuigh den scoil/den gcóras oideachais? <i>Do you use Irish outside school/the education system?</i></p> <p>9) Cad iad na comhthéacsanna ina bhfuil sé fuirist agus dúshlánach an Ghaelainn a úsáid, dár leat? <i>What are the contexts in which it is easy and challenging to use Irish, in your opinion?</i></p>	<p>Faoi 20</p>

<ol style="list-style-type: none"> 1) An nglacann tú páirt in imeachtaí sa pharóiste, cad iad más ea? 2) An dóigh leat go bhfuil féiniúlacht agus oidhreacht ar leith ag an Rinn agus an Seana Phobail toisc gur cheantair Ghaeltachta iad? 3) Cad iad na rudaí is fearr faoin gceantar seo mar áit chónaithe? Agus cad iad na rudaí nach dtaitníonn leat faoin gceantar? 4) Cad iad na seirbhísí/áiseanna pobail atá ag teastáil sa cheantar seo, nach bhfuil ann anois? 5) Léirigh 90% de dhaoine sa tsuirbhé um Phleanáil Teanga go bhfuil sé fíor-thábhachtach go gcoimeádfadh an ceantar a stádas mar Ghaeltacht – cad í do thuairim faoi seo agus conas gur féidir an aidhm seo a bhaint amach? 6) An bhfuil ról ag an teanga id' shaol féin? 7) <i>'Is rogha phearsanta a dhéanamid an Ghaelainn a labhairt agus a úsáid nó an Béarla a labhairt agus a úsáid'</i> - Cad a spreagann tú chun do rogha laethúil teanga féin a dhéanamh? 8) <i>'Is rud maith é páistí a thógaint le Gaeilge'</i> - An aontaíonn tú leis an bprionsabal seo? 9) Cad iad na comhthéacsanna ina bhfuil sé fuirist agus dúshlánach an Ghaelainn a úsáid, dár leat? 	<p>20-39</p>
<ol style="list-style-type: none"> 1. An nglacann tú páirt in imeachtaí sa pharóiste, cad iad más ea? 2. An dóigh leat go bhfuil féiniúlacht agus oidhreacht ar leith ag an Rinn agus an Seana Phobail toisc gur cheantair Ghaeltachta iad? 3. Cad iad na rudaí is fearr faoin gceantar seo mar áit chónaithe? Agus cad iad na rudaí nach dtaitníonn leat faoin gceantar? 4. Cad iad na seirbhísí/áiseanna pobail atá ag teastáil sa cheantar seo, nach bhfuil ann anois? 5. Léirigh 90% de dhaoine sa tsuirbhé um Phleanáil Teanga go bhfuil sé fíor-thábhachtach go gcoimeádfadh an ceantar a stádas mar Ghaeltacht – cad í do thuairim faoi seo agus conas gur féidir an aidhm seo a bhaint amach? 6. An bhfuil ról ag an teanga id' shaol féin? 7. <i>'Is rogha phearsanta a dhéanamid an Ghaelainn a labhairt agus a úsáid nó an Béarla a labhairt agus a úsáid'</i> - Cad a spreagann tú chun do rogha laethúil teanga féin a dhéanamh? 	<p>40-64</p>

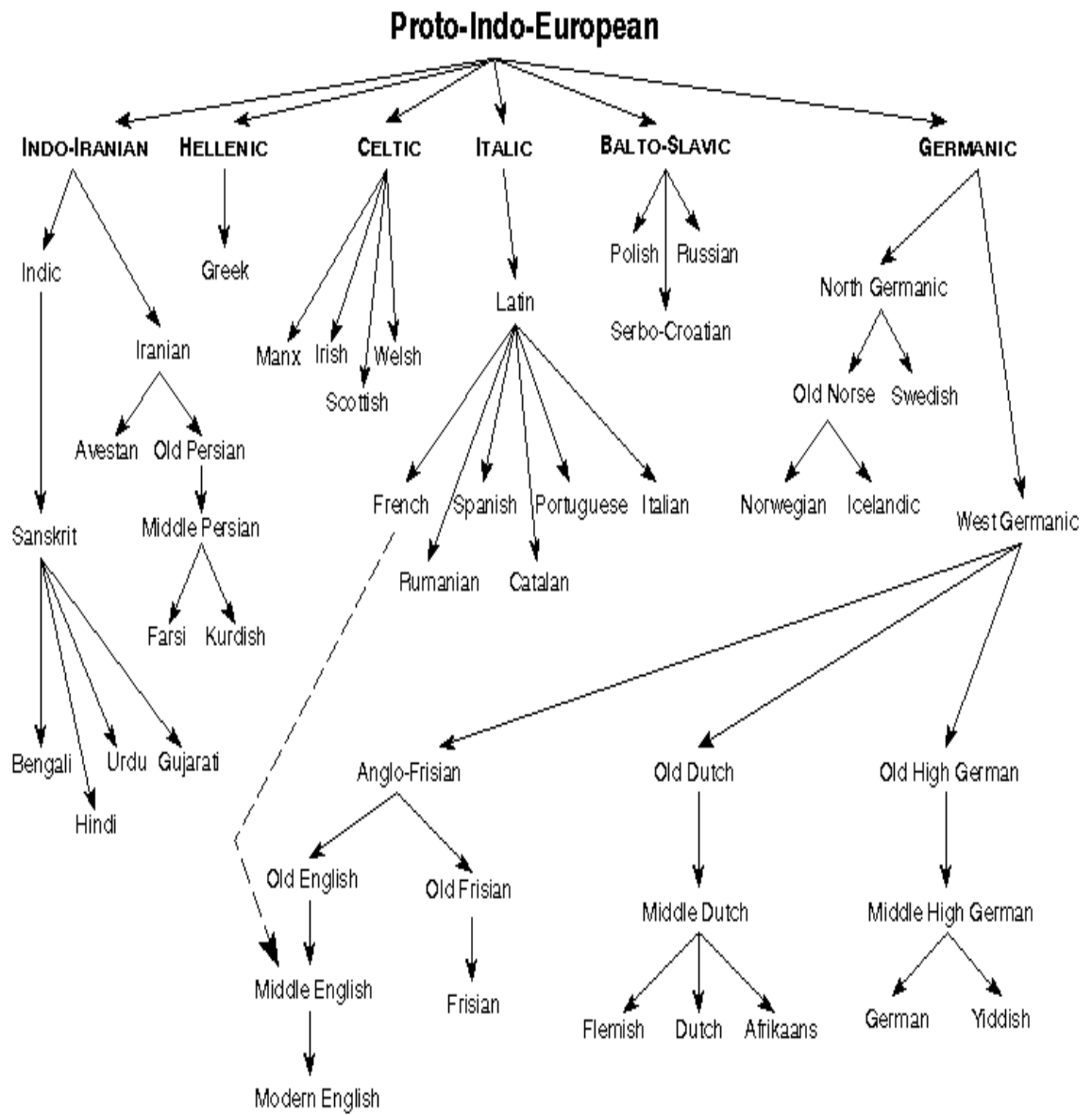
<p>8. <i>'Is rud maith é páistí a thógaint le Gaeilge'</i> - An aontaíonn tú leis an bprionsabal seo?</p> <p>9. Cad iad na comhthéacsanna ina bhfuil sé dúshlánach an Ghaelainn a úsáid, dár leat?</p> <p>10. Cad iad na hathruithe is mó atá feicthe agat sa pharóiste ó laethanta d'óige ó thaobh na teanga agus an tsochaí de?</p>	
<p>1. An nglacann tú páirt in imeachtaí sa pharóiste, cad iad más ea?</p> <p>2. An dóigh leat go bhfuil féiniúlacht agus oidhreacht ar leith ag an Rinn agus an Seana Phobail toisc gur cheantair Ghaeltachta iad?</p> <p>3. Cad iad na rudaí is fearr faoin gceantar seo mar áit chónaithe? Agus cad iad na rudaí nach dtaitníonn leat faoin gceantar?</p> <p>4. Cad iad na seirbhísí/áiseanna pobail atá ag teastáil sa cheantar seo, nach bhfuil ann anois?</p> <p>5. Léirigh 90% de dhaoine sa tsuirbhé um Phleanáil Teanga go bhfuil sé fíor-thábhachtach go gcoimeádfadh an ceantar a stádas mar Ghaeltacht – cad í do thuairim faoi seo agus conas gur féidir an aidhm seo a bhaint amach?</p> <p>6. An bhfuil ról ag an teanga id' shaol féin?</p> <p>7. <i>'Is rogha phearsanta a dhéanamid an Ghaelainn a labhairt agus a úsáid nó an Béarla a labhairt agus a úsáid'</i> - Cad a spreagann tú chun do rogha laethúil teanga féin a dhéanamh?</p> <p>8. Cad iad na comhthéacsanna ina bhfuil sé dúshlánach an Ghaelainn a úsáid, dár leat?</p> <p>9. Cad iad na hathruithe is mó atá feicthe agat sa pharóiste ó laethanta d'óige ó thaobh na teanga agus an tsochaí de?</p>	65+

Aguisín 3   Liosta na Rannpháirtithe sna hAgallaimh

Rannpháirtí 1:	AR-20 (An Rinn Faoi 20)
Rannpháirtí 2:	AR20-39 (An Rinn idir 20 agus 39)
Rannpháirtí 3:	AR40-64 (An Rinn idir 40 agus 64)
Rannpháirtí 4:	AR+65 (An Rinn ós cionn 65)
Rannpháirtí 5:	SP-20 (An Sean Phobal Faoi 20)
Rannpháirtí 6:	SP20-39 (An Sean Phobal idir 20 agus 39)
Rannpháirtí 7:	SP40-64 (An Sean Phobal idir 40 agus 64)
Rannpháirtí 8:	SP+65 (An Sean Phobal ós cionn 65)

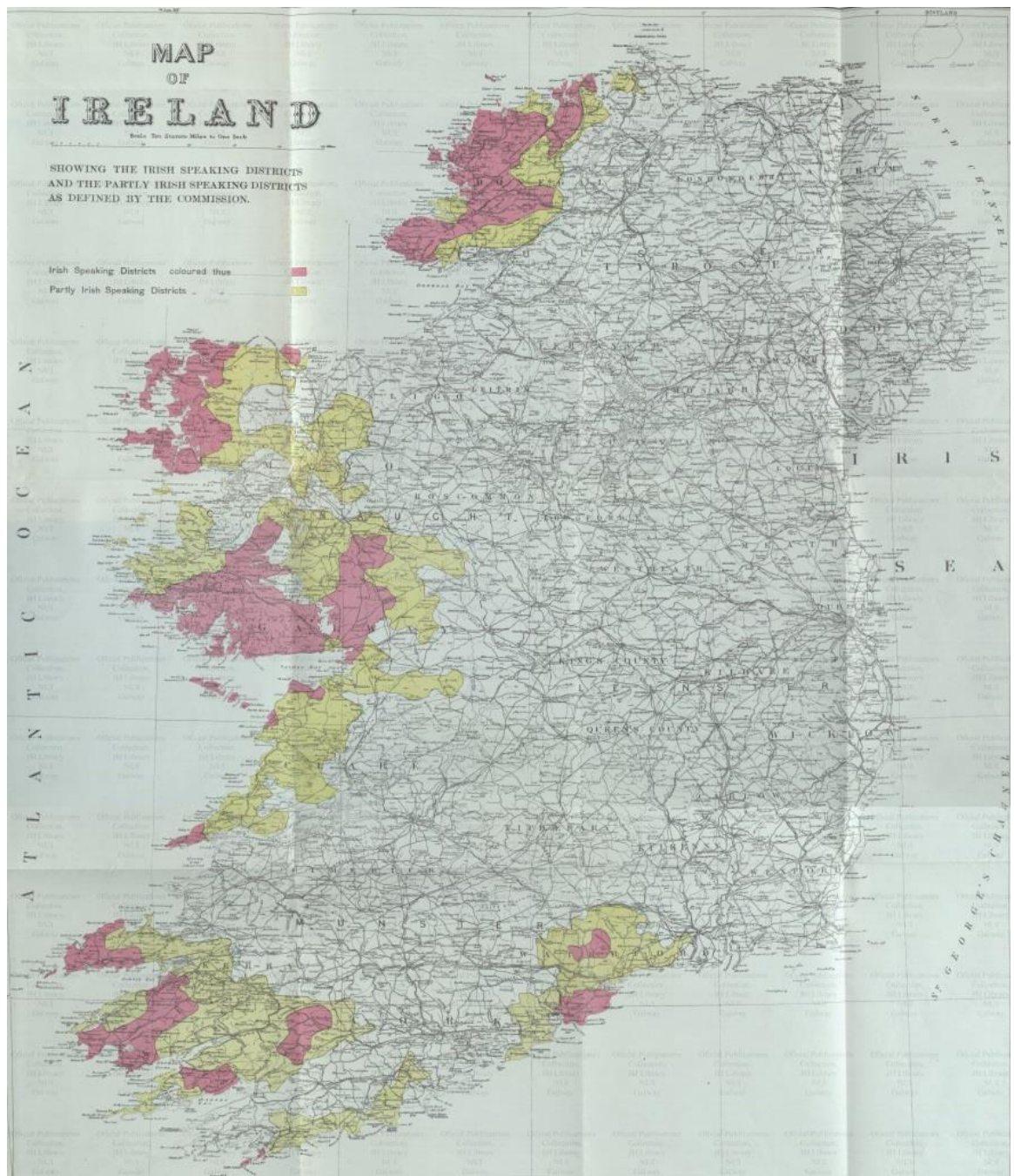
Aguisín 5 Léarscáil na dTeangacha Ind-Eorpacha Luath

Prepared by Jack Lynch, jlynch@andromeda.nyu.edu

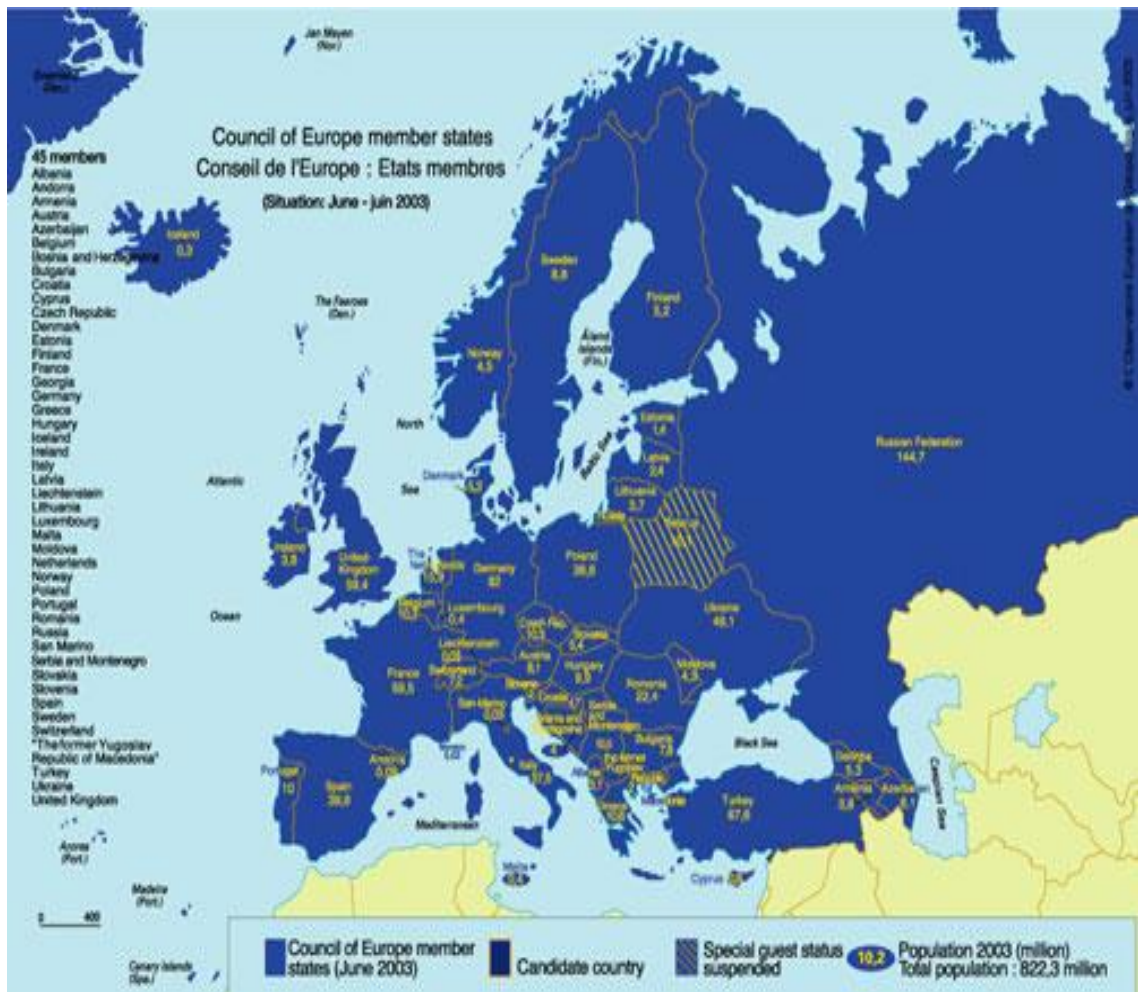
Aguisín 6 Léarscáil Choimisiún na Gaeltachta 1926

Foinse: <http://aran.library.nuigalway.ie/xmlui/handle/10379/2586>

Tugtar dath corcair don bhfíor-Ghaeltacht agus dath buí don mBreac-Ghaeltacht ar an léarscáil seo. Is i gcontaetha ar chósta thiar na hÉireann a sainíodh an Ghaeltacht a bheith ina bhformhór – ag tosnú i dTír Chonaill inar sainíodh an fhíor-Ghaeltacht is mó ósna Dúnaibh ar an gcósta thuaidh den gcontae ó dheas go dtí na Cealla Beaga agus intíre chomh fada le Bealach Féith, le breac-Ghaeltachtaí ar imeallacha na gceantar úd; ar chósta Mhaigh Eo (Mám an Cheo, Béal a’ Mhuirthead, Eachléim, Iorrais, Acaill, Dumh

Eacha) isteach go Béal Easa agus Baile an Tobair; formhór de chontae na Gaillimhe inar ainmníodh an Clochán, Baile Clár na Gaillimhe, Baile Átha an Rí, Áth Cinn agus Tuama mar bhreac-Ghaeltacht, le Conamara sainithe mar fhíor-Ghaeltacht agus i gceantar Chorcaí/Chiarraí ó Oileán Chléire amach ó chósta Chorcaí isteach chomh fada le Cloch na Coillte, ansan ó Mhaigh Chromtha trí Bhaile Bhúirne agus Béal Átha an Ghaorthaidh siar go leithinis Chorca Dhuibhne, Uíbh Ráthaigh agus An Cheacha i gCiarraí. Ba é an t-aon dá cheantar a luadh sa tuairisc ón gCoimisiún nach raibh ar chóstaí thiar na hÉireann ná ceantar beag in oirthear Chorcaí mar aon le contae Phort Láirge inar sainíodh fíor-Ghaeltacht i gceantar na Rinne agus an tSean Phobail in iarthar an chontae mar aon leis an gceantar thimpeall ar an gCaisleán Nua ar an teorainn le Tiobraid Árann. Bhíodhas den tuairim chomh maith gurab í breac-Ghaeltacht an ceantar idir Baile Mhac Óda ar an dtaobh thoir d'Eochail soir chomh fada le himeall chathair Phort Láirge (Coimisiún na Gaeltachta, 1926).

Ballstáit na Comhairle

An Albáin, Éire, An Eilbhéis, Andóra, An Iodáil, Poblacht Iar-Iúgslavach na Macadóine, An Airméin, An Laitvia, An tSualainn, An Ostair, Lichtinstéin, An Tuirc, An Asarbaiséan, An Liotuáin, An Úcráin, An Bheilg, Lucsamburg, An Ríocht Aontaithe, An Bhoisnia & an Heirseagavéin, Málta, An Spáinn, An Bhulgáir, Poblacht na Moldóive, An Chróit, Monacó, An Chipir, Montainéagró, Poblacht na Seice, An Ísiltír, An Danmhairg, An Iorua, An Eastóin, An Pholainn, An Fhionnlainn, An Phortaingéil, An Fhrainc, An Rómáin, An tSeoirsia, An Rúis, An Ghearmáin, San Mairíne, An Ghréig, An tSeirbia, An tSlóivéin, An Ungáir, An tSlóvaic, An Íoslainn

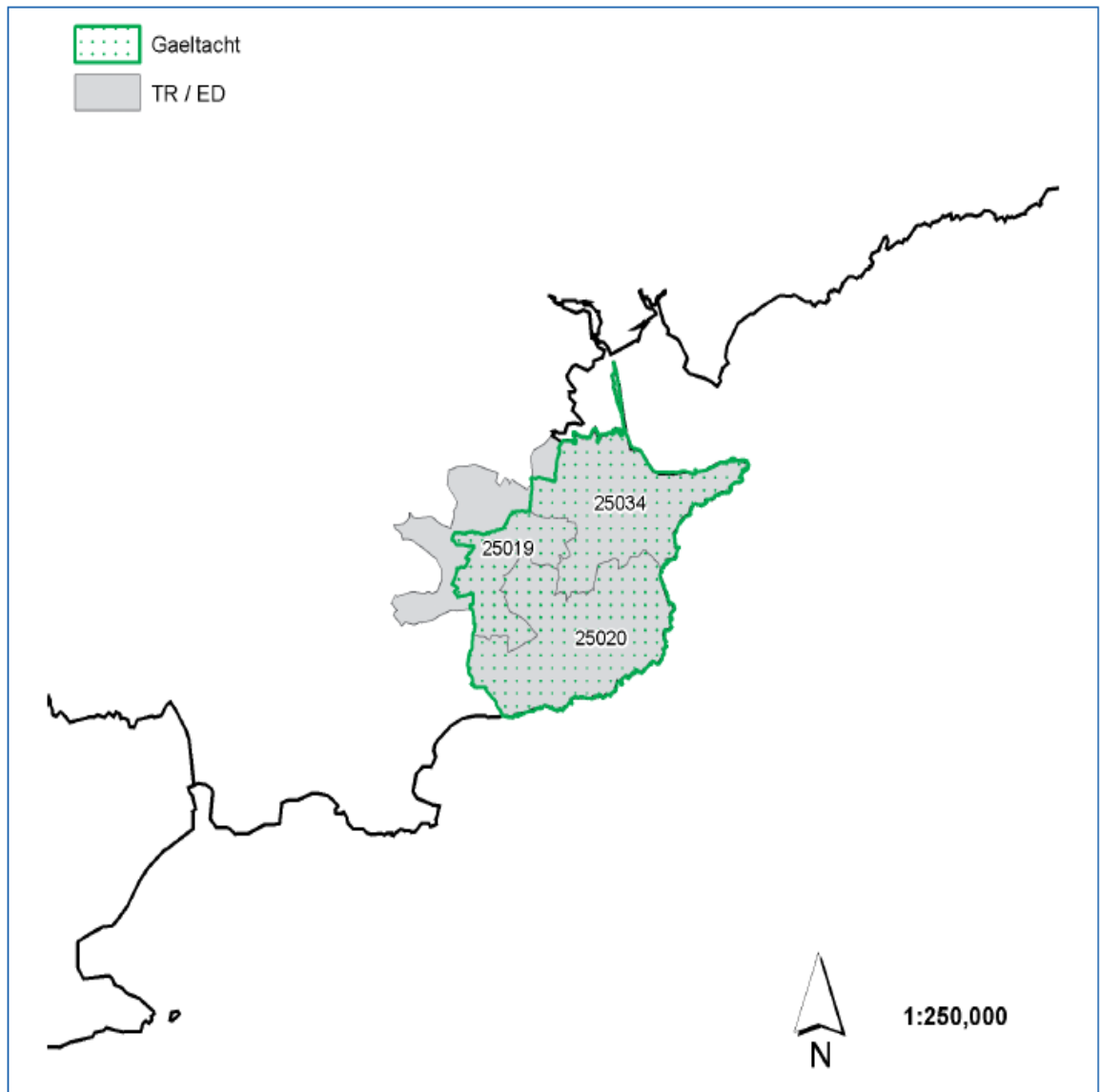
An Chairt Eorpach do Theangacha Réigiún nó Teangacha Mionlaigh

Albáinis, An Ghearmáinis, Araibis, An Ghréigis, Aranés, An Ungáiris, An Airméinis, An Ghaelainn, Aisiríach, An Iodáilis, Astúiris, An Teanga Ghiúdach, Bascais, An Choirdis,

Beas, Kven, Beirbeiris, An Liomhairgís, Boisnis, An Ghearmáinis Íochtarach, Bulgáiris, An tSacsainis Íochtarach, Gradišćanskohrvatski Jezik, An tSorbais Íochtarach, Bealarúisis, An Mhacadóinis, Catalóinis, Meänkieli (Tornedalsfinska), Coirnis, An Mholdáivis, Tatairis Criméigh, An Fhreaslainnis Thuaidh, An Chróitis, An Pholainnis, Araibis, Maróiníigh Cipireach, Seicis, An Roimis, An Danmhairgis, Romanes, An Fhionnlainnis, Romainis Chib, An Fhreaslainnis, An Rómáinis, An Ghailísis, Romany, An Rúisis, An Rúitéinis, An tSáimis, Seeltersk, Albannais, Gaelainne na hAlban, An tSeirbis, An tSlóvaicis, An tSlóivéinis, An tSualainnis, An Tatairis(An Fhionnlainn), An Tatairis (An Rómáin), An Tuircis, An Úcráinis, An tUltais, An tSorbais Uachtarach, An Vaileinsis, An Bhreatnais, Jenisch, Yezidi, An Ghiúdais, An Phortaingéilis

Aguisín 8 Léarscáil na Gaeltachta le hUimhreacha na dToghtranna

Ó Giollagáin, C., Mac Donnacha, S. et al 2007:68

	Toghroinn / Electoral Division
25019	19. Aird Mhór*
25020	20. Baile Mhac Airt
25034	34. An Rinn *

NIRSA a réitigh. Ceadúnas Uimhir MP8252

© Suirbhéireacht Ordanáis Éireann agus Rialtas na hÉireann; an Phríomh-Oifig Staidrimh – faisnéis SAPS an Daonáirimh

Aguisín 9 Típeolaíocht Tuaithe na gCeantar Ghaeltachta

A series of six distinct “rural area types” are identified. These cover all 2,716 rural DEDs, and all 1.4m people living in these (in 1996) – 39% of the national population. The remainder of Ireland is classified as urban.

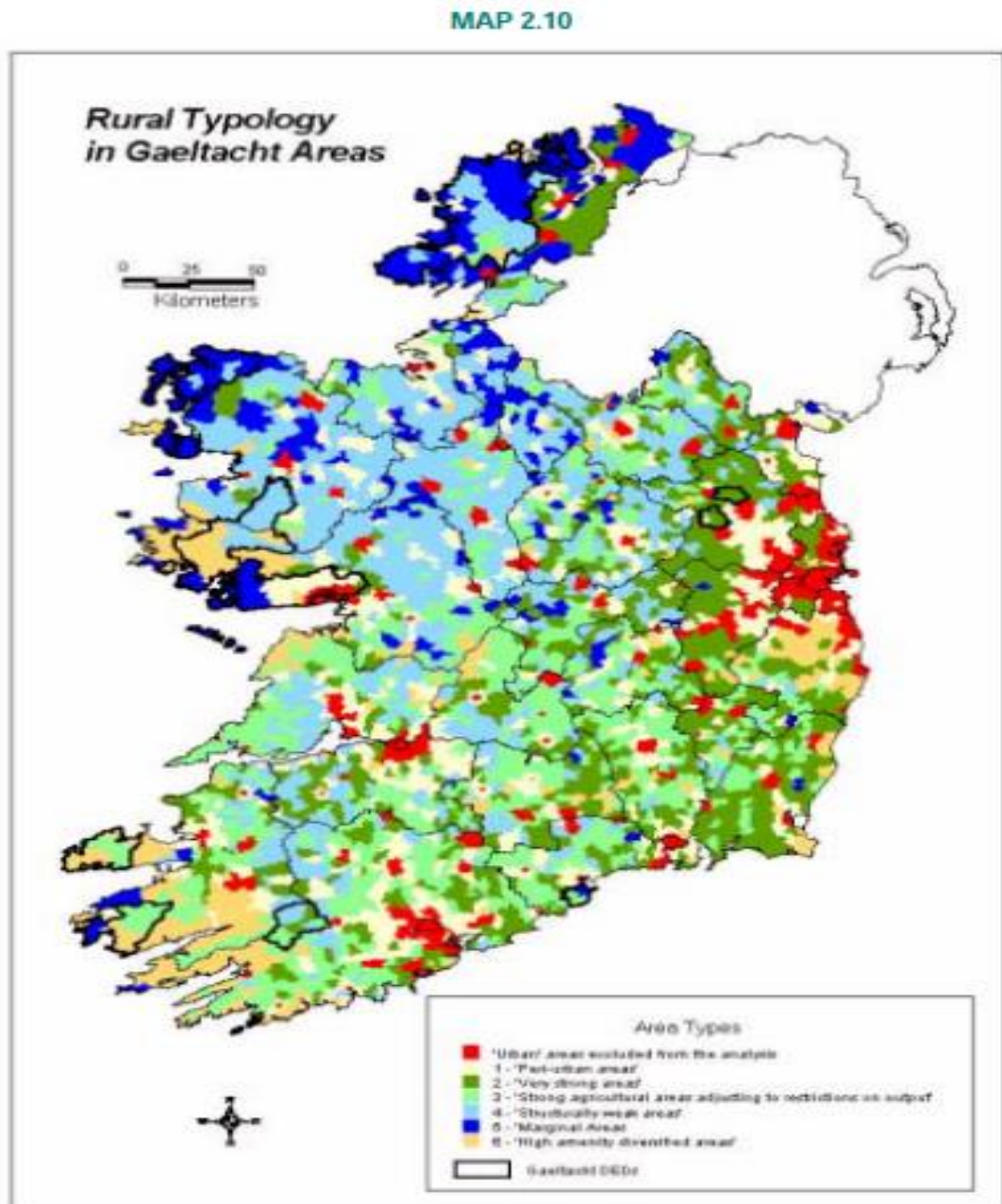
Rural Area Type 1	Peri-urban Areas
No. DEDs 443 Population No. 408,876 % National Population 11.3	Rural areas close to the main urban centres, broadly corresponding to immediate urban areas of influence. High population density, relatively low reliance on farming, and high levels of commuting to work. The largest single Area Type in population terms.

Rural Area Type 2	Very Strong Areas
No. DEDs 628 Population No. 375,493 Population No. 375,493	Large areas of the country, mostly in the South and East, where farming continues to be strong. A relatively less “urbanised” population profile than Area 1, ie lower average education levels, lower female participation, and more manufacturing than services
Rural Area Type 3	Strong Adjusting (to output restrictions) Agricultural Areas
No. DEDs 612 Population No. 204,039 % National Population 5.6	DEDs throughout much of the East and South also with strong agriculture, but with a less advanced transition to non-agricultural activity. Areas are generally experiencing the challenge of adjusting to agricultural output restrictions.

Rural Area Type 4	Structurally Weak Areas
No. DEDs 644 Population No. 239,535 % National Population 6.6	A large number of DEDs involving disadvantaged rural areas, with high levels of dependence on directly subsidised agriculture (as opposed to price supports). Concentrated in the North West but also extends into parts of the North Midlands, the South and Mid West. Defining attributes are older farmers, small farms, declining farmer numbers, and a low level of non-manufacturing employment.
Rural Area Type 5	Marginal Areas
No. DEDs 201 Population No. 107,026 % National Population 3.0	These are more agriculturally disadvantaged than Type 4, and are clustered mainly in the most remote West and North West. While overall demographic viability is somewhat stronger than Type 4, perhaps due to a high incidence of part-time occupations, unemployment nevertheless remained high in 1996.

Rural Area Type 6	Highly Diversified Areas
No. DEDs 188 Population No. 91,378 % National Population 2.5	This type, involving a relatively small number of people, represents an almost “post-agricultural” rural economy. It involves areas of high natural amenity, which attracts high levels of tourism and recreational usage, and in some cases high levels of non-farming residents who have immigrated. Areas involved include Connemara, Clare, Wicklow, and areas along the Shannon.

Léiríonn an léarscáil gur ceantracha tuaithe is ea na ceantracha Gaeltachta, ach laistigh den sainniú sin go bhfuil leibhéal ard ilghnéitheachta le feiscint: Sainítear **Gaeltachtaí Phort Láirge** agus Chorcaí mar cheantair a thagadh faoi scáth **Limistéir 2** (an-láidir), **Limistéir 3** (Ceantair láidre talmhaíochta) agus **Limistéir 4** (limistéir atá lag go struchtúrtha)

Foinse: 'Irish Rural Structure and Gaeltacht Areas National Spatial Strategy', Centre for Local and Regional Studies – Ollscoil na hÉireann Maigh Nuad agus Brady Shipman Martin. Mí na Nollag 2000

Aguisín 10 Bailte Fearainn Ghaeltacht na nDéise

Na Déise

1. An chuid sin de thoghroinn cheantair Bhaile Mhac Airt i gcontae Phort Láirge atá comhdhéanta de na bailte fearainn seo a leanas: Baile Mhac Airt Íochtarach, Baile na Móna Íochtarach, Baile na Móna Uachtarach, Baile Uí Churraoin Theas, Baile Uí Churraoin Thuaidh, Baile an tSléibhe Theas, Baile an tSléibhe Thuaidh, Baile Uí Threasnáin, An Cnocán Rua, Cruabhaile Íochtarach, Cruabhaile Uachtarach, Loiscréán, Áthán, Baile na hArda, Baile Mhac Airt Uachtarach, Baile an Aicéadaigh, Baile Mhic Giolla Mhuire, Baile an Róid, Cill Cholmáin, Cnoc na gCapall, Fearann an Lóintigh, An Gabhlán, Na Geataí, An Mhóin Fhionn, Móin an Ghiumhais, Ráth Léad agus Sliabh an Ghabhláin.
2. An chuid sin de thoghroinn cheantair na Rinne i gcontae Phort Láirge atá comhdhéanta de na bailte fearainn seo a leanas: Baile na Cúirte Theas, Baile na Cúirte Thuaidh, Baile na nGall Beag, Baile na nGall Mór, Baile Uí Raghallaigh, Barr na Stuac, An Carraigín, Cill an Fhuarthainn, Cnoc an Fhréinigh, Cnocán an Phaoraigh Íochtarach, Cnocán an Phaoraigh Uachtarach, An Fhaiche, Gleann an Fhíoruise, Gort na Daibhche Íochtarach, Gort na Daibhche Uachtarach, Heilbhic, Log na Giumhaisí, An Léith, Maoil an Choirnigh, An Mhóin Bhreac, An Móta, Rath na mBiníneach, An Ré Mheánach, Seanchluain, An tSeanchill, Barr na Léithe, An Coinigéar, An Goirtín, An Ré Dhóite agus An Seanbhaile.
3. An chuid sin de thoghroinn cheantair Airde Móire i gcontae Phort Láirge atá comhdhéanta de na bailte fearainn seo a leanas: An Carraigín, An Chúil Rua, Móin na mBráthar, Móin an Fhia, Móin na mBian, Ré na gCloichín, Ré na gCuilí, Na Roisíní, An Scardán agus An Screathan.

Foinse: [http://www.udaras.ie/limisteir-pleanala-teanga-ghaeltachta/#Na Déise](http://www.udaras.ie/limisteir-pleanala-teanga-ghaeltachta/#Na%20D%C3%A9ise)

Aguisín 11 Léarscáileanna na gCeantar Gaeltachta

Ceantair Ghaeltachta Dhún na nGall

Ceantair Ghaeltachta Mhaigh Eo

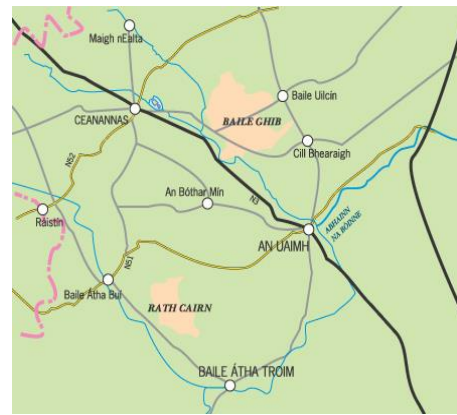
Ceantair Ghaeltachta na Gaillimhe

Ceantair Ghaeltacha Chiarraí

Ceantair Ghaeltachta Chorcaí

Ceantair Ghaeltachta na Mí

Ceantar Gaeltachta Phort Láirge

Foinse: Údarás na Gaeltachta; ar fáil ag: www.udas.ie/an-ghaeilge-an-ghaeltacht/an-ghaeltacht

Aguisín 12 Cáipéisíocht MIREC

<i>For Office Use Only</i> Application Reference Number: 				
	COLÁISTE MHIURE GAN SMÁL <small>SCHOOL DIVISION</small> MARY IMMACULATE COLLEGE <small>UNIVERSITY OF LIMERICK</small>	<h3 style="margin: 0;">Mary Immaculate College Research Ethics Committee</h3> <h4 style="margin: 0;">MIREC-3: Application Form</h4>		
<p>Instructions:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Complete all relevant sections of this form. The information provided must be comprehensible to non experts. 2. Attach a copy of all relevant documentation to the application. Failure to provide the necessary documentation will delay the consideration of the application. 3. If the applicant is a Research Postgraduate Student their Supervisor(s) must sign Section 4 of this form. 				
1a Title of Research Project				
1b Brief Outline				
2	Proposed Start Date	Month	Year	
	Anticipated Completion Date	Month	Year	
3 Project Investigators				
3a Principal Investigator				
Name				
Faculty				
Department				
Position		Subject:		
Qualifications				
E-mail:		Phone:		
3b Other Investigators (use additional sheet if necessary)				
Name	Qualifications & Affiliation	Signature		
3c Foresight				
3d Ethical Guidelines / Ethical Clearance from Another Source				
Are there Ethical Guidelines to which you must adhere in your field of study?			Yes	No
If yes, please specify below:				
Do you require Ethical Clearance from another source?			Yes	No
If yes, please specify below:				
4 Supervisor(s)				
To be completed in cases where the applicant is a research postgraduate student.				
I hereby authorise the Principal Investigator named above to conduct this research project in accordance with the requirements of MIREC-6 and I have informed the Principal Investigator of their responsibility to adhere to the recommendations and guidelines in MIREC-6.				
Name	Department	Date	Signature	
5 Study Descriptors				
Please mark the terms that apply to this research project with a ✓				

For Office Use Only
Application Reference Number:

Healthy Adults		Vulnerable Adults	
Children (< 18 yrs)		Vulnerable Children (<18yrs)	
Physical Measurement		Psychological Measurement	
Video Recording/Photography		Voice recording	
Questionnaire/Interview		Observational	
Physical Activity		Record Based	
Project is Off-Campus		'Other' descriptor(s) not named here	
Please specify 'Other' descriptor(s)			

6	Project Design and Methodology			
6a	Rationale, Purpose and Benefits of Research Project			
6b(i)	Research / Data Collection Techniques			
6b(ii)	Research Methodology			
6c	Steps taken to Minimise Risk			
6d	Location(s) of Project			
6e	Questionnaires and Interview/Survey Questions			
7	Participants			
7a	How will potential research participants be identified and selected?			
7b	<i>To be completed in cases where the applicant intends to recruit students that they teach as research participants.</i>			
	Does the proposed research necessitate the participation of your current student cohort?	Yes	No	
	If you have indicated that the proposed research necessitates the participation of students that you teach please provide:			
	<i>A rationale as to why it is necessary that students that you teach participate in the research.</i>			
7c	How many participants will be recruited?			
7d	Will participants be reimbursed for taking part in this research project? If YES, please attach the details to this application.	Yes	No	
7e	Will incentives / inducements be provided to participants for taking part in this research project? If YES, please attach the details to this application.	Yes	No	
7f	Will Recruitment Letters/Advertisements/e-mails, etc. be used to recruit participants? If YES, please attach the details to this application.	Yes	No	
7g	Will a permission form be used to document permission to conduct the research within an institution? If YES, please attach the details to this application.	Yes	No	

For Office Use Only
Application Reference Number: _____

8	Confidentiality of collected data and completed forms (e.g. informed consent)
8a	What measures will be taken to ensure confidentiality of collected data?
8b	Where and how will the data be stored / retrieved?
8c	Who will have custody of, and access to, the data?
8d	For how long will the data from the research project be stored? (Please justify)
9	Information Documents
Indicate which of the following information documents are applicable to your Research Project by ticking either Yes or No in the checklist below. Attach a copy of each applicable information document to the application.	
	<i>Applicable Please ✓</i>
<i>Documents</i>	<i>Yes</i>
Participant Information Sheet	
Parent/Responsible Other Information Sheet	
Participant Informed Consent Form	
Parent/Responsible Other Informed Consent Form	
Questionnaire (or sample)	

10 Declaration

The information in this application form is accurate to the best of my knowledge and belief, and I take full responsibility for it. I undertake to abide by the ethical principles outlined in the MIC Research Ethics Committee guidelines. If the research project is approved, I undertake to adhere to the study protocol without unagreed deviation, and to comply with any conditions sent out in the letter sent by the MIC Research Ethics Committee notifying me of this. I undertake to inform the MIC Research Ethics Committee of any changes in the protocol. I accept without reservation that it is my responsibility to ensure the implementation of the guidance of MIREC as outlined in MIREC-6.

Name (Print) _____ Signature _____ Date _____

Aguisín 13: Foirm um Thoilú Feasach don tSuirbhé

Coláiste Mhuire gan Smál

Mary Immaculate College

Foirm um Thoilú Feasach/*Informed Consent Form*

Teideal na Dochtúireachta (sealadach)/Title of Thesis (provisional)

‘Gaeltacht na nDéise – a qualitative examination/study of the linguistic choices being made by this minority language rural community in the South-East of Ireland’

Teideal an tionscadail (an suirbhé sa chás seo)/Title of project (a survey in this case)

‘Suirbhé na Gaeltachta – Plean Teanga – Gaeltacht na nDéise 2017-2013’

‘Gaeltacht Survey – Language Plan – Gaeltacht na nDéise 2017-2023’

- Tá an bhileog fhaisnéise rannpháirtithe léite agam agus tuigim gach atá ann.
I have read and understood the participant information sheet.
- Tuigim gach atá i gceist leis an tionscnamh, agus cad chuige go n-úsáidfear na torthaí.
I understand what the project is about, and what the results will be used for.
- Táim eolach faoi gach nós imeachta a bhaineann liom féin, agus faoi aon riosca agus tairbhe a bhaineann leis an staidéar.
I am fully aware of all of the procedures involving myself, and of any risks and benefits associated with the study.
- Tá a fhios agam go bhfuilim rannpháirteach ar bhonn deonach agus gur féidir liom tarraingt siar ón tionscnamh aon am gan aon chúis a thabhairt.
I know that my participation is voluntary and that I can withdraw from the project at any stage without giving any reason.
- Tuigim go/nach gcoimeádfar mo thorthaí faoi rúin (scrios de réir mar atá oiriúnach)
I am aware that my results will be kept confidential

Síniú/Signature: _____

Dáta/Date _____

Aguisín 14: Bileog Faisnéise don Rannpháirtithe sa tSuirbhé

Coláiste Mhuire gan Smál

Mary Immaculate College

Bileog Faisnéise don Rannpháirtithe/Participant Information Sheet

Teideal an Tionscadail/Title of Project:

‘Gaeltacht na nDéise – a qualitative examination/study of the linguistic choices being made by this minority language rural community in the South-East of Ireland’

Cad atá i gceist sa Tionscadal/What is the project about?

The research is a study of An Rinn and An Sean Phobal in County Waterford to establish the distinctiveness of this area in terms of the use of the Irish language as the one of the primary modes of communication. The research will seek to identify and explain the reasons why this community continues to use a minority language when evidence shows that extensive language shift has occurred in favour of the majority language in similar communities in Ireland.

Cé a bheidh ina bhun/Who is undertaking it?

Caitríona Breathnach in conjunction with Comhlacht Forbartha na nDéise.

Dé chúis go bhfuil sé á dhéanamh/Why is it being undertaken?

Human Geography has been described as the study of local peoples and places; each one being a piece in the broader global pattern. Therefore by studying the local, geographers can discover the variations in economy, society and culture between places. In terms of the area I want to study, I would like to examine the influence a sense of place and identity has had on the people of Gaeltacht na nDéise. It has been said that the importance of language to identity has been well documented therefore I would also examine the role that the Irish language has in the establishment of the cultural identity of this small rural community. Comhlacht Forbartha are undertaking the survey as part of a Language Planning Initiative which is being supported by Údarás na Gaeltachta in all Gaeltacht areas under Acht na Gaeltachta 2012.

Cad go díreach a bheidh i gceist don rannpháirtí/Exactly what is involved for the participant?

The head of each household is asked to complete this anonymous survey on behalf of the household. The survey will be delivered to each home and collected upon completion.

Cad iad na buntáistí agus míbhuntáistí a bheidh ann don rannpháirtithe/

What are the benefits/risks?

If the participant completes the survey they will have a chance to voice their opinion on various aspects of life in the modern day Gaeltacht.

Cead tarraingt siar agus gan páirt a ghlacadh ann/Right to withdraw/not answer questions

Participation is entirely voluntary and each participant has the right to withdraw from the project at any time.

Conas a úsáidfear/dháilfear an t-eolas/How will the information be used/disseminated

The information will be used by Comhlacht Forbartha na nDéise to formulate a relevant and useful language plan for the Gaeltacht for a five year period; I will use the information as part of the qualitative research undertaken for my doctoral thesis which essentially seeks to define the Gaeltacht in modern day Ireland

Conas a choimeádfar rúndacht?/How will confidentiality be kept?

No identifiers will be present on the survey document – all data will be anonymised.

Cad a tharlóidh do na suirbhéanna nuair a thiocfaidh siad ar ais óna rannpháirtithe? What will happen to the surveys after research has been completed?

Paper copies of the survey will be kept in a locked filing cabinet in the offices of Comhlucht Forbartha na nDéise / the office of Caitríona Breathnach – there is no public access to either location. In terms of the results garnered from the completed surveys, it would be our intention to retain an electronic copy of same indefinitely for use in the formulation of the language plan and for use in the methods/results section of my PhD and we would hope to re-visit the results as part of a longitudinal linguistic study.

Contact details for the Project Investigator(s)/Sonraí Teagmhála na dTaighdeoirí

Caitríona Breathnach

Caitriona.breathnach@mic.ul.ie; 087 6967730

Comhlacht Forbartha na nDéise

cfdeise@gmail.com; (058) 46664/(058) 46789;

Má tá inní ort faoin staidéar seo agus más mian leat teagmháil a dhéanamh le duine éigint neamhspleách, is féidir teagmháil a dhéanamh le:

Riarthóir MIREC

Coláiste Mhuire gan Smál

An Cuarbhóthar Theas

Luimneach

Tel/Teil: 061 204980

mirec@mic.ul.ie

Aguisín 15: Foirm um Thoilú Feasach dona hAgallaimh

Coláiste Mhuire gan Smál

Mary Immaculate College

Foirm um Thoilú Feasach/*Informed Consent Form*

Teideal na Dochtúireachta/*Title of Thesis*

'Cad a spreagann rogha laethúil teanga sa Ghaeltacht - anailís ar an rogha teanga i nGaeltacht na nDéise'

'What are the factors that influence daily language choice in the Gaeltacht - analysis of language choice in Gaeltacht na nDéise'

Teideal an tionscadail (an suirbhé sa chás seo)/

Title of project (an interview in this case)

'Cad a spreagann rogha laethúil teanga sa Ghaeltacht - anailís ar an rogha teanga i nGaeltacht na nDéise'

- Tá an bhileog fhaisnéise rannpháirtithe léite agam agus tuigim gach atá ann.
I have read and understood the participant information sheet.
- Tuigim gach atá i gceist leis an tionscnamh, agus cad chuige go n-úsáidfear na torthaí.
I understand what the project is about, and what the results will be used for.
- Táim eolach faoi gach nós imeachta a bhaineann liom féin, agus faoi aon riosca agus tairbhe a bhaineann leis an staidéar.
I am fully aware of all of the procedures involving myself, and of any risks and benefits associated with the study.
- Tá a fhios agam go bhfuilim rannpháirteach ar bhonn deonach agus gur féidir liom tarraingt siar ón tionscnamh aon am gan aon chúis a thabhairt.
I know that my participation is voluntary and that I can withdraw from the project at any stage without giving any reason.
- Tuigim go/nach gcoimeádfar mo thorthaí faoi rúin (scrios de réir mar atá oiriúnach)
I am aware that my results will be kept confidential

Síniú/Signature: _____

Dáta/Date _____

Aguisín 16: Freagraí, Téamaí agus Fothéamaí an Taighde
Téamaí an tSuirbhé

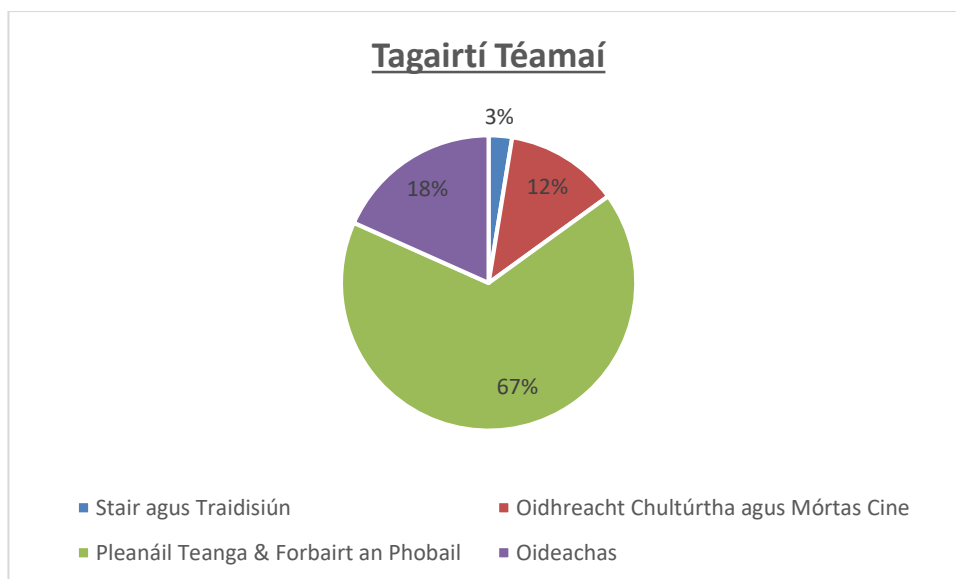
	Téamaí	Minicíochtaí	
A	Cultúr, Féiniúlacht agus Mórtas Cine	151 (23%)	Cultúr & Féiniúlacht
B	Oidhreacht, Stair & Traidisiún	123 (19%)	Oidhreacht, Stair & Traidisiún
C	Teanga	316 (49%)	Cothú, Caomhnú & Forbairt Teangain
D	An Todhchaí	29 (5%)	An Óige, An Todhchaí, Fostaíocht & An Pobal
E	Eile	27 (45)	Eile

Ceist 30 – Cad a cheapann tú faoi stádas reatha na Gaeilge sa cheantar seo?

Go maith/Ana-mhaith/Good/Very good/Great	27.34%
Strong/Láidir/Líofa	16.31%
Lag/Weak	9.36%
Fair/Middling/So-so	6.94%
Improving	6.04%
Could be/needs to be better	4.53%
Poor/Very Poor	4.38%
In decline/Under pressure/Diluted	4.38%
Don't know	3.77%
Mostly/only Béarla	3.62%
Dying	2.11%
Not good	1.20%
Béarla agus Gaelainn	0.90%
Eile	2.2%

Téamaí ó Cheist 31

	Téamaí	Miníocht	Fo-théamaí
A	Stair agus Traidisiún	8 (1%)	Stair agus Traidisiún
B	Oidhreacht Chultúrtha agus Mórtas Cine	81 (11%)	Imeachtaí agus Ócáidí
C	Gaelainn (Pleanáil Teanga & Forbairt an Phobail)	441(57%)	Teanga Pobal
D	Oideachas	205(27%)	An Óige Seirbhísí don óige Oiliúint dhaoine fásta Áiseanna agus Acmhainní Oideachais Scileanna
E	Eile	35 (5%)	Níl a fhios agam, Eile

<u>Tagairtí Téamaí</u>	
Stair agus Traidisiún	3%
Oidhreacht Chultúrtha agus Mórtas Cine	12%
Pleanáil Teanga & Forbairt an Phobail	67%
Oideachas	18%

Téamaí na nAgallamh

	Téama	Fo-théama
A	Stair agus Traidisiún	Stair agus Traidisiún
B	Oidhreacht Chultúrtha agus Mórtas Cine	Oidhreacht Chultúrtha, Mórtas Cine, Imeachtaí agus Ócáidí
C	Gaelainne	Teanga, Pobal
D	Oideachas	An Óige, Oiliúint dhaoine fásta
E	Eile	Eolas breise ó agallóirí, Taithí dearfacha, Taithí Diúltacha

Trascríbhinní na nAgallamh

Nuair a cuireadh agallamh ar an gcaillín seo bhí sí ag ullmhú do scrúdú na hArdteistiméireachta agus é ar intinn aici an cúrsa céime sa Bhunmhúinteoireacht a dhéanamh i gColáiste Mhuire gan Smál – is í an duine is sine de sheisear clainne í; níorbh as an gceantar ó dhúchas dá dtuismitheoirí (cailleadh a máthair agus í an-óg) agus is ar scoil a d’fhoghlaim sí Gaelainn don chéad uair. Tá sí thar a bheith tiomanta don gcultúr agus don teanga.

SP-20

An nglacann tú páirt in imeachtaí sa pharóiste, cad iad más ea?

Sea, cinn Ghaelainne ach go háirithe, aon rud má tá sé ar scoil say sa mheánscoil. Ní doigh liomsa go bhfuil mórán ranganna nó pé rud é lasmuigh den scoil a ritheann trí Ghaelainn ach fiú leis an rince seite tá bean éigint ann, tá beirt ann a labhrann trí Ghaelainn liom – níl mórán sa pharóiste do dhaoine óga – níl aon chlub óige ann, fiú an ceol, ní bhíonn deis. Now, tá an Craobh nua-bhunaithe de Chomhaltas Ceoltóirí, sin go maith i mo thuairim mar tá siad á coimeád beo agus is rud nua é aríst don cheol. Níl faic ann ó thaobh an saol sóisialta de mar dhuine óg – fiú, an ionad só a bhí sa Rinn níl sé sin ann in ao’ chor níos mó. Téim amach ag an deireadh seachtaine nuair nach mbím ag staidéar, ní gach deireadh seachtaine, an rince seit, bím ag seinnt ceoil, ag imirt spóirt, peil agus camógaíocht – imrím an chamógaíocht leis An Rinn agus an Pheil leis an Aird Mhóir – d’athraigh mé i mbliana.

An dóigh leat go bhfuil féiniúlacht agus oidhreacht ar leith ag an Rinn agus an Seana Phobail toisc gur cheantair Ghaeltachta iad?

Ní doigh liom gur chóir smaoineamh gur áiteanna difriúla iad ach is áit speisialta í ar ndoigh, i gcomparáid leis an mBaile Dhubh agus Dún Garbhán nó pé áit eile. Tá siad difriúil ach is maith liom an tslí go bhfuil siad mar san mar d’fhéadfá dul amach áit éigint eile le Teanga agus bheadh a fhios agat go mbeadh sé (an Teanga) ann – níl siad (na háiteanna) difriúil ach tás siad speisialta.

Cad iad na rudaí is fearr faoin gceantar seo mar áit chónaithe? Agus cad iad na rudaí nach dtaitníonn leat faoin gceantar?

Is maith liom an tslí ina bhfuil sé chomh beag, na radharcanna, an tráigh, an fharraige agus gach rud mar sin. Na rudaí nach maith liom, uaireanta ceapaim go bhfuil meon daoine, gur droch-mheon atá ann den Ghaelainn go háirithe – an muinín san le labhairt na Gaelainne, now tá sé ag feabhsú i measc mo chairde ach go háirithe, like bíonn....ceapaim go bhfuil sé ag éirí níos fearr, tá sé I bhfad níos fearr ná mar a bhí.

Ach ceapaim go loiteann daoine lasmuigh den pharóiste an rud – like daoine eile ag teacht isteach – tá an meas san le cailliúint; ní doigh liom gur cheart an rud san – níl an Teanga acu so cén fáth?? Ba chóir go mbeadh fonn orthu an Ghaelainn a labhairt nó éisteacht leis nó.....ag dul go-dtí an séipéal gach Domhnach. I mo thuairim ba chóir go mbeadh sé trí Ghaelainn – na siopaí....ag dul ‘dtí Spar – ba chóir go mbeadh sé trí Ghaelainn, An Poitigéir istigh – má tá aithne agamsa ar dhuine ón paróiste labhróidh mise trí Ghaelainn leo agus an meon sin labhróidh siad thar nais leat. Fiú, le cairde agus le daoine óga an t-aon rud a feabhsóidh rud éigint mar san a choimeádfaidh beo é ná í a labhairt, fiú leis na daoine óga sa mbaile. Labhram Gaelainn le Seán* agus le Séamus* – déanaimse iarracht, tá Gaelainn acu ón scoil, is féidir leo mé a thuiscint, ní hé go mbeadh Seán*, níl sé ach cúig, in ann labhairt thar nais ach tá an tuiscint aige. Ba chóir an Teanga a mhúineadh ag aois óg go háirithe. Fiú, I mo thuairim, d’fhéadfadh siad níos mó úsáid a bhaint as Lios na Síóg – an Club Taréis Scoile a bhunú mar shampla – bhí sé ann blianta ó shin. Tá an t-Ionad Só triailte acu ach níor mhair sé ró-fhada. Ní hé nach maith leis na páistí agus na daoine óga Gaelainn a labhairt mar chímse fiú le mo chairde, bheinn breá sásta agus iadsiúd an Ghaelainn a labhairt – níl sé deacair orainn. An scéal eile leis an Spáinnis bheadh sé sin deacair orainn agus bheadh an meon ag oibriú, ach an Ghaelainn?? Ní chímse aon difríocht. An t-aon deacracht a bhíonn agamsa ná smaoinem ar an bhfocal trí Bhéarla, tá sé go léir agam trí Ghaelainn ansan bíonn orm smaoinem cad é sin as Béarla. Fiú, istigh sa phoitigéir bímse ag caint faoin mBitheolaíocht nó pé ábhar agus cuireann sí ceist orm cén chaibidil ní bhíonn a fhios agam é san sa Bhéarla.

Cad iad na seirbhísí/áiseanna atá ag teastáil don óige sa cheantar seo, nach bhfuil ann anois?

Na seirbhísí.....bheadh sé go breá dá mbeadh.....now an ceol is maith liom an tslí ina bhfuil sé sin á rith. D’fhéadfadh siad níos mó déagóirí a mhealladh – tá sé ag dul go-dtí aois a 12, tá sé sin ró-og, b’fhéidir go bhfuil daoine níos sine ann ach.....fiú, má smaoiníonn tú tá os cionn cúigear nó seisear ar chomh haois liomsa agus ní bheadh aon chúis gan iadsan a bheith ann. An Pheil – chuir sé sin isteach orm nach raibh sé á rith trí Ghaelainn, fiú ag comhaireamh nó rud éigint, an traenáil nó.....is ar fad i mBéarla a bhí sé. Bhí rud éigint difriúil ansan ag tarlú sa Rinn, bhíodh sé i gcónaí trí Ghaelainn agus fós tá. Chíonn tú le buachaillí Foireann na Gaeltachta tá sé go léir trí Ghaelainn agus is breá an rud é – téann tú amach agus an fhoireann eile ní thuigeann siad thú. Ba chóir níos mó úsáid a bhaint as Lios na Síóg, ionad éigint gach oíche, gach tráthnóna

Aoine – gnáth áit le dul. Is cuimhin liomsa na Brownies, bhí Brownies nó Ladybirds nó Scouts nó rud éigint againn ag aois óg – níl aon rud mar san ann a thuilleadh. Téann mo dheartháir óg lasmuigh den pharóiste, tá sé ag rinne i Villierstown, tá Leo ag imirt peile agus iománaíochta leis an nGaeltacht, imríonn sé sacar leis an Aird Mhóir ach lasmuigh de sin níl aon rud go bhfreastalaíonn siad ar sa Seana Phobal – fiú dá mbeadh Scouts nó rud éigint.

Léirigh 90% de dhaoine sa tsuirbhé um Phleanáil Teanga go bhfuil sé fíor-thábhachtach go gcoimeádfadh an ceantar a stádas mar Ghaeltacht – cad í do thuairim faoin staitistic seo agus conas gur féidir an aidhm seo a bhaint amach?

Ceapaim go bhfuil sé ana-thábhachtach i ndáiríre mar tá sé an-thábhachtach; an t-aon rud ná cuireann sé ionadh orm go mbeadh 90% á rá san – ní shamhlóinn é san, fiú amháin d’fhéadfá ceist a chur cé mhéid acu atá in ann Gaelainn a labhairt nó a bheadh sásta Gaelainn a labhairt. Ba bhreá le Daid Gaelainn a úsáid agus tá sé in ann í a labhairt agus fiú Anne – dhein sí gach iarracht an obair bhaile a dhéanamh trí Ghaelainn. Déanann sí an iarracht san. An rud ná an muinín – easpa féin-mhuinéine agus is doigh liom sin an rud a deirimse faoi na daoine atá líofa cuireann siad an saghas brú ort gan é a labhairt beagnach muna bhfuil Gaelainn líofa agat now deireann Áine* é sin. Braitheann sise é siúd ag labhairt le daoine. Braithim an rud céanna. Ní hé díreach sa Seana Phobal ach tá teaghlaigh áirithe agus bheifeá saghas neirbhíseach – bheinn neirbhíseach ag labhairt leo agus ní chóir go mbeadh sé mar san. An rud a thaitin liomsa, actually, chuala mé go raibh clann éigint á dhéanamh go mbeadh duine ag teacht isteach gach seachtain ar feadh uair a’chloig ag labhairt leis an gclann trí Ghaelainn – shuigh siad thimpeall ag am – ag imirt cártaí nó rud éigint. Now, ní hé go mbeinn ag imirt cluiche cártaí gach seachtain ach an prionsabal. B’fhéidir go mba bhreá le 90% ach níl siad chun seasaimh suas agus rudaí a dhéanamh, y’know.

An bhfuil ról ag an teanga id’ shaol féin?

Oh cinnte yeah, tá ról aige. Fiú ag freastal ar an gcoláiste an bhliain seo chugainn chabhródh an teanga go mór liom ann. Ba bhreá liom dul go Coláiste Mhuire gan Smál chun a bheith i mo mhúinteoir bunscoile agus chabhródh sé go mór liom. Chím buachaillí áirithe agus cailíní atá ag iarraidh dul ann agus níl an Ghaelainn acu, chun an C3 nó rud éigin – tá sé ró-íseal. Fiú amháin an scrúdú, ní thuigim dé chúis go bhfuil daoine ag déanamh an gnáth-leibhéal sa Ghaelainn, ach ansan labhairim le buachaillí nó le cailíní ó scoil cosúil leis an Friary nó CBS agus ní féidir leo é a labhairt. Cuirimse bunchiest orthu faoi bhriathar éigint agus níl sé acu. Cuireann sé sin brón orm mar ceapaim tá sé chomh héasca – tá Seán* ag aois a 5 agus d’fhéadfadh sé an scrúdú a

dhéanamh agus I mo thuairim tá an scrúdú béil maslach. Dhein mé é coicís ó shin, ‘cad is ainm duit, abair liom faoi do chlann, faoi do cheantar, fút féin, dá mbeinn im’Aire Oideachais cad a dhéanfá?’ – bheadh , atá hocht, in ann iadsan a fhreagairt – ní thuigim cén fáth nach féidir leo feabhas a chur air. Fiú amháin an scrúdú leis na dánta cuireann siad an dán os do chomhair, cuireann sé sin frustrachas orm. Is fuath liom é mar tá sé chomh héasca.

‘Is rogha phearsanta a dhéanaimid an Ghaelainn a labhairt agus a úsáid nó an Béarla a labhairt agus a úsáid’ - Cad a spreagann tú chun do rogha laethúil teanga féin a dhéanamh?

Bímse ag smaoineamh má tá an Ghaelainn acu déanaim gach iarracht an Ghaelainn a labhairt leo. Ar ndoigh, muna bhfuil tá sé níos deacra, bheadh a fhios agam gurab as an Seana Phobal nó an Rinn nó pé rud é fiú nuair a bhual mé leis an bhfear san inniu James ni riabh a fhios agam go raibh Gaelainn aige – tháinig sé isteach tar éis é sin agus labhair sé Gaelainn liom. Fiú an rud a thaitin go mór liom an bhliain seo caite, an bhfaca tusa an Fáinne – thaitin sé sin go mór liom; ceapaim gur smaoineamh iontach é sin. Ach, an cóir go mbeadh sé sin ann? Like I mo thuairim ba chóir go mbeadh an Ghaelainn ag gach aoinne – téigh go dtí an Fhrainc agus tá an Fhraincis ag gach uile dhuine, An Spáinn – cloiseann tú an Spáinnis in gach áit. Anso, bheadh ionadh ormsa an Ghaelainn a chloisint gach aon lá. É sin ráite ar ndoigh táimse sa mheánscoil ach lasmuigh den scoil ní chloisim é. Ach an rud a spreagann é, má labhrann daoine na bunchomhráití, like go raibh maith agat agus slán – ansan bheadh a fhios agam an raibh Gaelainn acu. Labhram Gaelainn mar ceapaim go bhfuil sé ana-thábhachtach í, is bréa liom é; ceapaim go bhfuil sé go hálainn – níl sé cosúil leis an mBéarla – tá an Spáinnis á dhéanamh agamsa ar scoil agus fuaimníonn sé cosúil leis an mBéarla; is teanga difriúil í an Ghaelainn. Tá eagrú na bhfocal difriúil.

An úsáideann tú Gaelainn taobh amuigh den scoil/den gcóras oideachais?

Úsáidim í, sa mbaile leis na lads, le mo chairde, má táimse amuigh d’fhéadfaimis Gaelainn a labhairt, is cuma linn, d’fhéadfadh sí just teacht amach. An rud deas ná freagróidís tú i nGaelainn, ní bheadh an tarna smaoineamh acu tú a fhreagairt i mBéarla. Táimse ag iarradh é a mhúineadh do Sheán*, tá Séamus* 8 – tá an meon ag Seán* cén fáth gur ghá dúinn Gaelainn a labhairt – cuireann sé sin ionadh orm freisin mar tá sí ag freastal ar an mbunscoil trí Ghaelainn so ba chóir go mbeadh a fhios aici cén fáth? Is dócha mar nach bhfuil a cairde go léir á labhairt ach tá teaghlach amháin agus tá a cairde níos líofa ná mé féin. Tá múinteoirí sa scoil agus is cuma leo, sin an rud a chuireann isteach orm go mór, deirimis go cóir go mbeadh an Ghaelainn go láidir sa scoil agus

gach ábhar agus níl. Ní thuigim cén fáth go dtugann an Príomhoide cead, nó pé dhuine a thugann an post dó, teacht isteach muna bhfuil an Ghaelainn acu. Fiú leis an rogha ábhair, níl siad ann sa scoil – cuireann sé sin isteach ar ár nGaelainn mar thármarna ag foghlaim na rialacha cam nó pé rud é. Tugann múinteoir amháin nótaí i mBéarla dúinn; tá sise ag múineadh le os cionn fiche cúig bliana. Gaelainn, Mata, Béarla go breá sa scoil. Spáinnis – níl an múinteoir in ann an Ghaelainn a labhairt, déanann sí gach iarracht, caithfidh mé í a mholadh ach ba cheart nach mbeadh aon rogha aici. Tá roinnt ábhair agus tá siad uafásach. Rud amháin, dá mbeadh siad ag múineadh le cúig bliana ach tá siad ann le fiche bliain. Ní bheadh aon rud le déanamh acu ach cén fáth nach bhfuil na nótaí trí Ghaelainn.

Cad iad na comhthéacsanna ina bhfuil sé fuirist agus dúshlánach an Ghaelainn a úsáid, dár leat?

I mo thuairim, tá sé fuirist í a úsáid dá mba mhian leat, má ta suim agat Gaelainn a labhairt úsáidfidh tú í. Déanfaidh tusa as cé chomh deacair is a bhfuil sé – is cuma cé mhéid botúin a dhéanann tú, is an iarracht a dhéanann an difríocht. Má tá botúin, is cuma, sin an tslí a fhoghlaimíonn tú. Tá suim mhór agam ins an rud (an teanga), is maith an smaoineamh é, na fáthanna – an club óige a bhunú, rud éigint a dhéanamh leis na déagóirí mar tá a fhios againn go bhfuil an Ghaelainn acu, leis na páistí – tá an Ghaelainn ann.

Is múinteoir bunscoile é an t-agalláí seo – rugadh agus tógadh sa tSeanphobal é agus d’fhreastal sé ar Scoil Náisiúnta Bhaile Mhic Airt; d’fhreastal sé ar an gcoláiste i mBaile Átha Cliath. Is páiste aonair é agus b’as don tSeanphobal dá athair (nach maireann) ach níor as an gceantar ó dhúchas dá mháthair – níl Gaelainn ar a cumas ag a máthair agus dá bhrí sin is beag Gaelainne a úsáideadh sa mbaile agus é ag fás aníos. Tá sé fós ag cur faoi sa pharóiste cé go bhfuil sé ag tuilleamh a bheatha i gceann de na bailte ina aice láimhe.

SP20-39

An nglacann tú páirt in imeachtaí sa pharóiste, cad iad más ea?

Glacaimse, bímse ag glacadh páirt i rudaí a bhíonn ar siúl ag na haisteoirí, Aisteoirí an tSean Phobail, as Béarla agus as Gaelainn agus bímse ag glacadh páirt in imeachtaí éagsúla, Cór Fear na nDéise – táimse bainteach leo san agus bímse ag cabhrú le cór áitiúil sa tSeana Phobail ó am go ham chomh maith. Cé is móite de sin, braitheann sé ar rudaí áirithe atá ag teacht aníos, ní go rialta, ach ó am go ham. Cur i mo gcás, b’fhéidir, Glantachán an Earraigh agus rudaí mar sin – bímse ag glacadh páirt iontu san chomh maith.

An dóigh leat go bhfuil féiniúlacht agus oidhreacht ar leith ag an Rinn agus an Seana Phobail toisc gur cheantair Ghaeltachta iad?

Oh, gan dabht tá – chímse mé féin agus mé ag cur fúm sa cheantar cé chomh eisceachtúil is atáimid, b’fhéidir, mar dhá pharóiste i gContae Phort Láirge agus sa cheantar so. B’fhéidir, an dearcadh agus an tuiscint doimhin atá againne ar an traidisiún agus ar an oidhreacht atá againn i gcomparáid le han-chuid áiteanna mórthimpeall orainn mar, is dócha, gur féidir dul i bhfad níos sia siar má tá greim éigint agat ar an teanga. Mar is fuinneog agus is doirse iad, abraimis, don fhilíocht agus don scéalaíocht agus na traidisiúintí áirithe, fiú amháin, abraimís, nathanna cainte a bheadh againn agus gach rud mar sin. Tá dearcadh agus léargas níos fearr againne, is dócha, ar na daoine a chuaigh romhainn sa cheantar so. Fiú amháin, ag léamh na píosaí béaloideas nó scéalaíochta ó cheantracha nach ceantracha Gaeltachta iad a thuilleadh ach gur ceantracha i gceantar na nDéise iad. Bheadh cur amach níos fearr againne agus tuiscint níos fearr againne ar na daoine a chuaigh romhainn agus ar an dearcadh agus meon a bhí acusan ná mar a bheadh ag comhghleacaithe dár n-aoise ins sna ceantracha sin, fiú amháin, agus na paróistí mórthimpeall orainn ós rud é nach bhfuil aon mhórgheim acu ar an teanga.

Cad iad na rudaí is fearr faoin gceantar seo mar áit chónaithe? Agus cad iad na rudaí nach dtainíonn leat faoin gceantar?

Is beag nach dtaitneodh liom, i ndáiríre, mar tá mé tréis...., i rith mo shaol, chaith mé seacht mbliana i mBaile Átha Cliath, i dTuaisceart na cathrach, agus chímse mé féin níor rith sé riamh liom go raibh an eacnamaíocht a chur aon ró-bhrú orainn sa cheantar so. Is cinnte nach bhfuil siopaí mórthimpeall orainn, ach ní fáth go spéir é sin mar tá carranna fúinn go léir. Is féidir linn triail, agus tá sé de nós againn agus tá taithí againn ar bhualadh isteach go Dún Garbhán nó síos ‘dtín Rinn le píosa fada i ndáiríre – ní bhraithfidimid uainn é mar nach raibh aon taithí againn ach ar an nós sin, is doigh liom. Ach, tá ceangailt níos láidre, chímse mé féin, againne lenár gcomharsan agus aithne níos fearr againn orthu ná mar a bheadh agat fiú amháin agus tú buailte suas le hais daoine i mBaile Átha Cliath. Gheobhadh go gcaithfeá do shaol agus gan aithne nó, fiú amháin, beannú dona comharsan béal dorais. Ina theannta sin, dá rachfá amach ag siúl anso i gcónaí bíonn an t-am ag daoine fiú amháin atá ag gabháilt tharat sa charr ná stopfadh chun labhairt leat – níl aon mhórbhrú orainn nó mórdheitheanas orainne riamh. Agus is doigh liom go bhfuilimid i bhfad níos saibhre ar ana-chuid slite dá bharr san agus is maith liom é sin, a bheith in áit ina mbraitheann tú gur chuid de phobal áirithe tú. Gan dabht, nuair atá tú ag labhairt teanga difriúil le daoine chomh maith tuigeann tú go bhfuil ceangailt i bhfad níos láidre idir tusa agus lucht labhartha na Gaelainne mórthimpeall ort ná mar a bheadh agat le daoine a bheadh chomh fhaid uait, abramis. Táim ag féachaint anois soir i dtreo na Gráinsí, nó i dtreo na hÁirde Móire, fiú amháin fós féin bíodh is gur comharsain liomsa iad, agus mé i mo chónaí in oirthear an pharóiste, do bhraithfinn níos cóngaraí in an-chuid slite do mhuintir na Rinne agus mé ag bualadh leo.

Cad iad na seirbhísí/áiseanna pobail atá ag teastáil sa cheantar seo, nach bhfuil ann anois?

Córas Leathanbhanda is dócha

Léirigh 90% de dhaoine sa tsuirbhé um Phleanáil Teanga go bhfuil sé fíor-thábhachtach go gcoimeádfadh an ceantar a stádas mar Ghaeltacht – cad í do thuairim faoi seo agus conas gur féidir an aidhm seo a bhaint amach?

Ní haon údar mise anois ar conas aon rud mar sin a bhaint amach. Dá mbeinnse anso go Lá Pilib na Cleite tá seans nach dtabharfainn aon fhreagra gurab’ fhiú pingine é. Tá sé fíor-thábhachtach go gcoimeádaimist ár stádas mar cheantar Gaeltachta ach n’fheadar mé an bhfuil aon mholtaí agam i dtreo is go mbainfidimid é sin amach ach díreach Gaelainn a labhairt go laethúil sa cheantar – tá sé chomh simplí leis sin.

An bhfuil ról ag an teanga id’ shaol féin?

Is múinteoir bunscoile mé i nGaelscoil in Eochail so tá mo sheasamh ar an teanga chun mo phá a thuilleamh agus bheadh ana-dul i dtreo na Gaelainne agam agus mé ag labhairt le muintir an cheantair agus an fhaid is atá's ag daoine go bhfuil Gaelainn agat bíonn gach aoinne sásta Gaelainn a labhairt leat. Bheadh sí agam mar theanga agus mé sa cheantar seo ag bualadh le mo chomharsan chomh maith - aoinne le Gaelainn labhraíonn siad Gaelainn liom – aoinne nach bhfuil Gaelainn acu tá mé breá sásta agus tá siadsan sásta comhrá a dhéanamh as Béarla. Ach nuair a thagann daoine isteach go dtí an ceantar uaireanta le Gaelainn, roinnt mhaith 'blow-ins' mar a deirtear, agus má tá aon suim acu sa teanga, b'fhéidir, go dtuigeann siadsan go bhfuil teacht acu ar an teanga ach Gaelainn de chaighdeán áirithe a bheith acu. Ní mise an té is foighní ar domhan ach an oiread agus ní haon mhaith a bheith ag iarradh Gaelainn a labhairt le duine nach bhfuil Gaelainn acu. Níl mé sásta mé féin, ní doigh liom, ní bheinnse foighneach go leor leath huair a' chloig a chaitheamh ag caint faoin aimsir le foghlaimeoir ach ó am go ham. Ach is breá liom í a úsáid mar fíor-theanga cumarsáide ach nuair atá saghas cumarsáid tacar ar bun agat do luífinn isteach ar an mBéarla tar éis tamaillín – ní fiú snámh in aghaidh easa ó thaobh teanga de. Ní fiú go mbeadh aon teanga nó easpa teanga mar bhac cumarsáide idir aon duine, sin é.

'Is rogha phearsanta a dhéanamid an Ghaelainn a labhairt agus a úsáid nó an Béarla a labhairt agus a úsáid' - Cad a spreagann tú chun do rogha laethúil teanga féin a dhéanamh?

Mar go n-aithním go bhfuil teanga againn, teanga faoi leith, nach Béarla é nó í agus tá ana-shuim agam sa teanga, caithfidh mé a rá. Is breá liom í agus is breá liom a bheith ag labhairt Gaelainne le daoine. Tá ana-mheas agam, is dócha, ar aoinne anois sa lá atá inniu ann i bpóca Gaeltachta nó taobh amuigh, fiú amháin, sa Ghalltacht, atá suim acu sa teanga agus atá sásta í a labhairt agus iarracht a dhéanamh í a d'fhoghlaim. B'fhéidir, í a snasú ó am go ham nuair is gá agus bheadh tús-áite tugtha agam don Ghaelainn i gcónaí mar slí chumarsáide ós cionn an Bhéarla mar go n-aithním cé chomh tearc agus cé chomh....bhuel go n-aithním gur phríbhléid ana-mhór domsa agus d'aon duine atá in iúl ar Ghaelainn a labhairt go laethúil is dócha.

'Is rud maith é páistí a thógaint le Gaelainne' - An aontaíonn tú leis an bprionsabal seo?

Aontaím go huile agus go hiomlán mar is iad san na daoine óga is dócha todhchaí an teanga – ní haon mhaith a bheith ag caint ar na seandaoine a chuaigh romhainn muna bhfuil an Ghaelainn á labhairt leis na páistí agus iad ag fás aníos sa cheantar.

Cad iad na comhthéacsanna ina bhfuil sé fuirist agus dúshlánach an Ghaelainn a úsáid, dár leat?

Comhthéacsanna.....Tá sé ana-éasca Gaelainn a labhairt taobh istigh den Ghaeltacht agus in aon Ghaeltacht eile agus Gaelainn a labhairt le cainteoirí so má tá aithne agat ar dhuine le Gaelainn nó le suim acu sa Ghaelainn tá sé ana-éasca Gaelainn a labhairt. Cé is móite dhe sin, tá sé nach mór dodhéanta do chumarsáid a dhéanamh, nó do ghnó a dhéanamh tré Ghaelainn muna bhfuil tú ag bualadh le daoine, stát seirbhísigh. Níor dhein mé iarracht riamh mo ghnó a dhéanamh tré Ghaelainn – ní doigh liom go mbrúfainn riamh an teanga ar aoinne ach dá bpiocfainn suas nó dá n-aithneoinn go raibh an teanga ag duine agus go rabhadar toilteanach Gaelainn a labhairt d’iompóinn isteach ar an nGaelainn. Ach, b’fhéidir, nach smaioineoinn, fiú, ar strainséirí a bheannú as Gaelainn mar nílimid, abraimíst, dá rachfá suas go Conamara nó suas go dtí na Gaeltachtaí i dTír Chonail, seans go gcasfadh strainséar ort agus go mbeannófaí dóibh as Gaelainn, mar go mbeifeá nach mór cinnte go bhfuil Gaelainn acu. Ach sa cheantar seo, bheadh aithne agat ar gach duine nach mór atá Gaelainn acu, so ós rud é go mbeadh dá gcífeá nó dá gcasfadh strainséar ort, ní doigh liom go smaioineofá ar Ghaelainn a dh’árdach leo ón gcéad uair, sin an rud. Níl aon rud breise le rá agam, ach amháin go n-aithním go bhfuil an t-ádh linn, is doigh liom, a bheith inár gcónaí i gceantar Gaeltachta agus gur cheart, b’fhéidir, an meas ceart a bheith again ar an teanga atá againn agus ar an traidisiún atá tagtha anuas chugainn ónár sinsir faoi mar atá. Agus go bhfuilimid eisceachtúil agus ba chóir dúinn a bheith measartha bródúil as sin agus ba chóir go mbeimíst lán-sásta í a chaomhnú gach seans a bhfaighimid chomh maith mar theanga. Is rud speisialta í. Dá mbrisfeá an slabhra níl slabhra ann a thuilleadh.

Bhog an t-agalláí seo go-dtí An Seanphobal nuair a phós sí feirmeoir ón bparóiste go luath sna nóchaidí – tá triúr clainne anois acu; is as Baile Átha Cliath ó dhúchas don té seo – rugadh agus tógadh ann í. Is fiontraí í a chaith a saol oibre ag obair le comhlachtaí idirnáisiúnta agus anois tá an bua seo in úsáid aici ar mhaithe le turasóireacht a mhealladh go dtí an ceantar. Léirigh an té seo tuiscint ar an tábhacht a ghabhann le hoidhreacht teanga agus chultúrtha na háite mar aon le tuiscint ar an tábhacht a bhaineann le bheith nua-aimsearthach agus nuálaíoch. Anuas ar sin léiríonn a taithí an ceangal a mhaireann idir dearcadh agus úsáid i gcúrsaí teangeolaíochta.

SP40-64

Do you take part in events in the parish, if so, which ones?

Yes, I take part in lots of events in the parish, well I suppose, I have 2 kids going to the local school first of all so I have one in Primary school and one in the meánscoil in Ring so any of those kind of school events I take part in those. I go to mass in the parish on a fairly regular basis and then I am also involved in the Coiste Fáilte, which is really to welcome tourists to the area and it's kind of for tourism providers and people who do Arts and Crafts and all that kind of thing. I'm involved in a lot of that kind of stuff as well.

Do you think that Ring and Old Parish have a distinct identity and heritage due to the fact that they are Gaeltacht areas?

Yeah, definitely, I think it's a huge advantage say for Dungarvan as a whole but I don't think they realise it – having a Gaeltacht on their doorstep. I don't think that enough is made of it but I think within the Gaeltacht people really see the value of the culture and the music and the fact that every kid in the parish can play tin whistle is fantastic, good or bad, because it leads on to other things. Then they are playing the box and that keeps the whole, kind of, culture alive for kids and I think absolutely it's important to keep the language alive as well and it's great for people who are visiting the area to know there is a Gaeltacht and to come out and have a look and to experience some of that.

What are the best things about living in this area? What aspects of living here do not appeal to you?

The best aspects of living around here are, really are, I would say the music really is one of the best things around because a lot of the local pubs would have traditional music and I love traditional music – that whole heritage of the Clancy Brothers moved into the area and everything. I think that is one of the best things about it and there is a lot going on down in Tigh an Cheoil as well with music and getting people here – I

think that is one of the best things about the parish. Of course, not Gaeltacht related at all, we have the best beaches and they are completely empty – so that's one of the best things and the sea-view. I think there is a great community spirit here, and I think particularly in Old Parish they are very open to new people coming in and visitors to the area and they make them really feel welcome, especially in Old Parish. I think maybe one of the challenges in that I still do think that there is a kind of a Ring-Old Parish divide and I just kind of feel that, you know, even it comes out through sport – it's almost in the bloomin' DNA, that you know and it's terrible. I find from maybe age 8 that my kid calls them the Ringers and it's like you have to mash them at Hurling and we are playing their school and we have to mash them. It kind of starts there and it goes on until they are 70 and there definitely is that, and I think from what I've seen it's more coming from the Ring-side because they think that Old Parish is this mass of land that has no centre point. Has no reason to be and has no business and has no core business or anything, and that they are the real parish because they have it all and they DO have it all but I think you've got to spread it around a bit so that's it! Sorry about the long answer.

Which community services/facilities are needed in this area, which are currently absent
Ok, Community services/facilities – the one thing is good broadband, ok? So, we are, I run a tourist business and I am relying on a certain company in Ardmore – basically we did up an old farmhouse which was on our farm, 2 fields away from our own house and we have self-catering accommodation – so we accommodate up to 12 people. So we get families and our big markets, I suppose, are Canada, Australia, America, UK, Northern Ireland and Ireland – they would be our 6 big markets and then outside of that we'd get some others as well. So, before they even ask whether there is heating or whether there is a TV they ask what the Wi-Fi code is. The 1st question, they don't even step out of the car and into the house and they are asking what the Wi-Fi is more important than anything else on holiday. So, to be connected – so we would, would have a company in Ardmore that we would use – the only one that we can use – there is no other company that we can actually get in this area to service us, right? If you get a breakdown at all, which happens with weather or anything, because we are getting it across a bay, they have a 24-hour period when they can come back just to answer the query. Then after that it could be 7 or 8 days and I have somebody staying here for 7 or 8 days I have to give them part of their money back I really do, because it's just not on. It's a big challenge - here is Wi-Fi coming to a certain part of the parish but it's not

coming all the way down. It is only coming out a certain way; it's fairly recent and it's not in yet and we are still going to be a mile away from it so it's not going to be as the crow flies advantageous to us. So really, broadband is really the most important thing. I think, as well, as that there was a thing call the Ionad Só for teenagers down in Ring and was when my child was in 1st year - since 2nd year the Ionad Só hasn't been going and I think that's a great thing because it really helps kids to mix with the Gaeltacht community. When they are mixing, they are talking Irish with their friends from school and stuff like that – not kind of mixing in town, if you know what I mean, and they are safe and they are in the locality and everybody is happy. And they have great craic because there is no parental supervision as such and you know they are only playing pool – but that's gone and I think there is really something missing for the age-group. We are great at doing things for smallies through the Primary schools but for the Secondary schools, no.

90% of those who filled in the Language Planning Survey that it is extremely important that the Gaeltacht status of the area be maintained – what is your opinion on this matter and how can this wish be fulfilled?

I think it's really important to keep the Gaeltacht status because, to be honest, you need a unique, when you are in the tourism business, unique selling point. Being in the Gaeltacht is a unique selling point. Actually all the visitors now, I have little signs around the house here, I have them in Irish and in English and I have a notice-board there, and there would be always Fáilte Romhat for the next person coming and they really appreciate it, even people who haven't spoken Irish in years really appreciate the cúpla focal there, you know. I think there are ways of bringing it into everyday use. I think definitely in the local shops down in Ring they should be saying hello to you in Irish and if you choose to speak to them in English then they can revert to English. But, they should be using Irish as their 1st greeting, if you like, when you have them in the door and you know in the pubs and everything you know I think they should be, even just saying Fáilte Romhat – a few little words just to start the comhrá and then, you know. Because, when they start in English the person who is responding will respond in English even if they have fluent Irish. I think one thing that is just lovely to hear and when you are in Dungarvan and you are in Dunnes and to hear a mother talking to her kids in Irish and them yapping back in Irish and I just think that that sounds fantastic. That should be the way; it shouldn't be a minority group. I don't have fluent Irish but I

do me best and I have the dictionary on the top of the fridge and I use the translator on Google, which is fantastic now.

Well, at the moment, I suppose because I've got a child going to Primary school and one going to Secondary school, but he is very self-sufficient. But, you know, the guy going to Primary school sometimes needs a bit of help with homework so the dictionary is up on top of the fridge – it comes down for the homework - we are translating questions now. I will probably be more able to tell you what a right-angled triangle is in Irish than anything else, which is a problem. But, no like to be honest when people come to the house here as well, I do use the few words with them, you know, and I tell them, 'níl líofacht agam' but, ahm, I will use a few words with them. The odd time....if we are on a big journey the kids decide to speak in Irish and to have a good laugh at Mammy speaking in Irish but we are speaking in Irish.

What influences your own daily language choice?

My husband doesn't speak Irish although he was born here he has left it behind since Primary School and he went to school in the Friary in Dungarvan and he didn't speak Irish, y'know. In the household his father was very elderly and he was the youngest, so, for instance, when he was fifteen his father was 72. There was a huge....there was quite an age-gap between his mother and father as she would remind us all the time. But when his father was going to school they were beaten if they spoke Irish because it was seen as the Poor Man's language and it was never encouraged in his own household. So he has continued that on and he has never encouraged it in our household. It's kind of funny because I am not from the Gaeltacht and I would be the one that would speak it more or that would encourage it or that would be constantly badgering the guys. I would put up Facebook posts some of it would be in English and I would be hollering up the stairs to my 15 year old saying 'how do you say this?' and 'are you sure that is right?' That's why he doesn't speak it because he was never encouraged to because his father actively discouraged it. He passed away in 1998, but he was ahm, 89 in 1998 – he would have been there at the completely wrong historical time and would have had a very negative attitude to the Irish language that wasn't of his creation.

'Raising children with Irish is a good thing' – do you agree with this principal?

Absolutely, yeah, I think it is very important to know your history and where you came from and the Irish language, I think theres things that, even the way we speak English is Irish....(laughs). There's all those phrases like.....people need to know the Irish language. Say for instance, I'm a gas woman, like what I'll do is I'll look up words. I'll

think of a word that I never heard of until I came to Old Parish which would be Shellakybooky – I’m saying that has to come from something, so I’ll take down the dictionary from the top of the fridge and I look up words – slow and booky. I can’t stand it when there is a word comes up and I’m going that’s from Irish and why the hell is that? One that I still haven’t got to now, which is another word that I picked up here is ‘buachallán’, I haven’t found why that’s a buachallán and it’s definitely from the Irish. It’s a derogation of an Irish word that I can’t find....It’s very important to know where the language you speak yourself comes from – there is a whole history in it. A whole culture of farming – I’d love to know if people up in the Gaeltacht in Donegal use the word Buachallán. It would be lovely if there was somebody somewhere would take it as a project or as a PhD project for some Irish student to make a list of the words that are special to the area. There is a whole Irish farming, music and religious culture – a whole thing wrapped together – for my kids who will probably, maybe move away, I’m sure one of the two will definitely move away – they need to understand what they have. One thing I would say as well there is a lot of technology is helping as well, if you are into that. For instance now there is a Facebook page called Vanishing Ireland and that captures all of those different things and that’s fabulous. Say for instance even Irish language learners that we contacted in Philadelphia, they are all speaking Irish and they are on Facebook. I think there are 30,000 Irish language learners and a lot of them have no Irish DNA at all, some of them are Chinese.

What are the contexts in which it is challenging to use Irish, in your opinion?

It’s challenging to use it in my own home life to be honest with you for the reasons I’ve explained. It’s even challenging to use it when you are out and about in the Gaeltacht; definitely challenging in Dungarvan and outside the Gaeltacht. Even in the local shop I would speak Irish to them when I go, y’know, and they always speak back to me in Irish and I’ve learned little bits from them but if you don’t make the effort they won’t answer. If you don’t just chance it; a lot of it is being brave, because a lot of people who are fluent, I’ve seen it on Facebook and I don’t like it, I have to say – there are a lot of people who are like a Cigire out there, right? That speak Irish and if you make a very small mistake they will be like a cigire and it’s really not good. Because I think even being able to half-speak it and the bit that you can’t speak will come, if you have courage and encouragement to practice the bit that you have. I think we all have an awful lot of it and we just, we don’t want to because we are afraid that the person who is beside us is going to know more than us and they are going to say, laughing their

head off at our use of the language. I think people should be more...you know when you go to France you try the few words of French, even off the menu, and they love it and that's the attitude we should have. The French don't like speaking English to them so they like our broken French or few words because you pay respects to the language and that's the way we need to be.

What are the biggest changes that you have seen taking place in the parish since you were young in terms of language and society?

I suppose that question isn't relevant to me as I have only been here for 23 years and I don't think there has been. I think maybe it's just that I've got more into it as I've had more time but maybe there is a little resurgence in it – I think all of these Gaelscoils all around the country are helping and I think the good-looking young ones on TG4 doing the weather is doing wonders. All of that, it is becoming much less the 'Peig' off in the wilds of wherever she was from and the misery and everything. Its getting to more the spruced-up TG4 weather-girl and you know, then you have that crew in Coláiste Whatsit – Lurgan – and Seo Linn and they are all hip; the Ed Sherran hit in Irish – all of that is helping.

Rugadh agus tógadh an té seo sa Rinn – níorbh as an gceantar ó dhúchas dá tuismitheoirí agus is ar scoil a d’fhoghlaim sí a cuid Gaelainne. Anuas ar sin chaith sí tréimhse ag obair i gColáiste na Rinne go-dtí gur phós sí feirmeoir on tSeanphobal (nach maireann) sna seascaidí agus bhog sí ann – saolaíodh beirt chlainne agus tógadh iad le Béarla agus le Gaelainn araon. Thug an t-agalláí seo léargas don agallóir ar an hathruithe atá tarlaithe sa dá pharóiste le linn a beatha agus ar an ngaol casta atá ag daoine sa cheantar leis an teanga.

SP+65

An nglacann tú páirt in imeachtaí sa pharóiste, cad iad más ea?

Glacaim le Féilte Drámaíochta nuair a bhíonn siad ann, bantracht na tuaithe uair sa mhí, cluiche cártaí thall sa Marine uair sa tseachtain agus téim go-dtí mo chairde do phíosa beag caitheamh aimsire agus cainte agus cupá tae agus is doigh liom gurab é sin é.

An dóigh leat go bhfuil féiniúlacht agus oidhreacht ar leith ag an Rinn agus an Seana Phobail toisc gur cheantair Ghaeltachta iad?

Caithfidh siad a bheith difriúil, tá siad mar a chéile ag an am gcéanna ach ba cheart go mbeadh anyway, ba cheart go mbeadh. Is Gaeltacht an dá pharóiste so so is doigh liom, sea, tá siad difriúil ón nGráinseach agus ón Aird Mhóir. Tá difriúil ó áiteanna eile toisc an Teanga agus an ceol. Ba cheart go mbeidís cosúil lena chéile agus muna bhfuil ba cheart go mbeadh. Is doigh liom go bhfuil deighilt idir an dá pharóiste, an rud atá mé ag rá ba cheart go mbeidís mar a chéile. Is as Ráth na mBirríníeach, An Rinn, mé féin ach táim ag cur fúm i gCúl Rua, An Seana Phobal anois – tá an dá pharóiste feicthe agam.

Cad iad na rudaí is fearr faoin gceantar seo mar áit chónaithe? Agus cad iad na rudaí nach dtaitníonn leat faoin gceantar?

Nach dtaitníonn liom? Ba mhaith liom comharsana a bheith agam, tá mé ró-scaipthe ós na comharsana agus ba mhaith liom comharsain béal dorais níos giorra dhom ná mar atá. Seachas san, tá mé ana-shásta a bheith ag maireachtaint sa Seana Phobal ó 1969 go-dtí an lá atá inniu ann. An rud is fearr faoin Seana Phobal ná na daoine is dócha. Tá na daoine go deas – na daoine go bhfuil aithne agamsa orthu. Tá an paróiste é féin go deas – bíonn drámaíocht ann, bhuel luaigh mé é sin cheana, agus rudaí. Taitníonn sé go mór liom mar áit chónaithe.

Cad iad na seirbhísí/áiseanna pobail atá ag teastáil sa cheantar seo, nach bhfuil ann anois?

Beagnach gach rud ba cheart go mbeadh ann níl sé ann – ba mhaith liom a bheith in iúl ar bhraon bainne agus builín aráin a cheannach agus peitreal a cheannach sa pharóiste,

agus rudaí mar sin a bhaineann leis an teach agus gach rud. Níl aon rud mar sin ann agus ba cheart go mbeidís ann. Bhíodh na seirbhísí sin ann fadó. Bhíodh uachtarlann ann, bhíodh dhá theach tábhairne ann, nó trí cinn, nó dhá cheann. Bhí ana-chuid rudaí ann. Bhíodh Oifig an Phoist ann, níl aon rud mar sin anois ann. Ba mhaith liom dá mbeidís go léir ann, in aon áit amháin, b'fhéidir. Tharla an laghdú sin ar fuaid na tíre, níl a fhios agam dén bhliain – ag dul siar níos mó ná fiche bliain.

Léirigh 90% de dhaoine sa tsuirbhé um Phleanáil Teanga go bhfuil sé fíorthábhachtach go gcoimeádfadh an ceantar a stádas mar Ghaeltacht – cad í do thuairim faoi seo agus conas gur féidir an aidhm seo a bhaint amach?

Aontaím go mór leis an tuairim sin ach níl a fhios agam conas is féidir é a bhaint amach. Tá sé ana-thábhachtach, an t-aon slí chun é a dhéanamh ná an Teanga a labhairt agus rudaí a dhéanamh as Gaelainn agus rudaí mar sin, aifrinntí Gaelainne agus drámaíocht agus rudaí mar sin, agus na Mná Tuaithe – aon rud a bhíonn ar siúl, cluichí cártaí fiú amháin.

An bhfuil ról ag an teanga id' shaol féin?

Bhuel, tá is dócha – bhí Gaelainn sa mbaile agus ar scoil agam agus bhí Gaelainn anso againn agus labhram Gaelainn go minic le mo gharpháistí agus is breá liom an teanga agus is breá liom amhránaíocht as Gaelainn agus drámaíocht agus ceol agus rudaí mar sin.

'Is rogha phearsanta a dhéanamid an Ghaelainn a labhairt agus a úsáid nó an Béarla a labhairt agus a úsáid' - Cad a spreagann tú chun do rogha laethúil teanga féin a dhéanamh?

Dá mbeadh a fhios ná beadh an Ghaelainn láidir go leor age duine amháin ní labharfá Gaelainn leo – labharfá Gaelainn leis na daoine dá mbeadh a fhios agat go bhfuil sí acu – ní thógfainn an seans Gaelainn a labhairt le duine muna mbeadh fhios agam an raibh Gaelainn acu nó nach raibh – níor dheineas riamh é sin.

Cad iad na comhthéacsanna ina bhfuil sé dúshlánach an Ghaelainn a úsáid, dár leat?

Tá sé deacair í a labhairt, b'fhéidir, istigh i nDún Garbhán ag siopadóireacht agus áiteanna eile mar í. Tá's agam go maith áit amháin thíos sa Rinn go mba cheart Gaelainn a labhairt ann agus níor chuala mé focal amháin riamh istigh ann, thíos i Halla Pobail na Rinne nuair a bhíodh cluiche cártaí againn agus na seanóirí uair sa mhí - cé nach raibh mé ann le cúpla mí. Níor chuala mé...is beagán Gaelainne a chuala mé riamh ann agus ba cheart í a bheith ann. Ní féidir liom cuimhneamh ar aon áit eile, b'fhéidir nuair a thiofá amach ón aifreann bheadh a fhios agat nach bhfuil taithí ag do chomharsan nó ag do chara, say Sheila now, nuair a bhuaill mé léi inniu le Gaelainn níos mó ná Béarla

a bhí eadrainn. Tá ana-fheabhas tagtha ar chúrsaí teangain anso sa Seana Phobail; níl mé ró-chinnteach faoin Rinn.

Cad iad na hathruithe is mó atá feicthe agat sa pharóiste ó laethanta d'óige ó thaobh na teanga agus an tsochaí de?

Is dócha go bhfuil an-chuid athrú tar éis teacht ar an saol, nuair a bhí mise óg thíos sa Rinn bhíodh ana-chuid daoine thimpeall an choláiste. Bhíos ag obair ann, níl a fhios agam déan bhliain a thosnaigh mé, ach bhíos ann dos na samhraidh an t-am sin nuair a bhí mé óg, bhí mé aosta go leor nuair a chuaigh mé ann mar cailleadh m'athair agus mo mháthair agus caithfidh mé fuireach sa mbaile to rear my brothers and sisters that were under me. And then, tar éis san nuair a dh'imíodar out on their own sin a thosnaigh mé thíos sa choláiste. Sa scoil náisiúnta bhí deontas ag teacht ó Roinn na Gaeltachta agus ní raibh aon Ghaelainn ag mo mháthair agus bhí Gaelainn ag m'athair ach ní bhfuairamar riamh an deontas go-dtí gur scríobh comharsan béal dorais, duine mór le rá, suas go-dtí An Roinn, is doigh liom go bhfuairamar é tar éis san. Ní raibh mórán measa agam ar an nGaelainn leis na mblianta suas go-dtí seo, ar feadh I bhfad mar gheall ar sin. Éagóir ba ea é a dhéanamh orainn mar bhí ochtar againn ar fad ach mo mháthair, sin é an piónós a cuireadh orainn. Chuir sé sin buille orm san am agus buille orm ar feadh na mblianta ina dhiaidh sin. Bhí mé sa choláiste sular phós mé agus ansan chuaigh mé síos aríst nuair a cailleadh m'fhear chéile ag tabhairt aire dos na páistí sna suainliosí san oíche ó 1998 go 2004; bhí an-dhifriocht tagtha ar an gcoláiste – sa chéad áit ní raibh 100 duine ann, 50 nó mar sin. Fadó, bhíodh na céadta ann – ní bheadh go leor spáis in aon chor dóibh, sa samhradh nó sa gheimhreadh. Agus dh'imigh sé síos go mór le cúpla bliain anuas roimhe seo ach tá sé ag teacht suas anois aríst, is doigh liom. Áit chruaigh ba ea é chun obair ach níor chuir sé isteach orainn. Bhí gach aoinne go deas linn agus bhí sé mar tigh eile – níor cuireadh glas riamh ar doras na cistine san oíche, bhfaighfeá dul isteach agus cártaí a dh'imirt ó mhaidin go hoíche, ó oíche go maidin agus cupán tae a dhéanamh is gach rud – bhí sé go hiontach mar sin, an coláiste. Tá an dá pharóiste athraithe go mór chomh maith, b'fhearr liom an tseana-shaol, ana-chuid den tseana-shaol ná an saol atá inniu ann. Ní doigh liom go bhfuil a thuilleadh le rá, cuimhneoidh mé ar rudaí eile, b'fhéidir, ar a ball, but anois díreach ní féidir liom aon rud eile a rá ach go raibh míle maith agat.

Tá beirt dheartháir ag an té seo, duine níos sine agus duine níos óige ná é. Cé nárbh as an gceantar dá thuismitheoirí ó dhúchas, is trí mheán na Gaelainne a tógadh an chlann. Is mac léinn ollscoile, ceoltóir agus gníomhaí teanga an duine seo, le háit lárnach ag an nGaelainn ina shaol – thug sé dearcadh an chainteora dhúchais óig don agallóir; na dúshláin agus na deiseanna a ghabhann le bheith id’ úsáideoir mionteanga sa lá atá inniu ann.

AR-20

An nglacann tú páirt in imeachtaí sa pharóiste, cad iad más ea?

Glacaim páirt i seisúin ceoil sna tithe tábhairne, an CLG ach ní chomh minic le déanaí; campaí samhraidh agus aon saghas drámaí a bhíonn ar siúl, ceolchoirmeacha

An dóigh leat go bhfuil féiniúlacht agus oidhreacht ar leith ag an Rinn agus an Seana Phobail toisc gur cheantair Ghaeltachta iad?

Cinnte, tá sé soiléir fiú amháin má théann tú lasmuigh de, tá difríochtaí fiú amháin idir na daoine atá lasmuigh den nGaeltacht agus na daoine atá sa Ghaeltacht iad féin. Tá saghas nósmaireachtaí difriúla ag daoine anso nach bhfuil in áiteanna eile. Mar, fiú amháin, má théann lads óga amach fiú san oíche, aithníonn tú cé hiad an dream ón Rinn is ón Seana Phobal. Fiú is cuma cén teanga atá á labhairt ach aithníonn tú nach townies iad ach ní feirmeoirí ó áit éigint eile iad ní díreach daoine iad nach as an baile mór iad – aithníonn tú an saghas meoin atá acu agus bíonn siad ullamh don chraic i gcónaí.

Cad iad na rudaí is fearr faoin gceantar seo mar áit chónaithe? Agus cad iad na rudaí nach dtaitníonn leat faoin gceantar?

Na radharcanna – tá siadsan ana-dheas agus tá an timpeallacht glan go leor ach chomh maith leis san, is é saghas, má théann tú go-dtí an tigh tábhairne áitiúil nó fiú ag siúl buaileann tú le duine éigint atá i bhfad níos cairdiúla agus ní fhaigheann tú é sin in aon áit eile. Is cuma, fiú amháin, más Dún Garbhán nó Corcaigh atá i gceist. Buailfidh tú le duine éigint agus má tá fonn cainte air beidh tú go breá ach...fiú amháin munar san bheadh duine éigint cairdiúil leat, déarfadh siad ‘hi’ fiú bíonn daoine ag gáire faoi sa chathair má tá carr ag dul thar braid scaoileann tú leo agus iarrann siad an bhfuil aithne agat orthu, níl...no. Fiú, rudaí beaga mar sin ná smaoiníonn tú orthu nuair atá tú anso. Ach, rudaí eile cosúil leis an teanga chomh maith mar is fusa domsa a bheith ag smaoineamh as Gaelainn ná Béarla ach tá mé cinnte nach bhfuil gach duine sa chás céanna. Fiú amháin, má bhíonn tú tuirseach agus ag dul isteach go-dtí an leabharlann i UCC agus b’fhéidir go mbuailfidh tú le daoine ann, ní hé gur iarracht mhór í Béarla a labhairt. Má bhíonn tú tuirseach agus níl fonn ort a bheith ag déanamh comhrá le duine éigint muna bhfuil aithne mhaith agat air bíonn ort iarracht bhreise a chur isteach a

bheith níos cairdiúla agus déanamh cinnte go bhfuil tú ag labhairt. Níl mé ag rá go bhfuil fadhb agam Béarla a labhairt, tá mé breá ábalta, is iarracht bhreise í fiú amháin agus mé anso le hocht mbliana déag, naoi mbliana déag is Gaelainn a bhí agam i gcónaí sa mbaile. Cónaím in ionad Gaelainne agus na cairde atá agam sa bhliain ana-chuid daoibh iarrann siad Gaelainn liom ach daoine áirithe ní labhraíonn ach...

CAD FAOINA RUDAÍ NACH DTAITNÍONN LEAT?

Tá sé deacair smaoineamh, now, bhuel tá i bhfad níos mó le déanamh i gCorcaigh, mar shampla. Ach, anso, chomh maith tá sé saghas amuigh faoin tuath rud atá go maith mar is maith liom a bheith amuigh ón mbaile ach an siopa bíonn sé dúnta luath go leor – daoine ar phinsean bíonn orthu dul isteach sa mbaile mór; rudaí beaga, saghas praiticiúla. Chomh maith le san, áiteanna sóisialta do dhaoine óga, is é an pub i gcónaí atá ann – níl aon rud eile, muna bhfuil fonn ort a bheith ag ól – ní chaithfidh tú ól sa phub ach fiú an tuairim go bhfuil tú ag dul an pub níl uait a bheith ag caitheamh an iomarca ama ann. Ní raibh aon rud nuair a bhíomar níos óige – bhí mé féin ag seinnt ceoil le mo dheartháireacha ach seachas san níl aon rud eile. Tá's agam go raibh club óige ann ach eadrainn féin agus ní bheidh m'ainm ar seo níl aon rud agam in aghaidh tincéirí, tincéirí a bhíodh ag dul go-dtí an club óige sin, daoine ón baile mór. Níl an áit seo inniúil diúltiú do dhaoine mar is daoine sách cairdiúla sinn agus ceapaim go gcuireann sé sin isteach ar rudaí eile mar bhí Cumann Drámaíochta ann nár mhair, bhíos páirteach ansan ar feadh trí mhí, dráma amháin agus tháinig deireadh leis – ní raibh aoinne fágtha. Déanadh iarracht ach níl mórán ann i ndáiríre. Na seirbhísí ach ansan rud éigint eile, b'fhéidir, ná fiú imeachtaí a bheadh ag tarlú – rudaí a chur ar siúl do dhaoine óga – ní fiú do na seandaoine chomh maith – is beag a bhíonn ar siúl.

Cad iad na seirbhísí/áiseanna atá ag teastáil don óige sa cheantar seo, nach bhfuil ann anois?

Tá an pháirc Spraoi dona páistí díreach tosnaíthe, tá gym nua sa pháirc peile atá tar éis tarlú – ach rud eile a bheadh ag teastáil ná díreach áit le dul seachas an pub. Áit le dul do dhaoine óga sa mheánscoil, áit le suí síos, chun bualadh le cailíní nach é Baile na nGall thíos ar an gCé! Ní raibh mise riamh sa chás sin, bhí mé ró-ghnóthach ag staidéar!

Léirigh 90% de dhaoine sa tsuirbhé um Phleanáil Teanga go bhfuil sé fíorthábhachtach go gcoimeádfadh an ceantar a stádas mar Ghaeltacht – cad í do thuairim faoin staitistic seo agus conas gur féidir an aidhm seo a bhaint amach?

Bhuel, ón méid a thuigim, ceapaim go bhfuil an-chuid daoine le notions atá ina gcónaí sa Ghaeltacht, cad é, níl sé i gceist agam a bheith suas mo thóin féin, bíonn daoine ag rá is ceantar Gaeltachta é seo, tá mise fluent, like, ‘are you actually’? Ní labhraíonn siad, ní thuigeann siad agus ansan bíonn beirt, labhraíonn siad Gaelainn liomsa agus labhrann siad lena chéile trí Bhéarla mar thuigeann siad go mb’fhéidir go bhfuil mise ceanndána. Taispeáin do dhaoine cad is brí le Gaeltacht, na rudaí.....bíonn ceol ansa (Tigh Uí Mhaonaigh) an chuid is mó oícheanta, tá Cumann Drámaíochta láidir sa tSeana Phobail, b’fhéidir dráma a chur trí Ghaelainn. Tá daoine a scríobhann lúibíní ach tagann sé seo go léir amach ag ócáidí, cosúil leis an Oireachtas. Ansan, cuireadh ar bun saghas comórtas idir na bailte fearainn agus bhí gach duine ag rá tá an oiread tallainne sa Rinn, agus na daoine seo, Rachel Ní Riada ó Údarás na Gaeltachta, ag rá ‘nach iontach an oiread daoine atá anso atá breá ábalta...’ Ach seachas san níl aon deis acu é sin a thaispeáint agus chomh maith leis sin caithfidh tú, cad is brí le....dá mbainfí an stádas Gaeltachta, cad é an toradh a bheadh air. Nuair a deireann siad go bhfuil siad i bhfábhar cad é go díreach atá i gceist acu. Cad é an difríocht idir seo agus Baile Bhúirne, an Ghaeltacht is giorra dhúinn – níl mórán. Tháinig fás orainn mar Ghaeltacht ach ní chiallaíonn sé sin gur chóir stopadh. Caithfidh tú leanúint ar aghaidh. Caithfidh tú a bheith ag féachaint cad é, an é gut b’fhéidir gur thosnaigh tú ag íoc deontaisí le daoine le Gaelainn. Bhí daoine ar m’aithne a chuaigh ag an agallamh le mo dhuine sa scoil agus a fuair deontas as a bheith ag labhair Gaelainne sa mbaile agus is ar éigean gur thuigeadar cad a bhí mo dhuine ag rá leo, ní shin ‘snobbery’, ach sin an fhírinne.

An bhfuil ról ag an teanga id’ shaol féin?

Is Gaelainn a labhram sa mbaile le mo chlann, tá cairde agam i gCorcaigh agus tá caighdeán ana-ard acu. Is cúrsa Dlí agus Gaelainn atá á dhéanamh agam agus deirtear gurab é an chaighdeán Gaelainne is airde atá ann mar is gá nuair ata tú ag plé le dlí ó thaobh scoil de, ó thaobh sóisialta de agus go hacadúil cinnte. Chomh maith leis sin i saol an cheoil traidisiúnta tá ana-chuid daoine ann ná beadh an Ghaelainn acu ach tuigeann siad nuair a théann tú go-dtí féile cheoil is Gaelainn ar a laghad 50%. Ní labhrann ceoltóirí le Gaelainn Béarla lena chéile ach go hannamh; tá sé i bhfad níos nádúrtha. Fiú amháin ceoltóirí Meiriceánacha bhíodar ag rá nár thuigeadar go raibh an oiread sin Gaelainn sa tír. Tá saol an cheoil traidisiúnta ag bogadh thimpeall anois – téann tú go dtí na féilte cheoil gach deireadh seachtaine, ní hé go mbíonn an ceol riamh in áit amháin, bíonn sé ag gluaiseacht so tá an Ghaelainn mar an gcéanna. Ní bhím sa

mbaile riamh, bím ar an Ollscoil agus téim go féile cheoil. Is gníomhaí cearta ginearálta mé, tá mé ag obair le Conradh na Gaeilge, an taobh polaiticiúil, cearta teanga agus mar sin de. Níl an Conradh i gCorcaigh ach tá siad ag iarradh. Tá ionad acu i gCorcaigh ach ní tharlaíonn dada ann, tá grúpaí eile chomh maith, tá grúpa cairde agam féin agus téim godtí na hagóidí ar fad, ceapaim thar aon rud eile ní fheiceann daoine sa Rinn ach go háirithe na cearta gur cheart a bheith ann ach nach bhfuil i bhfeidhm. Sin rud eile a bhíonn im' shaol. Nuair a thosnaíonn daoine á gcáineadh ansan bíonn daoine 'riled up'. Fiú a bheith i gCorcaigh bíonn mo chanúint láidir; ní hé go mbím ag déanamh iarrachta, bím ag caint le daoine le Gaelainn Chiarraí don chuid is mó – tagann mo chanúint amach go nádúrtha. Tóg Spáinneach mar shampla, nuair a thosnaíonn sé ag múineadh Spáinnise téann sé siar go-dtí' na bhunrudaí dá chanúint féin.

'Is rogha phearsanta a dhéanaimid an Ghaelainn a labhairt agus a úsáid nó an Béarla a labhairt agus a úsáid' - Cad a spreagann tú chun do rogha laethúil teanga féin a dhéanamh?

Má cheapaim go bhfuilim in ann labhairt leo agus nach mbeidís faoi bhrú. Má deirim cúpla rud beag leo is Gaelainn a deirim, cén t-am é. Ach, má tá aon cheist mhór, nó fadhb phearsanta á phlé agus má cheapaim go mbeadh sé níos fusa dóibhsan labhairt trí Bhéarla labharfaidh mise Béarla leo. Ach aithním nach sin an rud atá uaim a dhéanamh, is rogha pearsanta go dtuigim gur bhain mé tairbhe as an gcumarsáid; is pointe cumarsáide é chomh maith le san. Má tá's agam go bhfuil Gaelainn ag duine éigint agus labhrann siad Béarla liom labharfaidh mé Gaelainn ar ais leo, rud nár dhein mé cheana, is saghas rud le déanaí fiú amháin ar an ollscoil tá daoine ann agus labhrann siad liom as Béarla. Tá aithne agam ar dhaoine eile, is nós sa Tuaisceart é chomh maith, má tá Gaelainn acu – tá aithne agam ar chailín ó Dhoire agus táim ana-mhór léi agus ó Ghaoth Dobhair chomh maith agus má labhrann tú Béarla leo bheidis ag féachaint ort, dé chúis go bhfuil tú ag labhairt an teanga eachtrannach. Ach gurab é an rud is mó ná an chumarsáid; níl uaim go mbeadh gach duine ag braith gur scrúdú cainte atá ann agus iad ag labhairt leat; rud a bhfaighim go minic, like. I'm not going to talk Irish to you because you are going to judge, b'fhearr liomsa and I know gur cliché é, an Ghaelainn briste. Is í an chumarsáid an rud is tábhachtaí agus nach bhfuil mé ag cur brú ar aoinne mar tá mise breá ábalta Béarla a labhairt ach uaireanta abair nuair atá mé tuirseach agus nuair a bhím ag smaoineamh ar wheres my sparán/wallet, cá bhfuil mo wallet. Ach, tuigeann daoine nach bhfuilim á dhéanamh chun a bheith 'cool'. Nuair a bhí tú níos óige labhair tú Béarla mar go raibh saghas eagla ort go mbeadh daoine ag magadh fút,

rud atá fós ann. Rud eile, nuair a bhí mé sa bhunscoil nuair a labhair tú le gnáthshruth níor thuig siad mé, fiú gnáthchomhrá, ‘an bhfuil tusa ag dul ‘dtín siopa arú amárach’. Bheadh ort Béarla a chur tríd ‘ the day before amárach’ chun go dtuigfidís tú ach sin just cúis chumarsáide ansan thiocfainn abhaile – bheadh an saibhreas á chailliúint agat tríd a bheith ag labhairt Gaelainn briste mar tá tú ag iarraidh cumarsáid le duine éigint eile so tá tú ag athrú teanga isteach in oiriúint, creole de shaghas éigint. Má tá duine líofa ar aghaidh leat, ní bhíonn aon cheist fiú.

‘Is rud maith é páistí a thógaint le Gaeilge’ - An aontaíonn tú leis an bprionsabal seo? Aontaím go huile agus go hiomlán mar is iad san na daoine óga is dócha todhchaí an teanga – ní haon mhaith a bheith ag caint ar na seandaoine a chuaigh romhainn muna bhfuil an Ghaelainn á labhairt leis na páistí agus iad ag fás aníos sa cheantar

An úsáideann tú Gaelainn taobh amuigh den scoil/den gcóras oideachais?
Leis an gceol don chuid is mó ach chomh maith leis san, sa saol sóisialta. Tá ana-chuid cairde...bhí mé ag obair le hAontas na Mac Léinn Dara Leibhéal, is Gaelainn a bhí ag an rúnaí a bhí againn agus aoinne. Tá sé saghas ag éirí coitianta sna rudaí go mbím páirteach ann cé nach mbaineann siad le Gaelainn bhí daoine eile le Gaelainn cairdiúil liomsa chomh maith – tá mo chiorcal ag fás is ag éirí nascaithe le ciorcail eile. Is breá liomsa a bheith in ann a bheith ag labhairt Gaelainne an t-am ar fad. Fiú dom féin i láthair ana-chuid den am más mian le duine labhairt liom trí Ghaelainn de ghnáth is mar ‘ah, ba bhreá liom a bheith á labhairt an t-am ar fad’. Chomh maith bíonn daoine a rá, bíonn siad ag súil go mbeinn á gceartú, daoine nach bhfuil fiú aithne agam orthu – fiú na daoine a thagann go-dtí Áras Uí Thuama, ionad Gaelainne UCC - ‘I can’t speak Irish, went to a Gaelscoil but I’m not going to if you are going to correct me’. Ní bheadh aithne agam orthu agus níl a fhios agam cad is ainm dóibh. Níl mórán gur féidir leat a dhéanamh leosan. Is dochar a déanann sé sin do chairdeas.

Cad iad na comhthéacsanna ina bhfuil sé fuirist agus dúshlánach an Ghaelainn a úsáid, dár leat?

Saol an cheoil don chuid is mó, tá daoine áirithe tá Gaelainn foghlamtha ana-mhaith acu nó daoine le Gaelainn líofa ón gliabhán. Ach an áit ina mbíonn sé deacair ná daoine ata líofa ach a labhrann Béarla le tuismitheoir amháin so ansin ní bhíonn tú cinnte pé acu is fearr ach déanann tú iarracht ach uaireanta bíonn siad saghas ag féachaint ort, cé go bhfuil siad breá ábalta dar liom. Níl a fhios agam go díreach ina gceann siúd cad atá siad ag smaoineamh. Níl uaim a bheith ag teacht trasna nach labhram Béarla le daoine; b'fhearr liom gan ach. Áiteanna ina mbíonn sé deacair ná nuair a bhíonn tú ag iarraidh do ghnó leis an Stáit a dhéanamh trí Ghaelainn nó nuair a bhíonn ort labhairt leis an Ollscoil fiú trí Ghaelainn chun...uaireanta bíonn ort fuireach cúpla seachtain breise d'fhoirmeacha agus a leithéad. De ghnáth bíonn siad acu ach uaireanta muna mbíonn – deireann siad nach bhfuil aon fhadhb. An t-aon uair go mbíonn sé deacair ná nuair a bhíonn cúigear lán-líofa a labhrann Gaelainn agus duine amháin le Béarla – de ghnáth iompaíonn sé go Béarla rud nach n-aontaím leis. Fiú, tá deartháir liomsa agus bíonn sé ag rá; 'sé a thuairim siúd ná má tá...nach fiú duine a fhágaint amach. Fiú, bhí mé ag rud agus bhí mé ag labhairt le mo dheartháir agus dúirt Meiriceánach 'you are so rude to speak Irish agus you know that I don't speak Irish' agus ní raibh mé fiú ag labhairt léi. Ní hí an chéad duine í. Ceapann siad má ta Béarla agat agus má tá duine amháin...níl tú riamh chun maireachtaint in aon tír go mbeidh an Teanga céanna ag gach duine, is cuma sa scoil nó in aon áit. 'I wasn't even talking to you' arsa mise léi. 'Oh, I'm so sorry, I wasn't talking to you, I thought....she said 'oh right, yeah' – bhí sí díreach in aice liom – ní shin an chéad uair a tharla sé. Níl mé ag rá díreach daoine eachtrannacha, tá daoine Éireannacha a bheadh níos measa fós. Bíonn sé deacair, chomh maith, má thaispeánann tú go bhfuil tú i bhfábhar na Gaelainne, bíonn daoine a bheadh a rá no is fuath liom. An lá deireanach bhí ócáid ann agus ag an ócáid thosnaigh duine ag tabhairt amach agus d'fhan mé ciúin mar ní raibh a fhios agam an raibh móramh chun dul liom nó i mo choinne ach....so sin iad na háiteanna. Nuair a bhíonn tromlach ag labhairt na Gaelainne nó mar shampla táim ag iarraidh nach gcloisfí mé, tá daoine ansan thuas – labhróidís Gaelainn liomsa, Gaelainn lem' athair, labhródh an duine eile Gaelainn liom, saghas triantán so – beirt ós mo chomhair a labhródh Gaelainn liom, ansan fágaim iad agus Béarla a bhíonn acu lena chéile. So, ansan, braithim an chéad uair eile tá siad díreach ag cur i gcéill liomsa agus b'fhearr liom muna ndéanfaidís é. Sin na háiteanna nuair a bhíonn duine amháin a athraíonn an comhrá ach ní tharlaíonn sé sin i saol an cheoil. Tá an meas breise ann, tosnaíonn na New Years Resolutions le

ceoltóirí gan Ghaelainn ag foghlaim beagáinín Gaelainne – tá sé sin go maith; thabharfadh sé sin saghas spreagadh duit – misneach. Just na hócáidí san nuair a bhíonn duine amháin ann, fiú daoine eile le Gaelainn, bheadh orainne Gaelainn a mhúscailt, tuigeann siad agus muna dtuigeann siad aon rud nach ait an grúpa go bhfuil tú leo? Fiú san áit seo nuair a thagann daoine ó Ghaeltachtaí eile bíonn siad saghas ag féachaint orthu agus ag caitheamh droch-mheas ar chánúintí eile. Dá gcaithfí anuas ar ár gcanúint bheidís san crosta. Leis na daoine óga má bhíonn tú ag labhairt bíonn tú ceart. Bhí mé ag labhairt an lá deireanach le cailín ó Bhaile an Fheirtéaraigh, cónaím le cailín ó Ghaoth Dobhair agus bhíodar ag rá conas a deireann tú ‘books’. Leabhair go caighdeánach, leabhair i mBF, leabhra agamsa agus ‘leobhair’ agus bhí daoine a rá tá sé sin chomh ‘cool’ ach dá ndéarfaí é sin anseo, ah sin ‘rubbish’, gach rud seachas do cheann féin, bheidís ag caitheamh anuas ar san chomh maith. Tá na droch-rudaí san ag imeacht agus is maith sin. Nó dá mbeadh focal agat, is cuimhin liom nuair a bhogamar ‘dtín áit seo bhíodh focal againn le haghaidh ‘hug’ – báróg – agus dúirt mise ar scoil é lá amháin. Tháinig duine go-dtí mo mháthair, bhí mo mháthair ag déanamh rud éigint sa scoil ag an am, agus dúirt cá bhfuair sé an focal san, sa Rinn deireann tú ‘grá mór’ i gcónaí, ní shin an focal – is dhá fhocal é ‘grá mór’- ní hé anois go raibh mé mí-cheart, but ní raibh sé sin againne so how dare you???

Rugadh agus tógadh an té seo sa Rinn – bhog a thuismitheoirí go-dtí an ceantar nuair a thosnaíodar ag obair go háitiúil (múinteoir ab ea a mháthair agus ba bhainisteoir gnó a athair); tógadh an chlann (ina bhfuil cúigear) le Gaelainn. Is é an duine is óige sa chlann é agus cailleadh a thuismitheoirí nuair a bhí sé fós ag freastal ar an scoil náisiúnta. Chaith an té seo roinnt mhaith ama ag taisteal nuair a bhí sé níos óige ach bhog sé thar nais go-dtí An Rinn agus chuir sé tús lena ghnó féin sa pharóiste. Tá ról praiticiúil agus mothúchánach ag an teanga i saol an duine seo sa mhéid is go n-úsáideann sé Gaelainn ina ghnó agus sa mhéid is go gcothaíonn an teanga nasc ina aigne lena mháthair ach go háirithe a cailleadh nuair a bhí sé óg.

AR20-39

An nglacann tú páirt in imeachtaí sa pharóiste, cad iad más ea?

Glacaim páirt in imeachtaí sa pharóiste. Imrím peil is iomáint leis An Rinn agus don pharóiste agus freastalaím ar cúpla ócáid but ní féidir liom a bheith níos páirteach le níos mó – ba bhreá liom a bheith níos páirteach ach tá sé an-dheacair le post, le hobair – táim ag obair mar Physio san ionad anso i Sólás na Mara. Chomh maith leis sin tá post agam ag déanamh physio i gcomhair fhoireann Phort Láirge, leis sin, y’know, ní bhíonn am agam sna deireadh seachtainí nach oiread. Tá sé deacair chun a bheith ag imirt peil agus iomáint chomh maith so ní bhíonn mórán ama agam.

An dóigh leat go bhfuil féiniúlacht agus oidhreacht ar leith ag an Rinn agus an Seana Phobail toisc gur cheantair Ghaeltachta iad?

Gan dabht, tá mise ana-bhródúil de bheith as an nGaeltacht agus tógadh mé mar sin. Bhí mo Mham mar mhúinteoir scoile i gColáiste na Rinne agus cé nárbh as an Rinn di ach bhí grá mór don Ghaelainn ag mo Mham agus is dócha thug sí an grá sin don chlann go léir. Is dócha tar éis dul go-dtí scoil agus an cultúr go léir; maidir le bheith ag imirt peile sa Rinn agus táimid go léir i gcónaí ag labhairt Gaelainne. Bhí cruinniú againn aréir agus bhí an cruinniú go léir i nGaelainn agus mar sin nuair a théann tú as baile agus nuair a deireann tú le daoine cárbh as duit, tá tú i gcónaí ag rá le daoine gurab as don nGaeltacht tú. Táim ana-bhródúil.

Cad iad na rudaí is fearr faoin gceantar seo mar áit chónaithe? Agus cad iad na rudaí nach dtaitníonn leat faoin gceantar?

Seachas, y’know, is breá liom an áit ó thaobh na háilleachta de – sa Seana Phobal agus sa Rinn – tá an áilleacht dochreidthe sa Ghaeltacht, inniu ach go háirithe. Agus tar éis a bheith im’chónaí i Mainchain, i Nua Eabhrach, i Londain agus tá siad go léir go hálainn – tá mé tar éis taistil ar fuaid an domhain ach ar lá mar seo níl aon áit níos deise.

Leis an gcultúr is breá liom, níl aon dabht go bhfuil daoine sa Rinn agus sa Seana Phobal go bhfuil scileanna iontacha acu maidir le drámaíocht, Na hAisteoirí thuas sa tSeana Phobail agus an ceol, y'know. Tá An Tionól Ceoil againn – tá rudaí againn sa pharóiste nach bhfuil i bparóistí eile agus tá daoine go bhfuil scileanna acu – is iontach an rud é. Tá cothromaíocht anso; in áiteanna níl ach peil nó iománaíocht, anso i nGaeltacht na nDéise tá rogha agat. Is dócha go bhfuilimid ag fás, is dócha blianta ó shin ní rabhamar chomh oscailte le daoine ag teacht isteach agus bhí mo thuismitheoirí, ní rabhadar as an áit but dheineadar a lán oibre don pharóiste – bhí an bheirt acu as Corcaigh, taobh amuigh d'Eochail. Ach, anois mar atá le feiceáil le cúig déag, le fiche bliain – tá an daonra tar éis méadú, tá a lán daoine tar éis teacht isteach go-dtí An Rinn. Agus an formhór daoibh tá uathu Gaelainn a fhoghlaim agus tacaíocht a thabhairt don pharóiste. Is dócha, anois, táimid tar éis teacht le chéile maidir leis an Imearlann agus bhí a lán daoine nach raibh as An Rinn páirteach leis sin agus thádar saghas bródúil as an áit; caithfimid obair le chéile. Caithfimid cabhrú leo chun a bheith páirteach sa pharóiste thar na mblianta tá mise tar éis caint le a lán daoine a bhí ina gcónaí sa Rinn gur bhraith siad nach raibh fáilte mór romhaibh. Táimid go léir bródúil a bheith ábalta Gaelainn a labhairt but caithfimid a bheith fáilteach agus moladh do dhaoine chun cúpla focal a labhairt, gan a bheith ag caitheamh anuas ar dhaoine nach bhfuil ábalta, sin rud. I think, tá sé níos fearr ná mar a bhíodh ach is rud fós é; tá mé tar éis a fheiscint cúpla babhta. Tá cúpla duine ag obair liom anseo, agus níl.....ba bhreá liom gach duine anseo a bheith ag obair as an Rinn nó an tSeana Phobail ach níl siad ar fáil leis na scileanna céanna. Tá mé tar éis é a rá leis na lads, look, déan iarracht bheag, go raibh maith agat, slán – because a lán daoine nuair a thagann siad isteach ní bhíonn mórán Gaelainne acu ach tá uathu an deis a úsáid í a úsáid – cupán tae, más é do thoil é – rudaí beaga. Abairtí mar sin atá éasca go leor, ach sin an méid, y'know. But, bhí cúpla babhta, is dócha, nuair a tháinig duine nó beirt agus bhíodar ana-thuirseach agus shíleadar go mbeadh gach duine ag caint Gaelainne go fliúirseach ach níl sé sin, is dócha, muna bhfuil mise anseo nó duine eile anseo níl sé sin chun tarlú – b'fhéidir go raibh siad ag caitheamh anuas agus tharla sé sin. Lá amháin, actually, fuair ceann des na cailíní íde béil as bean toisc nach raibh sí ábalta Gaelainn a labhairt, seo 2017 agus tá an bhean seo, bhí sí thimpeall 35 bliana d'aois, ag dh'fháilt íde béil ó bhean eile. Actually, cad a dhein sé sin ná cuir sé an bhean sin i gcoinne na Gaelainne – bhí sí mar Hitler; sin an fáth, b'fhéidir, go bhfuilimid mar seo, nach bhfuil an méid sin daoine ag labhairt Gaelainne

– sna blianta romhainn, b’fhéidir, i gceann tríocha bliana, sin an fáth nach mbeidh aon suim age daoine. Tá sé tar éis athrú, leis an méid sin Gaelscoileanna – is dócha go bhfuil suim ag daoine; bíonn tú ag caint le daoine gur bhreá leo a bheith ábalta Gaelainn a labhairt ach caithfidh tú fáilte a chur rompu – caithfear moladh a thabhairt dóibh, caithfidh tú a bheith béasach. In aon tír eile, ní tharlódh sé sin.....

Cad iad na seirbhísí/áiseanna pobail atá ag teastáil sa cheantar seo, nach bhfuil ann anois?

Le cúnaimh Dé, mar dhuine atá bainteach le gnó tá an WiFi ag teastáil ach b’fhéidir go bhfuil sé sin go teacht – Broadband – chabhródh sé sin go mór le Gaeltacht na nDéise; is dócha go bhfuil Liam (Mac an tSíthigh*) ag cur a lán brú orthu faoi sin. I mean, look, tá an t-ádh linn le a lán rudaí sa Ghaeltacht, tá an méid sin obair tar éis teacht isteach. Braitheann sé cad atá uainn, ó thaobh...an bhfuil uainn turasoíreachta a bheith againn, nó..ní doigh liom go bhfuil go leor, look I mean n’fheadar an bhfuilimid ábalta aon rud a dhéanamh faoi sin – like óstán, b’fhéidir, nó rud mar sin is dócha – lóistín ceart, níl sé sin ar fáil do dhaoine ó thaobh na turasoíreachta de. Is fadhb é sin agus, b’fhéidir, tá a fhios agam go bhfuil siad ag obair ar phacáiste a chur le chéile – tá pleanáil ag tarlú, tá’s agam é sin, chun teacht go dtí an coláiste nó mar sin.

Léirigh 90% de dhaoine sa tsuirbhé um Phleanáil Teanga go bhfuil sé fíorthábhachtach go gcoimeádfadh an ceantar a stádas mar Ghaeltacht – cad í do thuairim faoi seo agus conas gur féidir an aidhm seo a bhaint amach?

Aontaím leis an smaoineamh sin, gan dabht. Actually cuireann daoine an cheist orm an t-am ar fad istigh ag obair anso, daoine nach bhfuil as an nGaeltacht – conas atá an Ghaelainn, an bhfuil sé tar éis feabhsú – níl aon dabht is doigh liom go bhfuil sé tar éis méadú, is doigh liomsa, le fiche bliain. Tá i bhfad níos mó déanta, cabhraíonn comhlachtaí mar Shólás na Mara agus Nemeton – tá siad go hiontach an obair atádar ag déanamh agus, I think, aríst, táimid ana-bhródúil but is dúshlán dúinn mar tá daoine ag teacht isteach nac bhfuil Gaelainn acu. B’fhéidir go bhfuileadar ag iarradh Gaelainn a labhairt, now an t-aon rud ná má tá páistí acu, táim tar éis é a fheiceáil, tá siad ag déanamh iarracht ó thaobh na scoile, cabhraíonn sin agus aon duine a théann ar scoil sa Rinn beidh an Ghaelainn acu. Ina dhiaidh sin beidh siad ana-bhródúil as an rud sin. Beidh sé úsáideach dóibh, look, tá beirt chara agam tá siad thall i Nua Eabhrach agus aon am go bhfuil mé thall leo bhíomar ag caint as Gaelainn an tam ar fad. Tá tú ar an Subway agus tá gach duine ag caint ina dteanga féin, Spáinnis etc agus táimidne ag caint Gaelainne agus is breá leo a bheith ábalta Gaelainn a labhairt agus tá tú ana-bhródúil a bheith ábalta é sin a dhéanamh.

CONAS É A BHAINN AMACH –

Bhuel, is dócha bhú tú ag caint faoina himeachtaí, caithfidimid aon imeachtaí a dhéanamid caithfidh siad a bheith as Gaelainn. But, tá sé deacair, is dúshlán é mar caithfidh, caithfidh siad ag iarradh a bheith as Gaelainn – a lán den am, agus bhí mé ag cruinniú arís aréir, b'fhéidir nach bhfuil Gaelainn ag gach aoinne – tá sé deacair muna dtuigeann daoine cad atá ag tarlú. Caithfidh tú saghas a bheith ábalta an mheá sin a bheith agat, má tá cruinniú agat nó má tá imeacht oíche agat is doigh liomsa go háirithe daoine atá tar éis freastal ar Scoil na Rinne agus b'fhéidir go raibh siad imithe thar lear, b'fhéidir nach bhfuil an muinín acu Gaelainn a labhairt. Ceapaim, tá a fhios ag gach aoinne cad ata ar siúl nuair atá daoine ag caint Gaelainne, go háirithe Gaelainn na nDéise mar tá sé go deas simplí, níl sé garbh, tá sé go deas simplí í a thuiscint. Ach, is dúshlán é chun an dá cheann.....caithfidh tú píosa Béarla a bheith agat chomh maith ag na himeachtaí seo ach cúpla focal – tagann daoine, mar Sheosamh* amuigh, agus déanann siad iarracht agus tuigeann siad gach rud ach b'fhéidir nach bhfuil an deis acu í a labhairt.

An bhfuil ról ag an teanga id' shaol féin?

Oh yeah, absolutely tá mise an-bhróduil go bhfuil mé ábalta Gaelainn a labhairt, bhí sé deacair domsa, d'fhág mé an Rinn nuair a bhí mé 12 toisc gur d'éag mo mháthair agus m'athair. Chuaigh mé isteach go dtí an baile mór ach ní raibh aon Ghaelainn ansan agus really ní raibh mé thar nais ag caint Gaelainne, obviously dhein mé go maith, dhein mé an staidéar. Nuair a d'fhág mé chaill mé a lán Gaelainne toisc nach raibh mé á labhairt agus tháinig feabhas mór ar ó tháinig mé thar nais go dtí an Rinn, bhí sé agam istigh i mo cheann agus tháinig sé amach arís. Tagann daoine as an Rinn agus an SP isteach anseo agus táimid ábalta Gaelainn a labhairt, a bheith thuas sa pháirc, sa chruinniú, ag deileáil le daoine sa phub – bhí tarraingt mhór dom teacht abhaile, bhí mo chairde go léir anseo, leath de mo chlann – bhí an tarraingt sin ann an t-am ar fad – bhí 5 nó 6 bliana. Ansan, chuaigh mé go dtí ollscoil, bhí sé sin b'fhéidir tréimhse deich mbliana, chuaigh mé go dtí an Friary; bhí mé ag maireachtaint sa mbaile mór, chuas go hOllscoil Luimnigh, ansan Ollscoil Mhanchain, sin tréimhse 12/13 bliana nach raibh mé ag maireachtaint sa Rinn agus nach raibh mé ag caint Gaelainn. Bhí píosaí anseo is ansiúd – de réir a chéile bhí mé ag caint le mo dheartháit/dheirfiúr ar an nguthán trí Ghaelainn so sin go hiontach ar fad, tar éis teacht thar nais. Táim 35; táim 7 mbliana thar nais – but, déanaim, bím ag caint aon uair go dtéim thall go tigh mo dheirfiúr ní bhím ag caint i mBéarla in aon chor leis na páistí. Is dócha go bhfuil sé ana-thábhachtach; agus ionadh

orm, tá an cailín is óige tá sí tar éis dul go dtí an Naíonra sa chéad bhliain agus an méid sin Gaelainne atá aici tá sé just dochreidthe tá an blas atá aici ag trí bliana d'aois. So an obair ata na leaids ag déanamh tá sé just dochreidthe. Tá sé ana-thábhachtach, bím ag caint leis na leaids go léir ar an nguthán, fiú amháin Oonagh thall i Sasana, is breá léi a bheith...níl aon deis aici – bimid ag caint Gaelainn an t-am ar fad – aitheantas is ea é is dócha.

'Is rogha phearsanta a dhéanaimid an Ghaelainn a labhairt agus a úsáid nó an Béarla a labhairt agus a úsáid' - Cad a spreagann tú chun do rogha laethúil teanga féin a dhéanamh?

Tá aitheantas againn – feicim é leis na leaids óga sa pharóiste chomh maith – tádar bródúil as. Cuireann sé....I don't know, tá sé go hiontach, tháinig cúpla leaids chugam ar thaithí oibre, Mícheál Ó Gríofa*, mac le Liam*, bhí sé agam agus just Gaelainn go léir an t-am ar fad, nuair a chuireann sé ceist agus mar sin de...nuair a bhíomar óg b'fhéidir nach raibh sé cool Gaelainn a labhairt, bhí mise mar an gcéanna

'Is rud maith é páistí a thógaint le Gaelainne' - An aontaíonn tú leis an bprionsabal seo?

Aontaím leis an ráiteas sin, ceapaim gur rud maith é

Cad iad na comhthéacsanna ina bhfuil sé fuirist agus dúshlánach an Ghaelainn a úsáid, dár leat?

Mar a luadh mé cheana tagann daoine isteach, is breá liom, y'know, nuair a thagann daoine ón Rinn is ón Seana Phobal isteach, is breá leom tá siad tar éis a rá liom, is breá leo a bheith ábalta glaoch a chur síos trí Ghaelainn agus teacht isteach agus caint agus comhrá a bheith acu trí Ghaelainn. Tá sé go hiontach ar fad agus is breá leo é sin. Mar bhí mé ag rá cheana féin – bímse ag caint le mo chlann trí Ghaelainn, thuas sa Spar trí Ghaelainn, traenáil, cruinnithe agus má bhuaileann tú le haon duine sa phub i gcomhair cúpla pionta le daoine áirithe bheifeá ábalta Gaelainn a labhairt.

An bhfuil áiteanna nach féidir?

Ó thaobh compord de, aríst, táim béasach so ní uaim Gaelainn a labhairt ós cionn daoine b'fhéidir nach bhfuil ábalta mé a thuiscint agus tá uncail amháin agam b'fhéidir nach bhfuil Gaelainn aige, b'fhéidir go mbeadh sé ábalta é a thuiscint agus tá sé sin mar an gcéanna le haon duine eile, caithfidh tú a bheith béasach. Tá saghas, I don't know, braitheann sé, bíonn mise istigh sa Seomra Feistis le Port Láirge agus tá triúr nó ceathrar againn as an Rinn anois agus bíonn mise ag caint. Ach ag an am gcéanna, is féidir linn Gaelainn a labhairt agus uaireanta déanfaimid é gan a bheith ag smaoineamh faoi ach ag an am gcéanna tá mé ag smaoineamh an ceart é seo a dhéanamh? But, you know what, tagann daoine suas chugam ina dhiaidh tá sé go hiontach Gaelainn a chloisint –

is breá liom é sin. I'm like 'oh, dhein mé dearúd, cathú orm' . Rudaí beaga but just déanfaimid é – tá Seán* agus Eoin* agus Pádraig* agus Daithí* Breathnach agus mé féin agus Liam Ó Lonáin agus tarlaíonn sé sin sa Seomra Feistis. Uaireanta bím saghas ag smaoineamh ar, Jesus an ceart dúinn é seo a dhéanamh. Tá dúshlán romhainn toisc a lán daoine a bheith ag teacht isteach agus táimid i bhfad níos oscailte anois leis an idirlíon, táimid an-ghairid don baile mór agus daoine ag teacht isteach. Ní féidir leat a rá níl tú ábalta Gaelainn a labhairt so níl tú ábalta cónaí anseo ach yeah caithfimid a bheith oscailte le daoine chun teacht agus even b'fhéidir nach bhfuil tú ábalta Gaelainn a labhairt ach ó thaobh an chultúir de. B'fhéidir nach bhfuil Gaelainn acu ach b'fhéidir go bhfuil cultúr iontach acu ó thaobh a bheith ag seinnt nó ag canadh – tá siad ábalta cur le Gaeltacht na nDéise is dócha agus caithfimid fáilte a chur rompu chomh maith.

Bhog an té seo, arbh as Contae Phort Láirge ó dhúchas di, go-dtí An Rinn nuair a phós sí fear áitiúil. Ní raibh Gaelainn sa chlann aici agus í ag fás aníos ach anois toisc í a bheith ina cónaí sa Ghaeltacht agus toisc í a bheith ag tógaint clainne ann déanann sí gach iarracht an méid Gaelainne agus is féidir léi a úsáid anuas ar sin tá gnó aici i nDún Garbhán chomh maith agus déanann sí iarracht Gaelainn a úsáid le custaiméirí a thagann isteach le Gaelainn. Léirigh sí easpa féinmhuiníne, áfach, ina scileanna teanga féin agus d’admhaigh sí gur mhothaigh sí faoi bhrú i gcomhthéacsanna éagsúla laistigh agus lasmuigh den bparóiste dá bharr.

AR40-64

Do you take part in events in the parish, if so, which ones?

In events in the parish? Ahm, we do, we take part in like music lessons, Conal is involved in the music, he plays the concertina and we take part in the Húlaí agus the Comhaltas that they have. Now, we don’t go to every session, I think it’s every 2nd Sunday I think it’s on – we don’t get there every time but we go there. Again if, he’s involved in the Hurling and the Peil as well. Tá sé 14 bliana d’aois agus tá Laoise 11 bliana d’aois. Bíonn Aileen* ag dul go-dtí an halla don traenáil i gcomhair an Chamógie agus bíonn Stephen* thuas sa pháirc sa Seana Phobal gach seachtain. Nuair a bhíonn Aisteoirí an tSean Phobail, you know, we go to that – it’s very very popular. Wasn’t Moll fantastic?

Do you think that Ring and Old Parish have a distinct identity and heritage due to the fact that they are Gaeltacht areas?

A distinct identity? I think it has, I think it has – coming from the signposts as you enter, ahm, you know the, even you know a lot of people would say to me when I work in Dungarvan ah sure all you have is the music and the sports outside and I’m thinking well that’s nice – that’s enough. We mightn’t have a rugby club, we mightn’t have this and that – that’s fine with me. We are very much pro, encouraging the lads with their music is a big thing. Whether it be in the church or whether it be in the halla there would be music involved – it’s a lovely thing to have. I am struggling with a 14 year old to keep him in music – he is obviously a boy and there is one more boy in the class and if he goes Stephen* will be gone, you know what I mean? If that was in the baile mór or in any surrounding area I think he would have gone 4 years ago, you know what I mean? Then the sport is a big thing, I don’t think you could manage anymore sport that 2 or 3. I’d cringe if my young fella wasn’t playing sport, as in, I’d

wonder what else they'd be doing and I'd hear from Stephen* – he'd say, I won't say nerd, because he doesn't play sports. That's an awful thing to say – you do have to fit in at that age. There's 2 or 3 that don't play and why I don't know. Maybe the fact that they feel they will never be as good as the lads in their class.

What are the best things about living in this area? What aspects of living here do not appeal to you?

What are the best things about living in this area – looking at the view beside the sea is, was important but it's a big bonus. Being only about seven miles from town but it being accessible but you are out in the country. The country life to me, eventhough I'm from town, I love it – I wouldn't dream of not – just the safety of walking the road, there is only the siopa, the imearlann and the Páirc up the road – you know that's where they can be. I suppose like the country living you know and theres the fresh air and safety aspect of it. There is the sea with Mick* of course, with him being a fisherman. It is worrying being the wife of a fisherman but the kind of fishing that they do now is only out for a day and that's it and out of Heilbhic. He would go on the Beamers, which would be out for a week, and their home when Stephen* was smaller – you have no idea what that is like, you know. The kind of weather and all that but I suppose fishing has, the fact that the both of us work there is not that big demand on providing, there's only the 2 of us and 2 kids – the pressure isn't there. Sometimes I'm thinking Jesus I am always on the road – which I am. Always in the car, whether it be, there are choices but if Stephen* is playing soccer, it is in Dungarvan. Aileen* is in school in town because she is a special needs kid and needs to go to St Johns – we are very lucky that it's only 7 miles away, there is a bus service, but....theres no special needs service as Gaelainne. Its one thing I was going to say in a minute; there is no Irish in her school eventhough she will always call her Mála Scoile, it is never her bag – things like that. She doesn't have Irish, no – they say that they have enough to deal with rather than introduce Irish as well – what do you do with that? You cant expect a Special Needs school in each Gaeltacht; but if some-one with Irish could visit Special Needs kids in the Gaeltacht.....

Which community services/facilities are needed in this area, which are currently absent?

What I was saying there – having a Special Needs kid and keeping her within the language because she doesn't have it in school and how could that happen? I suppose

some-one to call or some-one, an SNA or.....you know what would be lovely, there are some kids that qualify for July and August when they are free, I think it's for autistic kids whatever they are entitled to get, is it 2 weeks or 3 weeks. While Aileen* doesn't fit into that category it would be lovely if there was something like that – there is respite there but I wouldn't take that as in to give her away to anyone – she is too young. Now, saying that, she would be welcome – she has gone to the Cúl Camps and there has never been an issue at the Cúl Camps the last few years. Now Aileen* has developed Epilepsy in the last two years but that only means us having a designated person. If I go to the training, I've met no stop – things have been open to her but it would be lovely in July or August if there was even a week long, in a week an hour or two hours a day. That even a 4th Year student that would bring back the language to them – it could be like a little camp. While she would be welcome in the clubs she wouldn't be in with other 11 year olds, she couldn't – just something to be aware of – in this parish we have maybe 6 – that there would be something like that who would do it. Not every kid fits every box. Facilities for young people – seeing the Imearlann over are fantastic; the pitch that they have up in Old Parish, the Astro-turf is fantastic as well. There definitely is a niche there for that age 14 and upwards. For me, I suppose, what I would have used would have been, my 1st port of call would have been Coiste na dTuismitheoirí – where I got to know self-minded parents willing to make soup and sandwiches and fundraise and that was a great introduction for a few years. The doctor over is fantastic to have a doctor for 2 days a week; having a Secondary School in Ring is amazing – there is no need to go to town as such; you don't have to make a trip to town, the Spar shop, the restaurant, Sólás na Mara; all that. If some-one did come to visit you would have somewhere to bring them. You wouldn't have to go in the car to go to Ardmore. On top of it, all the music weekends, the Comhaltas are doing their best.

90% of those who filled in the Language Planning Survey that it is extremely important that the Gaeltacht status of the area be maintained – what is your opinion on this matter and how can this wish be fulfilled?

I think it's very important that the Gaeltacht status is maintained – how can this wish be fulfilled? To support the different groups that are working in the Gaeltacht, supporting the school, the Secondary School – to be kind of self-maintained. To being able to maintain ourselves out here – as such as a parish would be one of the most important things. I think everyone working together, the different groups – one of the

groups that I am involved in is the Coiste Maisithe and that's a great little group – they are gone beyond school-rearing; their children are older and it's an important thing. It's vital for the area keeping it clean and they are very very proud of their corners of flowers on the Ring roads or the entrance of Roberts Cross, say down in Baile na nGall they'd always ask me what does Baile na nGall look like – they do their best.

An bhfuil ról ag an teanga id' shaol féin?

Like anything we should be using it more, Paddy is from the Gaeltacht and I suppose I throw it back at him – you deal more with it; we would be guilty of not using it enough but I know. Ok, we welcome it, between Raidió na Gaeltachta and TG4 and all that but we know it and we should use it more. They (the children) would be aware of it (the languages) and it wouldn't be an issue to flit in and out of them.

What influences your own daily language choice?

At obair it's different, obair is as Béarla. If there are people that I know that have Irish and might know that I would, have Gaelainn, maybe not Gaelainn go flúirseach but Gaelainn, they like to be greeted and to converse in Irish. Just not more than the cúpla focal, sin é, as Gaelainn, you know. So, I suppose, if some-one – I'd always be wondering, if, maybe, I think too much, did I say that right, did it make sense, before I say it. So if someone starts it, I would continue it as opposed to instigating it because if I did instigate it and they go, ah, níl a fhios agam cad a bhí tú ag rá. I would be welcoming it if some-one started speaking Irish but the ones that I wouldn't have an awful lot to say to I would say it as Gaelainn – sin fiche euro, go raibh maith agat – tá sé go hálainn amuigh nó an raibh tú ag an gcluiche aréir, bhí bua maith ag na leids ag an deireadh seachtaine. If it's like that if it's shop talk that's go breá for me to instigate that but if it's something that I have to be serious about, tóg go bog é now píosa. You always think and if you think too much – what happens to me is the conversation is changed by the time I've caught up – feck it, go back to that last point as Gaelainn so that I can say it now, you know, it's come to me.

'Raising children with Irish is a good thing' – do you agree with this principal

Oh, I think so, I think – from a person who didn't have it and would have just had school Irish, to see the youngsters talking just so freely even if it's just the grunt it's just amazing. I wouldn't have been able to put it together. It does help in their learning of another language.

What are the contexts in which it is challenging to use Irish, in your opinion?

I am only thinking of the parent – teacher meetings say, and things like that. If it's about your own son or daughter and you wanted to get the ins and outs, the easiest thing for me to say would be we do this as Béarla and that shouldn't be but that's for me, you know. They don't have a problem with it, I suppose it's a challenge. If some-one comes to say to me we have problems, he just all over the place – would I get all that as Gaelainn. For me, that would be where....I mean in the siopa it would be different, going over answering the phone, I would always ring the school as Gaelainn – when I know where it's going to go to. If it was like 'how are they getting on', where there is a problem I'd like to revert to my first language.

What are the biggest changes that you have seen taking place in the parish since you were young in terms of language and society?

I suppose the building, the influence of outsiders including myself, coming to live. Even since I moved out here, definitely the likes of the Imearlann, the roads, footpaths, the lights – that we can walk at any time of the night safely. Neighbours, everything, you know – but definitely footpaths, lights, the imearlann – all very big positives. The influence of people – you could say well is that diluting the Irish down or whatever, maybe it's a chance you take. I would often be in the defence of being an outsider when I hear well she's only a blow-in or something like that. I remember I was very conscious of it when I was at Coiste na dTuismitheoirí, I wouldn't have known it straight away, but no more like any knife....what is she trying to do? And it wasn't like I was asking them....it was another idea – I was throwing it out there, it was like we went into the The Festival of Food – we made our pancakes in there in our little tent or whatever. We had an Irish name on it, y'know, and it went down a dream. It was like...'what is she doing?' Can't we go down to Tigh an Cheoil and have The Oyster Queen...we never did that before like. What is she doing? Maybe you are a little bit different. It's the small-minded people, small-mindedness, but I think it's everywhere – the stabbing in the back. It bothers them more out here (smallmindedness), maybe you don't hear it in the baile mór. It's in every club and all this, you know what I mean. Ready to knock you, like, ready to knock you. You have to leave that go past you, you know what I mean? While I wouldn't be running into every committee over, I would support it depending with the lads and all that. The language would stop me, if I knew that there were a lot of people and it was all as Gaelainn that would stop me from attending. Now, I did go to the Imearlann this, one of the committees, and it wasn't all as Gaelainn – I was quite surprised that it

wasn't. There would be more than the cúpla focal over there, y'know. That is a good thing to me that it is welcoming. I would have been put off about that. Saying, God, I would be able to understand it. Your concept of what people are....there are good people – it is the good people that I would be more interested in, as in the good, the action people, if I want to get something done rather than the ones. I am so glad that I made the choice to move here, I love it – this is my home now. I never get sick of being here in this Gaeltacht area. Maybe I touched on the bit about the services with the kids with the disabilities but that would be in a minority there.

Rugadh an bhean seo i nDún Garbhán agus cé gur chaith sé tréimhse shuntasach ama thar lear sna Stáit Aontaithe tar éis di pósadh bhí nasc aici leis An Rinn ó laethanta a hóige agus bhog sí ann lena fear chéile agus a páistí i lár na hOchtóidí. Tá an té seo thar a bheith gnóthach i saol an pharóiste agus cion mhór léirithe aici don gceantar, don gcultúr agus don teanga san agallamh; tá gnó á rith aici ina baile féin chomh maith agus thug sí léargas ar an hathruithe atá feicthe aici ó bhog sí isteach sa pharóiste. Is baintreach anois í agus a clann tógtha aici.

AR+65

Do you take part in events in the parish, if so, which ones?

I take part in many events in the parish, I'm involved with the Helvick lifeboat, I act as Honorary Press Sec for the fundraising branch of the Helvick Lifeboat station and that entails a lot of work and a lot of work beneath the tip of the iceberg that people don't see. I've been involved with the lifeboat now for 18 years in a voluntary capacity. I'm also involved with the Coiste Maisithe – I'm Honorary Press Sec for that as well; that's the Ring Peninsula Community Group and it's environmental awareness and if you see where there is planting in Roberts Cross we are responsible for that – Pat Joyce* and his mother they do a lot of extra work up there as well as volunteers. There are other places in Old Parish as well. I can't think off the top of my head what else I am involved in. I'm a Granny at the local school – my grandson attends the Scoil Náisiúnta. I think that's a very important link because my children didn't go to school here. First of all, the older ones were too old when we moved home from America to go, they were 3rd and 5th year respectively, so they went to the Mercy Convent as it was at the time, Coláiste Mhuire in Dungarvan. Mary*, because I was working in town, it made more sense for her to go to St Marys but she did spend a year boarding in the Coláiste. Táimid ina chónaí in aice leis an gcoláiste – she seemed like an only child and it would be good for her so that was 1999 to 2000 she was boarding there and so but you feel very connected to another segment of the community when you have a grandchild or a child going to the local school. One of the great new things about Ring and Gaeltacht na nDéise is the playground, An Imearlann – because téim go-dtí an Imearlann le mo bheirt seanmhic, Liam* agus John*, and I meet people. Except the people I know like I knew their grandparents, not just their grandparents but their great-grandparents and it's wonderful, it's a great privilege to be able to look at little kiddies who are 5 and 6 and 7 and you knew their forebears – that's great. It's great to catch up as well and also there are a lot more Daddys at the playground now than what

used to be as well. That's a wonderful change – more equality of labour and responsibility in looking after the kids; it's more of a shared occupation – it's great. I like to go to the pub as well but I don't go as much now because with the drinking and the driving – I find it awful, just awful. That spontaneity that we used to have long ago is gone. I have friends and they can walk home from the pub because they live on the main road and there's a footpath. There are overhead lights so that they can walk from the pub to home at any time of the day or night but I could only walk as far as the coláiste and this road is too narrow. I don't find that isolating myself because I have other interests as well but, and I have a car out there that I can sit into and drive where I like, we have free travel as well, both in the Republic and the North of Ireland – I applied for it there a few months ago so now I have it. I think the pub is a great source of, well it's like the playground – the playground has replaced it to some degree but like you meet people impromptu and you don't have to organise to meet them and all that stuff and that's great. The number of times I go to the pub I could count on my two hands throughout the year and that's awful because the pub was such a fountain of information and culture, the nights we had in Mooneys Pub because Mooneys would be my nearest and that's all gone. But, sometimes after a meeting we might call into Mooneys for one drink and a few times we had a meeting I think on a Thursday night. There was a group that met in Mooneys to sing amongst themselves so that was a great night to go to Mooneys because they were down in the back singing as Gaelainne and playing ceol traidisiúnta agus na hamhráiní agus an feadóg and just playing for themselves – it was just lovely. Then, singing acapella, as well. That, you know, is a rarity now – it's so rare we would even talk about it. So, what am I involved in? I have lots of friends and in-laws and everything in the community as well. One of my daughters is married and she lives here as well. I forgot to say, I'm involved in Coiste Fáilte na nDéise. We are very involved with Coiste Fáilte na nDéise with lots of meetings to promote cultural tourism here – we are getting signage for the Famine Graveyard, Reilg an tSléibhe – people want to find out where they are – it's hard to find the names of the people, everyone had a number, you know, so we are still working on that. There could be several hundred there; I don't know what they were buried in – we've had an aerial survey done and we've had the geo-thermal survey as well. We've also.....to have better signage around here and the stories and the legends as well. We are all trained to welcome people and to welcome them as Gaelainn even just to say the few words to let them know that there is a Gaeltacht. If you have a radio have it on RnaG, that they come here and they hear this; just talk about

the place, if you can – just to make people feel welcome – we all did a course as well – there are about 21 people from both parishes (on the Coiste). There is a good core of people on it. We meet every so often upstairs in the Halla and that's good.

Do you think that Ring and Old Parish have a distinct identity and heritage due to the fact that they are Gaeltacht areas?

I think they each have their own distinct heritage and sense of place. I think Old Parish is much more welcoming to people who don't speak Irish and everybody is equal up there. It would seem to me from the times that I go up to Old Parish, I might go to plays, meetings, and everything and they have two dramatic groups in the parish that are very strong. Whereas Ring are great for hospitality, my goodness, if there's anything that needs doing, you know, the people will come out with sandwiches and the tea and the cakes and everything but there are so many segments in society in An Rinn. There are segments in every society but some of the segments in society don't overlap as much as they might in Old Parish, I'm not comparing them so it's different but once you know where you stand and where you are you know where you are. I think (the parish) has something extra to protect which, you know, if you have something valuable and something that is a gem you must protect it. But there are ways to protect it and one of the ways to protect it is to nurture it and to nurture something you have open arms and you draw people in and that is one of the great things about the National School here. It draws people in and then the tuismitheoirí they learn a little bit more – they remember words from school that come back as the children then move up in the classes, you know. So that's good too and I think there is much more...well that's another question.

What are the best things about living in this area? And what aspects of living here do not appeal to you?

One of the best things about living here is it's such a beautiful area, people are lovely and you have this whole panorama here from the Comeragh Mountains to the Knockmealdowns and down the coast to the Waterford peninsula and over to Helvick. You have the changing tides and the changing clouds; you know it's changing all the time and when people come here they are blown away by it. You've got Helvick Pier and the Cove and Ballinagoul Pier and a lovely little beach in Ballinagoul, Poll a' Phúca is beautiful, the road itself going down to Poll a' Phúca is utterly enchanting. You are away in another planet when you go up Ceann a' Bhathala when all you see is sea and sky. The old Mine Head and the Mináins and Cailleach Béara, well you can't see it from the lay-by but you know it's on the headland and if you are up there you can see why

they placed it there and why Mine Head was placed where it was. So, you know, it's a lovely place and the people are lovely and there's a lot of, like, over the last...I've been coming to Ring, I suppose, since I was in Primary School. I'm from Dungarvan so it's not too far away. When I was growing up as a little girl, I'd look out my bedroom window and I could see Helvick island and Helvick Head and around mid-winter from my perspective I could see the morning sun, the mid-winter morning sun, rising between Helvick and the island – that was always fascinating as well, you know. And, then through some of the other back windows you could see the Drum Hills and it was lovely. So Ring always had a fascination for me and then of course as a little girl once I was 10 I was at the coláiste, the day courses – a group of us used to come out from Dungarvan so that was great as well. I didn't think I would ever live here but when I got to know the Mooneys that was wonderful and it was a lovely place to live – a lovely place to be and it became a lovely place to live in as well so. So all the friends I have, I have friends from way back, 40 years ago, or more and they are still my friends and new ones that I met along the way as well. And then the disadvantages of Ring are the lack of public transport, to and from the pub and when a day comes that I won't be able to drive, what will I do? That is one of the disadvantages – a rural bus service would be great. But it is lovely.

Which facilities for the community are needed in this area, which are currently absent?
I can't think of other community services that are needed because I go to Dungarvan, not every day – some days I might go 3 times and then I mightn't go for 3 days. I am mobile so I can get out so I really, I really don't know. It probably would be nice to have a newspaper delivered, that would be lovely! We used to get the LA Times delivered to us every day in LA and the Hollywood Reporter and Variety – we lived in LA for 12 years and in New York for 5 years; they were totally different places.

90% of those who filled in the Language Planning Survey that it is extremely important that the Gaeltacht status of the area be maintained – what is your opinion on this matter and how can this wish be fulfilled?

I think it's very important, the Gaeltacht status – with the Gaeltacht status we are given funding for certain things to promote the language and that is always very welcome – now I don't get anything (I run an Art Gallery). The only thing I get is €300 for the Oíche Chultúir. Yes, I think, it's important.

Does the language have a role in your own life?

I try to include Irish in the posters, not the press releases, for the shows – I would include as much as I could in the catalogue but sometimes you can't be putting the names into

Irish but I do and I try to use as much as I can. Well, I suppose if I was talking to someone who had Irish, we might, sometimes, if we were within earshot of someone else, we'd say something in Irish. We can't do it in front of Oscar anymore because John's* Irish would be good now – tá sé cúig go leith.

What influences your own daily language choice?

Who I am working with, or talking to.

What are the contexts in which it is challenging to use Irish, in your opinion?

I suppose if I was up at a function in the coláiste I might find it, you know – if I used bad grammar which I'm sure I do, I'd be making a show of myself – I would find it off-putting but at the same time I think as I've got older I don't mind as long as I speak it. It's better to speak it than not to speak it. For years people with fluent Irish looked down their nose at people with bad grammar instead of encouraging or they would talk English. If someone speaks Irish to me and then they see my Irish is struggling they speak English then and that's grand. That's manners. But what that language represents to them (fluent speakers mentioned above)

What are the biggest changes that you have seen taking place in the parish since you were young in terms of language and society?

Well, first of all I will talk about society, the standard of living has risen, the houses are better, gardens are better, everyone is well-dressed, so there's that. There's more Irish spoken now than ever before. Long ago, people were speaking Irish and some people who might speak Irish weren't because they were thinking what good is it and now they realise what a cultural asset it is and how important it is to be cherished but not to be stifled as well –

* Ainmneacha athraithe